

ISSUE
N°14

EUROPEAN OPEN
SCIENCE SPACE

COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS

2nd INTERNATIONAL
SCIENTIFIC
AND PRACTICAL
CONFERENCE

SCIENTIFIC EXPLORATION:
BRIDGING THEORY
AND PRACTICE

DECEMBER 9-11, 2024, BERLIN, GERMANY

**EUROPEAN OPEN
SCIENCE SPACE**

Proceedings of the 2nd International Scientific
and Practical Conference
**"Scientific Exploration: Bridging Theory
and Practice"**
December 9-11, 2024
Berlin, Germany

Collection of Scientific Papers

Germany, 2024

UDC 01.1

Collection of Scientific Papers with the Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference «Scientific Exploration: Bridging Theory and Practice» (December 9-11, 2024. Berlin, Germany). European Open Science Space, 2024. 265 p.

The conference is included in the Academic Research Index ReserchBib International catalog of scientific conferences.

The conference is registered in the database of scientific and technical events of UkrISTEI to be held on the territory of Ukraine (Certificate №510 dated 18.09.2024).

The materials of the conference are publicly available under the terms of the CC BY-NC 4.0 International license.

The materials of the collection are presented in the author's edition and printed in the original language. The authors of the published materials bear full responsibility for the authenticity of the given facts, proper names, geographical names, quotations, economic and statistical data, industry terminology, and other information.

CONTENT

Section: Accounting and Taxation

Борцайкіна О., Волчек Р.

ОБЛІК РЕМОНТНИХ РОБІТ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ЗА
НАЦІОНАЛЬНИМИ ТА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ
БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ..... 11

Лежненко Л., Бойчук А.

ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА
ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ЇЇ АУДИТУ ТА АНАЛІЗУ..... 14

Section: Agricultural Sciences

Слободяник Г., Тернавський А., Войцехівський В.

ПРОДУКТИВНІСТЬ СОРТІВ ГОРОХУ ОВОЧЕВОГО ЗАЛЕЖНО
ВІД НОРМИ ВИСІВУ ТА ПЕРЕДПОСІВНОЇ ОБРОБКИ НАСІННЯ... 18

Оленір Р., Якимук М., Воронін М., Воронін П.

ВПЛИВ РІЗНИХ СИСТЕМ УДОБРЕННЯ НА УРОЖАЙНІСТЬ
СОНЯШНИКА..... 23

Section: Architecture and Construction

Вяткін К.І., Гончаров Р.В., Крутько В.В., Підпригора Б.В.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІСЬКИХ СИСТЕМ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО
ПЛАНУВАННЯ..... 26

Section: Art History and Literature

Приймак І., Подкоритова Л.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЧИТАЦЬКИХ ІНТЕРЕСІВ ЩОДО
ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ НОНФІКШН..... 29

Фриз П., Павлюк Т.

РОЛЬ КЛАСИЧНОГО ТАНЦЮ У РОЗВИТКУ ВИКОНАВЦЯ..... 32

Фриз П., Нанівська І.

АРХЕТИПИ УКРАЇНСЬКОГО ХОРЕОГРАФІЧНОГО
МИСТЕЦТВА..... 35

Фриз П., Нанівський Ю.
ІМПРОВІЗАЦІЯ В ХОРЕОГРАФІЧНОМУ МИСТЕЦТВІ..... 37

Фриз П., Яричківська У.
ТЕАТР ТАНЦЮ ЯК МИСТЕЦЬКА ФОРМА ХОРЕОГРАФІЇ..... 40

Фриз П., Савчин М.
ФЕНОМЕН НАРОДНОГО ТАНЦЮ..... 43

Section: Botany and Forestry

Lisovets O., Holoviy V.
IMPACT OF LIGHT CONDITIONS ON THE FLORISTIC STRUCTURE
OF IVAN STAROV SQUARE, DNIPRO..... 46

Section: Economy

Угоднікова О.І., Виноградов В.В., Пузида Д.А.
МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ
ДІЯЛЬНІСТЮ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ..... 50

Shabelnyk M.
THE MAIN ACTORS OF THE MODERN UKRAINIAN METAL
PRODUCTS MARKET..... 53

Марчук У., Куріптя Д.А.
СУТНІСТЬ ТА ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ДЕБІТОРСЬКОЇ
ЗАБОРГОВАНОСТІ..... 55

Section: Finance and Banking

Сидоренко-Мельник Г., Корнієнко М.
АЛГОРИТМ РОЗРОБКИ ТА ПЕРЕВАГИ ЗАСТОСУВАННЯ
СКОРИНГОВОЇ МОДЕЛІ У ФІНАНСОВІЙ АНАЛІТИЦІ БІЗНЕСУ... 59

Stetsenko T., Tianshi Gong
PROSPECTS FOR IMPROVING THE FISCAL RISK MANAGEMENT
SYSTEM IN CHINA..... 61

Клопков С.М.
ПРУДЕНЦІЙНІ НОРМАТИВИ: РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
БАНКІВ..... 63

Фатюха Н., Лопатченко В.

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ЗОВНІШНЬОГО ТА ВНУТРІШНЬОГО
ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ..... 67

Mishchenko V., Chao W.

FINANCING THEORY OF TECHNOLOGY-BASED SMALL AND
MEDIUM-SIZED CHINESE ENTERPRISES..... 71

**Section: Information Technology, Cyber Security and Computer
Engineering**

Пилипчук Н.В., Ліщина Н.М.

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИКОРИСТАННЯ ФРЕЙМВОРКУ
NEXT JS ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ СЕРВЕРНИХ ЗАПИТІВ..... 75

Єрдуганов А., Шулянський А., Прокоп Ю.

АДАПТИВНА СИСТЕМА ПЕРСОНАЛІЗОВАНИХ
РЕКОМЕНДАЦІЙ ТОВАРІВ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО
ІНТЕЛЕКТУ 77

Шевчук Б., Перловська А.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ГРАФІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ
ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ UX/UI В ПРОГРАМНИХ ЗАСТОСУНКАХ..... 81

Вовчук М.О., Ліщина Н.М.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ АЛГОРИТМІВ КОМП'ЮТЕРНОГО
ЗОРУ ДЛЯ АВТОМАТИЧНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТІВ НА
ЗОБРАЖЕННЯХ..... 84

Цідило І.М., Кривуляк Т.І.

СТВОРЕННЯ ОНЛАЙН-СЕРВІСУ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ
ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ОСНОВ
ПРОГРАМУВАННЯ..... 86

Шулянський А., Пригожев О.

ВЕБЗАСТОСУНОК ДЛЯ КОМП'ЮТЕРНОГО СЕРВІСНОГО
ЦЕНТРУ НА ОСНОВІ ФРИЛАНСУ..... 88

Oleshchenko L., Burchak P.

SOFTWARE IMPLEMENTATION OF REGRESSION MODEL FOR
WEB APPLICATION PERFORMANCE EVALUATION..... 92

Стасько С.І.

РОЗРОБКА ВЕБ-СЕРВІСУ ДЛЯ МОНИТОРИНГУ ВЛАСНИХ
КОШТІВ ВИКОРИСТОВУЮЧИ МОНОВАНК АРІ..... 97

Коваль П.С., Повстяна Ю.С.

РОЗРОБКА ІНТЕРАКТИВНОГО ВЕБ-САЙТУ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСОБУ ЦИФРОВОЇ ОСВІТИ..... 99

Section: International Relations

Baula O.

OUTSOURCING AS A COST OPTIMIZATION TOOL IN
INTERNATIONAL BUSINESS..... 102

Морошану Є.І., Субчак В.В.

РОЗВИТОК РИНКУ ДЛЯ ЗРІЛИХ ПРОДУКТІВ В УМОВАХ
МІЖНАРОДНОЇ ЕКСПАНСІЯ ЧИ СТАГНАЦІЯ..... 105

Section: Jurisprudence

Афтанасів В., Романів Х.

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ
АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ОСІБ, ПОЗБАВЛЕНИХ
БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ..... 107

Драч Ж.Р.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО
АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ..... 110

Черненко К.К., Сонюк О.В.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ЄС ТА УКРАЇНИ З
ПИТАНЬ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ..... 112

Чубата М.В.

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА СФЕРА ДЕРЖАВНОГО
БУДІВНИЦТВА В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ
П. СКОРОПАДСЬКОГО: ІСТОРІОГРАФІЧНІ ТА ІСТОРИКО-
ПРАВОВІ АСПЕКТИ..... 117

Мельников Д.

ПРАВОВА ПРИРОДА УЗГОДЖЕНИХ ДІЙ СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ..... 127

Афтанасів В.

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ОКРЕМИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ МЕДИЧНИМИ ТА ФАРМАЦЕВТИЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ ЯК СПЕЦІАЛЬНИМИ СУБ'ЄКТАМИ ЗЛОЧИНУ	130
--	-----

Section: Management, Public Administration and Administration

Олійник І., Шарко І.

ЕФЕКТИВНІСТЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	134
--	-----

Amelnytska O., Fedai M.

INNOVATIVE MODELS OF PLANNING THE DEVELOPMENT OF A METALLURGICAL ENTERPRISE.....	136
--	-----

Станьковська І.М., Грушинська С.Р.

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА.....	140
---	-----

Section: Marketing and Advertising

Романуша Ю.

СУЧАСНІ ТРЕНДИ У ВИКОРИСТАННІ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ СТВОРЕННЯ РЕКЛАМНИХ КАМПАНІЙ.....	144
--	-----

Section: Medicine

Севастьянова Т., Комнацька В.

ВИКОРИСТАННЯ ТА СПРИЙНЯТТЯ ПРЕПАРАТІВ РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ СЕРЕД РІЗНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ.....	155
--	-----

Щербина Є.О., Клочко Н.І.

ГОРМОНАЛЬНА РЕГУЛЯЦІЯ ТА ПРОЯВИ АМЕНОРЕЇ.....	161
---	-----

Section: Pedagogy, Philology and Linguistics

Pashkova Ye.

GENDER STEREOTYPES AND THE WAYS OF THEIR ELIMINATION IN THE MODERN ENGLISH LINGUOCULTURE.....	164
---	-----

<i>Vasylyshyna N., Gura O.</i> INNOVATIONS TOWARDS PREPARATION OF STUDENTS MAJORING FOR SPECIALTY 292 “INTERNATIONAL BUSINESS”.....	167
<i>Lebedieva A., Moiseienko S.</i> COMPARATIVE ANALYSIS OF VOCABULARY IN TEXTS OF SCIENTIFIC STYLE IN ENGLISH AND UKRAINIAN.....	170
<i>Chorna T., Sahaidak I., Hertsun O.</i> PRACTICAL ASPECTS OF FORMING PROFESSIONAL COMPETENCE OF COMMODITY EXPERTS.....	173
<i>Хмельницька О.С., Олексенко С.С.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ.....	177
<i>Aniskova Ye., Lazar S.</i> TECHNOLOGICAL INNOVATIONS AND PEDAGOGICAL STRATEGIES IN FOREIGN LANGUAGE COMPETENCY DEVELOPMENT: A COMPREHENSIVE ANALYSIS OF DISTANCE LEARNING AND PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES.....	181
<i>Тимчук О., Полєвік В.</i> ВПЛИВ СЛЕНГУ НА ПРОЦЕС ОВОЛОДІННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ.....	187
<i>Яковишина Т.</i> СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ ОСВІТИ ТА ПРІОРИТЕТИ В ЯКОСТІ ОСВІТИ ДЛЯ РИНКУ ПРАЦІ.....	193
<i>Леута О.І., Овчиннікова І.І.</i> ВІДОБРАЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В АНГЛІЙСЬКИХ ТЕКСТАХ.....	197
<i>Кіуко С., Махас Л.</i> TEXTGATTUNGEN IM DEUTSCHUNTERRICHT.....	200
<i>Комар І.</i> РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА У МЕЖАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОСЛУГИ РАНЬОГО ВТРУЧАННЯ.....	204

Настенко В., Настенко С.
РОЛЬ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ
ВИЩОЇ ОСВІТИ..... 208

Мартиненко О.
ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ СФОРМОВАНOSTІ
ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ ДО ПРОТИДІЇ
РИЗИКАМ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ..... 211

Ковтун Н.І., Тулунжі В.В.
ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ НА
УРОКАХ ГРАМОТИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ЧИТАННЯ..... 215

Зленко А.М., Калужинська Ю.В., Герасименко І.М.
РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНИХ ПРАКТИК В ОСВІТНЬОМУ
ПРОЦЕСІ..... 220

Section: Pharmaceutics

Парченко М., Бушуєва І.
ВПЛИВ ФАРМАКОЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА РОЗРОБКУ
ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ ОНКОЛОГІЇ..... 225

Section: Physical and mathematical sciences

Mazur T., Mateik H.
BARRIER EFFECTS AND TRANSFER PROCESSES IN PbSe FILMS... 227

Section: Physical Culture and Sports

Кравченко Т.П., Пангелова Н.Є., Пангелов Б.П.
КОНЦЕПЦІЯ АДАПТИВНОГО СПОРТУ В СИСТЕМІ
МІЖНАРОДНОГО ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ..... 230

Section: Psychology

Волошина В.О.
ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ
ТА ВОЛЬОВОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ..... 233

<i>Герасимович В.А., Стахова О.О.</i> ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	235
<i>Хомич Є.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТ ЗАЛЕЖНОЇ МОЛОДІ З РІЗНИМ РІВНЕМ СУБ'ЄКТИВНОГО ПЕРЕЖИВАННЯ САМОТНОСТІ.....	241
<i>Степаненко Н.</i> ДЕТЕРМІНАНТИ ТА КРИТЕРІЇ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ЗВО В УМОВАХ ВІЙНИ.....	244
<i>Лисенко О.М., Панічерська Л.А.</i> ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ ПРИ ГЛИБОКИХ ПОРУШЕННЯХ ЗОРУ У ДІТЕЙ.....	246
<i>Бідюк Д.Є., Руденок А.І., Олексюк Т.О.</i> СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	252
<u>Section: Technical Sciences</u>	
<i>Макаренко Л.</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ПОВІТРЯНОГО ПРОСТОРУ ПЕРЕБУВАННЯ ЛЮДИНИ: ПОВІТРООЧИЩУВАЧІ.....	257
<i>Дриль А.І., Чичура І.І., Чичура І.І.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕДАВАЛЬНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКА ВОЛОКОННО-ОПТИЧНОГО ДАТЧИКА ТЕМПЕРАТУРИ З ЧУТЛИВИМ ЕЛЕМЕНТОМ НА ОСНОВІ ПЛАСТИНКИ ХАЛЬКОГЕНІДНОГО СКЛАД.....	260
<i>Нrechanyi O., Kriukov A., Obudenikov B., Harus D.</i> ANALYSIS OF EQUIPMENT FOR MECHANISED UNLOADING OF WAGONS WITH BULK MATERIALS.....	263

Section: Accounting and Taxation

ОБЛІК РЕМОНТНИХ РОБІТ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМИ ТА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Борцайкіна Олександра

здобувач вищої освіти 4 курсу ФМОІТ

Науковий керівник:

Волчек Руслан

к.е.н., доцент

Кафедра бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту

Одеський національний економічний університет, Україна

На сучасних підприємствах, що експлуатують значну кількість обладнання та будівель, облік ремонтних робіт та інших поліпшень основних засобів стає одним із ключових елементів у забезпеченні ефективного використання активів. Перед управлінським персоналом підприємств постають виклики, пов'язані із забезпеченням безперебійної роботи обладнання, подовженням терміну його придатності та оптимізацією витрат на ремонт й поліпшення. Однак, при переході суб'єктів господарювання на ведення обліку за міжнародними стандартами, підприємства повинні дотримуватись вимог міжнародної нормативно-правової бази для правильного проведення ремонтних заходів, що має свої відмінності порівняно із національними стандартами обліку.

У положеннях Державних стандартів України, ремонтні роботи визначають, як комплекс заходів відновлення справності чи працездатності об'єкта та його складових частин [1]. Нормативно-правове забезпечення обліку ремонтів основних засобів в Україні визначається низкою ключових документів, що включають статті Податкового кодексу України, НП(С)БО 7, НП(С)БО 16, МСБО 16, Наказ № 561 тощо. Ці нормативні вимоги регламентують систему класифікації, методологічні аспекти, визнання та оцінку основних засобів, а також облік і розкриття витрат на їх ремонт.

Дотримання встановлених вимог стандартів є важливою передумовою для коректного відображення витрат на ремонт основних засобів у фінансовій звітності підприємств. Це забезпечує надійність та прозорість поданої інформації, сприяє ефективному управлінню ресурсами та відповідності законодавчим вимогам.

Ведення бухгалтерського обліку для відображення витрат на ремонти або поліпшення основних засобів ґрунтується на положеннях НП(С)БО 7 при веденні за національними стандартами та МСБО 16 – за міжнародними [2, 5].

Ремонтні роботи, спрямовані на підтримку основних засобів у робочому стані [2, с.15] зазвичай відображають у складі поточних витрат. І це характерно

як для національних стандартів, так і для міжнародних. Тобто, як вказується в МСБО 16, підприємство не визнає в балансовій вартості об'єкта основних засобів витрати на щоденне обслуговування об'єкта. Однак, згідно з МСБО 16, якщо у процесі поточного ремонту окремі комплектуючі замінюються новими або відбулось проведення техогляду, то ця вартість додається до балансової вартості об'єкта, але при цьому вартість старої деталі або попереднього техогляду списується. Подібна зміна балансової вартості основних засобів при поточних ремонтах у НП(С)БО 7 не передбачається. У таких випадках всі витрати, включаючи вартість нових деталей, відображають як витрати звітного періоду [6]. Так, фактичний рахунок списання поточних ремонтів буде залежати від напрямку використання основного засобу на підприємстві, тобто: виробниче устаткування, що безпосередньо пов'язано з виготовленням продукції (рахунок 23) або загальновиробничого призначення (рахунок 91), основні засоби залучено для здійснення адміністративної діяльності (рахунок 92), збуту (рахунок 93) та основні засоби, що задіяні у іншій операційній діяльності підприємства (рахунок 94). Також можуть відображатися витрати на рахунок 977, якщо основні засоби було пошкоджено внаслідок стихійного лиха або на субрахунок 375 «Розрахунки з відшкодування завданих збитків», що задіяють, коли витрати на ремонт основних засобів спричинені з вини працівника.

Ремонтні заходи, що збільшують первісну вартість основних засобів при цьому збільшуючи майбутні економічні вигоди об'єкта, є поліпшеннями [2, п.14], витрати на які зазвичай накопичуються на 15 рахунку. Потім при введенні в експлуатацію вони переносяться на вартість основних засобів, тобто на рахунок 10. Створюється відповідний запис Д-т 10 К-т 15 на суму витрат цього поліпшення. Тобто, за міжнародними та національними стандартами, витрати на ремонт визнаються активами тільки тоді, коли вони покращують стан основних засобів, при цьому підвищуючи його продуктивність.

Під час документального оформлення ремонтів та інших поліпшень основних засобів можна спиратись на Методичні рекомендації № 68 [3], однак, важливо враховувати, що процедура документального оформлення може варіюватися в залежності від конкретних умов проведення робіт. Це означає, що перелік необхідних документів може змінюватися в залежності від характеру робіт, їх складності, обсягу, методів виконання та умов узгодження з контрагентом. Типові первинні документи, що складають у випадку проведення ремонтних робіт: дефектний акт (дефектну відомість); акт передачі на ремонт, реконструкцію та модернізацію основних засобів, за типовою формою, затвердженою наказом Міністерства фінансів України від 13.09.16 р. № 818 [4]; акт приймання відремонтованих, реконструйованих та модернізованих основних засобів, за типовою формою, затвердженою Наказом № 818; інвентарну картку обліку об'єкта основних засобів, затверджену Наказом № 818; договір на виконання робіт, при виконанні ремонтних робіт сторонньою організацією.

Документальне оформлення ремонтів основних засобів має важливе значення для забезпечення ефективного управління активами та фінансового контролю. Воно сприяє оптимізації витрат та збереженню вартості основних засобів, що є ключовим для успішного функціонування підприємств у будь-якій галузі.

Ось деякі пропозиції щодо покращення національної системи обліку порівняно з міжнародною стосовно витрат на ремонтні роботи та інші поліпшення основних засобів:

- впровадити єдину класифікацію видів ремонтних робіт та прибрати розбіжності в тлумаченні ремонтних заходів в нормативно-правовій базі;

- створити спеціальний резервний фонд для непередбачених витрат на ремонтні роботи (це особливо важливо під час воєнного стану в країні);

- застосовувати уніфіковану систему кодування для видів робіт та витрат. Запропонована процедура зменшить ймовірність помилок в облікових регістрах.

Надані нами пропозиції спрямовані на створення ефективної та сучасної системи обліку витрат на ремонтні роботи та інші поліпшення основних засобів.

Висновки. Витрати на ремонтні роботи основних засобів є невід'ємною частиною виробничого процесу та діяльності підприємства у цілому, і залежно від обраної системи бухгалтерського обліку відбувається відповідне управління витратами на ремонти. Вказана процедура визначає не тільки коректність відображення зазначених витрат в обліку та звітності, але й впливає на поліпшення ефективності діяльності підприємства в умовах технічного прогресу та слідування стратегії сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. ДСТУ 2860-94 Надійність техніки. Терміни та визначення. URL:https://dnaop.com/html/2273/doc%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3_2860-94 (Дата звернення: 05.12.2024).
2. Про затвердження Національного положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби». Міністерство Фінансів України. 2000. № 92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text> (Дата звернення: 04.12.2024).
3. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо переліку підтвердних документів для реєстрації бюджетних зобов'язань та проведення платежів. Казначейство України. Перелік від 29.04.2013 № 68 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0068840-13> (Дата звернення: 03.12.2024).
4. Про затвердження типових форм з обліку та списання основних засобів суб'єктами державного сектору та порядку їх складання. Міністерство фінансів України. від 13.09.2016 № 818 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1336-16> (Дата звернення: 05.12.2024).
5. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 (МСБО 16) «Основні засоби». Рада з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. 2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_014#n148 (Дата звернення: 03.12.2024).

6. Попович В.І. Облік основних засобів: порівняльний аналіз МСБО та П(С)БО. Мукачівський державний університет, кафедра обліку і контролю у сфері послуг та соціальної культури. 2012. URL: http://www.nbuu.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Management/2012_721/41.pdf (Дата звернення: 03.12.2024)

ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ЇЇ АУДИТУ ТА АНАЛІЗУ

Лежненко Людмила

к.е.н., доцент

Бойчук Анастасія

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Кафедра бухгалтерського обліку та консалтингу

Київський Національний Економічний Університет

ім. Вадима Гетьмана, Україна

Фінансова звітність є ключовим елементом системи управління підприємством, що надає достовірну інформацію про його фінансові результати, майновий стан та рух грошових коштів. З огляду на це, важливим є розробка та впровадження ефективних організаційно-методичних підходів до її аудиту та аналізу, що дозволить підвищити точність оцінки фінансових показників, виявити потенційні ризики та забезпечити належний рівень фінансової стабільності підприємства.

Фінансова звітність – це результат узагальнення даних бухгалтерського обліку, що дозволяє відобразити фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства на звітну дату. У фінансовій звітності також враховуються показники діяльності філій, представництв і інших відокремлених підрозділів підприємства. Основне завдання звітності в управлінському процесі – це забезпечення керівного персоналу необхідною фінансовою інформацією. Завдання керівництва полягає в отриманні, обробці, оцінці та аналізі цієї інформації, на основі якої приймаються управлінські рішення щодо фінансової діяльності підприємства.

Фінансова звітність є основним інструментом для отримання ключових даних про результативність діяльності підприємства. Враховуючи широкий спектр користувачів цієї інформації, фінансові звіти повинні бути зрозумілими та доступними для інтерпретації. Власники та керівники використовують звіти для прийняття важливих бізнес-рішень, таких як визначення доцільності продовження певної діяльності, рішення щодо самостійного виробництва або закупівлі матеріалів, а також вибір між придбанням чи орендою майна або

обладнання. Інші зацікавлені сторони також користуються фінансовими звітами у своїй діяльності.

Аналіз фінансової звітності є однією з ключових процедур, що виконуються аудитором. Економічну ефективність діяльності підприємства можна оцінити через аудит фінансових результатів [1]. Ключовою процедурою в цьому процесі є аналіз балансового прибутку, розмір якого визначається точністю розрахунків специфічних платежів, таких як податок на додану вартість, акцизний збір тощо.

Аудит фінансової звітності не тільки здійснює оцінку та аналіз фактичного стану підприємства, але й досліджує потенціал для зростання ділової активності та підвищення ефективності його господарської діяльності. Завершальним етапом аудиту є систематизація та обробка результатів перевірки. Після цього складається аналітична таблиця, яка містить порівняння планових і звітних показників виконання фінансового плану підприємства [2].

Аудит фінансової звітності завершується розробкою рекомендацій щодо маркетингової діяльності, які сприяють підвищенню економічної ефективності підприємства. Висновки аудитора та його пропозиції формулюються з урахуванням позицій економістів, бухгалтерів та інших фахівців підприємства. Такі висновки допомагають визначити ефективні заходи, що дозволяють вдосконалити діяльність окремих підрозділів і покращити загальні результати роботи. Таким чином, аудит фінансових показників сприяє розвитку маркетингової стратегії, що є важливою складовою ринкової економіки, зокрема для підвищення ефективності господарської діяльності та задоволення потреб робочого персоналу.

Оцінка причинно-наслідкових зв'язків у фінансовому аналізі, визначення впливу різних факторів на кінцеві результати та первинне опрацювання вихідних даних здійснюються за допомогою спеціальних методів, технік і інструментів. Ці способи є ключовими складовими методології фінансового аналізу.

Аналізуючи різноманітні підходи до оцінки фінансової діяльності та стійкості підприємства, можна виділити кілька традиційних методик, серед яких: методи, засновані на аналізі балансу, підходи, що ґрунтуються на неформальних, інтуїтивних оцінках, узагальнені методи, основані на досвіді вирішення подібних задач, експертні оцінки, економіко-математичні методи та інші [3].

Методи фінансового аналізу являють собою сукупність науково-методичних інструментів та принципів для оцінки фінансового стану підприємства. В економічній теорії та практиці існують різні класифікації методів фінансового аналізу. На першому рівні класифікації виділяють неформалізовані та формалізовані методи аналізу.

Формалізовані методи базуються на чітко визначених аналітичних залежностях між показниками. Залежно від використаного математичного апарату, формалізовані методи поділяються на кілька підвидів [4]:

- Традиційні методи – використовуються для первісного аналітичного опрацювання інформації.
- Методи детермінованого факторного аналізу – застосовуються, коли між показниками існує функціональна залежність.
- Методи ймовірнісного факторного аналізу – використовуються для дослідження зв'язків, де є ймовірнісна залежність між показниками.

Неформалізовані методи фінансового аналізу базуються на описі аналітичних процедур на логічному рівні та мають певну суб'єктивність, оскільки в них значну роль відіграють інтуїція, досвід і знання аналітика. Основні методи оцінки фінансового стану підприємства представлені у табл. 1.

Таблиця 1. Основні методи оцінки фінансового стану підприємства

Метод оцінки	Суть методу
Оцінка за абсолютними показниками	Аналіз окремих аспектів фінансової діяльності, включаючи фінансову стійкість, прибутковість (через маржинальний аналіз), стабільність джерел покриття запасів.
Метод фінансових коефіцієнтів	Розрахунок показників для оцінки фінансової стійкості, ліквідності, рентабельності, майнового стану, ділової активності; адаптується до вимог нормативних документів.
Рейтингова оцінка	Класифікація підприємств за фактичними значеннями показників; дозволяє ранжувати підприємства для порівняння фінансового стану.
Бальна оцінка	Аналіз фінансових коефіцієнтів через порівняння з нормативними величинами; результат представлено у балах з урахуванням віддаленості від оптимальних значень.
Матрична оцінка	Створення матриці стандартизованих фінансових показників для рейтингової оцінки, аналізу матричних балансів та потоків.
Інтегральна оцінка	Визначення інтегрального показника, який узагальнює окремі аспекти або загальний фінансовий стан підприємства.
Дискримінантні моделі	Оцінка ймовірності банкрутства через інтегральні моделі: однофакторні (коефіцієнти Бівера, Вейбеля) та багатофакторні (моделі Альтмана, Ліса, Таффлера).

дані сформовано [5]

У сучасній економічній літературі фінансовий аналіз зазвичай проводиться у двох основних формах: експрес-аналізі та комплексному аналізі. Однак більшість науковців і практиків віддають перевагу експрес-аналізу, який базується на обмеженій кількості розрахунків. Це дозволяє отримати об'єктивну оцінку досліджуваного напрямку та прийняти обґрунтовані управлінські рішення в короткі терміни. Перевага комплексного аналізу полягає у його здатності проводити всебічну оцінку фінансового стану підприємства через дослідження множини різних параметрів, які дають різностороннє уявлення про фінансову та господарську діяльність.

Порівняльна характеристика методів оцінки фінансового стану підприємства дозволяє виявити як їх переваги, так і недоліки. Враховуючи ці аспекти, для проведення більш комплексної оцінки фінансового стану підприємства доцільно поєднувати різні методики. Це дозволить отримати більш детальну і всебічну інформацію про фінансове становище підприємства,

зокрема враховуючи різні фактори і показники, що характеризують його діяльність. Такий підхід дає змогу зробити більш обґрунтовані управлінські рішення та ефективно реагувати на зміни в економічному середовищі.

Отже, фінансова звітність є основою управління підприємством, адже надає інформацію про його фінансові результати, стан і рух грошових коштів. Це робить її важливим інструментом для прийняття управлінських рішень та оцінки ефективності господарської діяльності. Різні методи аналізу фінансового стану, такі як абсолютні показники, фінансові коефіцієнти, рейтингова, бальна, матрична, інтегральна оцінки, а також дискримінантні моделі, дозволяють проводити як загальну, так і деталізовану оцінку діяльності підприємства. Їх комбінування забезпечує всебічний аналіз і сприяє виявленню ключових проблем і потенціалів розвитку. Результати аудиту та фінансового аналізу не лише відображають стан підприємства, але й допомагають розробити рекомендації для підвищення його стійкості та ефективності. Таким чином, комплексне використання методів оцінки фінансового стану дозволяє адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі та забезпечити стабільний розвиток підприємства.

Список використаних джерел

1. Кулинич М. Б., Коваль Н. І. (2016). Удосконалення методики складання та аналізу фінансової звітності підприємства. Економіка і суспільство. №6. С. 367-372. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/6_ukr/63.pdf
2. Колісник, О., Шацков, В. (2024). Аудит фінансової звітності: стратегія, план, процедури та методи. Економічний аналіз. Том 34. № 1. С. 226-235. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.01.226>
3. Круш П. В., Якименко Р. А. (2015). Методики оцінки фінансової діяльності. Сучасні проблеми економіки і підприємництва. №15. С. 271-275. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/65a1e181-66d1-4a52-a19a-3a379fd3fd09/content>
4. Синькевич Н. І., Василюшин Т. М. (2014). Аналіз існуючих прийомів і методів фінансового аналізу діяльності суб'єктів господарювання. Бізнес Інформ. №4. С. 313-317. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2014-4_0-pages-313_317.pdf
5. Куліш, Г., Чепка, В., Гавриленко, Ю. (2023). Методичні підходи до оцінки фінансового стану підприємства: переваги та недоліки. Економічні горизонти. №1(23). С. 106–120. URL: <http://eh.udpu.edu.ua/article/view/274304/270423>

Section: Agricultural Sciences

ПРОДУКТИВНІСТЬ СОРТІВ ГОРОХУ ОВОЧЕВОГО ЗАЛЕЖНО ВІД НОРМИ ВИСІВУ ТА ПЕРЕДПОСІВНОЇ ОБРОБКИ НАСІННЯ

Слободяник Галина

к. с.-г. н., доцент

Тернавський Андрій

к. с.-г. н., доцент

Кафедра овочівництва

Уманський національний університет садівництва, Україна

Войцехівський Володимир

к. с.-г. н., доцент

Кафедра технології зберігання, переробки та стандартизації

продукції рослинництва ім. проф. Б.В. Лесика

Національний університет біоресурсів і природокористування, м. Київ

Біологічні особливості рослин гороху овочевого, які можуть негативно позначатися на його врожайності – це вилягання посівів у витких сортів, кількість насінин у бобах до 5–6 шт., короткий період технічної стиглості внаслідок швидкого накопичення крохмалю. Для отримання врожаю зеленого горошку, який би відповідав вимогам консервної промисловості потрібно комплексно оцінювати технологічні прийоми вирощування гороху овочевого, добирати технологічні сорти та використовувати якісний посівний матеріал. Але інтенсивне нарощування обсягів виробництва рослинної продукції останні роки створює потенційну небезпеку для екосистем. Необхідно поєднувати адаптивно-ефективні і еколого-безпечні елементи агротехнологій, зокрема, високопродуктивні сорти та обробка насіння біостимуляторами [1]. Допомагають реалізувати генетичний потенціал продуктивності сортів такі заходи вирощування, як оптимальне загущення і внесення органо-мінеральних препаратів [2]. Комплексне застосування поліпшених умов вирощування підвищує продуктивність гороху на 15–25% [1].

Внаслідок надмірного загущення рослинам гороху овочевого притаманні слабкий генеративний розвиток, зав'язування меншої кількості бобів і горошин – внаслідок недостатнього освітлення та надмірної вологості повітря у посівах. Загущені посіви гороху надмірно вилягають, особливо рослини сильнорослих сортів. А зріджені посіви зазвичай менш врожайні та схильні до забур'янення [3].

Прискорюють проростання насіння різного плану регулятори росту, ефективність яких залежить від родючості ґрунту. Найпопулярнішим заходом підвищення продуктивності гороху овочевого є інокуляція рослин корисними асоціативними бактеріями. Оскільки симбіотична активність кореневої системи

гороху у фазах ВВСН 09–13 низька, додаткове внесення азотфіксуючих бактерій поліпшує умови живлення рослин [4].

Важливу частину органічної речовини ґрунту складають фульвокислоти, які завдяки своїй низькій молекулярній масі легко проникають через мембранні системи рослин, транспортувати природні хелати, тоді як гумінові кислоти – ні. Тому фульвокислоти істотно покращують засвоєння рослинами поживних речовин із ґрунту [5]. Зберігаються фульвокислоти в ґрунтовому розчині навіть при високій концентрації солей та в широкому діапазоні рН.

Погодні умови на період проростання насіння гороху можуть супроводжуватися такими несприятливими параметрами, як різкі коливання рівня вологості і температури. Внаслідок екстремальних природних факторів рослини, поряд з іншими сполуками, синтезують бурштинову кислоту, яка активізує метаболічні процеси на клітинному рівні. Встановлено, що бурштинова кислота стимулює ріст кореневої системи, підвищує стійкість рослин до несприятливих умов, пригнічує патогенну мікрофлору (*Fusarium*, *Pseudomonas*) [6].

Незважаючи на популярність біостимуляторів у рослинництві, вони потребують рецензованої оцінки у виробничих умовах. На відміну від агрохімікатів, такі речовини, як Фульвогумін, бурштинова кислота і Азотофіт містять природні компоненти метаболізму рослин, безпечні для агроценозів і є альтернативою вирішення технологічних, економічних і екологічних проблем вирощування овочів в Україні.

В рамках наукового спрямування на адаптивні технології вирощування овочів з елементами біологізації оцінювали процеси формування продуктивності гороху овочевого сортів Бастіон і Альфа (контроль) (фактор А), за передпосівної обробки насіння водою (контроль), Азотофітом (0,5 л/т), Фульвогуміном (1,25% розчин) і бурштиновою кислотою (0,025% розчин) (фактор С) і норм висіву насіння 200 кг/га (1,0 млн. шт./га) (контроль), 250 кг/га (1,25 млн. шт./га) (фактор В). Середні облікові дані були проаналізовані за допомогою дво- і трифакторного дисперсійного аналізу. Отримані середні значення порівнювали за допомогою критерію Тьюкі. Всі результати розраховані на рівні значимості $p \leq 0,05$.

Залежно від передпосівної обробки насіння найвищу енергію проростання насіння гороху овочевого відмічено після його намочування у 0,025% розчині бурштинової кислоти – 61% у середньому по фактору, що у 1,8 рази більше контролю (табл. 1). В межах фактора А обробка Фульвогуміном підвищувала енергію проростання насіння сорту Бастіон на 6%, а сорту Альфа на 14%. Середня за два роки енергія проростання насіння без обробки досліджуваними речовинами становила 34%. Переважно вища енергія проростання була притаманна насінню сорту Бастіон. Достовірний вплив досліджуваних факторів на енергію проростання насіння гороху овочевого.

Проте, підвищенню польової схожості сприяла обробка насіння розчинами Азотофіту і Фульвогуміну – на 8–11%, тоді як бурштиновою кислотою – лише на 4%.

Таблиця 1. Енергія проростання насіння (на 3 добу) сортів гороху овочевого залежно від застосування регуляторів росту, %

Фактор А – сорти	Фактор С – передпосівна обробка насіння	2023	2024	Середнє за два роки, %	± до контролю, у середньому за два роки
Бастіон	Азотофіт	48b	51bc	50B	19
	Фульвогумін	39c	43d	41D	10
	БК	67a	58a	63A	32
	Вода	34c	36ef	35E	4
Середнє по сорту		47±12	47±9	47A±11	2
Альфа	Азотофіт	46b	40de	43CD	12
	Фульвогумін	45b	49c	47BC	16
	БК	62a*	56ab	59A*	28
	Вода (контроль)	34c	31f	33E	-
Середнє по сорту		47±11	44±10	45B±10	-
Середнє по фактору С					
Азотофіт		47±3	46±6	47B±4	13
Фульвогумін		42±4	46±3	44C±3	10
Бурштинова кислота		65±3	57±3	61A±3	27
Вода		34±4	34±3	34D±2	-
Середнє по досліді		47±12	46±9	47±11	-
Коеф. варіювання, %		23	21	22	-
НІР _{05А}		2	2	1	-
НІР _{05С}		2	2	2	-
НІР _{05АС}		3	3	2	-

*Примітка: різні літери вказують на відмінність між даними за критерієм Тьюкі

Незалежно від норми висіву і досліджуваних препаратів істотно вища врожайність у сорту Бастіон (рис. 1). За суттєвої різниці врожайності сортів взаємодія факторів сорт (А) × норма висіву (В) достовірно впливали на рівень врожайності гороху овочевого (табл. 2).

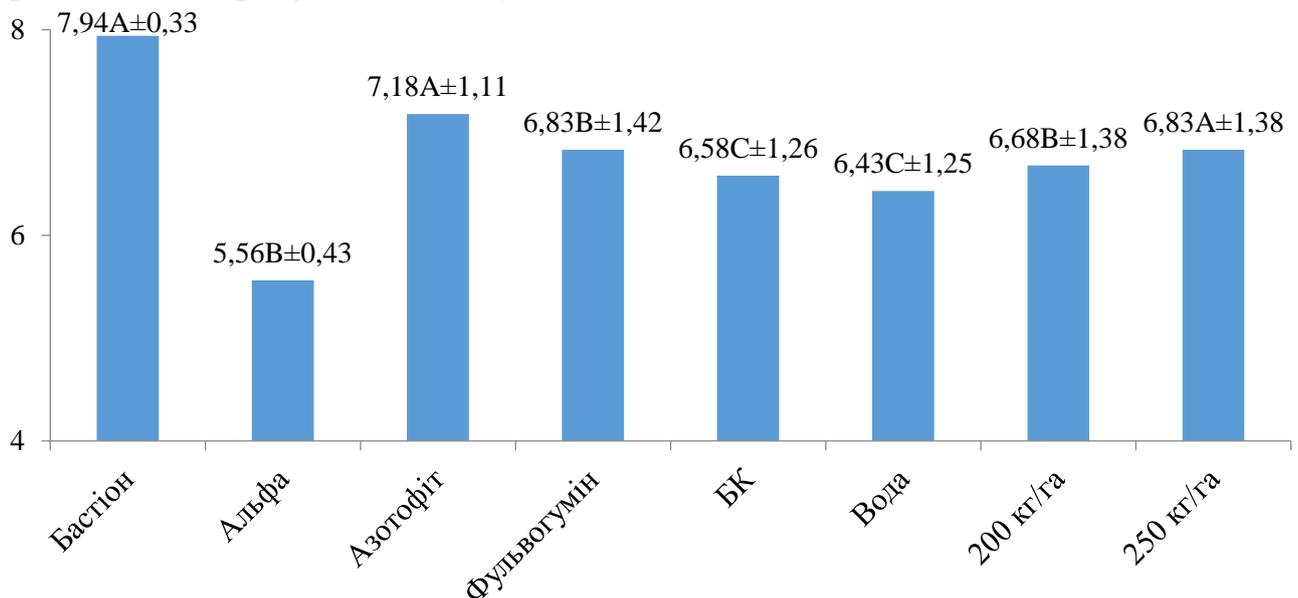

Рисунок 1. Середня за факторами врожайність гороху овочевого, т/га

Середня врожайність у варіантах обробки насіння бурштиновою кислотою перевищувала контроль лише на 0,15 т/га (рис. 1). Із досліджуваних препаратів встановлено перевагу обробки насіння гороху овочевого Азотофітом, середній за два врожай по фактору С був 7,18 т/га, що більше намочування у воді на 12%.

Сорт Альфа вищий врожай формував за норми висіву 250 кг/га та завдяки обробці насіння Азотофітом – 6,31 т/га (табл. 2).

Таблиця 2. Урожайність сортів гороху овочевого залежно від норми висіву і обробки насіння, т/га, 2023-24 рр.

Фактор А сорт	Фактор В – норма висіву насіння	Фактор С – передпосівна обробка насіння	Рік досліджень		
			2023	2024	середня за два роки
Бастіон	200 кг/га (1,0 млн. шт./га)	Азотофіт	8,33a±0,46	8,13a±0,36	8,23ab±0,07
		Фульвогумін	8,38a±0,41	8,14a±0,24	8,26a±0,33
		БК	8,06a±0,35	7,60abc±0,41	7,83abc±0,31
		Вода	7,99a±0,18	7,27abc±0,39	7,63bc±0,19
	250 кг/га (1,25 млн. шт./га)	Азотофіт	8,33a±0,19	8,07ab±0,49	8,20ab±0,25
		Фульвогумін	8,24a±0,30	7,92abc±0,11	8,08abc±0,20
		БК	8,15a±0,36	7,25bc±0,25	7,70abc±0,12
		Вода	8,01a±0,27	7,15c±0,34	7,58c±0,18
Альфа (контроль)	200 кг/га (1,0 млн. шт./га) (контроль)	Азотофіт	6,32bc±0,17	5,60d±0,13	5,96de±0,12
		Фульвогумін	6,21bc±0,37	4,45e±0,16	5,33f±0,19
		БК	5,64c±0,15	4,70e±0,17	5,17f±0,06
		Вода (к.)	5,89c±0,06	4,17e±0,28	5,03f±0,16
	250 кг/га (1,25 млн. шт./га)	Азотофіт	6,94b±0,34	5,68d±0,38	6,31d±0,35
		Фульвогумін	6,95b±0,12	4,31e±0,12	5,63ef±0,03
		БК	6,48bc±0,31	4,72e±0,20	5,60ef±0,17
		Вода	6,13bc±0,15	4,83de±0,19	5,48ef±0,14
Середнє по досліді			7,25±1,03	6,26±1,55	6,75±1,26
Коеф. варіювання, %			14	25	19
НІР _{05А}			0,17	0,17	0,12
НІР _{05В}			0,17	F _ф <F _т	0,12
НІР _{05С}			0,24	0,25	0,17
НІР _{05АВ}			0,24	0,25	0,17
НІР _{05АС}			F _ф <F _т		0,24
НІР _{05АВС}			F _ф <F _т		

У всіх варіантах вирощування сорту Бастіон вищою врожайність була за норми висіву 200 кг/га, зокрема – 7,99 т/га без обробки насіння у 2023 році. У середньому за два роки максимальний врожай сорту Бастіон – 8,26 т/га було зібрано у варіанті обробка Фульвогуміном, загущення 1,0 млн. шт./га. У варіанті використання Азотофіту врожайність зеленого горошку сорту Бастіон залежно від норми висіву істотно не варіювала. Загущення посівів сорту

Бастіон до 1,25 млн. шт./га не сприяло підвищенню врожайності, яка за використання бурштинової кислоти і Фульвогуміну була нижча на 0,13–0,16 т/га, аніж за розташування 1,0 млн. шт. рослин на 1 га.

Проте, врожайність сорту Альфа вища за норми висіву 250 кг/га. Найвищий врожай сорту Альфа було зібрано після обробки насіння Азотофітом і норми висіву 250 кг/га – 6,31 т/га, що перевищує контроль на 1,28 т/га, тобто, на 25%. За використання необробленого насіння приріст врожаю сорту Альфа завдяки сівбі нормою 250 кг/га становив 0,45 т/га. Варто відмітити найвищий рівень врожайності сорту Альфа у варіанті Азотофіт нормою 250 кг/га – 6,31 т/га.

Отже, вища врожайність (8,23–8,26 т/га) гороху овочевого притаманна пізньостиглому сорту Бастіон, який доцільно висівати нормою 200 кг/га, а насіння обробляти Азотофітом і Фульвогуміном. Ранньостиглий сорт Альфа формує вищий врожай за норми висіву 250 кг/га за передпосівної обробки насіння біопрепаратом Азотофіт – 6,31 т/га.

Список використаних джерел

1. Дворецька С. П., Рябокiнь Т. М., Єфіменко Г. М. (2014). Особливості формування елементів продуктивності рослин гороху залежно від рівня інтенсифікації технології вирощування культури. Збірник наук. пр. ННЦ «Інститут землеробства НААН», 3, 56-66.
2. Небаба К.С. (2020). Формування фотосинтетичного апарату гороху посівного залежно від технологічних прийомів в умовах Західного Лісостепу. Науковий журнал: Збалансоване природокористування, 3, 139-145.
3. Норик Н.О. (2018). Оптимізація густоти рослин сортів гороху овочевого. Вісник харківського національного університету. Серія «рослинництво, селекція і насінництво, плодоовочівництво і зберігання», 1, 107-113.
4. Мурач О. М., Волкогон В. В. (2014). Формування симбіотичного апарату гороху за впливу бактеріальних препаратів, мікроелементів і стимулятора росту. Агроекологічний журнал, 4, 55-59.
5. Vocanegra M., Lobartini J., Orioli G. (2006). Plant uptake of iron chelated by humic acids of different molecular weights. *Communications in Soil Science and Plant Analysis*, 37(1-2), 239-248.
6. Hong-Sheng Wu, Ya-Dong Liu, Geng-Mao Zhao, Xiao-Qing Chen, Xiao-Nan Yang, Xiao-Dong Zhou. (2011). Succinic acid in hibited grow than pathogenicity of in vitro soil-borne fungus *Fusarium oxysporum* f. sp. *niveum*. *Acta Agriculturae Scandinavica, Section B – Soil & Plant Science*, 61(5), 404-409.

ВПЛИВ РІЗНИХ СИСТЕМ УДОБРЕННЯ НА УРОЖАЙНІСТЬ СОНЯШНИКА

Олепир Роман

кандидат с.-г. наук, доцент

Якимук Микола

Воропін Микола

Воропін Петро

здобувачі вищої освіти магістерського рівня

Кафедра землеробства і агрохімії ім. В.І. Сазанова

Полтавський державний аграрний університет, Україна

В Україні головною олійною культурою є соняшник. Наша країна займає одне з перших місць по виробництву соняшникової олії.

В останні роки ринкові відносини, що склалися в країні, сприяли підвищенню попиту на насіння соняшнику і продуктів його переробки як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. За таких обставин істотно зросли ціни на його продукцію і вирощування даної культури стало досить рентабельним. Це стало важливим стимулом збільшення посівних площ під цією стратегічною культурою в лісостеповій зоні України, однак потенційні можливості сортів і гібридів реалізуються не повною мірою [1, 3].

Не зважаючи на вагомий внесок вітчизняних вчених у теорію і практику оптимізації технології вирощування соняшнику, реалізація потенційної продуктивності цієї культури в Україні залишається незначною і нестабільною за роками [1, 4].

Причиною такого стану є недосконалість окремих елементів технології для певних ґрунтово-кліматичних умов і недостатнє обґрунтування процесів формування продуктивності сучасних гібридів щодо найбільш повної реалізації їх генетичного потенціалу. Разом з тим рівень споживання елементів живлення соняшником залежить від багатьох факторів, а найбільше від біологічних особливостей сорту чи гібриду. Слід відзначити, що соняшник виносить з ґрунту велику кількість поживних речовин. Тому практичного значення набуває встановлення оптимальних систем удобрення в технології вирощування [2, 4].

Мета досліджень - встановити вплив різних систем удобрення на урожайність та показники якості насіння соняшнику в Лівобережному Лісостепу на основі застосування побічної продукції та мінеральних добрив.

Агротехнічні заходи за вирощування соняшника – загальноприйняті для регіону.

Дослідження з вивчення ефективності різних систем удобрення при вирощуванні соняшника були проведені на території землекористування Полтавської державної сільськогосподарської дослідної станції ім. М.І. Вавилова ІС і АПВ на чорноземі глибокому малогумусному. За наступною

схемою: 1. Солома пшениці озимої + N_{10}/t (контроль), фон; 2. Фон + $N_{30}P_{40}$; 3. Фон + $N_{40}P_{60}$; 4. Фон + $N_{40}P_{60}K_{40}$;

Попередник – пшениця озима. Облікова площа ділянки – 42 м².

Висівали соняшник в другій декаді квітня. Гібрид соняшнику – ЄС Альфа, норма висіву 60 тис. насінин на гектар.

Гібрид стійкий до засухи та хвороб. Високопродуктивний міжлінійний гібрид інтенсивного типу олійного використання. Стійкий до гербіцидів, що містять трибенірон-метил. Вегетаційний період 115–120 днів. Висота рослин 170-180 см. Має високу стійкість до основних хвороб соняшника (помилкова борошниста роса, біла і сіра гнилизна, фомопсис, фомоз та ін). Добре реагує на високий агрофон (мінеральні добрива). Потенціал урожайності становить 5,0т/га. Вміст олії - 48,2%, білку - 17,4%.

В середньому за роки проведення досліджень, від застосування різних систем удобрення густина рослин соняшнику істотно не змінювалася, в той час як маса насіння з однієї рослини та маса 1000 насінин в середньому зростає на 5,8 і 2,1 г і залежно від впливу різних систем удобрення.

Найбільша маса насіння з однієї рослини і абсолютна маса 1000 відмічена на варіанті удобрення який передбачав внесення соломи пшениці озимої + N_{10}/t та мінерального удобрення в дозі $N_{40}P_{60}$, яка склала відповідно 54,2 і 54,0 г, що перевищувало контроль на 7,2 г і 2,8 г.

Урожайність насіння соняшнику за роки проведення досліджень знаходилася у динаміці. Відмічено вплив, як погодних умов так і заходів, що були досліджені.

У посушливий 2024 рік урожайність сформувалась нижча, порівняно з 2023 роком, але ефективність застосування різних систем удобрення була кращою. Середня урожайність по варіантах досліду склала 23,9 ц/га, а середній ефект від застосування систем удобрення 11,0 %.

2023 рік характеризувався як сприятливий для росту і розвитку рослин соняшнику, що в кінцевому результаті відмічено на формуванні урожайності. Урожайність по досліду складала 27,4 ц/га. Від застосування різних систем удобрення вона збільшується порівняно до контролю на 2,3 ц/га, що становить 9,2 %. Урожайність на контролі становила 25,1 ц/га.

За роки досліджень найвища урожайність 26,3 ц/га відмічена на варіанті удобрення який передбачав внесення соломи пшениці озимої + N_{10}/t та мінерального удобрення в дозі $N_{40}P_{60}$, яка на 3,0 ц/га (12,9 %) перевищувала контрольний варіант.

Господарська цінність вирощування насіння соняшнику визначається виходом олії з одного гектара і залежить від її вмісту в насінні, та від урожайності. Максимальний вихід олії відмічено на варіанті удобрення який передбачав внесення соломи пшениці озимої + N_{10}/t та мінерального удобрення в дозі $N_{40}P_{60}$ і сягав 12,4 ц/га, приріст в порівнянні з контролем склав 1,5 ц/га (13,6 %). При внесенні соломи пшениці озимої + N_{10}/t та мінерального удобрення в дозі $N_{40}P_{60}K_{40}$ вихід олії був на рівні варіанту № 3 і складав

12,3ц/га. Мінімальна доза внесення мінерального удобрення $N_{30}P_{40}$ підвищувала цей показник несуттєво, приріст в порівнянні з контролем склав лише 0,7 ц/га.

Отримані дані розрахунку економічної ефективності свідчать, що вирощування соняшника є прибутковим, усі варіанти дослідження забезпечили високий прибуток і порівняно невисоку собівартість насіння, затрати суттєво окупилися вирощеною продукцією.

Мінімальний чистий прибуток і найвищу собівартість продукції отримано на варіанті де не передбачалось внесення додаткового мінерального живлення (контроль) прибуток становив 12915 грн/га, собівартість продукції 11957 грн за тону.

Найбільш прибутковим є вирощування соняшника за системи удобрення яка передбачала внесення соломи пшениці озимої + N_{10}/T та мінерального удобрення в дозі $N_{40}P_{60}$. При проведенні даного заходу одержано найбільший прибуток на рівні 154955 грн/га, рівень рентабельності – 50,8 % та найменшу собівартість продукції 11608 грн за тону.

Отже, за умов недостатнього зволоження Лівобережного Лісостепу рекомендується вирощувати соняшник за технологією яка передбачає залишення соломи попередника (пшениці озимої) з внесенням азоту в дозі N_{10} на кожен тону соломи та основного мінерального удобрення в дозі $N_{40}P_{60}$. Даний агрозахід дозволяє підвищити прибуток на 2580 грн./га за рентабельності 50,8 %.

Список використаних джерел

1. Технології вирощування зернових і технічних культур в умовах Лісостепу України. За ред. П. Т. Саблука, Д. І. Мазоренка., Т. Є. Мазнева. К. : ННЦ ІАЕ, 2008. 720 с.
2. Технологія вирощування соняшника в умовах лівобережного Лісостепу України: методичні рекомендації. Полтава, 2010. 10 с.
3. Тоцький В. М., Поляков О.І. Вплив мінеральних добрив на показники продуктивності та якості насіння гібридів соняшнику. Науково-технічний бюлетень Інституту олійних культур УААН. Запоріжжя, 2009. №14. С. 232–237.
4. Шевченко О.М., Онопрієнко В. П., Оничко Г.О. Вплив систем удобрення на урожайність та господарські показники гібридів соняшнику в умовах північно-східного регіону України. Вісник Сумського НАУ. 2005. №12. С. 55–58.

Section: Architecture and Construction

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІСЬКИХ СИСТЕМ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПЛАНУВАННЯ

Вяткін Костянтин Ігорович

к.т.н., доцент

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3002-5669>

Гончаров Роман Володимирович

аспірант

ORCID <https://orcid.org/0009-0003-2381-2298>

Крутько Валентин Валерійович

аспірант

ORCID: 0009-0004-6074-5538

Підпригора Богдан Вікторович

аспірант

ORCID <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0009-0006-6944-2802&justRegistered=true>

Кафедра Міського будівництва

Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова, Харків, Україна

Безпрецедентне збільшення чисельності населення, яке тягне за собою підвищене навантаження на інфраструктуру, зміни кліматичних умов і посилення екологічних проблем, таких як забруднення повітря та води, ставить потребу в ефективному та комплексному плануванні міських територій. Прогрес у сфері цифрових технологій, зокрема в галузях геоінформаційних систем (ГІС), 3D-моделювання та Інтернету речей, відкриває нові можливості для удосконалення процесів територіального планування. Інновації дають змогу оптимально використовувати дані для створення міст, які будуть забезпечувати рівні можливості для всіх, враховуючи потреби соціально вразливих груп, таких як люди з інвалідністю, маломобільні особи, ветерани тощо. Міста, що повинні враховувати інтереси різних верств населення, потребують розвитку механізмів залучення громадян до процесів планування і прийняття рішень, що сприяє створенню більш адаптованих і стійких урбаністичних середовищ. Таким чином, дослідження напрямів розвитку міських систем територіального планування є надзвичайно важливим для формування сталих, інклюзивних і технологічно передових міст, здатних ефективно реагувати на сучасні виклики урбанізації, екології та соціальної справедливості.

Основною метою дослідження є вивчення актуальних тенденцій розвитку міських систем територіального планування з урахуванням екологічних, соціальних, технологічних та економічних чинників, а також визначення шляхів їх удосконалення для створення сталих, інклюзивних та ефективних урбаністичних середовищ.

Однією з головних тенденцій міського планування є інтеграція принципів сталого розвитку. Зміни клімату вимагають адаптації до підвищення температури та збільшення кількості природних катастроф, таких як повені та посухи, що стимулює створення екологічно чистих, енергоефективних міських просторів, що мінімізують негативний вплив на довкілля, сприяють розвитку зелених зон, використанню відновлювальних джерел енергії та впровадженню енергоефективних технологій [1]. Міста, орієнтовані на збереження природних ресурсів та зниження викидів CO₂, сприяють формуванню стійких урбаністичних систем.

Важливою складовою є також впровадження цифрових технологій у процеси планування. Геоінформаційні системи (ГІС), що дозволяють збирати, аналізувати та візуалізувати дані про землекористування, інфраструктуру, навколишнє середовище і інші важливі аспекти розвитку територій та 3D-моделювання, яке дає можливість оцінювати майбутні зміни в міському середовищі і коригувати їх на етапі проектування, стали важливими інструментами для аналізу та оптимізації планів розвитку міських територій [2]. Технології дозволяють детально оцінювати використання земельних ресурсів, інфраструктури та здійснювати моніторинг міського середовища. Крім того, концепція «розумних міст» (smart cities) інтегрує різні міські системи, такі як енергозабезпечення, водопостачання, транспорт і охорону здоров'я, через єдину централізовану платформу. Використання Інтернету речей (IoT) дає можливість ефективно управляти транспортними потоками, водопостачанням та іншими системами в реальному часі.

Завдяки технології великих даних (big data), які збираються з різних джерел, таких як соціальні мережі, мобільні додатки, камери спостереження та сенсори, можна отримати важливу інформацію про людські потоки, транспортні маршрути, поведінку громадян і інші аспекти міського життя, що дає можливість точніше прогнозувати потреби в інфраструктурі та послугах, оптимізувати їхнє розміщення і своєчасно реагувати на зміни [3].

Використання автоматизованих технологій проектування дозволяє генерувати плани розвитку територій, проводити розрахунки, оптимізувати використання земель і передбачати можливі варіанти розвитку міста. Технології штучного інтелекту та машинного навчання дозволяють враховувати безліч змінних і створювати більш точні прогнози для розвитку міст. Віртуальна реальність (VR) і доповнена реальність (AR) також набувають популярності в процесах планування. Ці технології дозволяють створювати інтерактивні візуалізації міст, які дають можливість планувальникам і громадянам детальніше уявити майбутній міський простір, оцінити естетичні та функціональні характеристики проектів ще до їх реалізації [4], що сприяє точнішому визначенню потенційних проблем і допомагає краще орієнтуватися в реальних умовах.

Важливою тенденцією сучасного міського планування є орієнтація на інклюзивність і соціальну справедливість. Створення безбар'єрних просторів, зручний доступ до транспорту, громадських установ та послуг, а також

забезпечення рівних можливостей для участі в культурному та соціальному житті для всіх груп населення, включаючи маломобільні категорії, людей похилого віку та молодь, дає змогу створювати рівні можливості для кожного. Змішане використання земель, яке передбачає поєднання житлових, комерційних та культурних функцій в одному районі, дозволяє зменшити витрати на транспорт і створює більш зручне середовище для життя [3]. Проектування таких інклюзивних просторів допомагає знизити соціальну ізоляцію і забезпечити рівний доступ до можливостей для всіх мешканців.

Нарешті, однією з важливих тенденцій є гнучкість і адаптивність міського планування. Оскільки соціальні, економічні та екологічні умови можуть швидко змінюватися, міста повинні мати можливість адаптуватися до нових викликів і змінювати свою структуру залежно від потреб, що дозволяє створювати міські території, здатні швидко реагувати на зміни і забезпечувати стійкість у майбутньому [1].

Отже, розвиток міських систем територіального планування спрямований на створення стійких, технологічно прогресивних і соціально інклюзивних міст, що здатні ефективно реагувати на зміни в умовах урбанізації і глобальних викликів. Технологічні інновації, сталий розвиток і увага до соціальних аспектів забезпечать сталий розвиток міських територій і підвищення якості життя в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Matvieieva Y. Integration of smart city principles and implementation of energy innovations in the post-war reconstruction of administrative-territorial units / Y. Matvieieva та ін. Actual Problems of Economics. 2024. Т. 1, № 272. С. 36–48. URL: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2024-1-272-36-48> (дата звернення: 24.11.2024).
2. Мельник Ю.А. Використання сучасних інформаційних технологій для містобудівних потреб / Ю. А. Мельник та ін. Сучасні технології та методи розрахунків у будівництві. 2024. № 20. С. 72–78. URL: [https://doi.org/10.36910/6775-2410-6208-2023-10\(20\)-08](https://doi.org/10.36910/6775-2410-6208-2023-10(20)-08) (дата звернення: 24.11.2024).
3. Скорик М. О., Марченко О. І. «SMART CITIES» ТА «URBAN-TECH» ЕКОСИСТЕМИ ЯК ДРАЙВЕРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСТ І ТЕРИТОРІЙ. Цифрова економіка та економічна безпека. 2024. № 5 (14). С. 91–98. URL: <https://doi.org/10.32782/dees.14-14> (дата звернення: 24.11.2024).
4. Kharchenko K. S., Tovstyk T. M., Diakonov D. M. THE INFLUENCE OF THE DEVELOPMENT OF COMPUTER TECHNOLOGIES ON THE PROCESS OF ARCHITECTURAL DESIGN. Ukrainian Journal of Civil Engineering and Architecture. 2024. No. 2 (020). P. 106–115. URL: <https://doi.org/10.30838/j.bpsacea.2312.260324.106.1049> (дата звернення: 24.11.2024).

Section: Art History and Literature

ДОСЛІДЖЕННЯ ЧИТАЦЬКИХ ІНТЕРЕСІВ ЩОДО ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ НОНФІКШН

Приймак Інна

к.філол.н., доцент

Кафедра української філології

Подкоритова Лариса

к.психол.н., доцент

Кафедра психології та педагогіки

Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

Література нонфікшн на сучасному етапі розвивається дуже бурхливо. Зокрема дослідження українських книжкових інтернет крамниць показує, що пропозиція цієї літератури є досить широкою. Зокрема позиція «нонфікшн» є у переважній більшості інтернет-книгарень: Vivat (<https://vivat.com.ua>), Лабораторія (<https://laboratory.ua>), Наш Формат (<https://nashformat.ua>), Folio (<https://folio.com.ua/>), Artbooks (<https://artbooks.ua>), Сенс (<https://sens.in.ua>), Апріорі (<https://apriori-publishing.com>), Valliza (<https://valliza-book.com.ua>), КнигоЛенд (<https://knigoland.com.ua>), Фабула (<https://fabulabook.com>), Тура (<https://tura.com.ua>), Ліра-К (<https://lira-k.com.ua>), Видавництво Старого Лева (<https://starylev.com.ua/>) та ін. Книгарні «Є» і «Good-Book» використовують поняття «Нехудожня література».

Перелік книг, які включають видавництва і крамниці до жанру літератури нонфікшн, дуже широке: виховання, бізнес, економіка, психологія, кулінарія, історія, філософія, мистецтво, культура, політика, саморозвиток і мотивація, мовознавство, публіцистика, документалістика, науково-популярна література, IT-книги, біографії та мемуари, книги про подорожі, суспільство, культура, педагогіка, довідкова література, езотерика, юридична література, технічна література, точні та природничі науки, релігія, екологія та охорона довкілля, подорожі, логіка та багато іншого.

При цьому однією з найширших і найпопулярніших категорій, які можна знайти також на переважній більшості книжкових сайтів є література на психологічну тематику. Інтерес до психології зростає дедалі більше, особливо з початком війни у 2022 році. Відтак нами було проведене опитування читацької аудиторії щодо її інтересів щодо літератури нонфікшн взагалі і психологічної зокрема.

Опитування було цілком анонімним і добровільним. Посилання на відповідну йому Google Form (<https://forms.gle/RX3HGUeo7XFw5f4b7>) поширювалось через Viber і Telegram групи а також через особисту сторінку у соціальній мережі Facebook. У такий спосіб у дослідженні зголосилось взяти участь 49 осіб віком від 14 до 49 років, переважно жінки (89,8 %).

На запитання «Чи знаєте ви, що таке література нонфікшн?» більшість досліджених (59,2 %) відповіли «так».

Відповіді на відкрите запитання «Як ви розумієте поняття «література нонфікшн»? ми об'єднали у такі групи: «не розумію» – 20,4 %; правильна відповідь (література, заснована на реальних подіях) – 63,3 %; неправильні здогади («щось класичне», «не фокусується на чомусь певному», «мікс фантастики і психології» тощо) – 16,3 %.

Наступне запитання було спрямоване на визначення загальних читацьких інтересів (рис. 1).

Якій літературі ви віддаєте перевагу?

49 відповідей

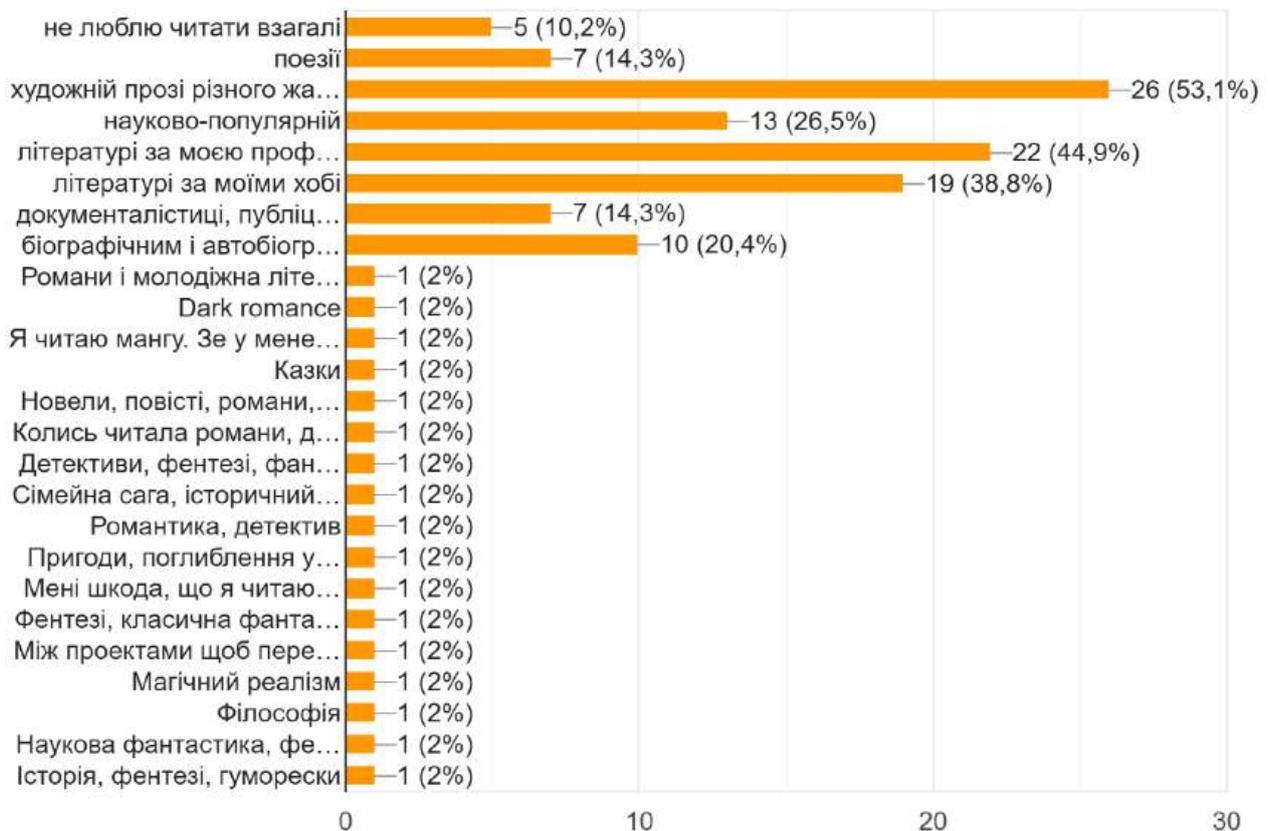

Рисунок 1. Відповіді на запитання «Якій літературі ви віддаєте перевагу?»

З рисунку 1 видно, що переважна більшість опитаних віддає перевагу художній прозі різного жанру (53,1 %), а також літературі за професією (44,9 %) та хобі (38,8 %).

Уточнююче запитання щодо галузі, з якої було би цікаво прочитати літературу нонфікшн, отримало відповіді, що подані на рисунку 3.

З якої галузі Вам було би цікаво почитати пізнавальну літературу?

49 відповідей

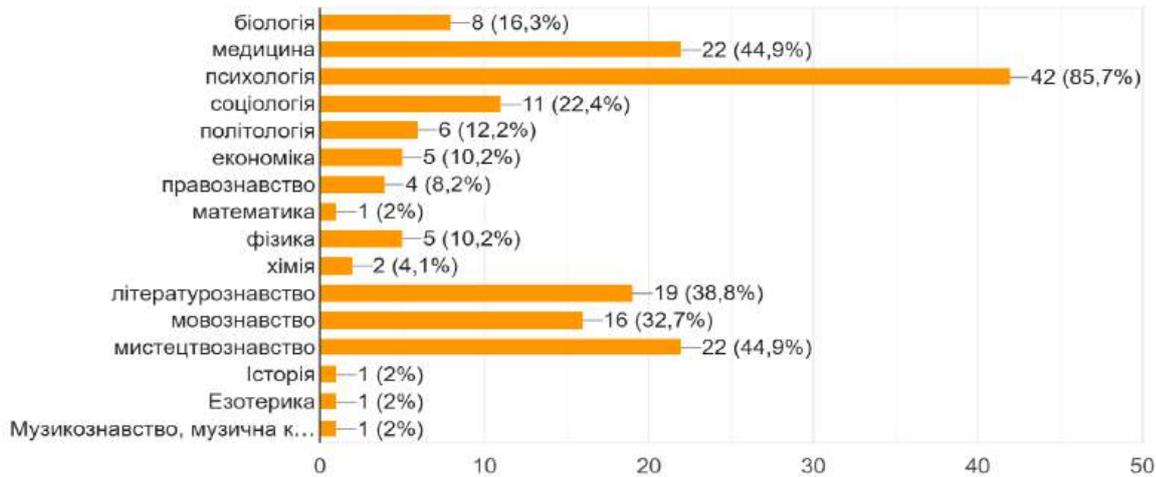

Рисунок 2. Відповіді на запитання «З якої галузі Вам було би цікаво почитати пізнавальну літературу?»

Рисунок 2 ілюструє, що найбільша зацікавленість виявлена щодо психології (85,7 %), медицини (44,9 %), мистецтвознавства (44,9 %), літературознавства (38,8 %) та мовознавства (32,7 %).

Ще одне уточнююче запитання щодо інтересу до психологічної літератури підтвердило попередні відповіді: 91,8 % досліджених мають цікавляться літературою з психології.

Наступне запитання було спрямоване на визначення, які саме психологічні теми цікавлять наших досліджених (рис. 3).

На які теми вам було би цікаво прочитати літературу з психології?

49 відповідей

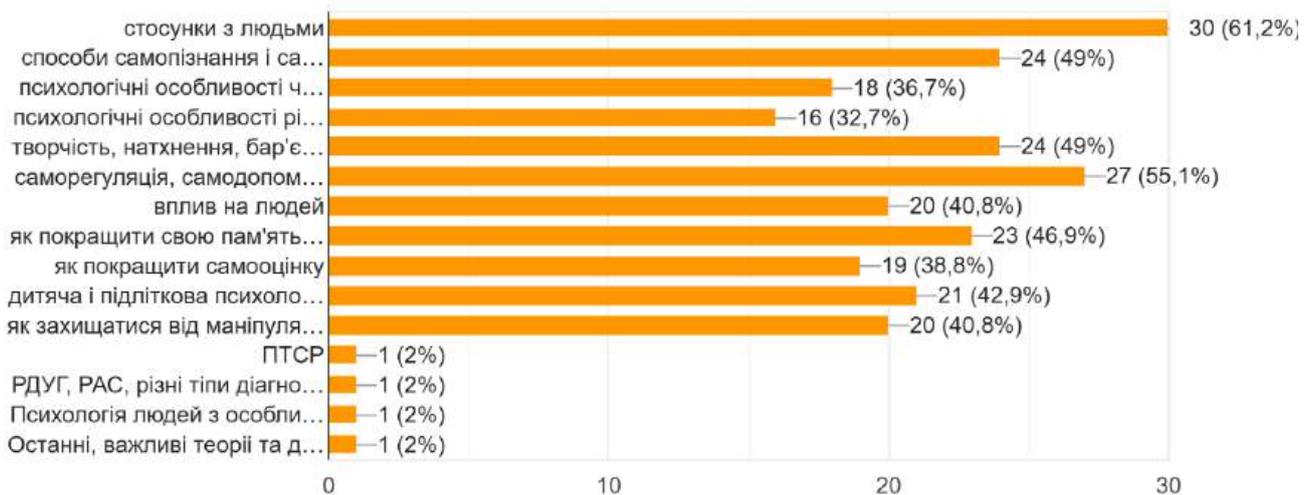

Рисунок 3. Відповіді на запитання «На які теми вам було би цікаво прочитати літературу з психології?»

З рисунку 3 видно, що найбільший інтерес опитані проявляють до психологічної літератури про стосунки з людьми (61,6 %), саморегуляцію (55,1 %), способи самопізнання і саморозвитку (49 %), творчість (49 %), як

покращити свою пам'ять, мислення та інші психічні пізнавальні процеси (46,9 %), а також дитяча і підліткова психологія (40,8 %).

Висновки.

Проведене опитування щодо літератури нонфікшн, зокрема на психологічну тематику виявило, що, в цілому, досліджені орієнтуються у значенні слова «нонфікшн». Але при цьому читацькі інтереси тяжіють більше до художньої літератури. Наші опитані мають значний інтерес до психологічної літератури нонфікшн, зокрема за такими темами як стосунки з іншими людьми, саморегуляція і самодопомога, способи саморозвитку і самопомоги, дитяча і підліткова психологія, протидія маніпуляціям тощо.

РОЛЬ КЛАСИЧНОГО ТАНЦЮ У РОЗВИТКУ ВИКОНАВЦЯ

Фриз Петро

доцент

Кафедра фундаментальних дисциплін

Павлюк Тетяна

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Факультет початкової освіти та мистецтва

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка, Україна

Виконавська культура артиста формується упродовж періодів навчання на різних рівнях мистецької освіти, з опорою на традиції і вимоги часу. Які б нововведення не виникали у хореографії, які б сучасні напрямки та техніки не з'являлися на сцені, класичний екзерсис і наразі є головним компонентом професійної підготовки виконавця.

Якщо структурувати виконавську майстерність танцівника на складові, то, першою складовою перш за все будуть індивідуальні здібності, потім – знання та вміння, здобуті впродовж навчання (теоретичні знання, комплекс навичок та умінь). Усе разом становить певну професійну культуру виконання. Якщо розглянути окремо професійну культуру виконання, то виявимо, що ця вона передбачає володіння виконавцем технічними прийомами, вміннями використати їх у процесі створення пластичного художнього образу (іноді це називають виразністю, акторською майстерністю) та здатністю до самостійного індивідуального трактування образу (це можна назвати творчим самовираженням виконавця). Саме цим комплексом професійних вимог має оволодіти виконавець, опановуючи хореографічний твір – танець, який або вже був створений раніше хореографом, або є результатом створення нового сценічного твору. Внаслідок такої творчої діяльності народжується сценічний образ.

Виконавська майстерність характеризується цілою низкою категорій: музикальністю, технічністю, виразністю та індивідуальністю виконання танцю. Характеризуючи особистість виконавця в контексті цих взаємозалежних понять, проаналізуємо та виявимо тенденції взаємозбагачення названих категорій.

Емоційне сприйняття музики викликає бажання виконавця діяти як музично, а й виразно, що приводить до розвитку артистизму. Творча індивідуальність виконавця починає виявлятися з перших кроків навчання танцю, її зростання супроводжується розвитком техніки руху. Емоційна виразність передбачає наявність темпераменту, певних якостей характеру, артистичність виконання, а виразність рухів складається з технічності виконання та культури виконання танцювального руху. За допомогою цих рухів, що доповнюються жестами та мімікою, танцівники передають глядачеві не тільки думки, почуття, переживання героїв, а й сам зміст танцювального твору. впливати на глядача, якщо будуть виконані технічно, тобто грамотно та точно.

Точність дозволяє танцюристу набути пластичної стрункості, впевненості у своїх силах, творчу активність. Поняття «близько» та «приблизно» не прийнятні в техніці класичного танцю. Незначна ритмічна або пластична неточність свідчить про те, що виконавець не володіє майстерністю. Тому, розвиваючи виконавські якості, необхідно від початку формувати вміння точно і правильно виконувати всі танцювальні рухи, які, надалі впливатимуть і на інші виразні засоби виконавця.

Становлення особистості виконавця включає дві складові: вдосконалення зовнішнього (фізичного) та внутрішнього (духовного) [8]. Обидва ці критерії по-різному повинні бути розвинені у дитини до моменту приходу на навчання у мистецький заклад, оскільки для навчання вони мають пройти ретельний відбір за фізичними даними та параметрами тіла, а також, за артистичною схильністю до цього виду мистецтва.

Удосконалення зовнішньої складової виконавської культури танцювального руху передбачає розвиток суглобо-зв'язувального апарату через рух різних частин тіла танцюриста та його духовного наповнення. Класичний танець побудований на виразних, довгих лініях рук та ніг, естетично формує людське тіло, наповнюючи його певним змістом. Послідовне і систематичне набуття необхідних для хореографії навичок сприяє розвитку стійкості та рівноваги, тому що будь-який рух вимагає утримання тіла у просторі та розвитку його координації; фізично зміцнює та вдосконалює його тіло, надає йому особливої гнучкості та пластичності; дає необхідну енергію для виразного виконання та розвитку духовного потенціалу особистості [2].

Мистецтво класичного танцю є також засобом виховання і розвитку духовного світу особистості, який здатний створити основу для розкриття потенційних можливостей як виконавця, так і постановника хореографічного твору. Органічне поєднання руху та музики формує атмосферу позитивних емоцій, які у свою чергу розслабляють виконавця, роблять його поведінку природною та граціозною, а вивчення класичного музичного репертуару сприяє долученню до мистецтва професійної майстерності.

Однією з найважливіших складових навчання класичному танцю є цілеспрямоване створення сприятливого психологічного клімату на заняттях для розкриття та розвитку професійних можливостей танцюриста [3]. Тому, мета педагогічної системи навчання танцю – це систематична робота, що формує професійно, всебічно та гармонійно розвинену особистість виконавця.

Виходячи із цієї мети, класичний танець передбачає вирішення певних завдань:

- удосконалення технічної майстерності;
- духовне виховання особистості;
- розвиток творчого потенціалу;
- розвиток почуття ритму, танцювальної виразності;
- виховання художнього смаку;
- розвиток здатності бачити та розуміти чистоту справжнього мистецтва.

Методична робота над виробленням правильного та чистого виконання рухів, а також закріплення та освоєння хореографічної грамоти відбувається у процесі спільної діяльності майбутнього виконавця і педагога. На своїх заняттях педагог обов'язково повинен використовувати пояснення матеріалу, що виконується, здійснюючи цим безпосередній вплив на розумову діяльність учня.

Аналіз навчального матеріалу допомагає учням створювати уявлення про майбутній рух, правильно розповідати про рух загалом і про його деталі. Не менш важливим є така форма роботи як уявне тренування. Коли людина думає про рух, вона його подумки виконує. При цьому м'язи роблять ледь помітні скорочення, а в корі півкуль відбувається утворення нервових шляхів для замикання рефлексорних дуг. Це багато в чому нагадує «м'язове запам'ятовування». Подібні процеси розумової діяльності виконавця зумовлюють наявність особливого «хореографічного мислення», яке формує педагог на своїх заняттях [1].

Таким чином, у розвитку фізичних та духовних якостей особистості учня в системі хореографічної освіти головну роль відіграє педагог-наставник. Педагог впродовж щоденної методичної роботи (правильне складання комбінацій, розумний розподіл навантаження на системи організму і правильна установка на виконання певних рухів) здатен розвинути природні дані учня, удосконалити їх з найкращого боку. Слід зазначити, що всі ці складові (і духовні, і фізичні) впливають на становлення виконавської культури майбутніх виконавців.

Список використаних джерел

1. Березова Г. Класичний танець в дитячих хореографічних колективах. – К.: Музична Україна, 2017. 98 с.
2. Васірук С.О. Класичний танець: навч.-метод. посібник, Івано-Франківськ, 2019.
3. Мартиненко О. В. Теорія і методика роботи з хореографічним колективом : навчальний посібник для студентів спеціальності 024 Хореографія. Бердянськ : Видавець Ткачук О.В., 2016. 342 с

АРХЕТИПИ УКРАЇНСЬКОГО ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА

Фриз Петро

доцент

Кафедра фундаментальних дисциплін

Нанівська Ірина

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Факультет початкової освіти та мистецтва

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка, Україна

Хореографічне мистецтво безперервно модифікується і розвивається, оскільки кожне покоління привносить нові елементи до складу і у сприйняття давно існуючих і актуальних форм. Однак науково-технічний прогрес, інформатизація, сучасні тенденції універсалізації культури, інтернаціоналізації мистецтва у сукупності призводять до зникнення споконвічно закладеної етнічної специфіки і розриву з його началом. Існує необхідність відновлення втрачених смислів, а також, виявлення та аналізу фольклорних образів, локальних характеристик хореографічного мистецтва з метою свідомого збереження культурної спадщини певних народів та етносів.

Питання про його засади розглядається культурологами, мистецтвознавцями, хореографами та іншими фахівцями. В українській етнохореології значна увага приділяється науковій, практичній і просвітницькій складовим у дослідженні проблем народного танцю. Це міждисциплінарний науковий напрям, який поєднує етнографію і хореографію і спрямований на пояснення причин специфіки та спільних рис в етнічній танцювальній традиції різних народів світу. Одним із важливих аспектів розвитку етнохореології є культурологічний аналіз, результатом якого є визначення й аналіз загальнолюдських закономірностей виникнення, розвитку і сучасного існування різних аспектів хореографічної культури. О. Чепалов робить висновок про те, що культурологічний підхід у дослідженні хореографічного мистецтва дає змогу зрозуміти роль хореографії в житті соціуму [3].

Архетип, за теорією Юнга, входить до свідомості не безпосередньо, а у формі образів і символів, які є «колективними». Кількість архетипних образів є значною: мати, батько, правитель, старець; біблійні Христос, Мойсей, Марія. Саме ці образи є основою релігії, мистецтва у всіх його формах, міфології, є основою снів. Саме у сні діяльність свідомості припиняється. Архетипи фіксуються в неконкретних формах у політиці, соціології, етиці, філософії.

Найбільшу увагу К. Юнг приділяв таким архетипам: Тінь, Аніма і Анімус, Мудрий старець, Велика мати, Немовля, Самість, Дух, Трікстер [50]. Ці архетипи можуть бути персонажами сновидінь, служити джерелом культурних символів, проєктуючись у різних жанрах мистецтва.

У психологічному розумінні архетипи – це «універсальні образи або символи, що містяться в колективному несвідомому» [1, 34]; в культурному ж розумінні – «це архаїчні культурні прототипи, уявлення-символи про людину, її місце в світі і суспільстві; нормативно-ціннісні орієнтації, які визначають зразки життєдіяльності людей, які «проросли» через багатоміжові пласти історії і культурних трансформацій і зберегли своє значення і сенс в нормативно-ціннісному просторі сучасної культури. Це глибинні культурні установки «колективного несвідомого», які з великими труднощами піддаються зміні» [1, 36]. Архетип, визначений як наукова категорія Карлом Густавом Юнгом, є базовим концептом культури, що створює константні моделі духовної сфери соціуму.

Архетипи стоять «біля витоків повторюваних мотивів людських міфів, казок, традицій і звичаїв, «вічних» тем і образів світової культури» [2].

Аналіз лексики танцювального мистецтва та інших компонентів, їхньої взаємодії із загальними культурними та історичними процесами дає можливість простежити чимало фактів інтерпретації архетипів в культурі загалом. Таким чином, дослідження цієї теми зумовлює застосування методу виявлення культурних архетипів, оскільки звернення до них сприяє розумінню етнокультурних універсалій, глибинних культурних зразків, які притаманні певному етносу. Передбачення майбутніх форм розвитку культури і мистецтва можливе в результаті аналізу особливостей їхнього існування в минулому.

Слід зазначити, що етнокультурні архетипи відрізняються від загального розуміння – універсального, загальнолюдського сенсу, закладеного К. Юнгом. Вони дають змогу виявити унікальні специфічні риси етнічних культур і являють собою центральні стрижневі цінності етнічного і національного культурного універсуму, які зумовлюють його потенційний та актуальний зміст.

Етнокультурні архетипи ґрунтуються на світовому культурному досвіді, проте їхня специфіка сформована локальними чинниками, в яких відбувся етногенез, подальше існування та життєдіяльність спільноти. Можна зробити висновок про те, що становлення етносу відбувається під впливом безлічі умов – як зовнішніх, так і внутрішніх. Географічне положення, клімат, ландшафт, відносини з іншими суб'єктами, особливості господарського устрою відображені в архетипах, які є універсальним інструментом адаптації, а це сприяє збереженню особливостей менталітету протягом століть. Цей вид архетипів є основою традиційної культури етносу, який впливає на духовно-моральний розвиток суспільства і національно-культурні та етнічні процеси самоідентифікації.

Етнокультурні архетипи – найважливіші елементи етнокультури, які формують константні моделі картини світу певного етносу. Їхній зміст репрезентує «типове» в культурі, і в цьому плані етнокультурні архетипи як константи культурологічного знання є об'єктивними і персональними. Формування етнокультурних архетипів у хореографічному мистецтві відбувається на рівні етнокультури людства й етнокультури історичної спільноти (народу) у процесі систематизації та схематизації культурного досвіду конкретного народу.

Список використаних джерел

1. Балтазюк І. В. Роль архетипів у збереженні національної ідентичності. In ЛОГОС: Theoretical and empirical scientific research: concept and trends [Conference proceedings]. 2020. N 1, С. 125–127. Режим доступу: <https://doi.org/10.36074/24.07.2020>.
2. Бичковьяк О. В. Основні архетипи українського менталітету та їх вплив на реалії сьогодення. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. 2020. Серія: Історичні науки, 31(70), 2, 80–84. Режим доступу: <https://doi.org/10.32838/2663-5984/2020/2>.
3. Чепалов О. Хореологія як нова дисципліна у навчанні студентів-хореографів вузів України. Українська культура в контексті сучасних наукових досліджень та практичних реалій: Зб. матеріалів Міжнарод. наук.-практ. конф., Київ, 21-22 грудня 2006 р. К.: ДАКККіМ, 2007. Ч. 2. С. 229–231.

ІМПРОВІЗАЦІЯ В ХОРЕОГРАФІЧНОМУ МИСТЕЦТВІ

Фриз Петро

доцент

Кафедра фундаментальних дисциплін

Нанівський Юрій

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Факультет початкової освіти та мистецтва

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка, Україна

Імпровізація в сучасному танці як перспективний напрямок хореографії, розвивається у ХХ столітті, вийшовши за рамки традиційного виконавства, звернувшись до творчості виконавців у співпраці з балетмейстерами, музикантами. Традиційно під імпровізацією, перш за все, розуміли спонтанність, але тоді виникали сумніви щодо того, чи можна її навчити? Дослідники цього явища зауважують, що імпровізація – це не просто стихійність, а усвідомлена спонтанність, доповнена досвідом уважності та самостереження, довірливістю й рефлексією власних почуттів, набуттям цілісності й повноти світовідчуття й самовираження [1].

Традиційно теоретичні положення теорії класичного балету й народного танцю як основа всіх інших напрямків хореографії наповнені базовими канонами та обмеженнями. На відміну від основ класичного і народного танців, світоглядні позиції сучасного танцю орієнтуються на свободу, імпровізацію. Імпровізація в сучасному танці поширена у величезному культурному пласті хореографії кінця ХХ- початку ХХІ ст., об'єднує в собі різні модні танцювальні

течії, які виражають почуття і настрої танцівників, і є їхнім вільним і універсальним виявом.

У процесі подальшого розвитку сучасного танцю імпровізація стала виступати не тільки методом вивчення нового танцювального напрямку, а й методом розроблення та пошуку нової хореографічної лексики. Так, Рудольф фон Лабан у своїх дослідженнях «експресивного танцю» зміг узагальнити відомий на той час досвід практики сучасного танцю, де особлива увага приділялася імпровізації [3]. В його дослідженнях вона отримала методологічне і теоретичне обґрунтування. Імпровізація або «спонтанна комбінація» (термін Р. Лабана) в техніці «виразного танцю» була зорієнтована на процес пошуку додаткових виразних можливостей тіла і нових лексичних форм. Як стверджував Р. Лабан, «у вільній танцювальній техніці, тобто в техніці без окресленого або заздалегідь приписаного стилю, виникає і відпрацьовується цілий спектр елементів руху. Зі спонтанних комбінацій цих елементів виникає практично нескінченне різноманіття кроків і жестів, які залишаються в розпорядженні танцюристів». Саме вони, згодом, склалися в різні варіації, що ставали основою комбінацій для постановки танцю. За цим же принципом будувала свої експерименти з імпровізацією послідовниця Лабана Мері Вігман, яка експериментувала з сольним танцем, в якому, на її думку, повинен розкриватися творчий потенціал та індивідуальність особистості танцюриста.

У сучасному танцювальному мистецтві виділяють кілька видів імпровізації: традиційну імпровізацію, модерністську імпровізацію, постмодерністську імпровізацію [2].

Розглянемо особливості кожного виду імпровізації. Під «традиційною імпровізацією», або імпровізацією, виконаною в певній стилістиці танцю, ми розуміємо всю повноту можливості імпровізувати в будь-якому виді танцю, починаючи від класичного, народного, модерн-танцю і закінчуючи contemporary dance, а також вуличними напрямками сучасного танцю.

Під «модерністською імпровізацією» розуміють виконання танцювальної імпровізації в стилі романтичної школи модерн-танцю, якому притаманні свобода і водночас осмисленість руху, знищення стереотипів і законів руху, пошук автентичності. Тут доречно говорити про хореографів, які стоять біля витоків філософії та техніки танцю модерн, таких як: Марта Грехем, Хосе Лімон, Лестор Хортон, Гамфрі Вейдман [1].

Розроблені ними однойменно названі техніки становлять спадщину епохи танцю модерн, маніфестом якої можуть слугувати слова Марти Грехем: «Тіло ніколи не бреше. Усе, що потрібно – бути відкритим, усвідомлювати ті імпульси і внутрішні поштовхи, які мотивують саме вас. Жоден художник не буває задоволений своїм творінням... Задоволення ніколи не настає. Є тільки дивна, божественна незадоволеність; благословенне хвилювання, що змушує нас рухатися далі та робить нас більш живими, ніж будь-хто ще» [4].

У спробі впорядкувати і класифікувати різні види імпровізації, можна говорити про те, що такі її напрямки, як імпровізаційний танцтеатр, контактна імпровізація, імпровізація Форсайта, імпровізація звільнення (deliverence),

належать до постмодерністської імпровізації (мистецтва танцювального перфомансу). Імпровізація-звільнення передбачає вміння застосувати і синтезувати в єдиний танець будь-яку танцювальну техніку або пластику, наприклад, модерну, джазу, йоги, акробатики тощо. У цьому зв'язку варто згадати запатентовану імпровізаційну техніку GaGa, створену художнім керівником ізраїльської трупи сучасного танцю Batcheva Dance Company Охадом Нахаріном.

Техніка GaGa – це особлива мова руху, яка створила новий спосіб отримання інформації про власне тіло. Техніка спрямована на звільнення від тілесних і психологічних затисків, аналіз патернів руху та їх усунення. «Танцівник, дотримуючись інструкцій викладача, водночас досліджує й аналізує ініціацію енергії, її потоки на молекулярному рівні в усьому тілі й окремих його сегментах, що сприяє «очищенню» свідомості й виходу її на новий рівень хореографічного мислення» [4].

Контактна імпровізація виникла у 1972 році у результаті хореографічних експериментів Стіва Пакстона і команди танцівників, які працювали під його керівництвом. Було виявлено низку принципів комунікації, підсумком дослідження яких став тиждень публічного показу тренувальних занять у галереї Джона Вебера в Нью-Йорку. Нова форма взаємодії тіл танцівників і була названа контактною імпровізацією. Згідно технік контактної імпровізації «танцюється» тільки «фізика», тобто передбачено контакт мінімум двох людських тіл, без акценту на сюжет та емоційність. Змістом танцю є рух у чистому, емоційному вигляді, який має розповідати тільки про фізичні тіла танцівників, що його виконують [2]. Контактна імпровізація у сучасній хореографії посідає дуже значне місце, має значну кількість описаних у мистецькій літературі сюжетів її виникнення і поширення, а також певних інструментів, принципів, ключів до її розуміння. Перелічимо лише деякі основоположні її методи: передача ваги, пошук балансу, обертання, падіння, затримання.

У 1994 році Форсайт спільно з фахівцями німецького Центру мистецтв і медіатехнологій розробив комп'ютерну програму «Технології імпровізації: інструмент аналітичного погляду на танець», яку активно застосовують у навчальному процесі професійних танцювальних труп. Для імпровізації Форсайта, як і для всієї творчості хореографа загалом, характерною є надмірність варіантів розвитку будь-якого елемента в поєднанні з ясністю логіки, витончена композиція, складна, класична мова руху, сучасна авангардна музика.

Анна Галпрін була однією з перших серед хореографів, які відмовилися від будь-яких танцювальних технік і почали залучати до постановок виконавців без хореографічної освіти. Саме вона визначила терапевтичний ефект від занять танцем. Вилікувавшись за допомогою цієї техніки від раку, Галпрін згодом почала проводити терапевтичні заняття для людей із психологічними та іншими проблемами зі здоров'ям.

Список використаних джерел

1. Безклубенко С. Д. Мистецтво: терміни та поняття: енциклоп. вид.: у 2 т. Т. 2 (М–Я). Київ : Інститут культурології НАМ, 2010. 256 с.
2. Коновалова Г. О. Контактна імпровізація як елемент вдосконалення професійної майстерності танцівника Вісник КНУКіМ. Серія : Мистецтвознавство. 2011. Вип. 25. С. 72-76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknukim_myst
3. Кравчук О.Г Імпровізаційні витоки та форми сучасного танцю. Вісник МСУ, мистецтвознавство. 2011. т. XIV. № 2
4. Матушкіна, М. В. Танцювальна імпровізація: витоки та історія розвитку на початку ХХ століття. Теорія та практика у суспільному розвитку. 2014. № 9. С. 98–101.

ТЕАТР ТАНЦЮ ЯК МИСТЕЦЬКА ФОРМА ХОРЕОГРАФІЇ

Фриз Петро

доцент

Кафедра фундаментальних дисциплін

Яричківська Уляна

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Факультет початкової освіти та мистецтва

Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка, Україна

Сучасний театр танцю транслює традиції світової культури, що робить цей вид мистецтва однією з найбільш живих художніх форм. Він дає змогу в універсальній художній формі висловити стан сучасної людини, допомогти їй почуватися комфортно в навколишньому середовищі.

Театр танцю представлений у мистецьких видовищних формах, які синтезують різні форми мистецтва. Дослідження театру танцю та його світоглядних, культурологічних, мистецьких засад сприятиме глибокому та всебічному розкриттю творчої природи людини, розшифруванню мови сучасного мистецтва і культури, розкриттю кодів сучасної культури, механізмів трансляції та трансформації людського культурного досвіду в постіндустріальному суспільстві, виявленню каналів взаємодії соціокультурного контексту, ідеології та тілесності особистості, пізнанню ролі окремих видів мистецтва в модернізації культури та соціуму.

Офіційний біограф Піни Бауш Ноберт Сервос у статті «Піна Бауш: танець і емансипація» (1984) позначив квінтесенцію її діяльності як «нове розуміння танцю». Ключові слова в цьому випадку – це танець, емансипація, новаторство. Однак у чому саме полягає це новаторство? Для цього її персональну долю треба розглядати в контексті творчості та історії. У школі «Фолькванг»

(Folkwang Schule), де Піна починала своє навчання, приділялася увага всебічній підготовці не тільки в танці, а в мистецтві загалом. Учні вивчали оперу, драму, образотворче мистецтво, скульптуру, фотографію, дизайн, музику і багато іншого.

Концепція спочатку передбачала те, що в процесі навчання виховується не фахівець із готовою кваліфікацією, а дається загальна підготовка, а власне кредо – profession de foi учень мав відкрити в собі сам. У цій освітній концепції, за визнанням П. Бауш, всебічна художня підготовка лише створювала передумови й умови як для вузької спеціалізації, так і для культурного синтезу, конструювання нової художньої форми.

У мистецтві, де все це оформлено за допомогою відповідних стилів, методів, канонів, відбувається порушення колишніх стандартів створення і сприйняття творів, які вважалися нормою. Соціальна криза обертає знецінені стандарти на щось застаріле і на норму перетворює атипове, незвичайне, новаторське. Новий психологізм, надзвичайна експресивність, відмова від жорсткого сюжету, руйнування жорстких рамок жанровості, прагнення епатувати публіку шляхом злиття театральності з життям і повсякденністю.

Піна Бауш бачила свій індивідуальний стиль у синтезі танцю і театру. Вона називала це театром танцю, багато хто бачив її творчість крізь постмодернізм Роберта Вілсона. Але важливо зазначити, що основоположниками в цьому жанрі були її вчитель Курт Йосс і Рольф Лаббан, які першими в Європі проводили такі експерименти в хореографії. Особливість атмосфери театально-постановочного і творчого життя Нью-Йорка, американських діячів мистецтва в той час допомогли Піні Бауш створити цей культурний мікс і сформувати власну мову театру танцю. З одного боку, це була територія, де сучасне мистецтво було затребуване перманентно, і художник відчував це і був залучений у цей інтенсивний мистецький процес. По-друге, США і Нью-Йорк стали в післявоєнний період простором, де стан творчої свободи був на найвищому рівні. Світоглядна інтенція з України тут також була присутня у вигляді танцювального театру Дж. Баланчина [1, 9].

Види мистецтва, які з'явилися, прийоми та його мова були не просто провокативними, а принципово новаторськими. Через культурний мікс формувалися жанри мистецтва та культурні практики, які долали недоліки традиційного мистецтва, яке закликала часом і до високих ідеалів, але яке привело людство до світових воєн, революцій, депресій. Прозорий поділ художніх образів на «піднесене-низинне», «прекрасне-потворне», демонстрація ідеалів девальвувалися. Грань мистецтва і немистецтва, естетичного й утилітарного, мистецтва і повсякденності почала руйнуватися, змінюватися [2].

Чи справді театр танцю розмиває межі між театром і танцем? Адже є властивості, що стосуються як танцю, так і театру. Хтось може стверджувати, що первинно – це танець із додаванням елементів театру, інший, навпаки, вирішить, що це театр з елементами танцю. Чому ж усе-таки важливо дати визначення театру танцю і виділити його певні властивості? Тому що існує ще низка видів мистецтва, які також співвідносяться з танцем або театром, або з

обома одночасно. О. Касьянова вважає, що театр танцю П. Бауш, це насамперед світоглядний проєкт. Як громадянин і художник післявоєнної Німеччини вона шукала відповідь на світоглядну проблему сенсу буття [2, 123–124].

Такої ж думки притримується і Норберт Сервос, коли проголошує, що філософія танцю найяскравіше виражена в тілесно-гендерній пластиці образів у «Кафе Мюллер», «Весні священній». Соціальна філософія німецького хореографа розташована в темі кохання, а можливо, в темі фемінізації. Можливо, що саме через фемінізацію соціуму вона хоче пробитися до його облагородження, гуманізації, оскільки маскулітна культура і духовність призвели до «занепаду» Європи [3].

Для утвердження нової культурної доміанти П. Бауш використовує мову театру танцю, нову пластику і експресію. Досі залишається дискусійним питання з визначенням мистецтва Піни Бауш: театр це чи танець, чи театр танцю. Відповідь, на нашу думку, однозначна: П. Бауш починала з традиції, в якій жанр театру і танцю протиставлені, межі їх були безумовні. Потім, проходячи стажування в США, вона познайомилася з іншою традицією, в якій ця грань стала умовною і допустила інтеграцію театру, танцю, інших видів мистецтва.

У ситуації міксу культури, в обставинах подій ХХ століття цілком логічно виникає жанр театр танцю як видовищне явище хореографічної культури. Далі розуміння цього жанру вже не є проблемою, стає суто зовнішнім, другорядним. Можливість синтезу мистецтв, синтезу жанрів у ХХ столітті стало звичайною практикою митців. Під впливом нових віянь, які Бауш сприйняла під час стажування і роботи в США, вона поступово знаходить постановочні, пластичні та експресивні рішення для нової форми танцю. У своєму танці вона кидає виклик темній естетиці брутального насильства й акцент переносить на фемінізм і доміанти жіночності, гуманізму, любові. Загальні тенденції деконструкції естетики брутальності та конструювання естетики фемінізму вона втілювала у виставах з різними важелями театральності, але з наявністю тенденцій, які стилістично еволюціонують у постмодерн. Можна назвати цю естетику танцю холодним, екзистенційним, феміністичним, пластичним постмодерном.

Постмодерний театр танцю – явище сучасне і досить популярне. Виникнувши у ХХ столітті, він одразу вразив своєю сценічною правдивістю Європу, Америку, а далі й увесь світ. Як його відгомони в подальшому з'явилися такі напрями, як фізичний театр, психосоматичні, кінестетичні практики, які використовуються як для сцени, так і для пізнання себе, свого тіла, своєї психіки. Дослідженням театру танцю у вітчизняному мистецтвознавстві присвячена кандидатська дисертація О.І. Чепалова «Жанрово-стильова модифікація вистав хореографічного театру західної Європи ХХ ст.»[4]. У ній досліджуються витoki створення пластичної мови в хореографії ХХ століття, обговорюється специфіка робіт таких видатних хореографів, як Піна Бауш, Іржі Кіліан, Матс Ека та ін.

«Ukrainian Dance Theatre» – перший в Україні проєктний театр нових форм театрального танцю. У театрі використовуються відомі у всьому світі сучасні танцювальні техніки. Театр заснований танцівницею та хореографом Ганною

Герус, яка проходила стажування у компаніях «NDT» і «Batsheva». Перший спектакль «Варіації життя» був поставлений Г. Герус весною 2017-го р. Цей балет-притча, який є своєрідним філософським хореографічним роздумом про безперервну течію життя. Поставлений на техніках неокласичного танцю і «contemporary dance» з використанням дуже виразних візуальних ефектів [1].

Сутність театру танцю являє собою інтеграцію різних видів мистецтва, цирку, спорту та інших, ядром якого виступає хореографія. Методологічними засадами цього мистецтва та культурної практики є структуралізм з чіткими, раціонально визначеними принципами. Театр танцю постмодерну значною мірою ангажований візуальним, екранним поворотом у культурі ХХ – ХХІ ст. і є елементом персональної міфології комфортного способу життя, на відміну від традиційного театру танцю, який прагне бути формою масового мистецтва, засобом і методом впливу на масову свідомість.

Список використаних джерел

1. Бігус О. Хореографічна культура сучасності в контексті глобалізаційних викликів. Хореографічна культура сучасності: глобалізаційні виклики : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 квіт. 2021 р.) [упоряд. А. Підлипська]. Київ : КНУКіМ, 2021. С. 8–11.
2. Касьянова О.В. Прояви естетики постмодернізму в українському хореографічному театрі. Часопис НМММ ім. П. Чайковського. №4 (13). 2011. 146 с.
3. Майбенко О. Генеза та сценічні новації постмодерного балету. Жанрово – стилістичний і формально технічний аспект репрезентації художнього образу. INNOVATIVE SOLUTIONS IN MODERN SCIENCE. № 8(8). Збірка статей. Дубай: ТК Meganom, LLC 2016. 169-174с.
4. Чепалов О. І. Специфіка аналізу постмодерного танцю. Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : щоквартальний наук. журнал. Київ, 2007. № 1. С. 42–47.

ФЕНОМЕН НАРОДНОГО ТАНЦЮ

Фриз Петро

доцент

Кафедра фундаментальних дисциплін

Савчин Микола

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Факультет початкової освіти та мистецтва

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка, Україна

Хореографічне мистецтво є тисячолітнім загальнолюдським феноменом культури, поряд із інституціями трансляції його творів, які є підсистемним ядром хореографічної культури Цей вид мистецтва наділений образною

сутністю, яка дозволяє йому виступати як загальнозрозумілим інструмент комунікації, що сприяє ефективній трансляції та акумуляції культурних кодів [1].

Особливості способу життя та світоглядного контексту певної культурної спільності, специфіка її суспільних відносин та процесів ідентифікації в сукупності зафіксовані та відображені у виражальних, художніх та символічних засобах танцю, костюма, музиці, жестах та інших елементах. Хореографічне мистецтво поряд з міфотворчістю, епосом, художнім та музичним мистецтвом, літературою, мовою є невід'ємним елементом етнічної культури.

Кожен етнос має унікальні характеристики, оскільки етногенез і його подальший розвиток здійснювався у певних просторово-часових історичних, природно-географічних, культурних умовах. Вони визначили специфіку устрою психіки, світосприйняття та взаємовідносини із зовнішнім світом, форму та зміст трудової діяльності, релігійні вірування та філософські уявлення, ідеологію та ціннісні орієнтації.

Традиційний танець, який існує у різних проявах у всіх народів і етносах, має самобутні характеристики. У них відображено культурні коди, при розшифруванні яких можливо залучення до культурних, соціальних та природних реалій, передачі інформації та засвоєння певних навичок. Етнокультурні засади хореографічного мистецтва утворюють цінності, архетипи та інші елементи самосвідомості, які виражені у певних жестах, рухів та координації тіла, музично-ритмічній та метричній структурі, стилі виконання танцю. На окрему увагу заслуговують виражальні засоби, які пов'язані з костюмом, атрибутами та декораціями, елементи яких разом із кольоро символікою, фіксують та систематизують специфіку етнічної культури. Традиційна форма хореографічного мистецтва – це універсальна мова культури, що містить глибинні основи, самобутню ментальну організацію та етнічну культурну пам'ять народів.

Етнічний танець відноситься до народної хореографії, а традиційна складова утворює основу танцювальної традиції. Як культура схильна до постійної мінливості, так і етнопластичні константи трансформуються у процесі переміщення у різні історичні контексти. Розгляд цього виду мистецтва як культурного явища передбачає його сприйняття як текст, що відображає тип і специфіку культури етносу у певному культурно-історичному періоді за допомогою хореографічної лексики. Формування, передача та сприйняття тексту відбувається навколо контексту [3].

Хореографічне мистецтво можна розглядати як інструменту трансляції традиції, тому що в його виразних засобах фіксується вироблена, відібрана та розцінена як значуща інформація у певному контексті та передана одним суб'єктом іншому. Передача може здійснюватися як між поколіннями, так і культурами, що реалізує комунікаційну, адаптаційну, виховну функцію хореографії. Однак на етапі процесу передачі відбувається спотворення, оскільки передана інформація міститься в інший контекст. Сприймає її суб'єкт зчитує зашифровані знаки, доповнюючи своїм сприйняттям, а при

відтворення – особливостями виконання, оскільки традиційним танцям властива імпровізація.

До XIX століття у багатьох культурах традиційна хореографія була невід'ємним елементом повсякденного життя, що виконується як значуще дійство у трудових, календарних, сімейних, святкових традиціях. Однак у XX столітті етнічна хореографія з народно-побутової перейшла у стилізовану народно-сценічну форму. Хореографічні елементи, засновані на народних фольклорних традиціях, які почали активно доповнюватися сучасним змістом, відповідним ціннісним орієнтаціям суспільства на нових реаліях. Здійснюється зміщення канонів, синтез традиційних етнічних складових із сучасними напрямками – модерн, джаз та іншими видами танцю.

Таким чином, культура має властивість циклічності, яка зумовлює безперервні трансформації та нововведення. Кожне нове покоління вносить свої елементи. Традиційна складова необхідна для процесів інновації, що передбачають переструктурування знаків та символів – рухів, поз та інших засобів вираження.

У сучасному світі мистецтво звертається до своїх витоків, традиціям, фольклору, міфам з метою збереження національної культурної ідентичності етносу. В рамках неотрадиціоналізму, є однією з форм постнекласичного мистецтва, ціннісні основи традиційної культури цілеспрямовано адаптуються під умови нових реалій, що можливе при зверненні до історичної культурної пам'яті народу та, що особливо важливо, з інноваційними рішеннями. Постмодернізм має на увазі синтез різних стилів та культурних аспектів, створення нових конструкцій спадщини із артефактів [2]. Хореографічне мистецтво як нематеріальне мистецтво зі зміною контексту змінює і змістовий зміст. Однак збільшення темпів зміни контексту та різноманітність нових форм створюють деякі проблеми, з якими стикається сучасний етнічний носій культури традиціях. У XX столітті етнічна хореографія з народно-побутової перейшла у стилізовану народно-сценічну форму.

З культурологічних позицій народний танець слід розглядати як частину великого історико-культурного шляху – умовно від формування його в надрах аграрної (традиційної, архаїчної) культури до періоду, коли культура стає урбаністичною, аж до сучасного періоду.

Список використаних джерел

1. Богуцький Ю.П. Українська культура в європейському контексті. Київ: Знання, 2007. 679 с.
2. Гордєєв В. А Танець та духовність традиційної української народної обрядової культури. Духовність українства XXI століття. Зб. наук. пр. Кіровоград: ВНЗ ВМУРол «Україна», 2006. Вип. 10. С. 87-90.
3. Мистецтво та мистецька освіта в сучасному соціокультурному просторі : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф., (3–4 червня 2021 р., м. Бердянськ) / [упоряд. М. М. Погребняк]. Полтава : Сімон, 2021. 228 с.

Section: Botany and Forestry

IMPACT OF LIGHT CONDITIONS ON THE FLORISTIC STRUCTURE OF IVAN STAROV SQUARE, DNIPRO

Lisovets Olena

Ph.D., Associate Professor

Holoviy Vitaliy

Master's student

Department of Geobotany, Soil Science and Ecology
Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine

Introduction

The rapid development of urbanization around the world is causing significant changes in both natural ecosystems and the urban environment [1, 2, 7]. Park urban ecosystems are an important element of the urban landscape, as they play a key role in conserving biodiversity, regulating the microclimate, and providing numerous environmental services [6]. Green areas, including grass cover in parks and squares, contribute to the sustainability of urban areas by harmoniously combining nature with urbanized spaces [4]. However, the condition and diversity of this cover depends on numerous environmental factors, among which lighting plays an important role [3, 5].

The green park area of Ivan Starov Square, with a total area of 10.38 hectares, is an integral part of the urban landscape. It performs ecological, aesthetic, and recreational functions. To thoroughly assess the floristic structure of the herbaceous cover and analyze the impact of lighting within the square's territory, 150 sample plots were selected. These plots are located in various parts of the green zone with differing levels of lighting – from open sunny areas to zones with partial or complete shading. This approach allows for the collection of representative data on the natural composition, dominance of specific families, and the overall ecological state of the territory.

Methods

To assess the floristic structure and the impact of lighting on the territory of Ivan Starov Square, a grid of 150 sample plots was established. These plots are distributed across areas with varying levels of sunlight exposure, ranging from fully illuminated open zones to partially or completely shaded sites. The selection of diverse light conditions ensures the representativeness of data concerning the natural composition, species dominance within specific plant families, and the overall ecological condition of the studied territory.

Geobotanical research was conducted to analyze the herbaceous cover's floristic composition and evaluate its ecological characteristics. Statistical methods, including correlation analysis, were used to examine relationships between the coverage of tree canopies, total projective vegetation cover, and species composition. A correlation matrix was employed to evaluate the strength and direction of interactions between

variables, providing a comprehensive understanding of the ecological dynamics of the park's plant community.

Results and Discussion

Floristic Structure

The geobotanical analysis revealed that the floristic composition of the herbaceous cover in Ivan Starov Square includes 62 species belonging to 25 families. The most numerous families are Asteraceae (24% of all species) and Poaceae (19%). Asteraceae species are highly represented in open, sunlit areas due to their adaptability to high light intensity and dry conditions. Poaceae species dominate in sites with well-developed root systems, enabling resilience to high temperatures and efficient nutrient absorption.

Less numerous but ecologically significant families include Amaranthaceae (6%), Brassicaceae (5%), Fabaceae (5%), and Plantaginaceae (5%). These families provide supplementary ecological functions such as nitrogen enrichment (Fabaceae) or improving soil structure through robust root systems (Amaranthaceae).

Families with a 2–3% share in the overall species composition, such as Caryophyllaceae, Polygonaceae, Rosaceae, Apiaceae, and others, contribute to biodiversity by enriching ecological niches and enhancing ecosystem stability. While not dominant, these species play a notable role in supporting ecological balance within the park.

Projective Cover and Species Composition Analysis

Most areas of the park are characterized by moderate to high canopy density, with 64–80% coverage being the most common on 52 plots. This indicates densely planted zones that create a pleasant shade. Areas with lower canopy density are less common but occupy a significant portion of the park.

The results of the projective cover diagram show that most plots have coverage values ranging from 58% to 71%, indicating moderate density of the herbaceous cover. There are also areas with coverage between 32–45% and 45–58%, which suggests the absence of excessively dense vegetation on most plots. This may reflect the presence of more open spaces or areas where the herbaceous layer has not reached optimal development levels. The highest coverage values (97–100%) were recorded on only one plot. Despite the high canopy density in the park, most plots have moderate herbaceous cover density, likely due to limiting growth conditions such as shading or trampling.

Correlation Analysis

A correlation analysis of the herbaceous cover in Ivan Starov Square revealed varying degrees of relationships between key indicators: canopy density, total projective cover, and species composition of the study area. To assess the connections between ecological conditions and the floristic structure of the herbaceous layer, a correlation matrix method was applied. This allowed for evaluating the strength and direction of interactions between variables.

For statistical significance of the correlation coefficient (r), Student's t-test was used, with the minimum significant values for different confidence levels being: $\alpha = 0.05$: $r \geq 0.16$, $\alpha = 0.01$: $r \geq 0.21$, $\alpha = 0.001$: $r \geq 0.27$.

The analysis of dominant herbaceous species showed that canopy density has a predominantly weak and non-expressed negative impact on most species. This indicates that, for most herbaceous species, light availability is not a critical factor, as they can adapt to conditions where canopy density does not create significant limitations for their growth.

Species-Specific Observations

For two species, *Plantago major* L. (-0.23) and *Plantago lanceolata* L. (-0.26), a negative correlation with canopy density was identified, indicating their sensitivity to insufficient lighting. These species require more open areas for normal development, and their growth is restricted in dense forested zones. Other dominant species demonstrated a strong ability to adapt to varying lighting conditions in the park.

A positive correlation between total projective cover and species richness (0.32) indicates a high level of species diversity in the herbaceous layer. Among dominant species, statistically significant contributors to species richness include *Poa angustifolia* L. (0.22) and *Hordeum murinum* L. (0.24), which promote biodiversity. However, the most significant contribution to ecological equilibrium and the development of other plants in the park is made by *Lolium perenne* L. (0.46). This species has a negative correlation with *Poa angustifolia* L. (-0.36), *Hordeum murinum* L. (-0.31), *Polygonum aviculare* aggr. (-0.27), *Chenopodium album* L. (-0.23), and *Dactylis glomerata* L. (-0.16), indicating competitive relationships among these species for territorial resources.

At the same time, positive interactions, such as between *Oxalis dillenii* Jacq. and *Taraxacum officinale* F. H. Wigg. (0.34), point to possible close spatial associations that likely facilitate their coexistence within the herbaceous layer.

Seasonal Dynamics and Environmental Impacts

During seasonal observations, significant changes in species composition and projective cover were noted. In spring, dominant species include *Taraxacum officinale*, *Stellaria media*, and *Poa annua*. These species thrive in lower temperatures and can quickly occupy disturbed or open areas. By summer, the composition shifts toward heat-tolerant species such as *Setaria viridis*, *Chenopodium album*, and *Echinochloa crus-galli*, which dominate in sunny areas with disturbed soils. The autumn vegetation primarily consists of perennial plants like *Lolium perenne* and *Poa pratensis*, which exhibit high resistance to trampling.

Anthropogenic factors, including soil compaction, mowing, and high recreational pressure, significantly influence the species composition and vitality of vegetation. For example, zones with high visitor activity demonstrate reduced species richness and projective cover, as observed in the central and northern parts of the park.

Conclusion and Recommendations

The study emphasizes the high ecological value of the park's vegetation, stressing the need for measures to maintain biodiversity. Recommendations include re-seeding of lawn grasses resistant to the steppe zone's stomata, regular soil aeration to reduce compaction, and regular mowing of the grass stand.

Further research should focus on monitoring long-term trends in vegetation development, assessing soil conditions, and exploring the park's potential as a refuge

for urban wildlife. Taking these measures will help maintain the park's ecological stability and recreational appeal.

References

1. Геник, Я. В., Дудин, Р. Б., Діда, А. П., Марутяк, С. Б., & Каспрук, О. І. (2017). Трансформаційні процеси в лісопаркових і паркових насадженнях урбанізованих екосистем Західної України. Науковий вісник НЛТУ України, 27(10), 9–15.
2. Мельничук Н. Я., Геник Я. В., Мельничук С. П., Паславський М. М. Природні процеси розвитку та взаємовідносини компонентів садово-паркових екосистем в урбанізованому середовищі. Науковий вісник НЛТУ України. 2020, т. 30, № 1. С. 60–65
3. Bennie, J., Davies, T. W., Cruse, D., & Gaston, K. J. (2016). Ecological effects of artificial light at night on wild plants. *Journal of Ecology*, 104, 611–620.
4. Bjerke, T., Østdahl, T., Thrane, C., & Strumse, E. (2006). Vegetation density of urban parks and perceived appropriateness for recreation. *Urban Forestry & Urban Greening*, 5(1), 35–44.
5. Briggs, W. R. (2006). Physiology of plant responses to artificial lighting. In C. Rich, & T. Longcore (Eds.), *Ecological consequences of artificial night lighting* (pp. 389–412). Washington, DC: Island Press.
6. Lepczyk, C. A., Aronson, M. F. J., Evans, K. L., Goddard, M. A., Lerman, S. B., & MacIvor, J. S. (2017). Biodiversity in the city: Fundamental questions for understanding the ecology of urban green spaces for biodiversity conservation. *BioScience*, 67(9), 799–807.
7. Wu, S., Wang, D., Yan, Z., Wang, X., & Han, J. (2023). Coupling or contradiction? Spatiotemporal connection between urbanization and the development of urban park systems in China. *Ecological Indicators*, 154, 110703.

Section: Economy

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Угоднікова Олена Ігорівна

к.е.н., доцент

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2218-0041>

Кафедра туризму і готельного господарства

Виноградов В'ячеслав Володимирович

аспірант

ORCID: 0009-0002-9538-5793

Кафедра менеджменту і публічного адміністрування

Пигида Дмитро Анатолійович

аспірант

ORCID: 0009-0003-1904-0176

Кафедра менеджменту і публічного адміністрування

Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова, Харків, Україна

У сучасних умовах динамічної економіки, глобалізаційних процесів та розвитку цифрових технологій ефективне управління маркетингом є одним із основних факторів забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання. Однак на практиці часто спостерігається недостатній рівень інтеграції маркетингових функцій з іншими управлінськими процесами та відсутність системного підходу до аналізу ринку, що створює потребу у розробці методичних основ для управління маркетинговою діяльністю, що враховували би специфіку окремих галузей, цільових аудиторій та змінювані умови бізнес-середовища.

Дослідження має на меті аналіз методологічних підходів до управління маркетинговими процесами суб'єктів господарювання для підвищення їх ефективності та адаптивності до умов ринку. Основними завданнями є:

1. Вивчити теоретичні засади управління маркетинговою діяльністю суб'єктів господарювання.

2. Оцінити підходи до визначення ефективності маркетингової діяльності з урахуванням особливостей конкретних суб'єктів господарювання.

Маркетинг є основоположною складовою сучасної економіки, що знаходиться в постійному процесі змін і вдосконалення. За роки свого розвитку маркетинг пройшов значний еволюційний шлях, починаючи від акценту на масовому виробництві та простому задоволенні потреб споживачів і досягнув того рівня, коли став комплексним і всебічним процесом, який інтегрує в себе різноманітні соціальні, етичні та цифрові аспекти. У сучасних умовах

маркетинг охоплює не лише традиційні методи взаємодії з клієнтами, такі як реклама та продаж, а й враховує безліч інших факторів, які стали надзвичайно важливими в умовах глобалізації, швидкого розвитку нових технологій та зростаючої цифровізації всіх сфер життя.

Для компаній надзвичайно важливо постійно адаптувати свої стратегії та методи роботи до змінюваних умов ринку, адже саме ці зміни, спричинені новими технологічними досягненнями, швидкими інноваціями та змінами в поведінці споживачів, можуть значною мірою вплинути на їхнє становище. Таким чином, суб'єкти господарювання повинні швидко реагувати на зміни в середовищі та шукати нові способи для досягнення стійкого розвитку, конкурентоспроможності та задоволення запитів і вимог споживачів. Маркетинг сьогодні, окрім ефективного задоволення потреб покупців, передбачає створення значної додаткової цінності, що дозволяє компаніям досягати високих результатів та витримувати конкуренцію на ринку, де постійно зростає кількість нових учасників. Окрім того, маркетинг активно сприяє розвитку суб'єктів господарювання, використовуючи різноманітні методи для взаємодії з потенційними та існуючими споживачами, в тому числі через ретельно продуману цінову політику, ефективний розподіл товарів і послуг, а також застосування інноваційних підходів до просування товарів і послуг на ринку. Такі інструменти маркетингу дозволяють підприємствам не лише залучати нових клієнтів, але й утримувати вже наявних, що є важливим фактором для забезпечення їхнього довгострокового успіху. Саме через ефективне використання цих інструментів компанії можуть досягати своїх стратегічних цілей, підтримувати високий рівень конкурентоспроможності та стабільно розвиватися на ринку в майбутньому. Тому маркетинг відіграє вирішальну роль у забезпеченні сталого зростання бізнесу в умовах сучасних економічних викликів.

На сьогоднішній день існує багато різних підходів до управління маркетинговою діяльністю. Зміни в умовах господарювання вимагають удосконалення існуючих методів і розробки нових, що повинні враховувати потреби споживачів. У теоретичних та практичних дослідженнях ефективності маркетингу можна виділити кілька основних підходів [1]:

- Функціональний підхід – зосереджується на основних функціях менеджменту, таких як планування, організація, мотивація та контроль.
- Процесний підхід – трактує маркетинг як комплексний процес, що включає етапи аналізу, планування, реалізації та контролю.
- Організаційний підхід – розглядається як система дій, спрямованих на досягнення стратегічних цілей суб'єктів господарювання на ринку.
- Системний підхід – передбачає узгоджену координацію маркетингових дій та їх інтеграцію в рамках суб'єктів господарювання.
- Адаптаційний підхід – фокусується на здатності суб'єктів господарювання адаптуватися до змін в зовнішньому середовищі.
- Інтерактивний підхід – вивчає механізм взаємодії між суб'єктами господарювання і його споживачами.

Традиційні підходи до управління маркетинговими процесами демонструють численні недоліки, які значно знижують їхню ефективність у сучасному динамічному середовищі. Зазвичай ці підходи спираються на довгострокові, статичні стратегії, що не здатні оперативно адаптуватися до швидких змін ринкової кон'юнктури. Такий підхід характеризується універсальністю у взаємодії з клієнтами, що ігнорує їхні індивідуальні потреби, специфічну поведінку та очікування окремих споживчих сегментів. У результаті це призводить до низької ефективності маркетингових комунікацій та втрати потенційної лояльності клієнтів.

Більше того, фокусування виключно на досягненні короткострокових результатів, таких як збільшення обсягів продажів або розширення охоплення аудиторії, часто супроводжується нехтуванням стратегічними аспектами маркетингу. Зокрема, такі дії можуть заважати формуванню довготривалої цінності бренду, знижувати його репутацію та ускладнювати побудову стабільних і довірливих відносин із клієнтами.

Окрім цього, значна залежність від інтуїції та особистого досвіду керівників, без використання сучасних цифрових інструментів аналітики, автоматизації, контент-маркетингу, візуалізації, онлайн-реклами та інших технологічних засобів, стає дедалі критичнішою проблемою. У нинішньому висококонкурентному та стрімко змінюваному світі саме інноваційні підходи до маркетингової діяльності є ключем до успіху, тоді як традиційні методи стають недостатньо гнучкими та ефективними для забезпечення стійкого розвитку бізнесу.

У сучасних умовах ведення господарської діяльності особливого значення набуває контроль за ефективністю всіх видів поточної діяльності суб'єктів господарювання та витрат, пов'язаних з їх здійсненням. До основних показників ефективності маркетингової діяльності відносяться: збільшення попиту, зростання обсягів продажів, підвищення доходу від реалізації, задоволення потреб платоспроможних споживачів, зростання частки ринку та рівня лояльності споживачів [2].

Оцінка ефективності маркетингу є важливим етапом у процесі управління маркетинговою діяльністю. Серед фінансових методів оцінки, таких як аналіз прибутковості, співвідношення граничних прибутків до граничних витрат, аналіз продажів, прогнозування відхилень від маркетингового бюджету та оцінка грошових потоків, необхідно зазначити, що одного фінансового аналізу недостатньо для повної оцінки, що зумовлено тим, що важливо враховувати також нефінансові фактори, серед яких: бренд-аналіз, порівняльний аналіз маркетингових комплексів, оцінка політики утримання клієнтів, визначення життєвої цінності клієнтів (customer lifetime value), модель SCOR (Supply Chain Operations Reference), а також психологічні підходи, які суттєво впливають на ефективність маркетингової діяльності [3].

Основним у концепціях управління маркетингом є процес, що охоплює аналіз можливостей, розробку стратегій, планування маркетингових програм, організацію їх реалізації та подальший контроль. Оцінка ефективності

маркетингової діяльності є важливою складовою для якісного управління суб'єктами господарювання, оскільки вона дозволяє точніше визначити довгострокову результативність маркетингових стратегій.

Список використаних джерел

1. Ядуха С., Яблонський Т., Крук С., & Кучанська Т. (2024). Теоретичні аспекти управління маркетинговою діяльністю підприємства. Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences, 330(3), 284-290. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-330-43>
2. Нестеренко В. Ю. Аналіз маркетингової діяльності підприємства: актуальні аспекти оцінювання ефективності / В. Ю. Нестеренко, В. К. Сідельнікова // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва : зб. наук. пр. / Харків. нац. автомоб.-дорож. ун-т. – Харків : Стиль-Издат, 2021. – № 1 (26). – С. 89–97. URI: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/6026>
3. Стренковська, А.Ю.; Панченко М.О.. Аналіз методичних підходів до оцінки ефективності маркетингової діяльності підприємства. Маркетинг і цифрові технології, [S.l.], v. 7, n. 1, p. 149-157, бер. 2023. ISSN 2523-434X. DOI: <https://doi.org/10.15276/mdt.7.1.2023.12>

THE MAIN ACTORS OF THE MODERN UKRAINIAN METAL PRODUCTS MARKET

Shabelnyk Mykola

PhD student

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

The Ukrainian metallurgical industry is the second most profitable sector after agriculture. The country's metal market includes the production and sale of rolled metal, pipe products, specialty steels and alloys, roofing materials, metal goods, fasteners, and secondary metal products.

This sector is a strategic driver of Ukraine's economic security due to its significant contribution to GDP, job creation, export potential, and support of key industries such as construction, oil, mechanical engineering, transport, food, and energy. Consequently, the production and sale of metal products are critical for both national and regional economic development [1, 2].

Key participants in the Ukrainian metal market can be categorized as:

1. Metal producers with full and partial production cycles, such as «Metinvest», «ArcelorMittal Kryvyi Rih», «Interpipe», and «Zaporizhstal». These companies handle the manufacturing and wholesale supply of metal products.

2. Metal traders, independent or part of large holdings, focus exclusively on purchasing and distributing metal products. Notable examples include «Metinvest-SMC», «AB Metal Group», and «Metal Holding Trade». They act as intermediaries

between producers and end consumers, often possessing extensive networks of metal centers and warehouses.

Metal traders dominate the market in terms of sales volume. Separating sales functions into an independent business model provides significant advantages, such as cost reduction, customer focus, flexibility, and regional and national risk mitigation. For instance, metal trading companies optimize supply chains, reduce storage and transportation costs, and promote environmental initiatives. They also enhance Ukraine's integration into global economic processes, boosting competitiveness and economic impact.

According to GMK Center, major metal traders like «Metinvest-SMC» and «AB Metal Group» account for approximately 75% of the market, with «Metinvest-SMC» holding the largest share of about 50% [3].

Smaller traders, numbering in the hundreds, cover the remaining 25%.

The demand for metal products is driven by sectors like construction, machinery, energy, and agriculture. Amid economic instability and infrastructure project declines, traders face intense competition, including from European, Turkish, and Asian companies. They adapt by offering competitive prices, streamlined logistics, and enhanced services.

To remain competitive, metal trading companies must continually refine their management strategies. These include inventory optimization, cost reduction, market synchronization, competitive pricing, expanded services, and robust reputation management. This approach fosters resilience and ensures market sustainability despite economic challenges.

The main players in the current Ukrainian metal products market are metal traders who are adapting to the changes caused by the war, including disruptions to exports and logistics. To stabilize the domestic market, these companies must adjust their business models and develop new opportunities. After the war, an increased demand for metal products is expected, as they will form the foundation for large-scale reconstruction of residential, industrial, and social infrastructure. Metal trading companies will need to compete for leadership positions in the market.

The growing demand for metal products in the domestic market will require metal traders to maintain a balance between their traditionally export-oriented strategies and the need to respond quickly to the demands of the national economy. To do this, these companies must actively implement development strategies that consider global trends, focusing on modernizing management processes and creating high-quality, competitive products.

References

1. Шапуров О. О. Моделювання сталого розвитку металургійних підприємств / О. О. Шапуров // Київський економічний науковий журнал. - 2023. - №3. - С. 170-179.
2. Швець В.Я., Баранець Г.В., Гребенко Д.О. Сценарне прогнозування змін стану металургійних підприємств України в умовах війни на основі

ймовірнісних методів / В.Я. Швець, Г.В. Баранець, Д.О. Гребенко // Економічний вісник. - 2023. - № 2. - С. 136 – 144.

3. Топ – 5 основних гравців на ринку металоторгівлі України. – Режим доступу: <https://gmk.center/ua/posts/top-5-osnovnih-gravciv-na-rinku-metalotorgivli-ukraini/> (дата звернення 01.12.2024р.)

СУТНІСТЬ ТА ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

Марчук Ульяна

к.е.н, доцент

Кафедра бухгалтерського обліку та консалтингу

Куріптя Дмитро Андрійович

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьманам, Київ, Україна

У сучасних умовах господарювання дебіторська заборгованість виступає невід’ємною складовою фінансово-господарської діяльності підприємств. Ефективне управління дебіторською заборгованістю безпосередньо впливає на фінансовий стан, платоспроможність та ліквідність суб’єктів господарювання. З огляду на значущість даного активу для підприємств, дослідження сутності та економічної природи дебіторської заборгованості набуває особливої актуальності.

Визначення сутності та економічної природи дебіторської заборгованості як важливого елемента фінансово-господарської діяльності підприємства. У роботі аналізується її роль у формуванні оборотного капіталу, вплив на фінансовий стан та платоспроможність підприємств, а також її функції у господарському обороті.

Дебіторська заборгованість як економічна категорія являє собою сукупність майнових прав та вимог підприємства, які виникають внаслідок здійснення господарських операцій і підлягають погашенню дебіторами у встановлені строки. За своєю економічною сутністю дебіторська заборгованість відображає тимчасове вилучення коштів з обороту підприємства та їх використання іншими суб’єктами господарювання.

Згідно з МСБО 32, дебіторська заборгованість визначається як фінансовий актив, проте самого терміну стандарт не надає [1]. У МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» термін «дебіторська заборгованість» трактується як непохідні фінансові активи з фіксованими платежами, які підлягають визначенню і не мають котирування на активному ринку

Визнання дебіторської заборгованості відповідно до НП(С)БО 10 відбувається, коли є ймовірність отримання підприємством майбутніх

економічних вигод і можливість достовірного визначення її суми одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт чи послуг. Згідно з МСФЗ 39, підприємство визнає дебіторську заборгованість у балансі, коли воно стає стороною контрактних зобов'язань і має юридичне право на отримання грошових або інших активів.

Аналіз наукової літератури свідчить про відсутність єдиного підходу до трактування сутності дебіторської заборгованості. Гнатенко Є.П. та Волошина В.В. розглядають дебіторську заборгованість як суму заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Дане визначення, хоча і є лаконічним, не розкриває повною мірою економічну природу зазначеного явища.

Ряд авторів (зокрема, Пінчук Т., Стефанович Н., Кумейко А.) розглядають дебіторську заборгованість як відображення економічних відносин між контрагентами, що підкреслює її роль у господарському процесі.

Деякі визначення (наприклад, Собчишин В.М. та співавтори) розглядають дебіторську заборгованість як інструмент управління, зокрема, кредитної політики підприємства.

Мулик Т.О., Степаненко О.І. та Дубовик М.Ф. підкреслюють роль дебіторської заборгованості як об'єкта бухгалтерського обліку та фінансового аналізу [2].

Таке різноманіття підходів до визначення дебіторської заборгованості свідчить про необхідність комплексного підходу до її розуміння, обліку, аналізу та управління. Кожне з наведених визначень висвітлює важливі аспекти дебіторської заборгованості, які необхідно враховувати при розробці ефективної системи управління оборотними активами підприємства.

Враховуючи проаналізовані визначення, можна запропонувати наступне комплексне визначення дебіторської заборгованості: дебіторська заборгованість – це фінансовий актив підприємства, який виникає в результаті господарських операцій, відображає економічні відносини з контрагентами щодо оплати товарів, робіт, послуг, характеризується часовим лагом між моментом реалізації та оплати, впливає на фінансовий стан та ділову активність підприємства, є об'єктом бухгалтерського обліку, фінансового аналізу та управління.

Таке визначення охоплює основні аспекти дебіторської заборгованості, виявлені в ході аналізу наукових підходів, та може слугувати основою для подальших досліджень у цій сфері.

Аналіз трактувань терміну «дебіторська заборгованість», представлених в роботах українських дослідників, свідчить про багатогранність цього поняття. Дебіторська заборгованість є важливим економічним індикатором, що відображає зобов'язання контрагентів перед підприємством на певну дату та має суттєве значення для оцінки фінансового стану підприємства. Вона виникає як наслідок цивільних правовідносин між сторонами, що уклали угоди, та виявляється у вигляді товарних та фінансових зобов'язань, які можуть бути документально підтверджені. Усі трактування підкреслюють роль дебіторської заборгованості як об'єкта, що відображає конкретні зобов'язання з боку покупців або постачальників, і має важливе значення для управління

фінансовими потоками та оцінки ліквідності підприємства.

Отже, проаналізувавши положення нормативно-правових документів та думки українських науковців щодо сутності категорії «дебіторська заборгованість», пропонується наступне визначення: дебіторська заборгованість – сума зобов'язань, які виникають у результаті господарських операцій між підприємством та його контрагентами, внаслідок наданих товарів, послуг або кредитів, що підлягають оплаті у визначений термін. Вона відображає невиконані фінансові зобов'язання покупців або інших сторонніх осіб перед підприємством і є частиною його оборотних активів. Дебіторська заборгованість є важливим показником фінансового стану підприємства, оскільки безпосередньо впливає на його ліквідність та здатність здійснювати поточні фінансові операції. Економічна сутність дебіторської заборгованості розкривається через її функції в господарському обороті.

З юридичної точки зору, дебіторська заборгованість розглядається як капітал підприємства-кредитора, хоча не завжди є його власним капіталом. Кошти стають власним капіталом підприємства лише після їх повернення, або ж використовуються для погашення кредиторської заборгованості. Таким чином, дебіторська заборгованість входить до складу активів підприємства-кредитора і залежно від джерела її виникнення може бути як власним капіталом, так і залученими ресурсами інших осіб [3].

Розглядаючи економічну природу дебіторської заборгованості, слід відзначити її двоїстий характер. З одного боку, зростання дебіторської заборгованості може свідчити про збільшення обсягів реалізації та розширення ринків збуту. З іншого боку, надмірне зростання дебіторської заборгованості призводить до вилучення коштів з обороту, зниження ліквідності та погіршення фінансового стану підприємства [1].

З позиції фінансового менеджменту дебіторська заборгованість розглядається як складова оборотного капіталу підприємства. Ефективне управління дебіторською заборгованістю дозволяє оптимізувати обсяг та структуру оборотних активів, прискорити їх оборотність та підвищити рентабельність.

Сучасні економічні умови характеризуються зростанням ролі дебіторської заборгованості у формуванні фінансових результатів підприємства. В умовах обмеженості фінансових ресурсів та зростання конкуренції підприємства змушені розширювати практику продажу товарів у кредит, що призводить до збільшення обсягів дебіторської заборгованості [2].

Роблячи висновок, варто зазначити, що дебіторська заборгованість є складним економічним явищем, яке відіграє важливу роль у фінансово-господарській діяльності підприємства. Економічна природа дебіторської заборгованості проявляється через її функції, вплив на фінансовий стан та грошові потоки підприємства, зв'язок з комерційним кредитуванням та управлінням оборотним капіталом. Розуміння сутності та економічної природи дебіторської заборгованості є необхідною умовою для ефективного управління нею та оптимізації фінансових результатів діяльності підприємства.

Список використаних джерел

1. Ленко І.В., Колесніченко А.С. Поняття дебіторської заборгованості та деякі питання її регулювання. Review of transport economics and management. 2021. Вип. 6 (21). С. 91-97. DOI: <https://doi.org/10.15802/rtem2021/261011>
2. Мулик Т. О. Аналітичне забезпечення дебіторської заборгованості в системі управління підприємства. Агросвіт. 2022. № 9-10. С. 69–78. DOI: [10.32702/2306-6792.2022.9-10.69](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2022.9-10.69)
3. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 02.10.2024).

Section: Finance and Banking

АЛГОРИТМ РОЗРОБКИ ТА ПЕРЕВАГИ ЗАСТОСУВАННЯ СКОРИНГОВОЇ МОДЕЛІ У ФІНАНСОВІЙ АНАЛІТИЦІ БІЗНЕСУ

Сидоренко-Мельник Ганна

к. е. н., доцент

Корнієнко Максим

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Кафедра фінансів та банківської справи

Полтавський університет економіки і торгівлі, Україна

У сучасних умовах воєнного стану в Україні підприємства стикаються з викликами виживання та збереження бізнесу, а також необхідністю уникнення песимістичного сценарію, що може призвести до банкрутства. Менеджмент поступово трансформується в антикризовий, приділяючи увагу функціям раннього попередження та виявлення ознак можливого банкрутства. Для цього широко використовуються можливості фінансової аналітики, яка забезпечує застосування потужних аналітичних інструментів.

Одним із таких інструментів є скорингові моделі, які допомагають оцінювати ризики та приймати обґрунтовані рішення на основі аналізу даних. Вони мають велике значення для бізнесу, особливо у таких сферах, як кредитування [1], страхування, маркетинг і управління ризиками, в тому числі лізингових операцій [2], уникнення шахрайства [3].

Різновидом традиційного кредитного скорингу виступає скоринг підприємств (корпоративний скоринг) – експрес-оцінка фінансового стану та ризиків бізнесу. Результатом є скоринговий індекс фінансової стійкості бізнесу (наприклад, композитний індекс FinScore [4]). Відштовхуючись від результатів такого аналізу фінансовий менеджер може швидко прийняти рішення з запровадження антикризових заходів з попередження негативних наслідків впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, в тому числі обумовлених воєнним станом.

Завдяки застосуванню автоматизованих скорингових моделей, компанії можуть швидко аналізувати великі обсяги даних і надавати результати в режимі реального часу. Скорингові моделі допомагають бізнесу приймати обґрунтовані рішення спираючись на факти та статистику (вхідна інформація є відкритою), а не інтуїцію. Це знижує ризики, пов'язані з суб'єктивністю і помилками через людський фактор.

Алгоритм розробки скорингової моделі в розрізі етапів: збір інформації, аналіз та обробка даних, побудова скорингової моделі та аналіз результатів представлено на рисунку 1.

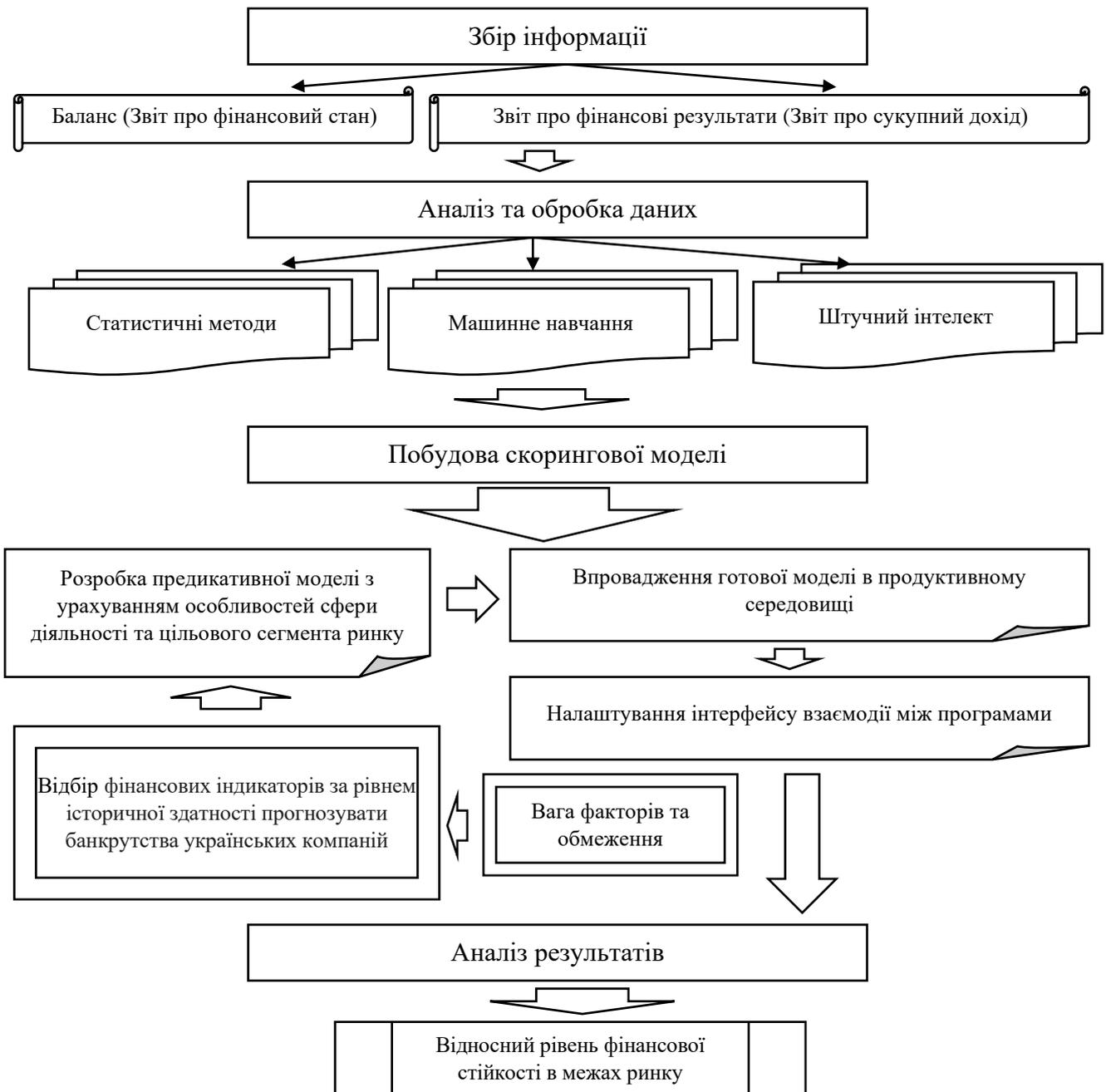

Рисунок 1 – Алгоритм розробки скорингової моделі у фінансовій аналітиці бізнесу
[авторська розробка]

Фінансовий скоринг має низку переваг, серед яких висока точність у прогнозуванні ймовірності банкрутства компаній, швидка реакція на виклики, зумовлені війною, та можливість реалізації альтернативних проактивних дій. Його об'єктивність, прозорість та ефективність роблять скорингові моделі особливо затребуваними у кризових умовах. Завдяки автоматизації та роботі в режимі реального часу скоринг забезпечує оперативний аналіз актуального фінансового стану компанії та сприяє коригуванню її стратегії та тактики для забезпечення стабільності й адаптивності бізнесу.

Список використаних джерел

1. Волик Н.Г. Скоринг як експертний метод оцінювання кредитного ризику комерційного банку при споживчому кредитуванні / Н. Г. Волик // Вісник Запорізького національного університету. – 2008. – № 1(3). URL: https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2008/econom_2008_1/2008-26-06/volik.pdf
2. Гаврилюк В. М. Скорингова модель як метод оцінки платоспроможності / В. М. Гаврилюк // Економіка та суспільство. – 2021. – Випуск № 27. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/446/428>
3. Сухорукова Г. Як скоринг допомагає фінансовим компаніям оцінювати надійність клієнтів? / Г. Сухорукова // KYIVSTARBUSINESSHUB. – URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/yak-skoryng-dopomagaye-finansovym-kompaniyam-ocziyuvaty-nadijnist-kliyentiv>
4. Методика фінансового скорингу від YouControl // YouControl. – URL: <https://youcontrol.com.ua/contractor/financial-scoring/method/>

PROSPECTS FOR IMPROVING THE FISCAL RISK MANAGEMENT SYSTEM IN CHINA

Stetsenko Tetiana

PhD (Economics), Associate Professor

Tianshi Gong

Master's Degree Student

V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Fiscal risk management is a key link in the country's macroeconomic policy, and its effectiveness directly affects the stability and sustainable growth of the economy. The importance of fiscal risk management is mainly reflected in the following aspects: first, the accumulation of fiscal risks may lead to economic downturn, capital outflow and reduced social welfare; second, without a sound fiscal risk control system, local debt problems may evolve into a national crisis; third, with the deepening of globalization and regional economic integration, the instability of the international economic environment has increased the difficulty of fiscal policy management [1]. Therefore, it is particularly urgent to build and improve the fiscal risk management system.

At present, China still faces many challenges in fiscal risk management: first, due to the imperfect monitoring and evaluation system, the early warning ability of fiscal risks is weak. In terms of local debt management, although relevant policies have been issued, the implicit guarantee between local governments and enterprises and the low transparency of local debts are still prominent. Secondly, in the process of policy implementation, there is a lack of effective coordination mechanism, which may lead to local governments ignoring long-term sustainable development goals

when pursuing short-term interests. In addition, the degree of disclosure of information related to fiscal risks is not high, and the lack of information transparency hinders the market from effectively monitoring fiscal risks [2].

In response to the above problems, this study proposes the following optimization suggestions based on theoretical analysis and practical experience:

1. Establish a dynamic monitoring system.

By using big data and artificial intelligence technology, a real-time monitoring system is established to enhance the ability to identify fiscal risks. This system needs to integrate historical data and forecasting models to dynamically track local government debt, national fiscal deficits, and macroeconomic fluctuations so as to issue timely alarms when risks first appear.

For example, blockchain technology, big data technology and artificial intelligence technology can be integrated to build an intelligent financial risk management system. In this system, blockchain technology is responsible for ensuring the authenticity and security of financial data; big data technology is responsible for mining and analyzing massive amounts of financial data; and artificial intelligence technology is responsible for intelligent analysis and decision-making of complex risk issues. Such a system can not only achieve real-time monitoring and early warning of financial risks, but also provide scientific basis and intelligent support for financial decision-making.

2. Optimize policy coordination mechanisms.

Introduce a multi-party collaboration platform to enhance policy coordination between the central and local governments, and promote cooperation among fiscal, statistical, and financial regulatory departments to ensure the comprehensiveness and consistency of policies [3]. This will not only optimize resource allocation, but also effectively control the spread of debt risks.

In the implementation of collaborative management and departmental linkage, several key issues need to be paid attention to. It is necessary to build a complete coordination mechanism to ensure smooth communication and collaboration between departments. This can be achieved by holding joint meetings regularly and forming working groups. It is necessary to strengthen personnel training and technical support, improve the professional quality and technical capabilities of personnel in various departments, and ensure that they can adapt to new collaboration models and technical requirements. It is also necessary to strengthen policy publicity and guidance, enhance the awareness and attention of various departments to collaborative management and departmental linkage, and create a good atmosphere for jointly dealing with fiscal risks.

3. Improve data transparency.

By drawing on international successful cases, an open fiscal information platform is built, requiring local governments to regularly publish debt and fiscal status reports. This will not only help enhance public trust in government fiscal management, but also provide scientific data support for policymakers.

The improvement of transparency can also promote the standardization and refinement of fiscal risk management. When government fiscal information is open

and transparent, various departments and institutions will be more cautious and standardized in the allocation, use and supervision of fiscal funds. They know that any illegal operations or improper behaviors may be discovered and exposed by the public, thus facing public pressure and legal sanctions. This external supervision force can prompt government departments and institutions to strengthen internal management, improve system construction, and improve the efficiency of fund use, thereby effectively reducing fiscal risks.

In general, improving the fiscal risk management system can not only reduce the potential threat of risks to the national economy, but also improve the sustainability and scientific nature of fiscal policies [4]. By strengthening monitoring, optimizing collaboration and improving transparency, China will significantly enhance its fiscal risk management capabilities and further promote stable economic growth and improved social welfare.

Keywords: fiscal risk, risk management, big data, policy coordination, transparency.

References

1. Zheng, H. (2011). A study on regional differences and economic integration in the Beijing-Tianjin-Hebei region (Doctoral dissertation). North China Electric Power University (Baoding).
2. Hei, Q. (2014). Research on local government debt risk from the perspective of public finance (Doctoral dissertation). Henan University.
3. Zhang, H. M. Strategic interaction, coordination, and regional economic development: An analysis based on local government game behavior (Doctoral dissertation). Nankai University.
4. Hu, X. (2004). Characteristics, causes, and countermeasures of local government debt risk. *Fiscal Research*, 8(4).

ПРУДЕНЦІЙНІ НОРМАТИВИ: РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

Клопков Сергій Миколайович

здобувач вищої освіти магістерського рівня
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

Анотація: З метою забезпечення стабільної діяльності банків та своєчасного виконання ними зобов'язань перед вкладниками, а також запобігання неправильному розподілу ресурсів і втраті капіталу через ризики, що притаманні банківській діяльності, розглянуто регулювання діяльності банків через пруденційні нормативи: нормативи капіталу, нормативи кредитного ризику, нормативи інвестування, нормативи ліквідності.

Ключові слова: нормативи капіталу, нормативи кредитного ризику, нормативи інвестування, нормативи ліквідності, фінансовий стан банку.

Відповідно до Закону України «Про Національний банк України» та Закону України «Про банки і банківську діяльність» Національний банк України визначає порядок розрахунку пруденційних нормативів, що є обов'язковими до виконання всіма банками.

Нормативи капіталу:

- мінімального розміру регулятивного капіталу (H_1),
- достатності регулятивного капіталу (H_{PK});
- достатності капіталу 1 рівня (H_{K1});
- достатності основного капіталу 1 рівня (H_{OK1});

Мінімальний розмір регулятивного капіталу (H_1) становить 200 млн грн.

Норматив достатності регулятивного капіталу (H_{PK}) розраховується як відношення розміру регулятивного капіталу до сукупної експозиції під ризиком. Банк розраховує норматив достатності капіталу 1 рівня (H_{K1}) як відношення розміру капіталу 1 рівня до сукупної експозиції під ризиком. Мінімальне значення нормативу достатності капіталу 1 рівня (H_{K1}) становить 7,5 відсотка від сукупної експозиції під ризиком. Банк розраховує норматив достатності основного капіталу 1 рівня (H_{OK1}) як відношення розміру основного капіталу 1 рівня до сукупної експозиції під ризиком. Мінімальне значення нормативу достатності основного капіталу 1 рівня (H_{OK1}) становить 5,625 відсотка від сукупної експозиції під ризиком.

Нормативи кредитного ризику:

- норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (H_7);
- норматив великих кредитних ризиків (H_8);
- норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (H_9).

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (H_7) встановлюється з метою обмеження кредитного ризику, що виникає внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань.

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента визначається як співвідношення суми всіх вимог банку до контрагента або групи пов'язаних контрагентів та всіх фінансових зобов'язань, наданих банком щодо контрагента або групи пов'язаних контрагентів, до регулятивного капіталу банку. Нормативне значення нормативу H_7 не має перевищувати 25 відсотків.

Норматив великих кредитних ризиків (H_8), устанавлюється з метою обмеження концентрації кредитного ризику за окремим контрагентом або групою пов'язаних контрагентів. Норматив великих кредитних ризиків визначається як співвідношення суми всіх великих кредитних ризиків щодо контрагентів, груп пов'язаних контрагентів, усіх пов'язаних з банком осіб до регулятивного капіталу банку становить 10 відсотків і більше регулятивного капіталу банку.

Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9) встановлюється для обмеження ризику операцій з пов'язаними з банком особами, зменшення негативного впливу операцій з пов'язаними з банком особами на діяльність банку. Норматив Н9 визначається як співвідношення сукупної суми всіх вимог банку до пов'язаних з банком осіб та суми всіх фінансових зобов'язань, наданих банком щодо пов'язаних із банком осіб, до загального розміру капіталу 1 рівня та капіталу 2 рівня, розрахованого без урахування величини перевищення нормативу Н9. Нормативне значення нормативу Н9 не має перевищувати 25 відсотків.

Нормативи інвестування:

– норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11);

– норматив загальної суми інвестування (Н12).

Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11) встановлюється для обмеження ризиків, пов'язаних з прямою та/або опосередкованою участю банку у статутному капіталі окремої юридичної особи. Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою визначається як співвідношення розміру коштів, які інвестуються на придбання акцій (паїв, часток) та інвестиційних сертифікатів окремо за кожною установою, до регулятивного капіталу банку. Нормативне значення нормативу Н11 не має перевищувати 15 відсотків.

Норматив загальної суми інвестування (Н12) встановлюється для обмеження ризиків, пов'язаних з прямою та/або опосередкованою участю банку у статутних капіталах юридичних осіб. Норматив загальної суми інвестування визначається як співвідношення суми коштів, що інвестуються на придбання акцій (паїв, часток) та інвестиційних сертифікатів будь-якої юридичної особи, до регулятивного капіталу банку. Нормативне значення нормативу Н12 не має перевищувати 60 відсотків.

З метою контролю за станом ліквідності банків Національний банк встановлює такі нормативи ліквідності:

– коефіцієнт покриття ліквідністю за всіма валютами ($LCR_{\text{ВВ}}$);

– коефіцієнт покриття ліквідністю за іноземними валютами ($LCR_{\text{ІВ}}$);

– коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR).

Коефіцієнт покриття ліквідністю за всіма валютами ($LCR_{\text{ВВ}}$) – норматив ліквідності, який встановлює мінімально необхідний рівень ліквідності за всіма валютами для покриття чистого очікуваного відпливу грошових коштів за всіма валютами протягом 30 календарних днів з урахуванням стрес-сценарію (далі – чистий очікуваний відплив грошових коштів за всіма валютами).

Банк розраховує коефіцієнт покриття ліквідністю за всіма валютами ($LCR_{\text{ВВ}}$) щодня як відношення високоякісних ліквідних активів за всіма валютами до чистого очікуваного відпливу грошових коштів за всіма валютами.

Банк під час розрахунку чистого очікуваного відпливу грошових коштів за всіма валютами не враховує суму сукупних очікуваних надходжень за всіма

валютами, яка перевищує 75% від сукупних очікуваних відпливів за всіма валютами.

Коефіцієнт покриття ліквідністю за іноземними валютами (LCR_{IB}) – норматив ліквідності, який установлює мінімально необхідний рівень ліквідності за всіма іноземними валютами для покриття чистого очікуваного відпливу грошових коштів за всіма іноземними валютами протягом 30 календарних днів з урахуванням стрес-сценарію (далі – чистий очікуваний відплив грошових коштів за іноземними валютами).

Банк розраховує коефіцієнт покриття ліквідністю за іноземними валютами (LCR_{IB}) щодня як відношення високоякісних ліквідних активів за іноземними валютами до чистого очікуваного відпливу грошових коштів за іноз Банк під час розрахунку чистого очікуваного відпливу грошових коштів за іноземними валютами не враховує суму сукупних очікуваних надходжень за іноземними валютами, яка перевищує 75% від сукупних очікуваних відпливів за іноземними валютами.

Банк здійснює розрахунок коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами (LCR_{BV}) та коефіцієнта покриття ліквідністю за іноземними валютами (LCR_{IB}) відповідно до Методики розрахунку коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR), установлені Національним банком.

Нормативні значення коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами (LCR_{BV}) та коефіцієнта покриття ліквідністю за іноземними валютами (LCR_{IB}) мають бути не менше ніж 100%.

Банк має дотримуватися нормативного значення коефіцієнта покриття ліквідністю за іноземними валютами (LCR_{IB}), якщо середньоарифметичне значення відношення зобов'язань за іноземними валютами до всіх зобов'язань банку, розраховане за останніх 30 календарних днів, становить 5% і більше.

Коефіцієнт чистого стабільного фінансування ($NSFR$) – норматив ліквідності, який установлює мінімально необхідний рівень стабільного фінансування діяльності банку на горизонті один рік.

Банк розраховує коефіцієнт чистого стабільного фінансування ($NSFR$) як співвідношення обсягу наявного стабільного фінансування (ASF) до обсягу необхідного стабільного фінансування (RSF).

Банк здійснює розрахунок коефіцієнта чистого стабільного фінансування ($NSFR$) відповідно до Методики розрахунку коефіцієнта чистого стабільного фінансування ($NSFR$), яка розроблена відповідно до вимог Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 28 серпня 2001 року № 368.

Нормативне значення коефіцієнта чистого стабільного фінансування ($NSFR$) має бути не менше ніж 100%.

Список використаних джерел

1. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління НБУ № 368 від 28.08.2001 р. (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#n2513> 15.

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ЗОВНІШНЬОГО ТА ВНУТРІШНЬОГО ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ

Фатюха Наталія

к.е.н., доцент

Лопатченко Віталій

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Кафедра Обліку та фінансів

Національний університет

«Запорізька політехніка», Україна

Дефіцит державного бюджету та платіжного балансу України ведуть до зростання боргового навантаження держави, зроблені державні запозичення йдуть на їх покриття. Також держава проводить запозичення на зовнішньому ринку з метою усунення дефіциту держбюджету.

На рис.1 представимо динаміку зовнішнього та внутрішнього державного та гарантованого державою боргу України.

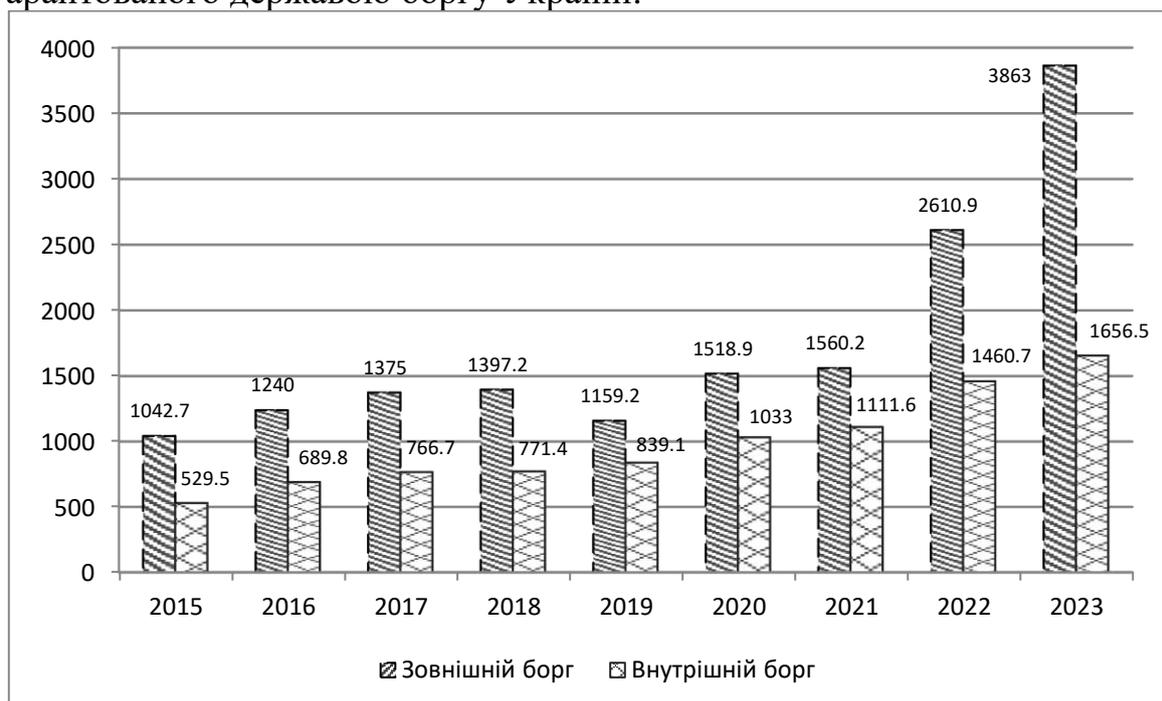

Рисунок 1 Динаміка зовнішнього та внутрішнього державного та гарантованого державою боргу України

Рисунок демонструє, що Україні притаманне переважання зовнішнього боргу над внутрішнім. Протягом аналізованого періоду спостерігаємо щорічне зростання зовнішнього державного боргу, крім 2019 року, яке відбулося внаслідок проведення реструктуризації. Проте запозичені кошти не були ефективно використанні і не спрямовані у стратегічний розвиток економіки країни.

Проведемо аналіз структури зовнішнього та внутрішнього державного боргу України (див. табл.1).

Таблиця 1 - Структура державного боргу України за 2015-2023 роки

Роки	Загальний борг, млрд. грн.	Зовнішній державний борг		Внутрішній державний борг	
		Обсяг, млрд. грн.	Питома вага, %	Обсяг, млрд. грн.	Питома вага, %
2015	1572,2	1042,7	66,3	529,5	33,7
2016	1929,8	1240,0	64,3	689,8	35,7
2017	2141,7	1375,0	64,2	766,7	35,8
2018	2168,6	1397,2	64,4	771,4	35,6
2019	1998,3	1159,2	58,0	839,1	42,0
2020	2551,9	1518,9	59,5	1033,0	40,5
2021	2671,8	1560,2	58,4	1111,6	41,6
2022	4071,7	2611,0	64,1	1460,7	35,9
2023	5519,5	3863,0	70,0	1656,5	30,0

*дані сформовано [1]

Як бачимо, протягом 2022-2023 роки відбулося нарощення прямого державного боргу (у 2023р. до 94%), проте гарантований борг трохи знизився (з 15,1% у 2015 році до 6,0% у 2023р.), що є позитивною тенденцією. Державі потрібно і надалі проводити політику зниження гарантованого боргу з ефективним управлінням прямого державного боргу.

Перейдемо до аналізу боргової політики країни в розрізі валют. Для розв'язання питання боргового запозичення, Україна залучає позики у різних валютах: долар США, євро, канадський долар, СПЗ, українська гривня, японська єна, а в останні роки і англійський фунт стерлінгів.

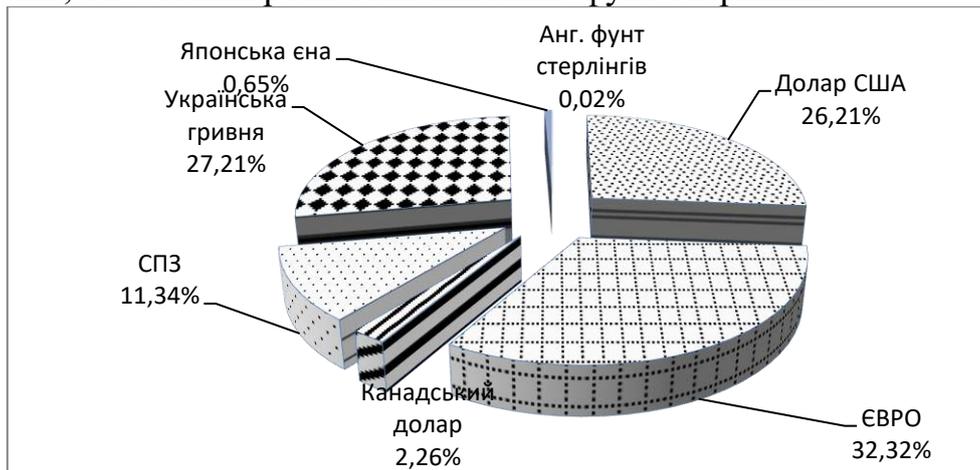

Рисунок 2. Державний та гарантований державою борг України (в розрізі валют погашення станом на 31.12.2023р.)

Побудовано за [2]

Частка державного та гарантованого державою боргу України в українській гривні у 2023 році складає 27,21% проти 29,27% у 2015 році (зниження на 2.06 п.п.). Найвище значення цього виду валют був у 2021 році, що становить 36,78%. На іноземні валюти припадає близько 63,22-72,79%. У

2015 році найбільша питома вага припадала на долар США- 44,99%, проте вже у 2023 році відбулося скорочення частки на 18,78 п.п., і становить 26,21%. Друге місце належить у 2023 році Євро – 32,32% проти 5,93%, на СПЗ (в рамках програм фінансування МВФ) припадає у 2023 році 11,34%, зниження на 7,68 п.п. в порівнянні з 2015 роком. На канадський долар, японську єну припадає у 2023р. лише 2,26% та 0,65% відповідно, а з 2021 відбулося залучення ще і англійського фунта стерлінгів (0,02%).

Державний та гарантований державний борг містить боргові інструменти з фіксованою та плаваючою ставками. Аналіз даних Міністерства фінансів України за видами відсоткових ставок констатує, що для зменшення відсоткового ризику до належного рівня в структурі переважає фіксована ставка. У 2023 році вона була на рівні 67,21%, а у 2015 році – 67,44%. Зобразимо це графічно.

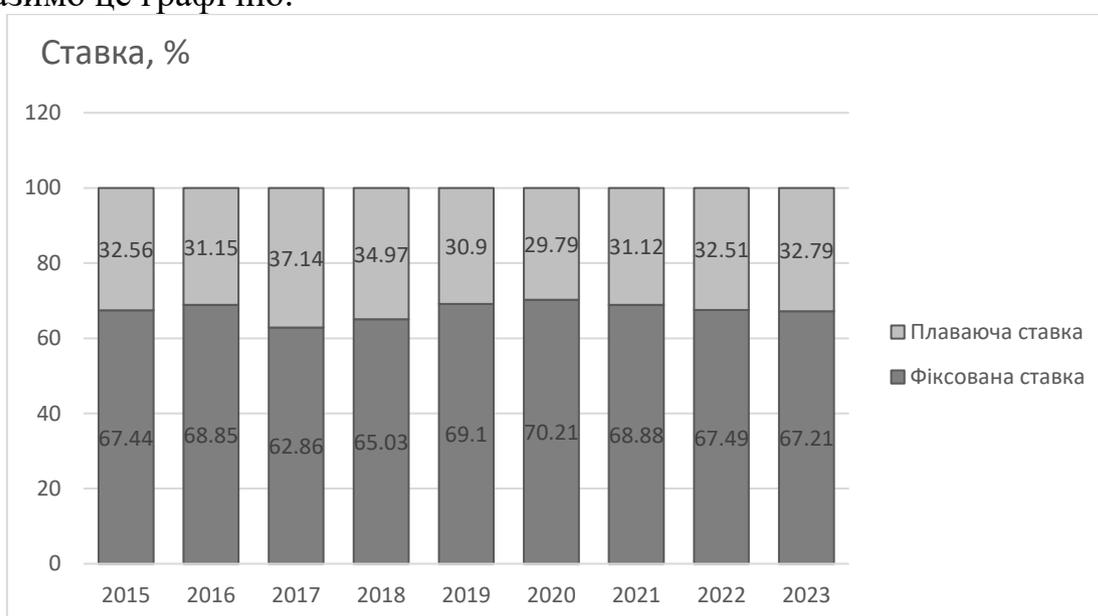

Рисунок 3. Державний і гарантований державою борг України за видами відсоткових ставок за 2015-2023рр.

Побудовано за даними [2]

Найвищий показник фіксованої ставки був у 2020 році і становить 70,21%, найнижчий у 2017- 62,86%.

Заборгованість перед міжнародними кредиторами має значну величину в структурі державних запозичень. Виплати здійснюється при від'ємному сальдо платіжного балансу, із золотовалютних резервів країни. З кожним роком зовнішні запозичення зростають, особливо за період воєнного стану, коли країна потребує не тільки коштів на свою обороноздатність, а й на врегулювання соціальних потреб, які пов'язані з внутрішньо переміщеними особами, руйнуванням інфраструктури та енергоструктури. Серед боргових інструментів, Україна використовує облігації зовнішньої державної позики (ОЗДП) та кредитні угоди.

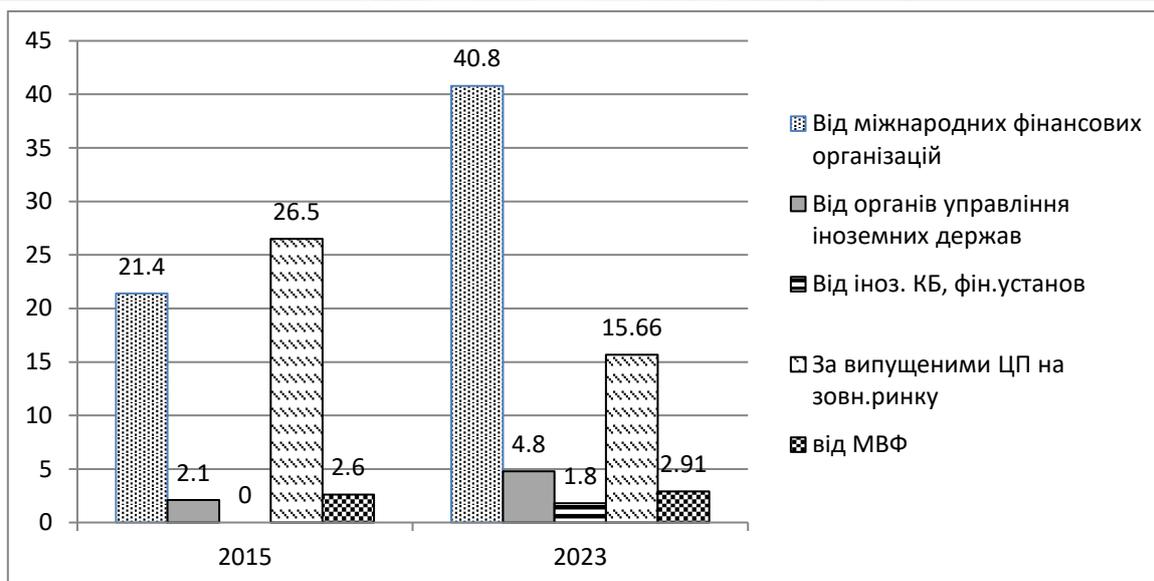

Рисунок 4. Зовнішня заборгованість державного боргу за типом кредитора, %. Побудовано за даними [2]

В структурі зовнішньої заборгованості найбільшу частку у 2023 році має заборгованість за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій, де 22,64% припадає на Європейський Союз, також Міжнародний банк реконструкції та розвитку (8,98%), Міжнародний Валютний Фонд (6,88%).

Аналізуючи динаміку внутрішньої заборгованості України (державний борг) за типом кредитора слід відмітити, що вона також зростала. У 2023 році заборгованість за випущеними цінними паперами на внутрішньому ринку становило 1586,11 млрд.грн проти 827,3 млрд грн. у 2015 році (ріст на 201,7%), заборгованість перед банківськими та іншими фінансовими установами в порівнянні з 2015 роком значно зросла (майже у 32 рази) і становила 60,82 млрд грн проти 2,65 млрд.грн у 2015 році. Серед цінних паперів, це заборгованість за казначейськими зобов'язаннями та ОВДП різного терміну.

Підсумовуючи викладений матеріал, слід відмітити, що аналіз динаміки загального боргу країни, його структури є важливим. Це дає змогу зрозуміти фінансовий стан України. Для визначення фінансової стійкості країни потрібен аналіз показників боргової безпеки країни.

Список використаних джерел

1. Державний борг України. Мінфін. Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/2023/>
2. Державний борг та гарантований державою борг. Міністерство фінансів України. Режим доступу: <https://www.mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg>

FINANCING THEORY OF TECHNOLOGY-BASED SMALL AND MEDIUM-SIZED CHINESE ENTERPRISES

Mishchenko Volodymyr

Doctor of Economics., Prof,

Chao Wang

Master

Department of Accounting and Finance,

National Technical University

"Kharkiv Polytechnic Institute",

Kharkiv, Ukraine

In 1958, American financial scholars Modigliani and Miller (1958) published an article on "Capital Structure, Corporate Finance and Capital" in the American Economic Review, mainly to study the capital structure of the electric power industry, and formed the basic idea of the original MM theory. Cao Fengqi (2001) concluded that the theory mainly refers to the use of arbitrage principle under the conditions of no information asymmetry, no transaction cost, no bankruptcy cost and no tax problem, and believed that in a perfect capital market, the capital structure of an enterprise will not affect the total value of the enterprise. However, the information asymmetry problem, the assumption of no transaction cost and no tax are not consistent with the reality, and generally the technology SMES in the initial stage have the information asymmetry problem. Therefore, in 1963 and 1976, Modigliani and Miller revised MM theory respectively, including corporate income tax and personal income tax into MM theory, and concluded that the optimal financing structure to maximize the market value of enterprises should be debt financing and personal income tax. The conclusion that the tax saving effect of debt management will be offset by personal income tax is called Miller's revision. From the perspective of debt allocation, the original MM theory and the revised MM theory are the two extremes in the capital structure theory. The original MM theory holds that the capital structure will not affect the total value of the enterprise, and the equity capital of the enterprise can be determined according to the business risk of the enterprise, and the market value of the enterprise is not proportional to the debt capital of the enterprise. However, the revised MM theory believes that the debt capital of enterprises is directly proportional to the enterprise risk, and the increase of enterprise debt ratio will lead to the increase of enterprise risk and the decrease of enterprise value.

In 1984, Myers and Majluf proposed the financing order theory under the condition of information asymmetry, which believed that the financing order of SMES did not completely depend on the optimal capital structure, but chose different financing methods according to the principle of cost minimization. This is mainly because most small and medium-sized enterprises currently exist in the form of private enterprises, operate in the family management mode, and pay more attention to the control of the enterprise. It is found that SMES will first choose

internal financing, and only when internal financing cannot meet the development needs of enterprises will they consider external financing, which has been confirmed in practice and formed the pecking order hypothesis, which believes that the operating status of enterprises can be reflected by the order of corporate financing. If the enterprise chooses internal financing or issues risk-free bonds, it is considered that the company's operation is in good condition; If enterprises issue stocks for financing, due to the information asymmetry between investors and enterprises, investors will doubt the operating status of the enterprise, and then underestimate the value of the company, resulting in the decline of new shares. The theory of financing order can analyze the financing problems of SMES well, but it also has defects. Because the theory is based on static research to analyze the financing problem of SMES, while the actual situation shows that the financing process of SMES is dynamic.

The growth cycle theory of corporate finance refers to the dynamic trajectory of corporate development and growth, which mainly refers to the process in which an enterprise needs different sources of development funds at different stages of development under the influence of its own constraints and scale. This theory was first proposed by Brigham and Weston, two American economists, believing that the capital structure and earnings of enterprises are the main reasons affecting the financing structure of enterprises, and dividing the financial growth cycle of enterprises into start-up, growth, maturity and decline. Like ordinary small and medium-sized enterprises, science and technology small and medium-sized enterprises also have financial growth cycle, but different from ordinary small and medium-sized enterprises, their research and development products and technologies are not mature, facing market development, technology competition and research and development bottleneck and other risks. Therefore, according to the development characteristics of technology-based small and medium-sized enterprises, they can also be divided into the following four stages: 1) Start-up period technology-based small and medium-sized enterprises in the start-up period have not yet taken shape, but only have preliminary ideas for technology research and development, feasibility plans and product innovation points of new products. Enterprises in the initial stage have greater risks, such as R&D bottleneck, achievement transformation and marketing. Start-up enterprises have fewer employees, often one person to take care of multiple positions, so they need less capital. In the initial period of enterprises, due to the characteristics of small scale, poor information transparency and narrow financing channels, it is difficult for technology-oriented SMES to obtain funds from the outside world, and the operating funds of enterprises mainly come from the entrepreneurs' own funds. 2) Growth stage When an enterprise enters the growth stage, it means that the technology research and development has been mature, the technological achievements have been successfully transformed and entered the mass production stage. Enterprises in the growth stage need more funds for development, and their own funds are difficult to meet their development needs. Technology-oriented SMES begin to obtain funds from commercial banks, financial institutions, securities markets, etc., and their financing channels are relatively expanded. 3)

Mature stage Technology SMES in the mature stage have reached the peak of development, mature technology, good product sales, good reputation of the enterprise, and more perfect management system and financial system. As a key stage of developing into large enterprises, mature technology-based SMES need a large amount of funds for technological innovation, and their main sources of funds include equity financing and bond financing. 4) After the recession period, if the enterprises that have passed the maturity period fail to succeed in technological innovation, they will enter the recession period, and the products and technical services of the enterprises will be gradually replaced, the financial funds invested in the early stage will withdraw, the enterprises will buy back or liquidate their shares, and the investment profits will decline, and they will finally be eliminated by the market. The theory of corporate financial growth cycle reveals that diversified financing system is the prerequisite for the smooth development of enterprises. This theory has also been verified by Gregory, an American scholar, and is consistent with the growth financing process of small and medium-sized enterprises in the United States. Corporate financial growth cycle theory can explain the financing behavior of small and medium-sized enterprises from a static and dynamic perspective, so it can make up for the shortcomings of financing order theory studying the financing law of small and medium-sized enterprises from a static perspective.

Theory of asymmetric information is proposed by George A. In his paper, he proposed for the first time that in the trading market, in order to seek greater interests, one party between the buyers and sellers always provides incomplete information to the other party, misleads the other party to make decisions, and benefits itself. Information asymmetry will inevitably lead to the loss of interests of the party lacking information resources and the profit of the party with information advantage, thus causing the so-called moral hazard or adverse selection. Moral hazard and adverse selection are mainly determined based on the timing of the occurrence of information asymmetry, ex ante information asymmetry will trigger adverse selection, while ex post information asymmetry will trigger moral hazard. In the credit market, information asymmetry is a common phenomenon, especially in the financing process of small and medium-sized technology enterprises. Banking institutions do not understand the actual information of technology-based small and medium-sized enterprises, and generally believe that the investment risk of technology-based small and medium-sized enterprises is high. In view of the principle of information asymmetry between banks and enterprises, banks will generally raise interest rates to compensate for default risks, which will cause enterprises with low risks to give up bank loans, thus forming adverse selection. Different from adverse selection, moral hazard occurs after the contract is signed, and one party intentionally damages the interests of the other party in order to obtain more profits. In the financing process of SMES, technology-based small and medium-sized enterprises that obtain loans may change their original investment projects and invest in high-risk and high-yield projects, which will increase the risk of bank payment collection or even make the bank unable to collect payment. In response to the problem of information asymmetry, banks have taken a series of

measures, such as raising interest rates, stipulating credit lines, and limiting loan time.

In financial activities, changes in exchange rate and interest rate change the price of financial products, which hinders the development of the financial system, resulting in slow development of financial products, single variety, low financing efficiency, unfavorable financial regulation behavior and so on. Low financing efficiency will affect the development of the financial system, resulting in less profit of the financial system, less funds available for financial product innovation, a single financial product can not meet the financing needs of the market, and the development of the financial system will fall into a vicious circle, which is particularly obvious in developing countries. Technology-based small and medium-sized enterprises are a kind of high-risk and high-yield enterprises. In the process of development, they need less capital and have more times, and are often affected by financial repression in the process of loans. This paper analyzes the problems existing in the development of technology-based SMES and puts forward corresponding countermeasures.

The MM theory is proposed under the assumption that there are no transaction costs, no bankruptcy costs, no tax problems in the capital market, and only focuses on the tax saving benefits from liabilities, without considering the additional expenses and risks caused by liabilities. In order to correct the rationalization of MM theory and analyze the financial problems of capital market more realistically, economists Jensen, Meyers and Robiczek put forward the trade-off theory in 1970. The trade-off theory mainly emphasizes that only by balancing the tax deduction income of debt interest and the cost of financial distress, can the optimal capital structure of enterprise value be maximized. In the process of financing, small and medium-sized science and technology enterprises should choose carefully and find the balance point of debt financing and equity financing.

References

1. Mayers S. C. And Majluf N.S. Corporate Financing And Investment Decisions When Firms Have Information That Investor Do Not Have It[J]Journal Of Financial Economics,1984,13,2:187-221.
2. Cheng Zhongming. Research on the Financing of Small and medium-sized Enterprises Based on Life Cycle [J] Business Research 2008(4):46-47
3. Wu Hongmei. Analysis on financing problems of science and technology SMES [J] Henan Science and Technology, 2007(9):37-38
4. An Tongxin, Liu Xiangxia. Research on the path of solving the Financing Difficulties of China's small and medium-sized science and technology-based on the experience of Japan [J]. Theoretical Guide,2015(10):52-61.

Section: Information Technology, Cyber Security and Computer Engineering

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИКОРИСТАННЯ ФРЕЙМВОРКУ NEXT JS ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ СЕРВЕРНИХ ЗАПИТІВ

Пилипчук Назарій Віталійович

бакалавр комп'ютерних наук

Ліщина Наталія Миколаївна

канд.техн.наук, доцент

Кафедра комп'ютерних наук

Луцький національний технічний університет

Вступ. Next.js – це потужний і популярний React-фреймворк, що виходить за рамки звичайного front-end розроблення. Його можливості Server-Side Rendering (SSR), Static Site Generation (SSG), та API Routes роблять його все більш популярним вибором для комерційної розробки. Цей фреймворк дозволяє розробникам створювати швидкі, масштабовані та SEO-дружні веб-додатки, що є критично важливим для успіху сучасних бізнес-проектів. Зростання електронної комерції та попит на високоякісні, продуктивні веб-додатки підтверджують актуальність цього дослідження.

Постановка задачі. Дане дослідження спрямоване на детальний аналіз ключових особливостей Next.js, які впливають на його придатність для комерційної розробки на стороні серверу. Аналіз охоплюватиме: продуктивність та швидкість завантаження, SEO-оптимізацію, масштабованість, можливості API Routes, управління станом, інтеграцію з базами даних та іншими сервісами, а також переваги та недоліки використання Next.js у порівнянні з альтернативними рішеннями.

Мета роботи. Метою цієї роботи є комплексне дослідження Next.js як інструменту для комерційної розробки. Дослідження має виявити переваги та недоліки фреймворку, проаналізувати його застосування у різних типах комерційних проектів та визначити сценарії, де Next.js є оптимальним вибором, а де – ні.

Основна частина. Next.js вирізняється своїм підходом до рендерингу. SSR дозволяє генерувати HTML на сервері для кожного запиту, що значно покращує SEO-оптимізацію та перший час завантаження сторінки. Це особливо важливо для електронних магазинів та інших ресурсів, де швидкість та видимість у пошукових системах є критичними факторами успіху. SSG, з іншого боку, дозволяє генерувати статичний HTML під час розгортання, що забезпечує ще більшу швидкість завантаження, але обмежує динамічність контенту. Вибір між SSR та SSG залежить від специфіки проекту.

Next.js, завдяки оптимізованому рендерингу та можливостям кешування, демонструє високу швидкість завантаження. Вбудовані інструменти для оптимізації зображень та коду допомагають зменшити розмір сторінок та покращити їхню продуктивність. Використання таких технологій, як Image Optimization API, дозволяє автоматично оптимізувати зображення для різних пристроїв та економити пропускну здатність.

SSR та SSG забезпечують чудову SEO-оптимізацію. Пошукові системи легко індексують контент, що генерується на сервері, що позитивно впливає на видимість сайту в результатах пошуку. Структура папок у проекті Next.js визначає маршрути. Це спрощує розробку та підтримку, оскільки маршрути автоматично створюються на основі розташування файлів.

Next.js добре масштабується завдяки архітектурі, що дозволяє розподілити навантаження на кілька серверів. Інтеграція з різними серверними платформами (Vercel, AWS Lambda, Netlify) спрощує масштабування додатків у міру їх зростання.

Фреймворк представляє собою Middleware – функції, що виконуються перед рендерингом сторінки. Це дозволяє реалізовувати перевірку аутентифікації, редагування заголовків та інші завдання, які впливають на весь процес обробки запиту.

Фреймворк надає можливість створення власних API-ендпоінтів прямо всередині проекту, без необхідності використовувати окремий backend-фреймворк. Це спрощує розробку та підтримку, дозволяючи утримувати весь код у межах одного проекту.

Next.js добре працює з різними бібліотеками управління станом, такими як Redux, Zustand, Jotai. Вибір бібліотеки залежить від складності проекту та уподобань розробників.

Next.js легко інтегрується з різними базами даних через API Routes або використання зовнішніх серверів. Розробники можуть використовувати будь-яку базу даних, яка їм зручна.

Методи `getStaticProps`, `getServerSideProps` та `getStaticPaths` є фундаментальними, але існують і розширені техніки. Наприклад, використання зовнішніх джерел даних через API вводить складності в обробку помилок та валідацію даних. Стратегії обробки обмежень швидкості API, впровадження механізмів відновлення (наприклад, відображення кешованої версії під час збоїв API) та керування асинхронним отриманням даних у життєвому циклі компонента є важливими для стійких застосунків.

Обрана технологія, як і будь-яка інша вимагає ретельного дотримання принципів безпеки. Важливо використовувати актуальні версії залежностей, правильно валідувати дані та захищати API-ендпоінти від несанкціонованого доступу.

Вбудовані функції оптимізації зображень в Next.js є потужними, але вимагають розуміння того, як їх ефективно використовувати. Вибір правильних форматів зображень (WebP, AVIF), оптимізація розмірів зображень для різних

пристроїв та впровадження ледачого завантаження є критично важливими для оптимальної продуктивності.

Next.js вимагає певного рівня знань React, Node.js та загальних веб-технологій. Для новачків крива навчання може бути крутою. Для складних проектів вартість розробки може бути вищою порівняно з деякими альтернативними фреймворками. В деяких динамічних сценаріях SSR може бути менш ефективним, ніж CSR. Next.js спирається на Node.js, що потрібно враховувати при виборі хостингу та середовища розробки.

Висновки. Next.js є сильним претендентом для комерційної розробки веб-додатків завдяки своїй продуктивності, SEO-оптимізації та можливостям API Routes. Він добре підходить для проектів, де швидкість завантаження та видимість у пошукових системах є критичними. Однак, розробники повинні враховувати криву навчання та потенційні обмеження, пов'язані з вартістю та складністю розробки. Обережний вибір між SSR, SSG та CSR, а також грамотне використання інструментів Next.js є ключем до успішного проекту.

Список використаних джерел

1. Next.js by Vercel – Everything you need to build great products on the web [Електронний ресурс]. – URL: <https://nextjs.org/>. – Дата звернення: 27 жовтня 2024.
2. React. The library for web and native user interfaces [Електронний ресурс]. – URL: <https://react.dev/>. – Дата звернення: 11 листопада 2024.
3. Next.js [Електронний ресурс]. – URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Next.js>. – Дата звернення: 14 листопада 2024.

АДАПТИВНА СИСТЕМА ПЕРСОНАЛІЗОВАНИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ ТОВАРІВ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Єрдуганов Андрій

здобувач вищої освіти бакалаврського рівня

Шулянський Андрій

здобувач вищої освіти бакалаврського рівня

Прокоп Юлія

канд. іст. наук, доцент

Кафедра інженерії програмного забезпечення

Національний університет «Одеська політехніка», Одеса, Україна

Анотація. Представлено систему рекомендацій, що використовує методи штучного інтелекту для створення персоналізованих рекомендацій товарів. Система заснована на алгоритмах машинного навчання для вивчення вподобань користувачів і прогнозування їхніх потреб у майбутньому. Завдяки аналізу

моделей рекомендацій та предметної області визначені специфікації до системи персоналізованих рекомендацій. На основі цих специфікацій було обрано найкращий варіант архітектури, створено інтерфейс користувача та структуру бази даних. Було проведено поетапне тестування та експериментальну оцінку досягнутої ефективності отриманого рішення.

Ключові слова: система рекомендацій, машинне навчання, персоналізація, адаптивність, штучний інтелект.

Вступ. У сучасний час розвитку онлайн-торгівлі, налаштування взаємодії з людьми стає одним із головних моментів успіху бізнесу. Багато доступних систем рекомендацій дають загальні поради, які не беруть до уваги повністю особисті вподобання користувачів. Це веде до низької відповідності рекомендацій товарів вподобанням користувачів та зниження рівня їх задоволеності. Система, що розробляється, має на меті розв'язання цієї проблеми за допомогою використання штучного інтелекту для вивчення дій користувачів; адаптації порад у справжньому часі та надання засобів налаштування параметрів порад відповідно до їх потреб.

Метою роботи є підвищення корисності рекомендацій товарів, шляхом вдосконалення наявних моделей, створенням можливості налаштування та додаткової персоналізації рекомендацій. Для досягнення мети у розробці системи рекомендацій враховано створення інтуїтивно зрозумілого та функціонального інтерфейсу користувача, забезпечення аналізу даних у реальному часі, гнучкості у налаштуванні та використання сучасних алгоритмів машинного навчання.

Результати дослідження та їх обговорення. Розроблена система рекомендацій відповідає специфікаціям, визначеним на основі вимог предметної області електронної комерції. Основні специфікації включають можливість адаптивного врахування уподобань користувачів, персоналізацію рекомендацій, інтеграцію різноманітних джерел даних та забезпечення швидкого часу відповіді для користувачів.

Предметна область потребує застосування ефективних алгоритмів обробки даних для визначення уподобань користувачів. Саме тому для створення системи персоналізованих рекомендацій було використано сучасні методи машинного навчання, зокрема колаборативну фільтрацію та алгоритми нейронних мереж. Структура включає розподіл на основні частини: збір даних, їх аналіз, та генерацію рекомендацій. Дані про користувача містять історію покупок, оцінки товарів, демографічні особливості й патерни поведінки.

Система надає інтерактивний досвід, змінюючи поради в справжній час. Наприклад, коли користувач додає товар у кошик система одразу враховує це щоб оновити поради. Інтерфейс дозволяє користувачам налаштовувати параметри показу товарів що підвищує рівень їх задоволення.

Для забезпечення високої якості системи враховуються наступні атрибути якості: точність, масштабованість та детермінованість. Таким чином, якість системи вимірюється кількістю релевантних пропозицій, часом обробки

великих обсягів даних та стабільністю результатів при однакових вхідних даних.

Важливим аспектом є і підтримка достатньої надійності та безпеки системи рекомендацій. Особливо забезпечення надійності роботи системи є дуже важливим при розробці систем з використанням моделей машинного навчання та штучного інтелекту. На рис. 1 наведено дерево помилок системи, яке відображає можливі причини виникнення різних проблем.

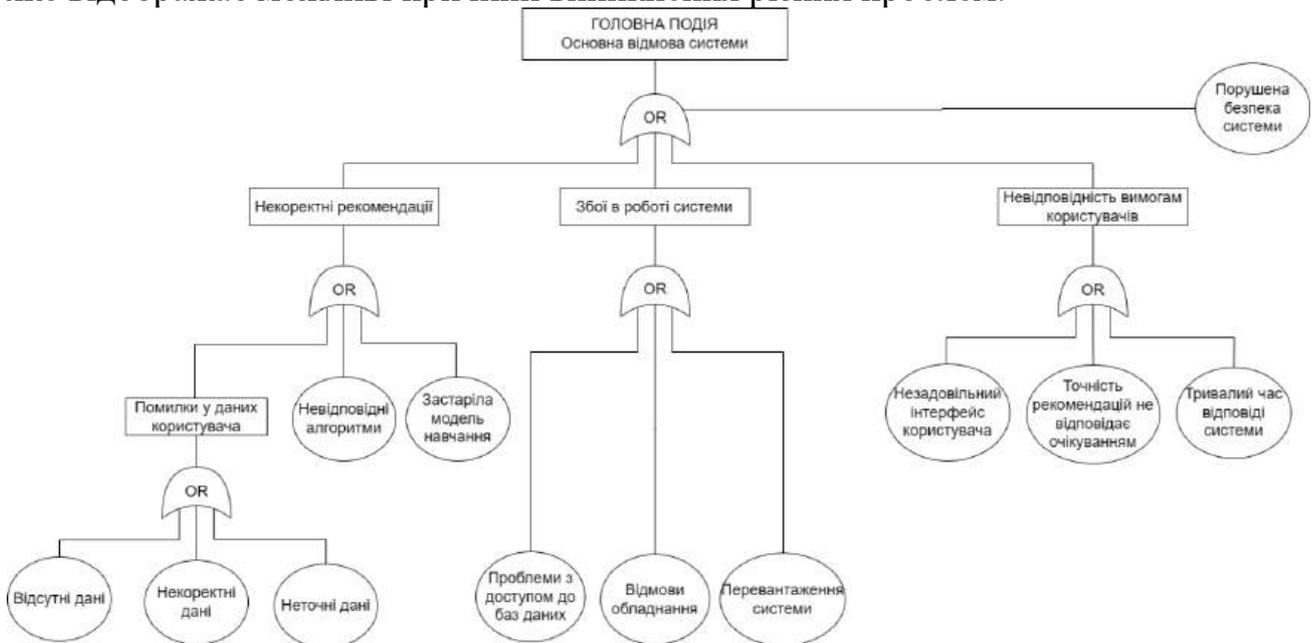

Рисунок 1 – Дерево помилок

Для обробки даних використано лямбда-архітектуру [1], що поєднує комбінує обробку даних у режимах реального часу та пакетному режимі, щоб гарантувати ефективність, гнучкість та масштабованість системи рекомендацій. Такий підхід дозволяє одночасно опрацьовувати потоки даних у реальному часі та здійснювати аналіз на основі історичних даних. У розробленій системі рекомендацій лямбда-архітектура реалізується за допомогою трьох основних рівнів.

Рівень швидкості (Speed Layer) відповідає за обробку даних у реальному часі та надання швидких рекомендацій. На цьому рівні вхідні дані аналізуються за допомогою алгоритмів потокової обробки.

Рівень пакетної обробки (Batch Layer) відповідає за аналіз великих обсягів даних і дає змогу створювати глибокі ідеї на основі історичної інформації. На цьому рівні відбувається навчання моделі рекомендацій, із врахуванням довгострокових уподобань користувачів.

Рівень обслуговування (Serving Layer) відповідає за інтеграцію результатів, отриманих на попередніх рівнях, і забезпечує доступ користувачів до актуальних рекомендацій. Все це дозволяє швидко реагувати на зміни в поведінці користувачів і водночас забезпечувати глибокий аналіз історичних даних.

Важливим аспектом проектування структури бази даних було забезпечення швидкого доступу до даних та легкості їх модифікації. Розроблено класи для обробки даних, впровадження системи рекомендацій та зв'язку з інтерфейсом користувача. Для більш ефективного зберігання та обробки даних було використано нереляційну базу даних. Це рішення обрано через велику гнучкість у роботі з великими обсягами інформації у середі, постійно оновлюється і де завжди треба мати можливість швидкого доступу до інформації.

Система була розроблена з використанням мови програмування JavaScript, що є однією з найвідоміших мов для розробки веб-додатків. Для серверної частини використовувався фреймворк Node.js, який дає змогу створювати швидкі серверні додатки із можливістю обробки великої кількості запитів. Для будування фронтенду була обрана бібліотека React, яка дозволяє створювати практичні користувацькі інтерфейси з підтримкою їх високої інтерактивності та швидкодії. Для створення RESTful API було використано фреймворк Express.js, що також робить простішою передачу даних між клієнтом та сервером.

Для створення користувацького інтерфейсу було використано бібліотеку Material-UI, що полегшило розробку гнучкого та сучасного дизайну інтерфейсу. Для керування загальним станом системи було використано бібліотеку Redux, що спрощує процес синхронізації даних між окремими компонентами.

В якості сховища даних було використано нереляційну базу даних MongoDB. База даних такого типу сприятиме забезпеченню виконання визначених вимог якості. Щоб під'єднати базу даних із серверною частиною було використано інструменти бібліотеки Mongoose.

Для створення і навчання нейронної мережі для рекомендаційної моделі з використанням мови програмування JavaScript було використано бібліотеку TensorFlow.js [2]. Також, у процесі використовувався Scikit-learn через API [3] для попередньої обробки даних і аналізу схожості між користувачами та товарами.

Розробка проходила у середовищі Visual Studio Code, яке надає багато інструментів для легкої та ефективної роботи з проектом. Для тестування коду з використанням юніт-тестів використовувалася бібліотека Jest, а для перевірки правильності роботи API-запитів було використано інструмент Postman. Поєднання цих засобів дозволило організувати централізованість у процесах розробки і тестування, що не тільки пришвидшило виконання описаних етапів, а і спрямо покращенню загальної якості фінального рішення.

Висновки. Результатом цього проекту стала адаптивна система рекомендацій, яка враховує динаміку уподобань користувачів і забезпечує високий рівень персоналізації. Також, в процесі виконання фінальних етапів проекту було проведено аналіз результатів роботи розробленої системи рекомендацій в порівнянні з наявними підходами. На основі цього аналізу було виявлено, що розроблена система рекомендацій демонструє підвищення

корисності створених нею рекомендацій близько 5.4% в порівнянні з системами що використовують сталі алгоритми. Такий результат підтверджує досягнення мети проєкту й дозволяє робити припущення, щодо подальших досліджень зосереджених на інтеграції додаткових джерел даних для покращення точності рекомендацій.

Список використаних джерел:

1. Lambda Architecture. (2024). URL: <https://www.snowflake.com/guides/lambda-architecture>.
2. Machine Learning for JavaScript Developers - TensorFlow.js (2024). URL: <https://www.tensorflow.org/js>.
3. API Reference — scikit-learn 1.5.2 documentation (2024). URL: <https://scikit-learn.org/1.5/api/index.html>.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ГРАФІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ UX/UI В ПРОГРАМНИХ ЗАСТОСУНКАХ

Шевчук Борис

к. п. н., доцент

Перловська Анна

бакалавр

Кафедра комп'ютерної та програмної інженерії

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Анотація: Графічні елементи стають невід'ємною частиною користувацького досвіду (UX) та інтерфейсу користувача (UI) в програмних додатках. Вони не тільки покращують естетичний вигляд додатків, але й виконують функціональні завдання, допомагають користувачам орієнтуватися в інтерфейсі та ефективніше взаємодіяти з додатком. І за останні кілька десятиліть дуже мало додатків було створено без візуальних елементів, таких як кнопки, іконки, переходи, анімація та інші графічні компоненти. Графічний дизайн є основою для створення користувацьких інтерфейсів. Це пов'язано з тим, що ці елементи відіграють важливу роль у тому, як користувачі взаємодіють з продуктом і як швидко вони виконують необхідні дії[3].

Ключові слова: графічні елементи, UX/UI, кольори, шрифти, анімації, досвід користувача.

Вступ. Сучасні підходи до розробки програмного забезпечення (ПЗ) значною мірою зосереджені на покращенні користувацького досвіду (UX) та інтерфейсу користувача (UI). Ефективність використання графічних елементів відіграє ключову роль у створенні зручних, інтуїтивно зрозумілих і візуально привабливих застосунків. Це сприяє досягненню основної мети UX/UI —

забезпечення позитивного досвіду для кінцевого користувача, підвищення його задоволеності та лояльності до продукту. Однак створення такого інтерфейсу вимагає застосування інноваційних технологій розробки, які є частиною професійної підготовки майбутніх фахівців у сфері ІТ [3].

Навчання майбутніх спеціалістів із розробки ПЗ потребує інтеграції сучасних технологій та методик, орієнтованих на реальні потреби індустрії. Підготовка фахівців включає опанування технологій створення адаптивних інтерфейсів, інтерактивних графічних елементів та інструментів, які забезпечують ефективне тестування і впровадження UX/UI рішень. Таким чином, професійна освіта повинна охоплювати не лише технічні аспекти, але й методики підвищення ефективності графічного дизайну, оптимізації взаємодії користувачів із системою та використання інноваційних підходів у розробці [1].

У світі розробки програмних додатків ключовим фактором успіху є зручність та ефективність взаємодії користувача з додатком. UX/UI дизайн включає в себе не тільки функціональність, але й візуальні елементи, які мають значний вплив на сприйняття додатку. Вже давно відомо, що кольори, шрифти та анімація впливають на емоційне сприйняття користувача і можуть сприяти або перешкоджати використанню додатку. Наприклад, вибір правильної колірної гами може зробити додаток більш привабливим і допомогти створити певну атмосферу, яка відповідає бренду і функціональності. Анімація підвищує інтерактивність та зрозумілість інтерфейсу, але надмірне використання таких елементів може спричинити перевантаження та знизити ефективність. Тому важливо створювати дизайн, який не тільки гармонізує зовнішній вигляд, але й сприяє легкості та інтуїтивності взаємодії користувача з додатком.

Мета роботи полягає в дослідженні того, як різні графічні елементи впливають на загальний досвід користувача та швидкість освоєння інтерфейсу.

Виклад основного матеріалу. Дослідження показують, що кольори можуть викликати різні емоції у користувачів. Синій часто асоціюється з почуттям довіри, тоді як червоний викликає відчуття тривоги. Вибір кольорової палітри може мати значний вплив на користувацький досвід, зокрема на швидкість сприйняття інформації та емоційні реакції. Кольори можна використовувати не лише для виділення ключових елементів інтерфейсу, але й для створення певної атмосфери, що підвищує ефективність сприйняття контенту. Наприклад, світлі пастельні кольори можуть створити спокійну атмосферу, а яскраві – привернути увагу до важливих дій та інформації.

Шрифти не менш важливі. Вони визначають, наскільки легко користувачам читати текстову інформацію на екрані. Вибір шрифту впливає на чіткість і читабельність інтерфейсу та загальне враження від програми. Важливими є такі параметри, як розмір шрифту, міжлітерний та міжрядковий інтервал, а також стилістичне оформлення. Зрештою, якщо додаток має надавати серйозну інформацію, як от про юридичні послуги, не можна обирати округлий шрифт (наприклад, **Comic Sans**). Це може знизити довіру до інтерфейсу і погіршити досвід користування додатком.

Анімація може додати динамічності та полегшити взаємодію з інтерфейсом, а також допомогти користувачам орієнтуватися в таких процесах, як підтвердження дій або зміна стану елементів інтерфейсу. Наприклад, при натисканні кнопки анімація може підтвердити дію користувача і дати відчуття контролю. Однак занадто велика кількість анімації може відволікати і сповільнювати користувацький досвід, тому важливо дотримуватися балансу між функціональністю та естетикою.

При розробці інтерфейсів також слід враховувати доступність і зручність для різних категорій користувачів, у тому числі людей з інвалідністю. Для людей з порушеннями зору важливо забезпечити контрастність між текстом і фоном та підтримку програм для читання з екрану. Також для людей з обмеженою рухливістю важливо, щоб клавіатури та інші пристрої введення були простими у використанні і дозволяли користувачам виконувати всі необхідні дії без фізичних зусиль[2]. Це включає в себе великі розміри кнопок, відповідні поля введення та логічні структури меню, щоб забезпечити ефективність програми для якомога ширшого кола користувачів.

Ще одним важливим аспектом дизайну інтерфейсу є реакція системи на дії користувача. Користувачі повинні отримувати чіткі та інформативні повідомлення про наслідки своїх дій. Такі повідомлення повинні бути чіткими і зрозумілими, щоб користувач міг швидко вирішити проблему. Належна адаптивність користувацького інтерфейсу також передбачає відображення результатів дій у реальному часі.

Різні графічні елементи (наприклад, іконки, кнопки, роздільники) повинні бути інтегровані відповідно до загального стилю і структури інтерфейсу. Їхній дизайн має бути не лише естетичним, але й функціональним. Графічні елементи повинні бути зрозумілими і відповідати своїй функції, щоб користувачі не витрачали зайвий час, намагаючись зрозуміти їх значення. Проте, надмірне використання певних елементів може бути контрпродуктивним, оскільки це може зробити інтерфейс складнішим і знизити його ефективність.

Вибір кольорів, шрифтів та анімації повинен враховувати особливості цільового користувача та програмного продукту. Наприклад, у випадку з фінансовими додатками важливо, щоб інтерфейс мав строгий і професійний вигляд з перевагою стриманих кольорів і чітких шрифтів. У той же час, для ігрових та розважальних додатків може бути доречним використання яскравих кольорів та динамічної анімації, що додає азарту та емоцій. Разом ці елементи сприяють підвищенню ефективності та зручності додатку, а також забезпечують приємний та інтуїтивно зрозумілий досвід для користувача.

Список використаних джерел

1. Жданюк, І., & Шевчук, Б. (2022). Застосування технологій розробки ПЗ при підготовці фахівців спеціальності прикладна лінгвістика. Матеріали конференцій МНЛ, (7 жовтня 2022 р., м. Біла Церква), 204-205.

2. Чому варто грамотно підбирати поєднання кольорів для свого сайту: URL : <https://www.ranktracker.com/uk/blog/the-20-best-color-combinations-to-try-on-your-website/> (дата звернення 10.11.2024).
3. Яшанов, С. М., & Шевчук, Б. В. (2023). Цифрові технології. Частина II. Практикум.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ АЛГОРИТМІВ КОМП'ЮТЕРНОГО ЗОРУ ДЛЯ АВТОМАТИЧНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТІВ НА ЗОБРАЖЕННЯХ

Вовчук Матвій Олександрович

бакалавр комп'ютерних наук

Ліщина Наталія Миколаївна

канд.техн.наук, доцент

Кафедра комп'ютерних наук

Луцький національний технічний університет

Вступ. Сучасний розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) та комп'ютерного зору значно розширює можливості автоматизації аналізу зображень у різних сферах. Визначення об'єктів на зображеннях є важливою задачею, що знаходить застосування у системах безпеки, автономному транспорті, медичній діагностиці та інших галузях. Актуальність цієї теми обумовлена зростаючою потребою у високоточних та швидких рішеннях для аналізу візуальної інформації. Основним викликом є вибір оптимальних алгоритмів, що забезпечують баланс між продуктивністю, точністю та ресурсомісткістю.

Постановка задачі. Метою дослідження є розробка та тестування програмного засобу для автоматичного визначення об'єктів на зображеннях, що використовує сучасні алгоритми комп'ютерного зору. Для досягнення цієї мети проводиться аналіз існуючих методів розпізнавання об'єктів, зокрема алгоритмів на основі глибокого навчання, здійснюється вибір найбільш ефективних підходів для конкретних умов застосування, розробляється програмний прототип із застосуванням бібліотек машинного навчання, таких як TensorFlow та PyTorch, а також оцінюється точність і швидкодія програмного засобу на тестових наборах даних.

Мета роботи. Мета роботи полягає в дослідженні ефективності сучасних алгоритмів комп'ютерного зору для розпізнавання об'єктів на зображеннях та розробці програмного забезпечення, що інтегрує ці алгоритми для вирішення практичних завдань.

Основна частина. У сучасних умовах комп'ютерний зір є одним із найперспективніших напрямів дослідження в галузі штучного інтелекту. Автоматичне визначення об'єктів на зображеннях відіграє важливу роль у

багатьох сферах, таких як автономний транспорт, медична діагностика, контроль якості у виробництві, аналіз відеоспостереження та багато інших.

Для розробки програмного засобу обрано підхід на основі глибокого навчання, який дозволяє досягти високої точності в розпізнаванні об'єктів. Серед найпопулярніших алгоритмів було проаналізовано такі моделі, як YOLO (You Only Look Once), Faster R-CNN, та SSD (Single Shot Multibox Detector). Кожна з них має свої переваги: YOLO забезпечує високу швидкість, що робить її придатною для реального часу; Faster R-CNN вирізняється високою точністю, але вимагає більше ресурсів; SSD балансує між швидкістю і точністю. На основі порівняння цих алгоритмів було визначено, що модель YOLO оптимально підходить для задач, які потребують швидкої обробки зображень.

Програмний засіб розроблено за допомогою бібліотек TensorFlow та PyTorch, які забезпечують зручність для реалізації та навчання моделей глибокого навчання. Навчання моделі здійснювалося на заздалегідь зібраних і анотованих наборах даних, таких як COCO (Common Objects in Context) та Pascal VOC, що містять тисячі зображень із позначеннями об'єктів. Для збільшення обсягу даних застосовувалися методи аугментації, такі як повороти, зміни яскравості, масштабування та інші трансформації, які дозволяють покращити узагальнювальні здібності моделі.

Ключовою складовою роботи стало тестування розробленого програмного засобу. Точність алгоритму оцінювалася за допомогою метрики mAP (mean Average Precision), що є стандартом у розпізнаванні об'єктів. Для оцінки швидкості використовувався показник FPS (frames per second), який демонструє кількість кадрів, оброблених за секунду. Результати показали, що обрана модель успішно справляється із задачами реального часу, забезпечуючи FPS на рівні, достатньому для інтеграції в системи відеоспостереження.

Додатково було розроблено графічний інтерфейс користувача для взаємодії з програмним засобом. Інтерфейс дозволяє завантажувати зображення чи відео, налаштовувати параметри розпізнавання та переглядати результати обробки. Це робить програму доступною не лише для дослідників, але й для фахівців із прикладних галузей.

Результати тестування показали, що модель YOLO забезпечує високу точність (до 92%) за умови використання GPU, а SSD демонструє кращі результати у випадках, коли потрібна більша швидкість обробки. Додатково реалізовано механізми оптимізації продуктивності, зокрема зменшення розміру моделі за допомогою квантування.

Висновки. Розроблений програмний засіб довів свою ефективність у задачах автоматичного визначення об'єктів на зображеннях. Використання сучасних алгоритмів комп'ютерного зору, таких як YOLO та SSD, дозволило досягти високої точності розпізнавання при збереженні прийнятної швидкості обробки. Отримані результати свідчать про доцільність впровадження таких технологій у сферах, де швидкість і точність аналізу зображень є критично важливими.

Список використаних джерел

1. Object Detection with YOLO and OpenCV. URL: <https://www.geeksforgeeks.org/object-detection-with-yolo-and-opencv/>. (дата звернення: 29.11.2024).
2. Machine Learning in Python: Main Developments and Technology Trends in Data Science, Machine Learning, and Artificial Intelligence. URL: <https://www.mdpi.com/2078-2489/11/4/193>. (дата звернення: 29.11.2024).
3. Top 10 Object Detection Models in 2023! URL: <https://www.linkedin.com/pulse/top-10-object-detection-models-2023-jagrat-patel>. (дата звернення: 29.11.2024).
4. Object Detection — A Quick Read. URL: <https://medium.com/visionwizard/object-detection-4bf3edadf07f>. (дата звернення: 29.11.2024).

СТВОРЕННЯ ОНЛАЙН-СЕРВІСУ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ОСНОВ ПРОГРАМУВАННЯ

Цідило Іван Миколайович
доктор педагогічних наук, професор
Кривуляк Тарас Ігорович
здобувач вищої освіти магістерського рівня
Спеціальність 014.09 Середня освіта (Інформатика)
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Ключові слова

Штучний інтелект, онлайн освіта, програмування, персоналізоване навчання, адаптивні системи, чат-бот, машинне навчання, електронне навчання, гейміфікація, інтерактивність, індивідуалізований навчальний шлях.

Вступ

Освітній процес нині активно модернізується завдяки інтеграції технологій штучного інтелекту (ШІ), що сприяють підвищенню ефективності навчання та створенню гнучких платформ, які враховують потреби та рівень підготовки учнів. ШІ відкриває нові горизонти у навчанні, забезпечуючи індивідуалізацію освітнього процесу через адаптацію навчальних траєкторій до особливостей кожного учня. У сучасній освіті це сприяє значному покращенню якості навчання, зменшенню навантаження на педагогів та створенню умов для інтерактивного і ефективного навчального середовища.

Водночас використання ШІ в освіті потребує розгляду важливих аспектів, таких як етичність алгоритмів, захист персональних даних та забезпечення доступності технологій для широкого кола користувачів. Також важливим є

питання адаптації існуючих методик до нових технологічних можливостей, що дозволяє досягти максимальної інтеграції ШІ у навчальний процес. Ці питання визначають пріоритетні напрями подальших досліджень у цій галузі.

Ціль роботи

Дослідження має на меті створити платформу, що інтегрує технології ШІ для оптимізації процесу вивчення програмування. Основний акцент зроблено на автоматизації створення освітніх матеріалів, наданні персоналізованих рекомендацій та динамічній адаптації навчального процесу до потреб користувачів. Розробка платформи передбачає інтеграцію інноваційних технологій, таких як OpenAI GPT-4 і LangChain, що забезпечують ефективне управління контентом та аналіз результатів навчання.

Особливу увагу приділено інтеграції алгоритмів машинного навчання, які дозволяють автоматизувати процес оцінювання знань та моніторингу прогресу. Це створює умови для більш детального аналізу навчальних досягнень та формування індивідуальних траєкторій розвитку учнів. Крім того, використання технологій машинного навчання дозволяє інтегрувати адаптивні навчальні сценарії, які динамічно змінюються залежно від потреб учня.

Матеріали та методи

Для створення онлайн-сервісу було здійснено аналіз існуючих освітніх платформ, що використовують ШІ. Використано OpenAI GPT-4 для автоматизації генерації навчального контенту, а LangChain — для управління даними та їхньої інтеграції. Проведено пілотне тестування сервісу з метою виявлення його ефективності у реальних умовах.

Методологія дослідження базувалася на комбінуванні кількісних і якісних методів аналізу. Ключовими параметрами оцінювання були ефективність засвоєння матеріалу учнями, мотивація до навчання та зниження навантаження на викладачів. Увага також приділялася дотриманню етичних принципів при розробці сервісу. Крім того, було здійснено детальний аналіз зворотного зв'язку від учасників пілотного тестування, що дозволило ідентифікувати сильні та слабкі сторони сервісу.

Результати та обговорення

Розроблений онлайн-сервіс продемонстрував значні покращення у навчальному процесі. Зокрема, персоналізовані рекомендації та адаптивні алгоритми сприяли підвищенню зацікавленості учнів та ефективності навчання. Результати пілотного тестування показали, що застосування платформи дозволяє покращити засвоєння матеріалу до 30%, що є особливо важливим для учнів із початковим рівнем знань.

Додатково було зафіксовано суттєве зниження адміністративного навантаження на викладачів. Це стало можливим завдяки автоматизації оцінювання результатів, що дозволило педагогам зосередитися на навчальних аспектах. Система також показала високу гнучкість у адаптації до різних сценаріїв використання, що відкриває перспективи її масштабування. Крім того, сервіс продемонстрував ефективність у формуванні індивідуальних навчальних

траєкторій, що сприяє покращенню академічних досягнень учнів у довгостроковій перспективі.

Висновки

Інтеграція ШІ в освітні процеси дозволяє зробити навчання більш адаптивним, індивідуалізованим та ефективним. Створена платформа підтвердила свою дієвість у забезпеченні якості навчання та зниженні навантаження на викладачів. Перспективи розвитку сервісу включають розширення його функціональності, вдосконалення алгоритмів адаптації та інтеграцію з іншими освітніми платформами. Подальші дослідження можуть зосередитися на розробці додаткових інструментів для аналізу даних та прогнозування навчальних результатів. Додатково, інтеграція мультимедійних елементів у навчальний контент може значно покращити сприйняття матеріалу, а також сприяти розвитку творчих здібностей учнів.

Список використаних джерел

1. Goodfellow, I., Bengio, Y., & Courville, A. (2016). Deep Learning. MIT Press.
2. Russell, S., & Norvig, P. (2021). Artificial Intelligence: A Modern Approach. Pearson.
3. Chollet, F. (2018). Deep Learning with Python. Manning Publications.
4. Silver, D., Singh, S., Precup, D., & Sutton, R. (2021). Reinforcement Learning. Morgan Kaufmann.
5. Brown, T., Mann, B., Ryder, N., et al. (2020). Language Models are Few-Shot Learners. NeurIPS.

ВЕБЗАСТОСУНОК ДЛЯ КОМП'ЮТЕРНОГО СЕРВІСНОГО ЦЕНТРУ НА ОСНОВІ ФРИЛАНСУ

Шулянський Андрій

бакалавр

Пригожев Олександр

канд. техн. наук, доцент

Кафедра інженерії програмного забезпечення

Національний університет «Одеська політехніка», Одеса, Україна

Анотація. Представлено програмний продукт, що є спеціалізованим порталом, який полегшує комунікацію між майстрами та клієнтами. В процесі роботи на основі аналізу предметної області фріланс-платформ визначені функціональні та нефункціональні вимоги до застосунку. Також визначена архітектура програми та створені класи для підтримки функцій програми. Розроблена структура бази даних та створений графічний інтерфейс. Виконано тестування програми та експериментально підтверджено, що мета розробки досягнута.

Ключові слова: пошук роботи, комп'ютерні майстри, системні адміністратори, функціональний інтерфейс, ефективне управління замовленнями, продуктивність.

Вступ. Велика кількість комп'ютерних майстрів досі працюють лише через виклик за допомогою мобільного зв'язку, або шукаючи доречне замовлення серед сотень запитів із різних предметних областей на фриланс біржах, що вже не можна назвати ефективним способом комунікації й вирішення питань з цієї предметної області. Розроблювана система повинна вирішувати питання з пошуком, ефективністю та надійністю роботи спеціалістів цієї предметної області, шляхом розробки нової системи для цих окремих типів користувачів.

Метою роботи є підвищення продуктивності роботи комп'ютерних майстрів та системних адміністраторів, шляхом розробки системи, орієнтованої на конкретну предметну область. Для досягнення мети вебсервіс має зручний для використання та функціональний інтерфейс, створену організовану структуру розподілу замовлень за типом та їх відображенням за певними критеріями і надану можливість швидкого та ефективного управління як створеними так і назначеними замовленнями.

Результати дослідження та їх обговорення. Розробка будь-якої системи починається з ретельного аналізу аналогічних вже розроблених систем, що дає змогу порівняти присутні рішення з тим, що планується створити, і на основі отриманих даних визначити напрямки для покращення та створення ефективного рішення.

Freelancehunt.com, 24freelance.pro, freelance.ua – фриланс платформи, які зосереджені на різних галузях, включаючи широкий спектр послуг, включаючи ІТ, дизайн, переклад та інше. Однак серед аналогів, не знайдено подібної організації процесів з використанням окремої предметної області, що планується відтворити у розроблюваній системі, в якій планується зробити фокус на предметних областях пов'язаних із адмініструванням та ремонтом комп'ютерних систем та їх розгалуженнях.

Предметна область передбачає два типи користувачів – замовник та виконавець. До цього можна додати ще один тип – адміністратор. Сервіс надає послуги створення оголошень замовником, та їх виконання виконавцем. Для кожного користувача системи створюється окремий профіль, де буде відображена його історія замовлень та виконання замовлень інших користувачів системи. З моменту реєстрації у системі, користувач є замовником. Також він може вказати, що бажає виконувати замовлення інших користувачів, і таким чином бути ще і виконавцем. На відміну від звичайних замовників, користувач-виконавець має пройти перевірку від адміністратора, прикладом такої перевірки може бути тестове завдання. При створенні оголошення, замовник вказує усю необхідну інформацію, стосовно причин і наслідків. Для початку етапу виконання оголошення, замовник повинен вибрати одного із виконавцем, які відгукнулися на оголошення. Також замовник може зв'язатися з виконавцем безпосередньо за допомогою функцій

розроблюваного сервісу. Замовлення може потребувати виконання з різними умовами (виїздом, віддаленим доступом до системи, тощо.) на що має звертати увагу виконавець. Виконана робота має бути підтверджена та при необхідності узгоджена з адміністратором.

Цей проект повинен стати рішенням таких проблем, та загалом поліпшити роботу комп'ютерних майстрів, та спеціалістів з адміністрування комп'ютерних систем, і надавати замовникам послуги з гарантією надійності та ефективності виконання.

Визначення атрибутів якості: для цієї системи важлива насамперед підтримка надійності, безпеки і продуктивності як основних атрибутів якості. Важливо зазначити, що забезпечення підтримки рівня продуктивності буде залежати від завантаженості ресурсів сервісу.

Розроблювана система опирається на велику роботу з інтерфейсами користувачів. Використання архітектурного стилю MVC (ModelViewController) [1] спростить розробку і тестування розподілених інтерфейсів, зокрема спрощуючи їх здатність до модифікації не змінюючи систему повністю та створить можливість повторного використання окремих компонентів в інших частинах додатка.

Принцип роботи архітектурного стилю MVC наведено на рис. 1.

Користувач встановлює зв'язок з сервером(Controller) використовуючи інтерфейс користувача та запитує подію у сервера. Сервер запитує необхідні дані з сутності(моделі), яка створює запит на отримання цих даних із бази даних, і після їх отримання відправляє ці дані до сервера, після чого вібдуваються зміни у інтерфейсі користувача.

Такий спосіб взаємодії з користувачем є дуже поширеним у вебзастосунках.

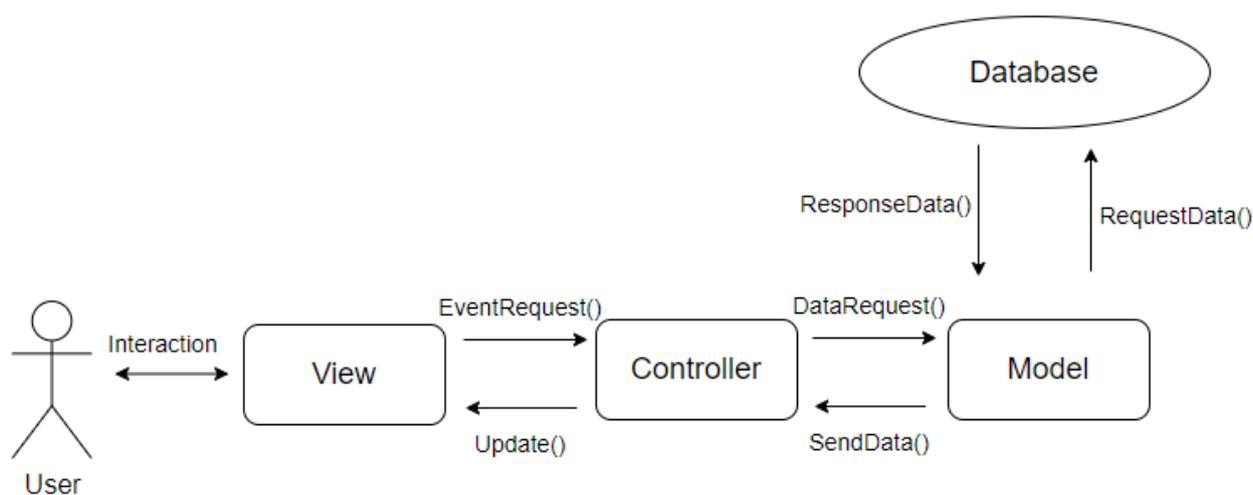

Рисунок 1 – Принцип роботи MVC

На рис. 2 наведена діаграма послідовностей для варіанту використання “Ведення історії виконаних робіт”. На ній зображено ініціювання завершення замовлення й його збереження у історії виконаних робіт.

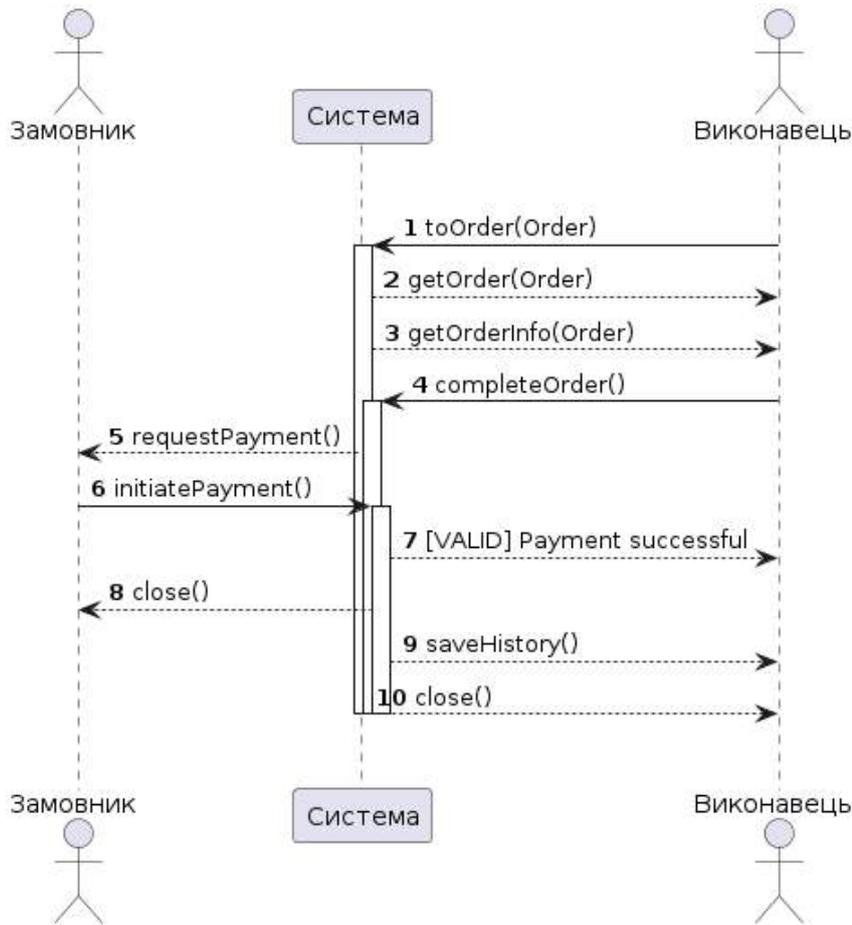

Рисунок 2 – Діаграма послідовностей ВВ “Ведення історії виконаних робіт”

Розроблено класи, які відображають структуру системи, відповідає основному процесу використання системи користувачем та містять патерн Спостерігач [2]. Спостерігач дозволяє реалізувати функціональність підписки на сповіщення та обробки подій без необхідності змінювати основні класи. Використання патерну Спостерігач полегшує розширення системи шляхом додавання нових спостерігачів, які реагують на події та зміни стану. Патерн Спостерігач дозволяє забезпечити сповіщення про події та зміни в реальному часі, що досить важливо у вебсервісі. Одне з використання цього патерну у розроблюваній системі – це створення дозволу користувачам підписуватися на створені ними замовлення та отримувати сповіщення про відгук виконавців на ці замовлення.

Система розроблена з використанням мови програмування Java, з фреймворком Spring Framework [3], використовуючи також такі залежності: Spring Data JPA, Thymeleaf, Spring Security, Stripe, Spring Boot Test. Spring дозволяє розробляти вебзастосунки на Java використовуючи їх колекцію бібліотек, вбудованих залежностей та спеціальну середу розробки. Розробка виконувалась у Spring Tool Suite, на основі IDE Eclipse. Була використана база даних PostgreSQL, вона є однією із найпопулярніших реляційних баз даних, яка спирається на свою надійність і стабільність, широкі можливості для

розширення та налаштування, багатий функціонал із широким спектром можливостей.

Висновки. У результаті послідовного виконання усіх етапів роботи було експериментально виміряно продуктивність для сталих способів пошуку та виконання роботи комп'ютерними майстрами та системними адміністраторами і їх роботи з використанням розробленого вебзастосунка. Різниця продуктивності для визначених способів складає 1.3 замовлення за 10 днів на користь розроблюваного вебсервісу. Таким чином, визначені засоби дозволили досягти поставленої до проекту мети й забезпечили виконання визначених вимог до якості.

Список використаних джерел

1. An Introduction to MVC Architecture: Examples Explained (2024). URL: <https://www.makeuseof.com/introduction-to-mvc-architecture-examples>.
2. The Observer Pattern in Java (2024). URL: <https://www.baeldung.com/java-observer-pattern>.
3. Spring Boot Reference Documentation. (2024). URL: <https://docs.spring.io/spring-boot/docs/current/reference/htmlsingle>.

SOFTWARE IMPLEMENTATION OF REGRESSION MODEL FOR WEB APPLICATION PERFORMANCE EVALUATION

Oleshchenko Liubov

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor

Burchak Pavlo

PhD student

Computer Systems Software Department

National Technical University of Ukraine

“Igor Sikorsky Kyiv polytechnic institute”, Ukraine

The growing complexity of web applications requires advanced methods for evaluating performance. Traditional performance metrics often fail to account for the multifaceted nature of web interactions, including network conditions, user behavior, and resource rendering times. Regression analysis and neural networks offer a robust solution by modeling the impact of these variables on performance.

The research presents a software implementation leveraging regression analysis and neural network models to evaluate and optimize web application performance. Key performance factors, including Time to First Byte (TTFB), First Contentful Paint (FCP), Speed Index, number of HTTP requests, and total page weight, are used as independent variables in regression models. Advanced machine learning approaches, including Convolutional Neural Networks (CNNs) for analyzing page screenshots

and Recurrent Neural Networks (RNNs) for modeling user interaction sequences, enable a comprehensive analysis of web performance.

The reviewed articles address various web performance optimization techniques: caching, compression, CDNs, and tools like WebPageTest [1]; improved trace visualizations for microservices performance analysis [2]; leveraging Dynatrace monitoring data to build performance models for Java EE applications [3]; and optimizing client-side data management with the React Context API, achieving a 17% reduction in processing time compared to libraries like Redux and Recoil [4].

Regression analysis was employed to predict performance based on the following independent variables:

- Time to First Byte measures server response time.
- First Contentful Paint indicates the time to render the first visual element.
- Speed Index represents the speed of visual content display.
- Number of HTTP Requests reflects the total number of requests required for resource loading.
- Total Page Weight indicates the size of downloaded resources.

Below is a Python script using scikit-learn for implementing a regression model to predict web page performance based on key metrics.

```
import pandas as pd
from sklearn.model_selection import train_test_split
from sklearn.ensemble import RandomForestRegressor
from sklearn.metrics import mean_squared_error, r2_score
# Sample data
data = {
    "TTFB_ms": [100, 200, 150, 120, 180],
    "FCP_ms": [300, 500, 400, 350, 450],
    "Speed_Index_ms": [800, 1200, 1000, 850, 1100],
    "Num_HTTP_Requests": [30, 50, 40, 35, 45],
    "Total_Page_Weight_KB": [1500, 2000, 1800, 1600, 1900],
    "Performance_Score": [85, 70, 80, 88, 75] # Target variable
}
# Convert data to a DataFrame
df = pd.DataFrame(data)
# Independent variables (features) and dependent variable (target)
X = df[["TTFB_ms", "FCP_ms", "Speed_Index_ms", "Num_HTTP_Requests",
"Total_Page_Weight_KB"]]
y = df["Performance_Score"]
# Split data into training and testing sets
X_train, X_test, y_train, y_test = train_test_split(X, y, test_size=0.2,
random_state=42)
# Initialize the regression model
model = RandomForestRegressor(n_estimators=100, random_state=42)
# Train the model
```

```
model.fit(X_train, y_train)
# Predict on the test set
y_pred = model.predict(X_test)
# Evaluate the model
mse = mean_squared_error(y_test, y_pred)
r2 = r2_score(y_test, y_pred)
print("Mean Squared Error:", mse)
print("R2 Score:", r2)
```

The provided Python script demonstrates how to implement a regression model using the Random Forest Regressor from the scikit-learn library to predict web page performance based on key metrics. It starts by simulating a dataset containing five independent variables (features): TTFB, FCP, Speed Index, Number of HTTP Requests, and Total Page Weight. These metrics represent various aspects of a web page's performance.

The target variable, Performance Score, reflects the overall evaluation of the web page's efficiency. The dataset is structured into a pandas DataFrame, making it suitable for further processing.

The next step involves separating the features (X) and the target variable (y). The features represent the inputs to the model, while the target variable is what the model aims to predict. The dataset is then split into training and testing sets using the `train_test_split` function from scikit-learn. This ensures that the model is trained on one portion of the data and evaluated on another, providing a measure of how well it generalizes to unseen data. In this example, 80% of the data is used for training, and 20% is reserved for testing.

The script proceeds by initializing a Random Forest Regressor, a versatile ensemble learning method that builds multiple decision trees during training and averages their predictions to improve accuracy and control overfitting. The model is trained on the training set using the `fit` method. After training, the model makes predictions on the test set with the `predict` method. The performance of the model is evaluated using two metrics: Mean Squared Error (MSE) and R-squared (R^2).

MSE measures the average squared difference between the predicted and actual values, where lower values indicate better predictions. R^2 explains the proportion of variance in the target variable that is captured by the features, with values closer to 1 indicating a strong model fit.

A hypothetical input is defined as a list containing values for the five features, and the model generates a corresponding predicted performance score.

The code demonstrates how the trained model can be applied to predict outcomes for unseen web pages based on their performance metrics. The example makes the script practical for real-world applications where web developers or analysts need to optimize page performance.

The justification for using neural networks, particularly Convolutional Neural Networks (CNNs) and Recurrent Neural Networks (RNNs), lies in their ability to effectively analyze complex patterns in data relevant to web performance. CNNs are

particularly well-suited for tasks involving visual information, such as analyzing screenshots of web pages, while RNNs, especially with Long Short-Term Memory (LSTM) layers, excel in processing sequential data like user interactions over time.

Convolutional Neural Networks (CNNs) are designed to process and interpret visual data. When applied to web performance, CNNs analyze screenshots taken during different stages of page loading to identify which visual elements appear earlier or later. This allows the model to assess how these visual cues impact user perception of performance. For instance, users may perceive a page as faster if key visual elements, such as navigation or headlines, load early.

Recurrent Neural Networks (RNNs) particularly LSTM layers, are designed for sequential data analysis, making them ideal for modeling user interactions over time. When analyzing user behavior such as clicks, scrolls, and delays between actions, RNNs capture temporal dependencies that influence performance perception. For example, frequent delays between actions may indicate poor interface responsiveness, negatively impacting performance scores.

Traditional models like Random Forests or linear regression may struggle with capturing intricate relationships in visual or sequential data due to their fixed input-output mappings. CNNs and RNNs, on the other hand, excel in extracting hierarchical features from complex datasets. CNNs autonomously identify patterns in visual inputs, such as the early appearance of critical UI elements, while RNNs dynamically process temporal patterns in user interactions to predict how interface changes affect overall performance.

Both models demonstrated robust performance metrics during validation, indicating their effectiveness in capturing the nuanced relationships between web performance metrics and user-perceived performance. Together, CNNs and RNNs provide a comprehensive approach to analyzing web performance, addressing both visual and behavioral aspects.

CNNs analyze visual aspects of web performance by examining screenshots during different loading stages. The model identifies which elements appear earlier or later and their impact on user perception. RNNs (specifically LSTM layers) analyze sequences of user actions, such as clicks and scrolls. By considering temporal patterns, the model predicts how interface changes affect overall performance. A CNN was implemented using TensorFlow to analyze screenshots of web pages. CNN model processes 128x128 RGB screenshots of web pages through convolutional and pooling layers to extract spatial features, then uses fully connected layers to predict a single performance score based on visual patterns:

```
# CNN code snippet for page screenshot analysis
cnn_model = Sequential([
    Conv2D(32, (3, 3), activation='relu', input_shape=(128, 128, 3)),
    MaxPooling2D(2, 2),
    Conv2D(64, (3, 3), activation='relu'),
    MaxPooling2D(2, 2),
    Flatten(),
```

```
Dense(128, activation='relu'),  
Dense(1) # Performance score  
)
```

The code snippet illustrates a simple CNN model built using TensorFlow/Keras. The model consists of convolutional layers that extract spatial features, followed by max-pooling layers to reduce dimensionality while retaining essential patterns.

The flattened outputs are then fed into dense layers to predict the performance score. The `input_shape` parameter assumes images are resized to 128x128 pixels with three color channels, and the final dense layer outputs a single performance score. Training such a model involves feeding it normalized screenshots alongside their corresponding performance scores, allowing it to learn relationships between visual loading patterns and perceived performance.

The model was trained on normalized images and achieved robust performance metrics on validation data.

An LSTM-based RNN was used to model user interactions:

```
# RNN code snippet for user interaction analysis  
rnn_model = Sequential([  
    LSTM(64, input_shape=(20, 5), return_sequences=True),  
    LSTM(32),  
    Dense(128, activation='relu'),  
    Dense(1) # Performance score  
)
```

The first LSTM layer returns sequences, allowing the second layer to process higher-level temporal patterns. The final dense layers predict a single performance score based on the processed sequence. This RNN model, using LSTM layers, processes sequences of user interactions (20 time steps with 5 features each) to capture temporal patterns and predict a single performance score.

User behavior data, such as click sequences, were encoded and normalized for training. The implemented regression and neural network models demonstrated significant accuracy in predicting web application performance.

Regression models effectively quantified the impact of variables like TTFB and page weight. CNNs identified bottlenecks in image and video loading, providing actionable optimization insights. RNNs accurately modeled user behavior sequences, predicting the impact of interface changes on performance. On average, the proposed methods improved performance prediction accuracy by 15-20%, validating their application in web development.

The research highlights the combining regression analysis with neural networks for web application performance evaluation. By addressing complex interactions between user behavior, network conditions, and resource management, the proposed system provides practical recommendations for optimization. Future work will focus on real-time data integration and expanding the scope of performance metrics.

References

1. Shailesh S., Suresh P.V. A Survey and Analysis of Techniques and Tools for Web Performance Optimization. Journal of Information Organization. 2018. Vol. 8. № 2. P. 31-57. DOI: 10.6025/jio/2018/8/2/31-57.
2. Leone J. and Traini L. Enhancing Trace Visualizations for Microservices Performance Analysis. Companion of the 2023 ACM/SPEC International Conference on Performance Engineering. 2023. P. 283-287. <https://doi.org/10.1145/3578245.3584729>.
3. Felix W., Brunnert A., Gottesheim W. and Krcmar H. Using Dynatrace Monitoring Data for Generating Performance Models of Java EE Applications. Proceedings of the 6th ACM/SPEC International Conference on Performance Engineering. 2015. P. 103–104. DOI:10.1145/2668930.2688061.
4. Oleshchenko L., Burchak P. Web Application State Management Performance Optimization Methods. Lecture Notes on Data Engineering and Communications Technologies. 2023. Vol. 181. P. 59–74. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-36118-0_6.

РОЗРОБКА ВЕБ-СЕРВІСУ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ ВЛАСНИХ КОШТІВ ВИКОРИСТОВУЮЧИ MONOBANK API

Стасько Станіслав Іванович

здобувач вищої освіти другого освітнього рівня
Кафедра інженерії програмного забезпечення
Луцький національний технічний університет, Україна

Веб-сервіси для моніторингу власних фінансів є актуальним рішенням, яке відповідає сучасним вимогам до зручності. Такі сервіси широко застосовуються для швидкого та зручного моніторингу фінансів. Під час розробки проекту необхідно враховувати не лише функціональні можливості, але й архітектурні аспекти, які забезпечують високу продуктивність, безпеку та масштабованість.

Для реалізації такого веб-сайту було обрано фреймворк Vue.js та Bootstrap із використанням препроцесорів SCSS для реалізації front-end частини та середовище Node.js для реалізації back-end частини.

Vue.js було обрано завдяки наступним перевагам [1]:

- можливість роботи з існуючим DOM-деревом;
- мінімальний поріг входу для старту розробки;
- наявність великої кількості готових бібліотек;
- підтримка компонентності.

На вибір Bootstrap як фреймворку для front-end частини вплинули наступні його переваги [2]:

- економія часу;

зручність використання;
наявність великої кількості шаблонів;
постійна підтримка та оновлення.

Перевагами в бік препроцесору SCSS стали наступні переваги [3]:

використання змінних, за допомогою яких ви можете зберігати одне значення для декількох стилів;

використання міксинів, за допомогою яких можна групувати та повторно використовувати набори стилів, тим самим роблячи код більш впорядкованим;

SCSS містить багато функцій, недоступних у стандартному CSS, наприклад функції, керуючі структури (наприклад, if/else) і арифметичні операції.

Архітектура веб-сайту для моніторингу фінансів складається з серверної та клієнтської частин, які взаємодіють через API. Серверна частина, реалізована на Node.js + Express, обробляє запити від клієнта та надсилає відповідь.

Основними перевагами для використання Node.js стали: [4]:

велика екосистема модулів, яка представлена вбудованим менеджером пакетів npm;

чудова інтеграція з іншими технологіями веб-розробки;

підтримка асинхронності, що надає змогу виконувати декілька запитів водночас.

Клієнтська частина надає користувачам інтуїтивно зрозумілий інтерфейс для моніторингу власних фінансів, а саме карток, банок (зборів), а також містить в собі калькулятор курсу валют. Під час авторизації на сайт йде запит на веб-сервер, якій повертає результат в залежності від валідності API ключа. Користувач матиме змогу користуватись функціоналом веб-сайту лише тоді, коли введе правильний API ключ. В разі помилки – користувач отримає сповіщення про неправильний API ключ.

Основний функціонал серверу охоплює моніторинг фінансів користувачів Monobank використовуючи Monobank api [5]. Під час авторизації на сайт йде запит на веб-сервер, який отримує всю доступну інформацію по користувачу (його рахунки, банки, виписка з картки) та повертає результат. API має обмеження на кількість запитів в хвилину. В разі помилки сайт повідомить користувача.

Реалізація сервісу також включає використання асинхронних процесів для підвищення ефективності. Для тестування функціональності застосовано бібліотеку autocannon, що дозволяє автоматизувати перевірку правильності роботи сервісу та уникнути можливих помилок.

Отже, розробка веб-сайта для моніторингу фінансів використовуючи Vue.js + Node.js підтверджує відповідність сучасним вимогам щодо продуктивності, надійності та зручності.

Список використаних джерел

1. Чому Vue.js: чудовий вибір для веб-проектів та як він обійшов React | DOU. URL: <https://dou.ua/lenta/columns/from-react-to-vuejs/> (дата звернення: 02.12.2024).

2. Ознайомлення з Bootstrap | AcademSoft. URL: <https://armedsoft.com/ua/blog/oznayomlennya-z-bootstrap> (дата звернення: 02.12.2024)
3. Стиснути та розпакувати CSS | Martech Zone. URL: <https://uk.martech.zone/what-is-css-cascading-style-sheets/?amp=1> (дата звернення: 02.12.2024)
4. Що таке Node.js: визначення, особливості та застосування. URL: <https://wezom.com.ua/ua/blog/vse-cho-nuzhno-znat-o-nodejs> (дата звернення: 02.12.2024)
5. Monobank open API. URL: <https://api.monobank.ua/docs/index.html> (дата звернення: 02.12.2024)

РОЗРОБКА ІНТЕРАКТИВНОГО ВЕБ-САЙТУ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСОБУ ЦИФРОВОЇ ОСВІТИ

Коваль Павло Сергійович
бакалавр комп'ютерних наук
Повстяна Юлія Славомирівна
канд.техн.наук, доцент
Кафедра комп'ютерних наук
Луцький національний технічний університет

Вступ. Цифрова освіта відіграє ключову роль у забезпеченні доступності знань. Технології веб-розробки, які постійно вдосконалюються, надаючи можливість створювати інтерактивні платформи для вивчення іноземних мов. Використання інноваційних підходів, таких як анімації за допомогою GSAP, інтеграція з базами даних, використання сторонніх API, інтеграція AI, а також реалізація адаптивного дизайну, дозволяють підвищити ефективність навчання іноземної мови. Актуальність цієї теми зумовлена зростаючим попитом на онлайн-ресурси, які забезпечують інтерактивне навчання та гнучкість у засвоєнні знань.

Постановка задачі. Задача спрямована на аналіз та розробку інтерактивного веб-сайту для вивчення англійської мови, який забезпечить ефективність навчання завдяки інтеграції сучасних технологій. Основними аспектами роботи є дослідження інструментів веб-розробки, які дозволяють реалізувати функціонал для покращення взаємодії користувачів, інтеграція засобів для автоматизації навчальних процесів та вибір до підходу навчання.

Мета роботи. Метою роботи донести якою має бути розробка інтерактивного веб-сайту, який допоможе користувачам покращити знання англійської мови завдяки сучасним інформаційним технологіям. Особлива увага приділяється використанню, інтерактивних анімацій, зберіганню даних,

інтеграцію штучного інтелекту, а також створенню користувацького досвіду, який стимулює до активного навчання.

Основна частина. Інтерактивні елементи є ключовими у створенні сучасного навчального середовища. Використання бібліотек, таких як GSAP, дозволяє реалізовувати динамічні анімації, які не лише покращують візуальне сприйняття, а й стимулюють залучення до навчального процесу. Наприклад, завдяки інтерактивним картам або ігровим сценаріям користувачі можуть освоювати нові слова чи граматичні структури, виконуючи завдання в ігровій формі.

Основою сайту є навчальні модулі, що включають інтерактивні завдання, наприклад, тести, написання слів і карток, вправи на аудіювання для тренування сприйняття мови на слух. Використання Vue.js забезпечує динамічне оновлення сторінок без повного перезавантаження, що особливо важливо для інтерактивного контенту. Наприклад, учень може швидко переходити між вправами чи отримувати зворотний зв'язок про свої результати.

Один із найпопулярніших і водночас ефективних методів вивчення іноземних слів – використання карток. Цей підхід заснований на асоціативному запам'ятовуванні та активному повторенні, що стимулює довготривалу пам'ять. На веб-сайті цей метод можна адаптувати у вигляді вправ, де користувач вписує переклад або правильне написання слів. Суть методу полягає в наступному: на картці відображається слово українською мовою або його визначення. Потрібно ввести переклад слова у порожнє місце у реченні. Завдяки використанню сучасних технологій, таких як Vue.js, реалізується динамічне відображення карток, перевірка відповідей та надання миттєвого зворотного зв'язку.

Наприклад, користувач бачить слово «яблуко» та текстове поле для введення перекладу. Після введення відповіді система автоматично перевіряє її правильність. У разі правильної відповіді поле підсвічується зеленим кольором, а у випадку помилки — червоним, що надає миттєвий зворотний зв'язок. Використання бібліотеки GSAP у цьому процесі додає плавності переходів і анімації, таких як зміна кольору або підкреслення правильного слова, що робить навчання не лише ефективним, але й приємним для користувача. Такі візуальні ефекти імітують роботу з фізичними картками, створюючи відчуття реалістичності та інтерактивності.

Окрім перекладу окремих слів, граматичні вправи дозволяють користувачам закріплювати знання в більш практичний спосіб. Наприклад, одна з вправ може передбачати складання речень з набору слів або самостійне введення тексту відповідно до заданої теми. Після завершення система автоматично перевіряє граматичну правильність, використовуючи правила синтаксису та семантичний аналіз. Наприклад, користувач отримує завдання скласти речення англійською мовою, переклавши його з української. Завдяки інтеграції технологій Vue система в реальному часі обробляє введений текст, повідомляючи про допущені помилки та підказуючи, як їх виправити.

Крім того, завдяки анімованим ефектам у завданнях, таких як підсвічування неправильних слів або плавний перехід до наступного слова, навчальний процес стає більш динамічним і захоплюючим. Це сприяє створенню інтерактивного середовища, де користувач може зосередитися на навчанні без відволікаючих факторів. Система також забезпечує плавне перемикання між завданнями, автоматично встановлюючи фокус на наступному текстовому полі, що значно підвищує зручність і швидкість виконання вправ.

Висновки. Запровадження методик, таких як навчання через картки чи побудова речень із автоматичним зворотним зв'язком, сприяє розвитку пам'яті, розумінню граматичних структур і навичкам письма. Поєднання ігрових елементів, візуальної динаміки та адаптивного дизайну робить платформу привабливою для широкого кола користувачів, мотивуючи їх до регулярного навчання. Цей підхід демонструє, як сучасні технології можуть значно покращити якість освіти, адаптуючи процес навчання до потреб учнів. Інтерактивний веб-сайт стає не лише інструментом для засвоєння англійської мови, а й платформою, яка формує навички самостійного навчання, критичного мислення та комунікації, необхідні в умовах глобалізованого світу.

Список використаних джерел

1. Використання флеш-карток на уроках англійської мови. URL: <https://naurok.com.ua/vistup-vikoristannya-flesh-kartok-na-urokah-angliysko-movi-282620.html> (дата звернення: 30.11.2024).
2. Vue фреймворк JavaScript для створення інтерфейсів користувача. Вступ. URL: <https://vuejs.org/guide/introduction.html> (дата звернення: 30.11.2024).
3. Повний погляд на екосистему GSAP. URL: <https://gsap.com/docs/v3/> (дата звернення: 30.11.2024).
4. Топ-5 переваг і недоліків перевірки граматики. URL: <https://www.bookschharming.com/2020/03/advantages-and-disadvantages-of-grammar-checker.html> (дата звернення: 30.11.2024).

Section: International Relations

OUTSOURCING AS A COST OPTIMIZATION TOOL IN INTERNATIONAL BUSINESS

Baula Olena

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Department of International Economic Relations
Lutsk National Technical University, Ukraine

Outsourcing is one of the key tools of modern business, especially in the conditions of globalization. Its relevance in the international business environment is due to a number of factors that make this management model attractive for companies in various industries:

- cost optimization: high competition in international markets forces companies to look for ways to reduce costs. Outsourcing allows you to reduce personnel, infrastructure and management costs thanks to the involvement of external service providers from countries with lower labor costs;

- access to global resources: the use of outsourcing services allows companies to gain access to professional personnel, advanced technologies and specialized knowledge that may be absent in local markets;

- focusing on key competencies: outsourcing secondary functions to third-party executors helps companies focus on strategic areas of activity, such as developing innovations, expanding markets, and improving customer experience;

- flexibility and adaptability: in an unstable business environment, outsourcing provides companies with the opportunity to quickly adapt to market changes, increasing or decreasing the volume of outsourcing services depending on current needs;

- challenges of digital transformation: in today's era of digital change, outsourcing helps companies implement new technologies, including automation, artificial intelligence and cloud solutions, without significant investments in internal development.

The development of outsourcing in the international business environment is determined by a complex of determinants that shape the conditions, motivation and prospects for its use. These factors can be conditionally divided into economic, technological, socio-cultural and regulatory (table 1).

Currently, European and American enterprises are turning to outsourcing in order to expand the horizons of their work and use their own resources more efficiently. In most cases, such positions as an accountant or a lawyer are gradually losing their relevance, and their duties and competencies in companies are transferred to other specialists working in the field of outsourcing. In addition, outsourcing companies work not only with legal entities, but also with individuals. Because outsourcing service providers focus on specific business functions, they often acquire tremendous experience, gaining a positive reputation and trust of clients [1].

Table 1 – Determinants of outsourcing development in the international business environment

Determinant groups	Characteristics of determinants
Economic determinants	<p>Reduction of production and management costs. Outsourcing allows companies to move functions to countries with lower wages and lower operating costs.</p> <p>Increasing competition. Many companies are forced to look for effective ways to reduce costs and increase productivity in order to maintain their positions in global markets.</p> <p>Economic instability. In periods of crisis, companies seek to reduce fixed costs, which prompts them to use flexible outsourcing solutions.</p>
	<p>Digital transformation. The emergence of new technologies, such as automation, artificial intelligence and cloud computing, encourages companies to outsource technological processes.</p> <p>Development of communication technologies. The Internet and modern means of communication have made it possible to exchange information and manage business processes regardless of geographic location.</p> <p>Increasing specialization. Some functions, such as data analytics or cyber security, require specialized knowledge that is more easily found in external vendors.</p>
Technological determinants	<p>Cultural barriers. On the one hand, globalization promotes the erasure of cultural differences, on the other hand, companies weigh the risks associated with intercultural interaction.</p> <p>Demographic factors. Countries with a high level of skilled labor often have major outsourcing centers, such as India or the Philippines.</p>
Sociocultural determinants	<p>International agreements and standards. Liberalization of trade, standardization of legal regulations contribute to the spread of outsourcing.</p> <p>Legal protection. The development of data protection systems and intellectual property is an important incentive for outsourcing processes.</p> <p>Political stability. Countries with transparent regulatory conditions attract more investors in the field of outsourcing.</p>

At the same time, outsourcing is not without risks, such as dependence on external suppliers, data privacy risks, and possible cultural or language barriers.

The main problem with outsourcing is the risk of losing control over the activities that have been transferred to the supplier. The organization may not be able to control how these activities are conducted and, as a result, the quality of its services or products may suffer. However, outsourcing can also lead to communication and coordination problems between the company and the contractor, especially if the contractor is in a different time zone or if the two parties have different language and cultural differences [2].

Another possible challenge of outsourcing is the possibility of loss of privacy and information security. By providing a supplier with access to internal information that may be confidential or exclusive to company employees, there may be risks of leakage of confidential information.

In addition, outsourcing can lead to job cuts within the organization and thus hinder development and reduce the quality of the remaining workforce.

In addition, as already mentioned, outsourcing can also create problems for the organization if the supplier becomes temporarily or permanently unavailable. This can push the company to find a new supplier, which will lead to high costs and time costs, or to find a solution within its own capabilities [3].

However, with the right approach to choosing partners and building effective relationships, the challenges of outsourcing can be minimized.

Despite possible problematic aspects, outsourcing remains a relevant and strategically important tool for companies seeking to succeed in the international market.

Outsourcing in international business continues to show steady growth and remains one of the key strategic tools for companies seeking to improve efficiency and reduce costs. In addition to all the above, outsourcing can contribute to achieving sustainable development, as it allows companies to optimize production chains, reduce resource consumption and implement environmentally friendly solutions. Outsourcing allows companies to integrate into new regions faster by cooperating with local partners who understand the specifics of the local market, legislation and culture [4].

Outsourcing in international business has significant potential for further development. Its perspectives are closely related to globalization, technological development, and changing approaches to resource management. Companies that actively use outsourcing gain competitive advantages due to flexibility, economic efficiency and access to innovative solutions.

The development of outsourcing is a multifactorial process where economic benefits, technological progress and a favorable legal environment mutually reinforce each other. At the same time, cultural and demographic factors play a role in choosing optimal locations for the transfer of business functions.

Outsourcing in international business is a product of globalization that develops under the influence of a wide range of determinants. Its importance is growing, providing companies with flexibility, access to resources and competitive advantages in the global market.

References

1. Outsourcing and Shared Services 2019-2023. URL: http://outsourcing-outlook.com/assets/pdf/Deloitte-DOCWhitepaper_outsourcing-and-shared-services2019-2023.pdf.
2. Gluck S. Benefits Vs. Risks of Outsourcing IT Services. URL: <https://smallbusiness.chron.com/benefits-vs-risks-outsourcing-services-2504.html>.
3. Craig D. Lair. (2019). Outsourcing and the Risks of Dependent Autonomy. Sage Open Volume 9, Issue 2. DOI: <https://doi.org/10.1177/2158244019845177>.
4. Liutak O., Baula O., Tatarchuk D. (2024). Outsourcing v mizhnarodnomu biznes-seredovyschi: perspektyvy ta vyklyky [Outsourcing in the international business environment: prospects and challenges]. Ekonomichnyi prostir – Economic space, №191. Pp. 275-279. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/191-45> [in Ukrainian].

РОЗВИТОК РИНКУ ДЛЯ ЗРІЛИХ ПРОДУКТІВ В УМОВАХ МІЖНАРОДНОЇ ЕКСПАНСІЯ ЧИ СТАГНАЦІЯ

Морошану Євген Іванович

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Субчак Віталій Володимирович

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

Міжнародний гуманітарний університет, Україна

Навіть компанії з високим рівнем міжнародної участі змушені шукати нові ринки для своєї зрілої продукції. Експансія на нові закордонні ринки може бути стратегічним варіантом у цьому конкурентному середовищі. Однак експансія за кордон може набувати різних форм, і вибір ринку є ключовим фактором успіху. У той же час, конкурентні галузі швидко змінюються, і менеджерам необхідно оцінювати і розуміти ці нові умови. Це пов'язано з тим, що менеджери стикаються з різким переходом від бізнесу, розташованого в розвинених країнах Північної Америки та Європи, до зростаючих ринків у країнах з перехідною економікою, таких як Азія [1].

Між цими країнами існують значні інституційні відмінності в законодавстві, регулюванні та підходах до правозастосування. Недостатньо розвинена інфраструктура також може стати проблемою для компаній на місцевих ринках. Побудова відносин у нових бізнес-середовищах є ще одним викликом. Рішення про освоєння міжнародних ринків є питанням стратегічного управління, а створення міжнародних бізнес-підприємств зі зрілими продуктами - центральним управлінським викликом. Брак знань і загальна невизначеність роблять це важливим управлінським рішенням. Щоб залучити та утримати клієнтів, компанії повинні наголошувати на необхідності побудови довгострокових, прибуткових відносин.

Використовуючи якісний підхід, ця стаття досліджує важливість факторів, які слід враховувати на етапі запуску/створення нового бізнесу. Мета роботи - дослідити розвиток міжнародних ринків для зрілих продуктів та практики, що використовуються в контексті нових бізнесів. Успіх багатьох міжнародних компаній залежить від навчання та ефективності їхніх менеджерів. Хоча існує багато досліджень процесу інтернаціоналізації, мало хто з них розглядає те, що відбувається після виходу на ринок, що розвивається [3].

Баланс між неповними знаннями та ресурсами є основною проблемою для міжнародних менеджерів у контексті нових підприємств. Невизначеність може виникати через недостатню обізнаність з регуляторними та законодавчими вимогами, величиною попиту та придатністю продукту до місцевих вимог. Одним із внесків цього дослідження в літературу з міжнародного бізнесу є обговорення того, як компанії знаходять і розвивають ринки для зрілих

продуктів. Частина цих знань є неявними знаннями, які компанії отримують і засвоюють у процесі виходу на ринок. Однак частина цих знань стає доступною лише після фактичного виходу на ринок.

Управлінський внесок полягає в тому, що ринкові інциденти можуть мати серйозний вплив на обрану стратегію і вимагати її модифікації.

Стратегічним варіантом для компаній, які відчують насичення ринку (з точки зору концентрації на ключових компетенціях, диверсифікації, додавання цінності різними способами та інновацій), є пошук нових ринків. Одне з важливих стратегічних рішень - вирішити, на які ринки виходити, інше - вибрати форму виходу. Оскільки економічна активність зміщується з розвинених країн Західної Європи та Північної Америки до швидкозростаючих компаній на ринках, що розвиваються, може знадобитися інша поведінка на ринку, ніж у минулому.

Підхід управлінської стратегії дозволяє керівництву розробляти маркетингові стратегії, які відповідають ринковій поведінці з урахуванням його власних можливостей і ресурсів у переважаючому бізнес-контексті.

Наслідком для керівництва є те, що непередбачувані ринкові події можуть мати значний вплив на обрану стратегію і вимагати її модифікації.

Список використаних джерел

1. Kaleka, A. and Morgan, N.M. "How marketing capabilities and current performance drive strategic intentions in international markets", *Industrial Marketing Management*, 2019. Vol. 78, pp. 108-121.
2. Рогач О.І. Міжнародні інвестиції: теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій: підручник для вузів. К.: Либідь. 2019. 718 с.
3. Чепець О.Г., Клочко К. Ю. «Особливості організації обліку процесу реалізації продукції». *Ефективна економіка*. №1. 2017. URL:: <http://www.economy.nauka.com.ua/>
4. Янчук Т.В., Любінчак К.Р. Ефективність упровадження маркетингових технологій на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Вип. 20. С. 176-179.

Section: Jurisprudence

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ОСІБ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ

Афтанасів Валерія

здобувачка вищої освіти бакалаврського рівня

Навчально-науковий інститут права та правоохоронної діяльності

Романів Христина

к.ю.н., доцент

Кафедра цивільно-правових дисциплін

Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна

Обов'язок батьків матеріально забезпечувати своїх дітей закріплений законом. Розмір та порядок сплати аліментів може бути визначено як за рішенням суду, так і за домовленістю батьків. На жаль, нерідко виникають ситуації, коли один з батьків ухиляється від виконання своїх зобов'язань, використовуючи різноманітні схеми приховування доходів та майна. Як наслідок, це призводить до того, що діти позбавляються необхідних коштів на життя, а другий з подружжя змушений звертатися до суду для захисту своїх прав.

Ромовська З. В. розглядає аліменти як різноманітну форму матеріальної підтримки, яка може надаватися як добровільно, так і примусово. При добровільній формі аліменти можуть надаватися як у натуральній формі (продукти, одяг тощо), так і в грошовому еквіваленті. Однак, якщо мова йде про примусові аліменти, то вони завжди виражаються у грошовій формі та встановлюються за рішенням суду [1, с. 70].

У свою чергу, Масевич М. Г. відстоювала точку зору, згідно з якою аліменти слід розуміти виключно як грошові кошти, які виплачуються за рішенням суду. На її думку, будь-яка інша форма допомоги, навіть якщо вона надається членами сім'ї, не може вважатися аліментами. Такий підхід дозволяє чітко розмежувати добровільну підтримку та примусові платежі, які виникають у разі порушення сімейних правовідносин [1, с. 71].

Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року №2947-III [2] передбачає позбавлення батьківських прав як крайній захід у випадках, коли батьки систематично не виконують своїх обов'язків щодо дитини. Таке рішення ухвалюється судом у випадках, коли дії батьків можуть негативно впливати на фізичний, психологічний розвиток та благополуччя дитини.

Говорячи про те, які причини можуть призвести до позбавлення батьківських прав, варто навести їх перелік, що є досить широким і включає, зокрема:

- насильство над дитиною: будь-яка форма фізичного або психологічного насильства, що завдає шкоди здоров'ю та психіці дитини;
- шкідливі звички: хронічний алкоголізм або наркоманія батьків, що негативно впливають на їхню здатність виховувати дитину;
- наявність ситуацій, коли батьки використовують свої права всупереч інтересам дитини, наприклад, маніпуляції, шантаж тощо;
- відмова від дитини: безпідставна відмова забрати новонароджену дитину з пологового будинку або нехтування своїми обов'язками щодо дитини, яка перебуває в іншому закладі;
- матеріальна безвідповідальність: ухилення від надання дитині необхідної матеріальної допомоги, якщо батьки мають таку можливість;
- будь-які інші обставини, які створюють загрозу для життя, здоров'я або нормального розвитку дитини [3].

Відповідно до чинного законодавства України, якщо суд позбавляє батька або матір батьківських прав, він одночасно зобов'язує цю особу сплачувати аліменти на утримання дитини. А отже, навіть після втрати батьківських прав, обов'язок матеріально забезпечувати дитину залишається. Такий обов'язок покладається на обох батьків однаковою мірою, незалежно від їх сімейного стану. Тобто як батько, так і мати зобов'язані утримувати дитину, навіть у випадку розлучення [2].

Проте, існують винятки з цього правила. Якщо дохід дитини значно перевищує доходи обох батьків і повністю покриває її потреби, суд може звільнити батьків від обов'язку сплачувати аліменти. Однак, таке рішення може бути скасовано, якщо фінансовий стан дитини погіршиться.

Як зазначалося вище, відповідно до частини третьої статті 166 Сімейного кодексу України, позбавлення батьківських прав не звільняє батьків від обов'язку утримувати дитину. Судове рішення про позбавлення прав автоматично супроводжується рішенням про стягнення аліментів. У ситуаціях, коли родичі дитини не бажають отримувати аліменти від особи, позбавленої батьківських прав, суд може ухвалити рішення про переказ цих коштів на окремий банківський рахунок дитини. Такий рахунок має бути відкритий батьками чи родичами дитини в Ощадбанку протягом місяця після того, як судове рішення набере чинності [2].

Відповідно до ст. 166 СК України особа, позбавлена батьківських прав:

- 1) втрачає особисті немайнові права щодо дитини та звільняється від обов'язків щодо її виховання;
- 2) перестає бути законним представником дитини;
- 3) втрачає права на пільги та державну допомогу, що надаються сім'ям із дітьми;
- 4) не може бути усиновлювачем, опікуном та піклувальником;
- 5) не може одержати в майбутньому тих майнових прав, пов'язаних із батьківством, які вона могла б мати в разі своєї непрацездатності (право на утримання від дитини, право на пенсію та відшкодування шкоди у разі втрати годувальника, право на спадкування);
- 6) втрачає інші права, засновані на спорідненості з дитиною [2].

Відповідно до Женевської Декларації прав дитини, прийнятої резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20.11.1959 року, кожна дитина має право на всебічний розвиток, який включає як фізичне здоров'я, так і емоційний добробут. А отже, кожна дитина має право на достатнє харчування, медичну допомогу, безпечний дім та освіту. Діти, які опинилися у складних життєвих обставинах, таких як сирітство чи безпритульність, потребують особливої підтримки та захисту. Важливо, щоб кожна дитина зростала в атмосфері любові та розуміння, розвиваючи свої найкращі якості для того, щоб стати відповідальним членом суспільства [4].

У постанові Верховного Суду у справі № 592/17972/19 від 23 листопада 2021 року колегія суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду зазначила, що позбавлення батьківських прав є виключною мірою, яка застосовується судом лише за наявності вагомих підстав, що підтверджують винну поведінку батьків. При цьому, суд може відмовити у задоволенні позову про позбавлення батьківських прав, якщо існують обставини, що дозволяють сподіватися на виправлення поведінки батьків та належне виконання ними своїх обов'язків щодо дитини. В такому разі суд може попередити батьків про необхідність змінити своє ставлення до дитини та покласти на органи опіки та піклування контроль за виконанням батьківських обов'язків [5].

При цьому, доведення таких дій батьків покладається на особу, яка ініціює позбавлення батьківських прав. Важливо зазначити, що несплата аліментів сама по собі не є достатньою підставою для позбавлення батьківських прав, оскільки це може призвести до необґрунтованого розриву сімейних зв'язків дитини з одним із батьків. Позбавлення батьківських прав можливе лише у виняткових випадках, коли існують докази того, що батьки не здатні та не бажають виконувати свої обов'язки щодо дитини.

Хоча несплата аліментів свідчить про невиконання батьківських обов'язків, вона не є достатньою підставою для позбавлення батьківських прав. Для позбавлення необхідна сукупність доказів, які б підтверджували злісне ухилення батька від виконання своїх обов'язків щодо дитини. Варто зазначити, що за умисне невиконання рішення суду про стягнення аліментів передбачена кримінальна відповідальність [6].

У підсумку, аліментні зобов'язання батьків щодо дітей – це юридичні відносини, які виникають між батьками та дитиною. Вони передбачають обов'язок одного з батьків (платника аліментів) надавати матеріальну підтримку дитині (отримувачу аліментів) у грошовій або натуральній формі. Підставою для виникнення таких зобов'язань є родинні зв'язки та відповідне рішення суду чи договір між батьками.

Список використаних джерел

1. Ханович Є. Д. Правове регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2019 р. 229 с.

2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 №2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
3. Несплата аліментів VS позбавлення батьківських прав: що говорить закон. Східне міжрегіональне управління Міністерства юстиції. 2024 р. URL: <https://www.sumyjust.gov.ua/novini/nesplata-alimentiv-vs-pozbavlennya-batkivskykh-prav-shcho-hovoryt-zakon/>
4. Женевська Декларація прав дитини, прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20.11.1959 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text
5. Постанова Верховного Суду Третьої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 592/17972/19 від 23.11.2021. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=101309321&red=100003bb8abe61539a340de9d5ec044c82a489&d=5>
6. Гродовська О. П. Чи платить аліменти батько дитини, позбавлений батьківських прав. 2024 р. URL: <https://go-advocate.com/chy-platyt-alimenty-batko-dytyny-pozbavlenyj-batkivskykh-prav/>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Драч Жанна Русланівна

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Кафедра господарського та адміністративного права
Донецький Національний університет імені Василя Стуса

Притягнення до адміністративної відповідальності є важливою складовою забезпечення правопорядку в суспільстві. Однак, цей процес стикається з численними викликами, які ускладнюють ефективне виконання завдань адміністративного судочинства. Однією з найбільш актуальних проблем є складнощі у встановленні особи правопорушника протягом строку, передбаченого Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП), особливо у випадках, коли особа надає неправдиві дані [1].

Ю.П. Бітяк і В.В. Зуй визначають адміністративну відповідальність осіб, які порушили загальнообов'язкові правила, що встановлені державою з метою забезпечення правопорядку та суспільного благополуччя» [2, с. 337]. Це визначення підкреслює ключову мету адміністративної відповідальності – захист правопорядку, забезпечення суспільної гармонії та дотримання законів.

Результативність притягнення особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, до відповідальності значною мірою залежить від якості розгляду справи [3, с. 142]. Отже, ефективне притягнення осіб до адміністративної відповідальності залежить від правильного та належного розгляду справ, що забезпечується врегулюванням усіх процесуальних

аспектів. Забезпечення об'єктивності рішень, а також дотримання принципів оперативності та економічності є ключовими для належного функціонування адміністративного провадження. Усунення правових прогалин в цій сфері не лише сприятиме зменшенню кількості оскаржуваних постанов, а й підвищить загальну ефективність адміністративного правосуддя.

КУпАП передбачає чітко визначені строки, протягом яких має бути складений протокол про адміністративне правопорушення. Проте на практиці ці строки часто є недостатніми для того, щоб правоохоронні органи змогли належним чином встановити особу правопорушника. Ситуація ускладнюється, коли особа свідомо надає неправдиву інформацію про себе (наприклад, інше ім'я чи адресу), що змушує правоохоронців витратити час на перевірку даних через різні бази [1].

Кількість справ, що стосуються оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у процесі притягнення до адміністративної відповідальності, які розглядаються адміністративними судами, продовжує зростати. Це відбувається навіть після ухвали Верховного Суду про обов'язковість сплати судового збору за подання позовів щодо скасування постанов про адміністративні правопорушення. При цьому основну частину цієї категорії справ становлять саме позови про оскарження рішень щодо притягнення до адміністративної відповідальності [4].

Стаття 286 КАС України [5] визначає особливості застосування окремих процесуальних норм у справах, пов'язаних із притягненням до адміністративної відповідальності. Вона регламентує строки звернення до суду, тривалість провадження у судах першої та апеляційної інстанції, а також повноваження судів за результатами розгляду таких справ. Водночас специфіка оскаржуваних рішень потребує окремої уваги до питань доказування, критеріїв законності дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень, а також до меж застосування положень КУпАП.

В Україні відсутній єдиний автоматизований механізм оперативної перевірки особи, який міг би інтегрувати дані різних реєстрів, таких як Державний реєстр актів цивільного стану, реєстр водіїв, податкові реєстри тощо. Ця проблема ускладнює не лише встановлення особи, але й унеможливорює своєчасне внесення коректних даних до протоколу.

Надання особою неправдивої інформації тягне за собою ризик подальшого уникнення відповідальності. Оскільки складений протокол з недостовірними даними вважається юридично дефектним, суд може відмовити у розгляді справи або визнати її безперспективною. Це створює прецеденти безкарності та демотивує правоохоронні органи вживати додаткових заходів для встановлення правопорушників.

Притягнення до адміністративної відповідальності має бути не лише правомірним, але й ефективним. Усунення зазначених проблем сприятиме підвищенню довіри громадян до правоохоронних органів та зміцненню правової держави. Лише через вдосконалення законодавства та впровадження інноваційних підходів можна досягти реальних змін у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
2. Адміністративне право України: підручник / За заг. ред. Ю.П. Битяка. Харків: Право, 2014. 645 с.
3. Оксана Панасюк Деякі питання щодо розгляду справи про адміністративне правопорушення. Підприємництво, господарство і право. 2020. С. 142-146.
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18.03.2020 року у справі № 543/775/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88952415>
5. Кодекс адміністративного судочинства: Закон України від 06.07.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ЄС ТА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ

Черненко Катерина Костянтинівна

здобувачка вищої освіти магістерського рівня

Факультет міжнародної торгівлі та права

Науковий керівник:

Сонюк Ольга Василівна

канд. юрид. наук, доцент

Кафедра правового забезпечення безпеки бізнесу

Державний торговельно-економічний університет, Київ, Україна

Вступ. Безпека бізнесу є одним із ключових аспектів забезпечення стабільного розвитку економіки, стимулювання інвестицій та створення сприятливого підприємницького середовища. У контексті євроінтеграції України дедалі більшого значення набуває гармонізація національного законодавства із правовими нормами Європейського Союзу. Правові механізми, спрямовані на захист бізнесу від незаконних посягань, усунення дискримінації та створення рівних умов для суб'єктів господарювання, є базисом для формування конкурентного ринку. Разом із тим, існують суттєві відмінності у підходах до регулювання окремих аспектів бізнес-безпеки, таких як захист інтелектуальної власності, антикорупційні заходи та регулювання корпоративних відносин. Аналіз цих відмінностей дозволяє виявити як переваги, так і недоліки існуючих підходів, що є необхідним для вдосконалення національного законодавства.

Мета. Дослідити та порівняти законодавчі підходи Європейського Союзу та України у сфері забезпечення безпеки бізнесу, визначити основні тенденції та практики, які сприяють підвищенню рівня захисту бізнесу, та окреслити рекомендації щодо адаптації національних правових норм до стандартів ЄС. Особливу увагу буде приділено ідентифікації правових механізмів, що

забезпечують ефективний захист підприємців від корупційних ризиків, недобросовісної конкуренції та інших загроз, які впливають на стабільність і розвиток бізнесу в сучасних умовах.

Результати. Законодавча база України включає багато нормативно-правових актів, що регулюють бізнес-середовище та створюють умови для розвитку підприємництва. Такими документами виступають: ЗУ "Про національну безпеку України" від 2018 р., ЗУ "Про підприємництво" від 1991 р., ЗУ "Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні" від 2012 р., ЗУ "Про захист від недобросовісної конкуренції" від 1996 р., Указ Президента України " Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року", Цивільним та Господарським Кодексами, Постанови НБУ, що регулюють діяльність Підприємств.

Також внесені зміни в податкове законодавство та спрощенні бюрократичні процедури для бізнесу. У 2020 році Україна прийняла Закон "Про державне регулювання операцій з цінними паперами та іншими фінансовими інструментами на фінансовому ринку", який сприятиме розвитку фінансового сектору країни та залученню інвестицій.

Законодавче регулювання бізнесу в Україні знаходиться на стадії розвитку і потребує подальшої модернізації та удосконалення. Національний уряд активно працює над реформуванням бізнес-середовища та спрощенням бізнес-процесів, а також над зменшенням адміністративних бар'єрів та поліпшенням правового захисту підприємств.

Україна є країною з невисоким рівнем розвитку бізнесу, що стосується як державного регулювання, так і самих підприємців. Згідно з рейтингом Doing Business 2020, опублікованим Всесвітнім банком, Україна займає 64-те місце серед 190 країн у світі за загальним рівнем розвитку бізнесу[2].

Провідні проблеми, які заважають розвитку бізнесу в Україні, включають корупцію, складність бюрократичних процедур, високі податки, низький рівень кваліфікації робочої сили та недостатній розвиток інфраструктури.

У 2021 році компанія Sayenko Kharenko спільно з SK Security, АПКБУ, ASIS Ukraine, провідними бізнес-спільнотами, клубами та асоціаціями, а також у партнерстві з PwC, провели опитування на тему «Оцінка безпеки ведення бізнесу в Україні». Результати дослідження виявили низку кризових ситуацій, з якими стикаються підприємці. Найбільш поширеними проблемами виявилися незаконні дії державних органів (43 %), за ними слідують незаконні конкурентні дії (42 %), незаконні дії правоохоронних органів (33 %), медіа-атаки (25 %) та напади на активи, включаючи грабежі транспорту, врожаю та підприємств (23 %).

Примітно, що жоден із респондентів не визначив корупцію як кризову ситуацію. Це може свідчити про те, що постійна боротьба з корупцією в суспільстві привела до зворотного ефекту: бізнес сприймає корупцію як «неминуче зло», з яким він змушений миритися[7].

Частина підприємств, які мають власну службу безпеки у 2023 році зменшилася порівняно з 2021 роком: зараз 53% компаній, що пройшли

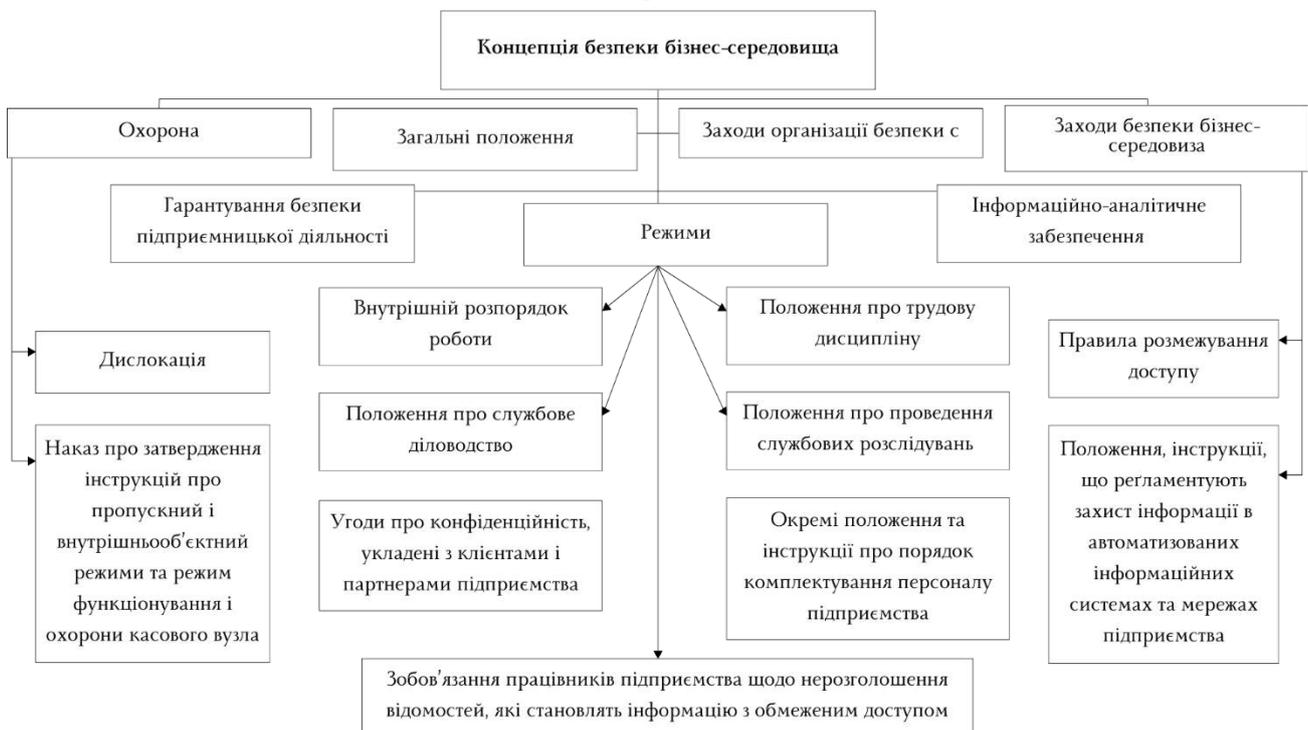
опитування, працюють без даних служб, тоді як у 2021 році цей показник становив 49%. Це може бути результатом скорочення діяльності бізнесу через воєнний стан та інші виклики з якими стикаються бізнес-середовища.

Серед основних кризових ситуацій, що впливають на діяльність компаній у 2023 році, найбільш актуальними є мобілізація (84% респондентів), воєнні дії (67%) та відтік професійних кадрів (56%). Дослідження показує, що оцінка пріоритетності кризових ситуацій майже не залежить від наявності служби безпеки: у компаній із власними службами безпеки таких ситуацій зафіксовано 47%, тоді як у компаній без них – 53%. Однак відсутність служби безпеки суттєво знижує здатність своєчасно ідентифікувати причини криз та впроваджувати заходи для їхньої мінімізації, що вказує на важливість професійної підтримки[6].

В основі концепції безпеки підприємства лежать чіткі визначення мети, завдань, принципів організації та функціонування системи. Ця концепція охоплює визначення суб'єктів і об'єктів захисту, загальних інтересів та загроз для діяльності підприємства, а також ресурсів і методів захисту інтересів суб'єкта підприємництва.

Практична реалізація концепції безпеки, яка деталізується в таблиці 1, здійснюється шляхом створення служби корпоративної безпеки. Її організаційна структура повинна відповідати специфіці підприємства, його масштабу та формі власності, що дозволяє ефективніше адаптувати захисні заходи до реальних загроз.

Таблиця 1 – Концепція безпеки бізнес-середовищ

*дані сформовано автором

Також важливими напрямками для формування системи управління ризиками є політика економічної безпеки, охорони праці, інформаційної безпеки та захисту персональних даних. Кожен із цих компонентів виконує ключову роль у забезпеченні стабільного функціонування підприємства та мінімізації потенційних загроз.

Важливим аспектом для формування захищеного бізнес-середовища є інформаційна безпека. Захист даних, які обробляє компанія, дозволяє уникати кібератак і витоків, зберігаючи довіру клієнтів і партнерів, а також запобігаючи фінансовим втратам через інциденти. Захист персональних даних має критичне значення для збереження довіри з боку клієнтів і партнерів. Дотримання вимог законодавства та створення прозорих правил обробки даних не лише забезпечують відповідність стандартам, але й сприяють підтриманню позитивного іміджу компанії.

В Україні нормативна база з цього питання розвивається, але залишається фрагментарною. Прийняття Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» стало першим кроком до формування національної стратегії. Однак дія Закону не поширюється на інформацію, що обробляється у соціальних мережах, блогах чи інших приватних ресурсах, а також не враховує всі аспекти, критично важливі для бізнесу. Кабінет Міністрів повинен розробити вимоги для аудиту кібербезпеки, зокрема щодо об'єктів критичної інфраструктури, але ці механізми ще не повністю реалізовані.

Для бізнесу основний акцент у законодавстві України зосереджено на принципі мінімального втручання, що дозволяє уникати надмірного регулювання. Водночас це створює прогалини у захисті корпоративної інформації, адже відсутні чіткі стандарти кіберзахисту, які були б обов'язковими для підприємств.

У ЄС кібербезпека регулюється більш системно. Директива №2016/1148 «Про безпеку мереж та інформації» та нормативний акт, який встановлює правила роботи з персональними даними (GDPR) встановлюють суворі вимоги до захисту інформації, включаючи персональні дані клієнтів і працівників. Для бізнесу в країнах ЄС обов'язковим є забезпечення рівня безпеки, співмірного із ризиками, що можуть вплинути на цифрові послуги чи операційну діяльність[1].

На практиці, бізнес в Україні стикається з ризиками через недостатню розвиненість законодавчої бази, відсутність чітких вимог та механізмів їх впровадження. У той час, як у ЄС підприємства зобов'язані впроваджувати національні стратегії кіберзахисту, українські компанії переважно самостійно вирішують ці питання. Для підвищення ефективності кібербезпеки бізнесу в Україні варто орієнтуватися на європейський досвід: розробляти внутрішні політики, впроваджувати системи моніторингу та звітності, а також підвищувати обізнаність співробітників про кіберризик.

Ще однією важливою складовою є політика охорони праці, яка має на меті створення безпечних умов праці, що відповідають вимогам чинного законодавства. Вона передбачає розробку та впровадження ефективних

процедур, які враховують специфіку діяльності підприємства. Ця політика не лише забезпечує виконання правових зобов'язань, але й формує культуру безпеки, що підвищує захист працівників і сприяє їх продуктивності.

В Україні законодавство щодо безпеки праці на підприємствах базується на нормативно-правових актах, серед яких основні — ЗУ «Про охорону праці», Кодекс законів про працю та Закон «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Основні аспекти включають визначення технічних умов для безпеки обладнання, контроль за використанням небезпечних речовин і процесів, а також навчання працівників і впровадження ергономічних стандартів.

Європейський Союз у своїй законодавчій політиці орієнтований на встановлення мінімальних вимог для безпеки праці через Директиви, такі як 2009/104/ЄС і 89/656/ЄС, що забезпечують стандарти використання робочого обладнання та засобів індивідуального захисту. ЄС також зобов'язує підприємства надавати докладну інформацію про продукцію, що сприяє превентивним заходам у виробництві.

Для українських підприємств важливо враховувати, що дотримання європейських стандартів може підвищити безпеку та знизити ризики виробничих травм. Це також відкриває можливість для інтеграції на європейський ринок, хоча вимоги до дотримання стандартів потребують значних інвестицій. Водночас спрощення національного законодавства та інтеграція європейських норм можуть знизити витрати бізнесу на виконання регуляторних вимог та стимулювати розвиток превентивної культури безпеки на підприємствах.

Висновок. Порівняння законодавства України та Європейського Союзу у сфері безпеки бізнесу виявляє суттєві відмінності та спільні аспекти, що визначають ефективність і дієвість безпекових заходів. В Україні правова база, що регулює безпеку праці та бізнесу, є розгалуженою, але часто надмірно складною та фрагментованою, що створює додаткові труднощі для підприємств. Європейський Союз, у свою чергу, має системний підхід, орієнтуючись на мінімальні вимоги через Директиви, які сприяють створенню єдиного простору безпеки на всьому європейському ринку.

Для України важливо адаптувати своє законодавство до європейських норм, що не тільки підвищить рівень безпеки на підприємствах, але й сприятиме інтеграції на міжнародні ринки та залученню інвестицій. Однак необхідно враховувати особливості економічного та соціального середовища, щоб забезпечити реальне виконання нових стандартів без надмірного навантаження на бізнес. Такий підхід дозволить створити ефективну систему управління ризиками та забезпечити сталий розвиток підприємництва.

Список використаних джерел

1. АПКБ. Безпека бізнесу. Прийшов час змінити стандартні підходи. URL: <https://corporatesecurity.org.ua/uk-UA/Novyny/Bezpeka-biznesu-Pryjshov-chas-zminyuty-standartni-pidhody.aspx?ID=302>

2. DOING BUSINESS ARCHIVE – Ukraine.
URL: <https://archive.doingbusiness.org/en/data/exploreeconomies/ukraine>
3. Про національну безпеку України. Закон України від 09.08.2024 р. № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради, 2018, № 31, ст.241.
4. Про охорону праці. Закон України від 15.11.2024 р. № 2694-XII. Відомості Верховної Ради України, 1992, № 49, ст.668.
5. Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року. Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021.
6. Спільне дослідження «Оцінка безпеки ведення бізнесу в Україні». 2023 р.
URL: https://sk.ua/wp-content/uploads/2023/12/opituvannja-bezpeki_a4-6.pdf
7. Спільне дослідження «Оцінка безпеки ведення бізнесу в Україні». 2021 р.
URL: https://sk.ua/wp-content/uploads/2023/09/g_s_ocinka-bezpeki-vedennja-biznesu-v-ukraini-2021_consolidated_fin_2102022_pwc.pdf

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА СФЕРА ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ II. СКОРОПАДСЬКОГО: ІСТОРИОГРАФІЧНІ ТА ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Чубата Марина Валеріївна

кандидат юридичних наук, доцент

Кафедра теорії та історії права та держави

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Анотація. Головну увагу в статті сфокусовано на дослідженні правознавцями законодавства Української Держави в питаннях податкової служби, правового регулювання оподаткування, особливостей діяльності її податкового апарату, організаційного оформлення податкових органів, формування української правової традиції у сфері оподаткування та її втілення в розбудові національної державності, а також на законодавчих основах створення та діяльності її митних органів та історико-правових аспектах їх функціонування.

Ключові слова: Українська революція 1917–1921 рр., національне державотворення, Гетьманат Павла Скоропадського, податкова система, митна справа, історіографія.

Вступ. Сьогодні, в умовах розв'язаної нашим північним сусідом російсько-української війни, Україна, крім підтримки наших партнерів, потребує для забезпечення наших Збройних Сил усім необхідним не тільки значних людських ресурсів, а й фінансових, тому злагоджена і високоєфективна робота податкових та митних органів України для максимального наповнення бюджету нашої держави є в цих складних умовах надзвичайно важливою, а історичний

досвід «фінансового виживання», зокрема в період Української революції 1917–1921 років безумовно є повчальним і актуальним.

Різним аспектам досліджуваної нами проблеми присвячено десятки публікацій, а також декілька дисертаційних досліджень. Одну із перших ґрунтовних спроб історіографічного аналізу наявної літератури здійснено у монографії В. Капелюшного [1, с.396–413], присвяченій національним державотворчим процесам у 1917–1921 рр., проте основну увагу дослідник звернув на вивчення праць істориків і проаналізував лише окремі публікації правознавців. Стислий історіографічний екскурс, що більше нагадує бібліографічний опис літератури під назвою «Історіографія та джерельна база дослідження історії податкової політики українських урядів 1917–1930 рр.» подав на початку своєї монографії П. Гай-Нижник [2, с.9–16]. Згодом ґрунтовну статтю опублікував Д. Архірейський [3, с.26–35], але дослідник обмежив джерельну базу свого дослідження лише статтями Вісника Академії митної служби України, що були надруковані у рубриці «Історія митної справи». І, нарешті, до найновіших історіографічних досліджень з проблеми відноситься стаття М. Стопчака [4, с.222–228], присвячена характеристиці сучасних публікацій про митну політику і зовнішню торгівлю України у 1917–1921 рр. Як бачимо, в двох останніх публікаціях, охарактеризованих нами вище, праці з податкової політики не ввійшли до дослідницьких інтересів цих авторів. Щодо публікації архівних матеріалів та інших джерел доби 1917–1921 рр., то їх випуск започатковано збірником «Митниці Слобожанщини» [5].

Метою та задачами даної статті є стислий історіографічний аналіз наукового доробку правознавців і окремих праць істориків та економістів, в яких безпосередньо досліджуються різні аспекти податкової та митної політики за доби Гетьманату П. Скоропадського, а також виокремлення тих аспектів проблеми, які ще й сьогодні залишаються малодослідженими та дискусійними.

Виклад основного матеріалу. До перших праць, в яких досліджується фінансово-економічна сфера державного будівництва доби Української Держави, належать монографії О. Андерсона та Л. Неманова, видрукувані ще безпосередньо в роки Української революції 1917–1921 рр. У книзі Л. Неманова, яка, на думку самого дослідника, стала «першою спробою об'єктивного фактичного викладу фінансового життя України за час її існування як самостійної держави» [6, с.4], автор наголошує, що, перебуваючи в складі Росії, Україна до 1917 р. фактично не мала своєї фінансової політики, так як не мала ні своєї монети, ні свого банку, ні своїх податків. Уряд гетьмана, який виник під лозунгом насадження в країні порядку і благополуччя, мав перед собою, як стверджує Л. Неманов, готову програму економічної і фінансової діяльності [6, с.20]. Значна частина книги присвячена дослідженню нормативно-правового забезпечення грошового обігу, податкової політики, міждержавних фінансових відносин тощо. Досить ґрунтовно автор аналізує закон від 14 серпня 1918 р. «Про обмеження ввозу на Україну російських грошових знаків» [6, с.43]. Більш стисло охарактеризовано групу законів від 9 та 20 травня, а також від 9 липня

1918 р. про розширення гетьманським урядом наданого Державному Банку права емісії [6, с.46–47].

Щодо законодавчого забезпечення в Українській Державі податкової політики, то Л. Неманов констатує, що «уряд гетьмана, змінивши уряд Центральної Ради, застав державне господарство в повному розладі: не було ні грошей, ні бюджету, ні навіть правильної звітності» та звертає увагу на те, що податкову політику гетьманський уряд «почав з підвищення ставок прямих податків та зборів» [6, с.158–159]. В окремому розділі своєї монографії, названому «Податкова політика», автор стисло характеризує закони, в яких йдеться про зростання втрое ставок поземельного податку, про податок на приріст прибутку, про підвищення зборів з грошових капіталів, про підвищення обсягів гербового збору, про поштово-телеграфні тарифи та ін., а порівнюючи успіхи державного будівництва за Центральної Ради, Гетьманату та Директорії, Л. Неманов дійшов до висновку, що «уряд гетьмана здійснив більш активну роботу в смислі будівництва Української Держави» [6, с.46].

Щодо книги О. Андерсона, то досліджуваній нами проблематиці автор присвячує два останні розділи під назвою «Імпорт на Україну із центральних держав» та «Експорт з України в центральні держави». Серед нормативно-правових актів, які аналізує дослідник, викликає інтерес затверджене 5 липня 1918 р. Міністром торгівлі і промисловості С. Гутником «Положення про Державне Бюро для закупівлі за кордоном і розподіл на Україні паперу» [7, с.125–128]. Слід звернути увагу на вмале поєднання автором ґрунтового фактологічного та аналітичного матеріалу.

В післяреволюційний період ні радянськими, ні зарубіжними правознавцями з цих аспектів досліджуваної проблеми спеціальних праць створено не було. Лише в умовах незалежності України тематика, започаткована дослідженнями О. Андерсона та Л. Неманова, отримала певне висвітлення у сучасних дослідженнях науковців, зокрема в працях А. Кольбенка, Е. Мірошниченка, А. Павлова, Й. Рисіча, К. Сандровського, О. Тимощука, Ю. Тлуцака, В. Юрченка та ін.

Одним з перших серед істориків права до цієї проблеми звернувся О. Тимошук у своїх монографіях [8], проте лише окремі аспекти, які дотичні з предметом нашого дослідження, знайшли в них стисле відображення.

Законодавчому забезпеченню діяльності податкових органів Української Держави 1918 р. присвятив частину свого наукового доробку Ю. Тлуцак. Аналізуючи більше десятка затверджених гетьманом П. Скоропадським законів, зокрема «Про підвищення ставок оплати зі страхування майна та про встановлення пені за невчасну або не повну виплату їх» від 23 серпня 1918 р., «Про військовий податок» від 30 серпня 1918 р., «Про порядок оподаткування державним промисловим і доходним податками чужоземних товарів і компаній» від 19 листопада 1918 р. та ін., автор наголошує, що найбільші досягнення в податковій політиці за 1917–1921 рр. припадають саме на період існування Української Держави гетьмана П. Скоропадського [9, с.198], а в іншій своїй статті констатує, що «в короткий термін були створені власні податкові органи

Української Держави, що загалом спроможні були ефективно виконувати свої функціональні завдання» [10, с.81]. Свій науковий доробок Ю. Тлушак узагальнив у дисертаційному дослідженні, де зокрема наголошує, що «гетьман докорінно не руйнував російську модель податкового механізму, але дещо модернізував царське законодавство відповідно до ситуації, ним була затверджена низка нормативно-правових актів, що поліпшували, насамперед, фінансову незалежність України» [11, с.13]. Дисертант стверджує, що відбувалося втілення української правової традиції у сфері оподаткування в розбудову національної державності цього періоду, але інша справа, що результати такого втілення не завжди були ефективними [11, с.14].

Досить близькими щодо оцінки Ю. Тлушаком податкового законодавства Української Держави є підходи до вивчення цієї проблеми, викладені у працях В. Юрченка. Дослідник вважає, що важливу роль у здійсненні гетьманським урядом податкової політики відігравали організаційні заходи, спрямовані на відновлення механізму стягнення податків, досить поруйнованому за часи володарювання Тимчасового уряду, Центральної Ради і нетривалого перебування при владі більшовиків [12, с.173]. В окремому підрозділі своєї дисертації під назвою «Правове закріплення податкової політики Української Держави гетьмана П. П. Скоропадського» В. Юрченко стисло аналізує найважливіші законодавчі акти, які регулювали процеси створення та діяльності податкових органів Української Держави [13].

На відміну від Ю. Тлушака, який зосередився виключно на аналізі законодавства, що регулювало загальнодержавні процеси оподаткування, В. Юрченко акцентує свою увагу на законодавстві, що стосувалось місцевих податків. Так, на його думку, спроба навести порядок з місцевими податками була дещо невдалою внаслідок вад закону від 30 серпня 1918 р. «Про перегляд губерніяльних і повітових земських сміт», бо неузгодженості в його тексті стали на заваді повному упорядкуванню місцевого оподаткування, а на їх виправлення в Українській Державі уже не вистачило відпущеного історією часу, хоча у той же час була більш-менш налагоджена діяльність місцевого податкового апарату, що забезпечило стабільне надходження податкових доходів до бюджету [13, с.12].

До маловідомих аспектів проблеми належить оподаткування кінематографа, циркових, театральних вистав та інших явищ сфери культури за Гетьманату Павла Скоропадського. Одним з перших до цієї проблематики звернувся П. Гай-Нижник [22, 23], а потім О. Бачинська [24, с.181–184]. Як наголошує О. Бачинська, «питання оподаткування театральних та інших видовищ було одним із найбільш важливих питань для видовищних форм мистецтва на території Української Держави, адже близько 40% валових зборів театральних підприємств чи культурно-просвітніх товариств йшло на оплату податків» [24, с.183]. Дослідниця звертає увагу на те, що в Гетьманаті обговорювалось питання щодо можливості диференціації цього оподаткування, зокрема менше планувалося стягувати з театрів культурно-просвітнього

характеру – опери, драми, а народні театри взагалі планувалося звільнити від податку.

Високу оцінку діяльності гетьмана в організації податкової політики подає в своїй монографії О. Михайлова, зазначаючи, що «складність впровадження податкової політики була зумовлена, зокрема, лівацьким уявленням з часів УНР, що податки мусять платити лише заможні верстви. Налагодження служби податкових зборів стало умовою реалізації податкової політики. Її наслідком стало швидке поповнення скарбниці й поступова виплата боргів, які накопичилися за урядування Центральної Ради» [25, с.198].

Важливою складовою державотворчих процесів в Українській Державі була митна політика. Як стверджує А. Павлов, «для керівництва і координації фінансово-банківської, податкової та митної діяльності в державі створюється Фінансова Рада, членів якої призначав гетьман» [14, с.68]. До речі, ми не знайшли жодної публікації, в якій би хоч стисло висвітлювалась її діяльність, тому це питання залишається недослідженим в історико-правовій літературі. Щодо структури митного відомства, то автор вважає, що вона практично залишилась такою, як і за часів Центральної Ради: керівництво митною системою здійснював міністр фінансів, безпосереднє виконання митної справи було покладено на Департамент митних зборів, який складався з шести відділів, саме Департаменту були підпорядковані всі митні установи України (22 митниці, 26 митних застав і 2 митних пости) [14, с.69]. До речі, з шести відділів цього департаменту, крім тарифного, статистики, господарчого та ін., А. Павлов називає і законодавчий відділ, але, на жаль, його діяльність не аналізує [14, с.69]. Дослідник з'ясовує причини і хід «митних воєн» між Україною та Румунією, а також між гетьманським урядом та створеним в Криму урядом генерала С. Сулькевича. Жодних нормативно-правових документів, актів чи інструкцій він не аналізує, лише називає наказ гетьмана П. Скоропадського «Про заборону вивозу товарів у Румунію і Бессарабію», але, на жаль, без будь-якої характеристики. Проте, ґрунтовне дослідження цих документів, враховуючи сучасне становище в Криму, є, на наш погляд, нагальною потребою не лише в науковому, а й в практичному сенсі, адже запроваджені тоді заходи були досить результативними для України.

Як стверджує Е. Мірошніченко, за Центральної Ради митний контроль на кордоні з Росією створено не було, він був організований за гетьмана П. Скоропадського – після підписання 12 липня 1918 р. угоди між Українською Державою та Росією [15, с.4]. Беручи до уваги фактично калейдоскопічну зміну органів влади у 1917–1921 рр., автор наголошує: «що характерно для цього революційного періоду, часті зміни влади значною мірою не впливали на роботу митних установ, які тільки й встигали «перепідпорядковуватися» тій чи іншій владі. Свої ж основні функції завжди виконували ретельно» [15, с.4].

Більш ґрунтовно саме на законодавче підґрунтя створення та діяльності митних органів звернув у своєму дослідженні Й. Рисіч, який наголошує, що «за часів гетьмана Павла Скоропадського державне будівництво набуло всебічного розвитку. Були встановлені митні кордони. Організація кордонної охорони

здійснювалася на підставі «Правил про окремих корпус прикордонної варти», а митної служби на підставі «Устава таможенного», затвердженого ще у 1910 р., який набув правонаступництва в новій державі. Гетьманські кордони тимчасово керувалися Статутом кордонної охорони, що у квітні 1918 р. був затверджений урядом УНР, і це надавало легітимності державотворенню. До того ж до затвердження готувалися Кордонний і Митний статuti» [16, с.18]. На думку дослідника, ще у грамоті гетьмана Павла Скоропадського до українського народу від 29 квітня 1918 р. стверджувалася ліберальна торговельна і митна політика, а в такому конституційному законі, як «Про тимчасовий державний устрій України» вже є розділ «Про фінансову раду», де зазначено, що проблеми фінансових відносин повинні вирішуватися «в законодавчому порядку» [16, с.18].

На особливостях проведення в Україні митної політики та певних здобутках в розбудові власної митної системи зосереджують свою увагу С. Ківалов і Б. Кормиш [17, с.29]. «Під час гетьманування П. Скоропадського у 1918 р., – як стверджують автори, – на кордонах Української Держави діяли так звані «прикордонні сотні», які здійснювали контроль за переміщенням осіб та товарів» [17, с.29]. На жаль, крім констатації факту їх діяльності, дослідники жодним словом не вказують яким законодавчим актом вони створювалися, які мали повноваження тощо.

Цей аспект проблеми стисло відображено і в книзі О. Гребельника, який зазначає, що за рішенням П. Скоропадського було організовано Корпус прикордонної варти, якому доручалося виконання не тільки функцій охорони кордону України, але й окремих митних функцій [18, с.85].

Значний вклад в дослідження цього аспекту проблеми вніс О. Тимощук. В одній із своїх праць вчений зазначає, що серед національних державних утворень доби Української революції 1917–1921 рр. найбільш насичену нормативну спадщину, що регламентувала діяльність органів, на які покладалася захист державної безпеки і охорона правопорядку, залишила Українська Держава 1918 р. Щодо УНР доби Центральної Ради, УНР доби Директорії, а також ЗУНР, то в них питому вагу серед регулюючих чинників у правоохоронній галузі мали підзаконні акти у вигляді наказів, інструкцій, надзвичайних розпоряджень тощо [19, с.242]. Ґрунтовний аналіз закону «Про Статут Державної Варти», окремого статуту «Про організацію Департаменту Державної Варти», «Статуту про кордонні пункти Державної Варти» та багатьох інших нормативно-правових актів О. Тимощук здійснює в своїх монографіях [8] та в майже двох десятках статей, а узагальнює вивчення цієї проблеми у дисертаційному дослідженні [20]. Особливий інтерес викликає четвертий розділ дисертації, зокрема підрозділ, що носить назву «Органи економічної безпеки» [20, с.272–301], в якому автор аналізує діяльність охоронних органів, належних до відання Міністерства фінансів Української Держави – Кордонної охорони, Митної служби, Фінансової охорони. О. Тимощук наголошує, що в кордонній і митній галузях охоронної діяльності гетьманський уряд продовжив започатковане кабінетом В. Голубовича, сама ж

організація кордонної охорони Української Держави здійснювалася на підставі «Правил про Окремий корпус прикордонної сторожі» 1910 р., а митної служби – Статуту митного 1910 р. Автор зазначає, що у внутрішній службі гетьманські кордонці тимчасово керувалися Статутом кордонної охорони, що був затверджений урядом УНР в останні дні діяльності Центральної Ради. До законодавчого затвердження готувалися нові Кордонний та Митний статuti, але за Гетьманату П. Скоропадського чинності вони не набрали [20, с.300–301]. Слід підкреслити одну особливість, яка притаманна дослідженню О. Тимощука. Справа в тому, що весь аналіз чинного законодавства Української Держави супроводжується його порівнянням з відповідним імперським законодавством, Тимчасового Уряду і паростками національного законодавства Центральної Ради, а це, в свою чергу, дає підстави стверджувати, що законодавство Української Держави не було копіюванням старих нормативних основ, а було поєднанням досконалих старих російських і нових українських регламентуючих чинників, що можна виправдати з огляду на тогочасні міжнародні і внутрішні оперативні обставини.

Діяльності митних органів України, у тому числі й періоду 1917–1921 рр., присвятив серію статей та дисертаційне дослідження А. Кольбенко. Це єдина на сьогодні дисертація в історико-правовій науці, предмет якої безпосередньо присвячений вивченню цієї проблематики. Для дослідження революційної доби автор у першому розділі виокремлює параграф «Митна політика УНР та ЗУНР» [21, с.47–68]. Окремого підрозділу про діяльність митних органів Української Держави він не виділяє, а аналізує все це у названому параграфі. Тому вже сама назва параграфу, на нашу думку, сформульована не вірно, адже Українська Держава 1918 р. ніколи не була складовою УНР, а тим більше ЗУНР. Матеріал параграфу дає нам підстави вважати, що більш доречною могла б бути його назва, наприклад, у такому формулюванні: «Митна політика УНР, Української Держави та ЗУНР», тим більше, що за обсягом матеріалу, майже половина підрозділу стосується саме Української Держави.

А. Кольбенко наголошує, що у галузі торговельно-митної політики П. Скоропадському вдалось зробити для України багато позитивного: в 1918 р. П. Скоропадський відновив митний кордон між Україною та Росією; ним було укладено двосторонні договори з Кубанню та Доном, де передбачались умови розвитку торговельно-митних відносин; за допомогою вдалої митно-тарифної політики, яка викликала параліч економіки Кримського півострова, гетьман примусив у жовтні 1918 р. укласти уряд Криму попередню угоду про входження півострова до складу України; у губерніях України в той час діяли фінансові палати, у митних районах – митниці і митні інспектори, які підпорядковувались як міністерству фінансів, так і міністерству торгу і промисловості [21, с.65–66]. Щодо законодавчих актів, які регулювали ці процеси в Українській Державі 1918 р., то, на жаль, інформація про них в дослідженні А. Кольбенка мінімальна.

На завершення стисло охарактеризуємо особливості висвітлення історії становлення митної політики за доби Української Держави в навчальній

літературі. Однією з перших з цієї когорти видань стала книга Б. Кормича «Державно-правовий механізм митної політики України», в якій, здійснюючи короткий екскурс в історію митної справи, починаючи з Київської Русі, автор звертає увагу на те, що «певні здобутки в митній сфері мала Україна і під час визвольних змагань 1917–1921 рр.» [26, с.4]. Варто наголосити, що автор навіть не згадує про діяльність митних органів у радянський період історії України і продовжує свій екскурс з початку 1990-х років, констатує, що «у цей період розбудову власної митної системи довелося розпочинати майже з нуля» [26, с.4]. Через рік в співавторстві з С. Ківаловим В. Кормич публікує підручник «Митна політика України», де знову не аналізує радянський період, чітко аргументуючи це тим, що «поразка у визвольних змаганнях призвела до того, що значна частина України у 1922 р. була включена до складу СРСР, а західні землі – до складу Польщі. Таким чином, митна діяльність здійснювалася відповідними центральними органами цих держав. Реальне відродження власної митної системи України як складової державного суверенітету стало можливим лише на початку 90х рр. ХХ ст., після розпаду СРСР» [17, с.29–30]. Таких же принципів висвітлення історичного розвитку митного права в Україні дотримується в своїй праці і Т. Курило [27, с.16–17].

Проте, на жаль, не в усіх підручниках та навчальних посібниках був такий підхід до висвітлення історії митної політики. Наприклад, Ф. Жорін та інші автори навчального посібника «Правові основи митної справи в Україні» виокремлюють підрозділ 1.2. «Митна справа в Україні в 1917–1991 рр.», де лише згадують про УНР і Українську Державу П. Скоропадського, а в якості основного матеріалу аналізують більшовицькі декрети та циркуляри з митної справи, Митний кодекс СРСР 1964 р. і завершують виклад подій констатацією, що «логічним завершенням цього періоду стало прийняття 1991 р. нового Митного кодексу СРСР» [28]. Але ж яке відношення до історії національної митної справи має радянська митна політика? Ще більше вражає викладом антиукраїнських підходів публікація «Дослідження розвитку митної справи в Україні», де автори у вступній частині наголошують на потребі «детального дослідження історії розвитку національної митної системи» [29, с.98], а при викладі історії розвитку митної справи в Україні поділяють її на п'ять періодів, де, зокрема, «I – період Київської Русі (XI –XVII ст.)», а «IV – період радянської доби (1917–1991 рр.)» [29, с.98]. Щодо першого періоду, то чому лише з XI ст. і чому аж до XVII ст., адже традиційно добу Київської Русі визначають IX – серединою XIII ст.? Тепер, що стосується четвертого періоду, то чому період радянської доби? Невже національні державні утворення доби Української революції 1917–1921 рр. УНР, Українська Держава, ЗУНР входять до радянської доби? Невже українське національне державотворення і радянське державотворення це одне і те ж? Звичайно ж ні. І приємно констатувати, що останніми роками опубліковано ряд праць, наприклад Л. Дорофєєвої, де чітко відмежовується національна державність України від радянської, адже дослідниця спочатку окремо подає підрозділ «Митна справа за часів українських національних режимів 1917–1918 рр.» [30, с.77–80], а потім

виокремлює підрозділ «Митна справа в Україні у радянську добу (1919–1991 рр.)» [30, с.81–94]. Такий же підхід з чітким розмежуванням двох форм державності характерний і для видань, опублікованих під редакцією А. Кормича [31], а також М. Бліхар [32].

Висновки. Підводячи підсумок, маємо всі підстави стверджувати, що дослідження вітчизняними правознавцями різних аспектів податкової і митної політики за доби Української революції 1917–1921 рр., зокрема і періоду Української Держави гетьмана П. Скоропадського, перетворили цю проблему у окремий науковий напрям. В той же час варто зазначити, що ще не всі аспекти досліджуваної проблеми отримали ґрунтовне висвітлення, зокрема малодослідженою залишається діяльність регіональних митниць того періоду, правове регулювання митної та податкової політики, діяльність керівників відповідних підрозділів на місцях. На часі також підготовка до друку комплексних збірок архівних документів та матеріалів про особливості діяльності митних та податкових органів в центрі та на регіональному рівні, що дозволить ще глибше дослідити цю важливу наукову проблему.

Список використаних джерел

1. Капелюшний В. Здобута і втрачена незалежність: історіографічний нарис української державності доби національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.). К.: Олан, 2003. 608 с.
2. Гай-Нижник П. Податкова політика Центральної Ради, урядів УНР, Української Держави, УСРР (1917–1930 рр.). К.: Цифра-друк, 2006. 304 с.
3. Архирейський Д. Рубрика «Історія митної справи» «Вісника академії митної служби України» (1999–2008): історіографічне та науково-організаційне значення. Історія торгівлі, податків та мита. 2014. №2(10). С.26–35.
4. Стопчак М. В. Митна політика і зовнішня торгівля України в роки Визвольних змагань (1917–1921 рр.): сучасна вітчизняна історіографія. Міжнародний науковий журнал «Освіта і наука». 2019. Вип. 2(27). С.222–228.
5. Митниці Слобожанщини: Збірник архівних документів і матеріалів: 1660–1870–1992–2000 /упоряд.: Л. Добреля, Л. Момот та ін. Х.: Каравела, 2000. 496 с.
6. Андерсон О. Н. Внешняя торговля Украины в 1918 году. К.: Центросоюз, 1919. 216 с.
7. Неманов Л. М. Финансовая политика Украины (7 ноября 1917 – 4 февраля 1919 г.). К.: Культура и Знание, 1919. 212 с.
8. Тимошук О. В. Захисники кордонів Української Держави 1918 р. (історико-юридичний аналіз). Дніпропетровськ: Вид-во Академії митної служби України, 1999. 106 с. Його ж. Охоронний апарат Української Держави (квітень – грудень 1918 р.). Харків: Вид-во Ін-ту внутр. справ, 2000. 462 с.
9. Тлуццак Ю. М. Законодавство Української Держави в питаннях податкової служби (квітень – грудень 1918 р.). Вісник Університету внутрішніх справ. Харків, 2001. Вип. 13. С.193–198.
10. Тлуццак Ю. М. Російський імперський фіскальний апарат в організаційному оформленні податкових органів Української Держави (1918 р.). Держава і

- право. Зб. наук. праць. Серія: юридичні і політичні науки. К., 2003. Вип.20. С.81–86.
11. Тлушак Ю. М. Формування української правової традиції у сфері оподаткування та її втілення в розбудові національної державності 1917–1920 рр.: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Юрій Мар'янович Тлушак; Нац. ун-т внутрішніх справ. Харків, 2004. 20 с.
12. Юрченко В. М. Правові засади податкової політики національних державних утворень на території України у роки визвольних змагань 1917–1921 рр. Вісник Національного університету внутрішніх справ. Х., 2004. Вип.26. С.169–176.
13. Юрченко В. М. Правове регулювання оподаткування в Україні (1917–1929 рр.): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Володимир Миколайович Юрченко; Нац. ун-т внутрішніх справ. Х., 2004. 19 с.
14. Павлов А. П. Українська митниця на шляху відродження та розвитку: правові та історичні аспекти. К.: Акцент, 2002. 417 с.
15. Мірошніченко Е. Митниця – атрибут державності. Політика і час. 1994. №5. С.3–7.
16. Рисіч Й. Л. Митна справа в історії українського конституціоналізму. Митна справа. 2001. №1. С.14–20.
17. Ківалов С. В., Кормич Б. А. Митна політика України. Підручник. Одеса: Юридична література, 2001. 256 с.
18. Гребельник О. П. Основи митної справи. К., 2003. 600 с.
19. Тимошук О. В. Нормативна регламентація діяльності української Державної варти за гетьманату П. Скоропадського (квітень – грудень 1918 р.). Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України. 2000. №1. С.242–252.
20. Тимошук О. В. Охоронний апарат Української Держави (квітень – грудень 1918 р.): історико-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук / Олександр Валентинович Тимошук; Одеська нац. юрид. академія. Одеса, 2000. 436 с.
21. Кольбенко А. В. Історико-правові аспекти утворення та діяльності митних органів України: дис. ... канд. юрид. наук 12.00.01 / Андрій Володимирович Кольбенко; Львівський нац. ун-т імені Івана Франка. Львів, 1997. 165 с.
22. Гай-Нижник П. Податкове законодавство України в сфері культури та розваг на початку ХХ ст. Вісник податкової служби. 2001. Листопад-грудень. С.60–65.
23. Гай-Нижник П. Становлення українського театрального мистецтва і питання його оподаткування за Гетьманату 1918 р. Український театр. 2003. №5-6.
24. Бачинська О. М. Оподаткування публічних видовищ і розваг у Гетьманаті Павла Скоропадського. Гуржіївські історичні читання. 2014–2015. Вип.8/9. С.181–184.
25. Михайлова О. Ю. Павло Скоропадський: «Крім негідників, усі підуть за мною». К.: Парламентське видавництво, 2018. 368 с.
26. Кормич Б. А. Державно-правовий механізм митної політики України. Одеса: Астропринт, 2000. 180 с.

27. Курило Т. В. Митне право України. Львів: Новий Світ-2000, 2013. 240 с.
28. Жорін Ф. Л. Правові основи митної справи в Україні. Конспект курсу лекцій. К.: КНЕУ, 2001. 248 с.
29. Філіппова С. В., Масленніков Є. І., Іванова К. В. Дослідження розвитку митної справи в Україні. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2013. Вип.20. С.98–101.
30. Дорофеева Л. М. Європейський вектор розвитку української митниці. Одеса: Гельветика, 2019. 448 с.
31. Кормич Б. А., Коваль Н. О. Митне право. Одеса: Фенікс, 2021. 132 с.
32. Бліхар М. М. Митне право України. Львів: Растр-7, 2023. 580 с.

ПРАВОВА ПРИРОДА УЗГОДЖЕНИХ ДІЙ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Мельников Данііл

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Кафедра економічного права та економічного судочинства
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Правова природа явища це вираження його сутності у площині юридичної науки, яке є предметом дослідження науковців. Метою такого дослідження є аналіз та виокремлення окремих характеристик суспільного явища з точки зору парадигми права. Успішність дослідження правової природи окремого явища напряму впливає на його розуміння та подальше вивчення його особливостей.

Розвиток ринкової економіки у світі та Україні зокрема зумовив значне зростання суспільно-політичної важливості ринку як сфери, що стимулює економічне зростання. У свою чергу, ринок формують суб'єкти господарювання, які під час своєї діяльності створюють суспільні блага та збільшують свій внутрішній капітал. Одним із чинників розвитку ринкової економіки була та залишається економічна конкуренція між суб'єктами господарювання, які у процесі такої конкуренції, з використанням правомірних та неправомірних заходів, можуть набувати економічної переваги над конкурентом. Процес конкуренції може бути багатостороннім, із залученням різної кількості суб'єктів господарювання, при цьому, можливе узгодження дій між різними суб'єктам з метою покращення власної позиції або з метою погіршення позиції конкурента.

Історія становлення доктринального та нормативного розуміння узгоджених дій в Україні пов'язана зі складним процесом переходу від планової економіки до ринкової економіки. Наочним прикладом складності у розуміння проблематики питання є Закон України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності» від 18 лютого 1992 року, який містив досить поверхневе бачення

процесу конкуренції на ринку та не містив поняття узгоджених дій суб'єктів господарювання[1]. Схожу думку зазначає Швидка Т.І. : “Його (прим. автора: Закону України “Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності”) положення вирізнялися дуже поверхневим характером, бо в них не враховувалися особливості функціонування економіки України, що давало можливість трактувати більшість норм на власний розсуд”[2, с.52].

Окремою проблемою розуміння правової природи узгоджених дій є відокремлення їх від інших дій, які вчиняються суб'єктами господарювання під час провадження ними господарської діяльності, до прикладу, у разі укладення ними різних видів договорів чи інших правочинів.

Отже, правова природа узгоджених дій походить в першу чергу зі спільності дій суб'єктів господарювання та вираження їх взаємних дій.

О.О. Худенко вважає, що узгоджені дії характеризуються: 1) наявністю волевиявлення; 2) двох та більше незалежних учасників; 3) взаємною вигідністю; 4) впливом на ефективний перерозподіл ресурсів (конкуренцію); 5) мають наслідком зміну сукупного надлишку (загального економічного благополуччя) [3, с.5]. Можна погодитися з цією думкою з огляду на те, що відмінністю узгоджених дій від звичайної взаємодії між суб'єктами господарювання у ході їх діяльності є вплив на конкуренцію та зміна конкурентного середовища.

Гелич А. В. зазначає, що “в практичному аспекті помилковим є розуміння узгоджених дій лише як правомірної поведінки в умовах ринкового обігу” [4, с.2]. Проте, характеристика узгоджених дій лише як антиконкурентних дій є хибною з огляду на те, що саме по собі узгодження дій між різними суб'єктами не можна вважати таким, що спотворюють конкуренцію, якщо це не встановлено нормативними приписами.

Для подальшого розгляду правової природи та сутності узгоджених дій необхідно виокремити сутність конкурентної поведінки. Конкурентна поведінка є поведінкою суб'єкта господарювання на ринку товарів, робіт чи послуг, метою якої є покращення власного становища на відповідному ринку, підвищення конкурентоздатності власного продукту та протидія конкурентам. Наведена сутність має схожі ознаки з узгодженими діями, оскільки вони мають однакову мету: погіршити становище конкурента та покращити власне.

Як зазначає С.С. Валітов: «за діючою практикою ЄС, угоди визначаються за ознаками наявності взаємної волі сторін досягнути певного результату [5]. При цьому форма, в якій проявляється взаємна воля сторін, не є важливою. Виходячи з цього, європейські суди застосовують поняття «угоди» навіть до таких домовленостей, які не мають ніяких зовнішніх ознак або обов'язкового характеру для сторін».

Розглянемо підхід законодавця щодо визначення правової природи узгоджених дій, наведені у підзаконних нормативно-правових актах. Аналіз Типових вимог до узгоджених дій та Типових вимог до вертикальних узгоджених дій дає розуміння, що законодавець розглядає правову природу узгоджених дій як

будь-які дії суб'єктів господарювання, вчинені в будь-якій формі з метою координації конкурентної поведінки. При цьому, такі дії не вважаються антиконкурентними по своїй суті. Такий підхід доповнює важливість питання відокремлення узгоджених дій від антиконкурентних узгоджених дій.

Окремо варто порівняти узгоджені дії із таким явищем як монопольне становище на ринку. Обидва поняття описують дії, що стосуються конкурентного ринку, водночас, узгоджені дії передбачають собою наявність згоди між декількома суб'єктами господарювання у будь-якій формі, а монопольне ставище на ринку, в свою чергу, передбачає одностороннє набуття суб'єктом господарювання визначеної частки на однорідному ринку.

Водночас, Н. Корчак стверджує, що розмежування відносин регулювання недобросовісних конкурентних дій і монополістичної практики неможливе [6]. При цьому, необхідно зазначити, що відносини регулювання недобросовісних конкурентних дій, тобто узгоджених дій, не є тотожними по своїй природі до монопольного становища і його правової природи, оскільки монопольне становище суб'єкта господарювання може бути частиною узгоджених дій, проте є лише факультативною частиною таких дій.

Отже, під правовою природою узгоджених дій суб'єктів господарювання розуміється їх відмінність від інших дій, що вчиняються суб'єктами господарювання в процесі здійснення їх господарської діяльності, зокрема мета вчинення таких дій, до прикладу, покращення власного становища на конкурентному ринку, наявність розуміння та намірів до узгоджених дій, та потенційний чи реальний вплив таких дій на конкурентний ринок.

Список використаних джерел

1. Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності : Закон України від 18.02.1992 р. № 2132-ХІІ : станом на 27 лют. 2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-12#Text> (дата звернення: 13.08.2024).
2. Швидка Т. І. Економічна конкуренція: сучасний стан законодавчого забезпечення та перспективи його модернізації : монографія / Т. І. Швидка – Харків :Право, 2020. – 376 с
3. Худенко О. О. Поняття та зміст узгоджених дій суб'єктів господарювання, їх співвідношення з антиконкурентними узгодженими діями / О. О. Худенко // Часопис Академії адвокатури України. – 2015. – № 1 (26). – С. 52-63.
4. Гелич А.О. Правова природа антиконкурентних узгоджених дій як різновид порушень конкурентного законодавства // Актуальні питання реформування правової системи України : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 2-3 червня 2006 р. : тези доповіді – Луцьк, 2006. - Т. I. – С. 259-263.
5. Валитов С. С. Правовое регулирование конкуренции в Украине / С. С. Валитов ; НАН Украины, Ин-т экон.- прав. исслед. – Донецк : Юго-Восток, 2009. – 306 с
6. Корчак Н.М. Правові питання антимонопольного регулювання підприємницької діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.0. К. 1996. 206 с.

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ОКРЕМИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ МЕДИЧНИМИ ТА ФАРМАЦЕВТИЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ ЯК СПЕЦІАЛЬНИМИ СУБ'ЄКТАМИ ЗЛОЧИНУ

Афтанасів Валерія

здобувачка вищої освіти бакалаврського рівня
Навчально-науковий інститут права та правоохоронної діяльності
Кафедра кримінально-правових дисциплін
Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна

Однією з особливостей кримінальної відповідальності медичних та фармацевтичних працівників є те, що вони виступають спеціальними суб'єктами злочину.

Кваліфікація суспільно небезпечних діянь, вчинених медичними та фармацевтичними працівниками, є складним і багатогранним процесом, оскільки вимагає комплексного аналізу як об'єктивних, так і суб'єктивних ознак складу злочину, а також врахування особливостей медичної діяльності.

Аналіз кримінально-правової доктрини свідчить про неодноразові спроби систематизувати критерії кваліфікації злочинів, вчинених медичними та фармацевтичними працівниками. Однак, станом на сьогодні, не існує єдиного підходу до вирішення зазначеної проблеми, що свідчить про необхідність подальшого наукового вивчення відповідної проблематики.

Дослідження кримінально-правових норм та наукових праць, що стосуються кримінальних правопорушень медичних працівників, дозволяє виділити низку юридично значимих ознак, які є основою для класифікації таких злочинів. Залежно від сфери вчинення злочинних дій, їх можна поділити на такі групи: злочини, пов'язані з наданням медичної допомоги, службовою діяльністю, а також незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів [1, с. 184].

Аналіз Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК) від 05.04.2001 року [2] дозволяє не лише встановити коло кримінальних правопорушень, які можуть бути вчинені медичними та фармацевтичними працівниками, але й дослідити їх особливості, а також взаємозв'язки з іншими видами злочинів, зокрема, проти життя та здоров'я особи. Такий аналіз є необхідним для правильного застосування кримінального закону та забезпечення справедливого покарання винуватих осіб.

Актуальним питанням судової практики є відмежування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 130 та 131 КК України. Обидва злочини мають спільний наслідок – зараження ВІЛ або іншою небезпечною інфекційною хворобою. Однак, склад кримінального правопорушення,

передбачений в статті 130 КК України, передбачає загальну відповідальність будь-якої особи, яка вчинила таке діяння, тоді як стаття 131 передбачає спеціальну відповідальність медичного працівника, який не виконав своїх професійних обов'язків, що й призвело до зараження. Таким чином, розмежувальними ознаками складів вищезазначених кримінальних правопорушень є суб'єкт злочину та характер діяння [3, с. 267-268].

Порівняння статей 131 та 140 КК України свідчить про значну схожість їх елементів. Обидві норми передбачають відповідальність медичних працівників за неналежне виконання своїх професійних обов'язків, що призвело до негативних наслідків для пацієнта. Однак, стаття 140 має ширший обсяг діяння і не вимагає наявності такого конкретного наслідку, як зараження ВІЛ або іншою небезпечною інфекційною хворобою. Саме така відмінність дозволяє вважати норму статті 140 як загальну в співвідношенні до спеціальної норми статті 131.

Норми статей 132 та 145 КК України демонструють цікавий випадок конкуренції загальної та спеціальної норм. Незважаючи на те, що обидві статті охоплюють сферу незаконного розголошення медичної інформації, відмежування між ними здійснюється за критерієм специфіки об'єкта та предмета злочину. Стаття 132 КК України охоплює більш вузьке коло інформації, зокрема про проведення медичного огляду на ВІЛ та інші невиліковні хвороби, тоді як стаття 145 КК України має ширший об'єкт, охоплюючи загальне поняття «лікарської таємниці». Таким чином, стаття 145 КК України виступає як норма загальна, а стаття 132 КК України – як норма спеціальна щодо конкретного виду медичної інформації.

В даному контексті доречно говорити про порядок проведення медичного огляду з метою виявлення ВІЛ-інфекції, який детально регламентовано підзаконними нормативно-правовими актами, зокрема постановою Кабінету Міністрів України «Питання запобігання та захисту населення від ВІЛ-інфекції та СНІД» від 18 грудня 1998 року № 2026 [4] та наказом МОЗ України «Про удосконалення добровільного консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію» від 19 серпня 2005 року № 415 [5]. Зазначені нормативні акти встановлюють правила проведення такого огляду, порядок обліку ВІЛ-інфікованих та особливості добровільного консультування і тестування на ВІЛ.

Норма статті 140 КК України є спеціальною, порівняно зі статтями 119 та 128. А отже, якщо діяння медичного працівника відповідає ознакам, передбаченим статтею 140, то його не можна кваліфікувати за загальними нормами статей про вбивство через необережність.

Як зазначає Брич Л. П., санкція статті 138 КК України «Незаконна лікувальна діяльність» або частини першої статті 140 КК України «Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником», де згадуються «тяжкі наслідки для хворого», є менш суворою, ніж санкція частини першої статті 119 КК України «Вбивство через необережність», то навіть порівняння передбачених цими статтями покарань не дозволяє зробити висновок про те, що суспільно небезпечні наслідки, які

характеризують злочини «Незаконна лікувальна діяльність» або «Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником», обов'язково включають смерть пацієнта [6, с. 181].

Я цілком погоджуюсь із викладеною позицією. Адже пріоритетне застосування ст. 140 КК України при кваліфікації дій медичних працівників є цілком обґрунтованим і відповідає принципам кримінального права.

Специфічними ознаками складу злочину, передбаченого статтею 140 КК України, є професійна належність винного (медичний або фармацевтичний працівник) та характер його протиправної поведінки, яка полягає у недбалому виконанні обов'язків, покладених на нього за родом професійної діяльності.

Доречно зауважити, що при кваліфікації відповідного суспільно небезпечного діяння необхідно враховувати лише ті обставини, які безпосередньо призвели до порушення закону. Інші фактори, які не мають причинного зв'язку з протиправною дією, не можуть бути підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Для правильної кваліфікації суспільно небезпечного діяння, вчиненого особою, яка порушила встановлені законом правила, необхідно встановити наявність наступних елементів: 1) безпосередній зв'язок між усіма елементами складу злочину; 2) спеціальні знання або повноваження особи, яка вчинила злочин, що дозволяли їй дотримуватися цих правил. Відсутність хоча б одного з цих елементів може вплинути на кримінально-правову кваліфікацію вчиненого діяння [7, с. 225].

Для правильного юридичного визначення злочинів, передбачених статтями 131, 132, 139-145 Кримінального кодексу України, необхідно звернути увагу на те, що їх можуть вчинити лише певні категорії осіб: медичні працівники, фармацевти та інші особи, які надають медичну допомогу. При цьому, для кваліфікації злочину, передбаченого частиною 1 статті 131 Кримінального кодексу України, необхідно довести, що медичний працівник вчинив конкретні дії, які призвели до зараження людини ВІЛ або іншою небезпечною інфекцією внаслідок своєї недбалості або несумлінності.

Щоб кваліфікувати злочин, передбачений частиною 2 статті 131 Кримінального кодексу України, необхідно довести, що внаслідок дій винного було заражено двох або більше осіб. Якщо ж мова йде про злочин, передбачений статтею 132 Кримінального кодексу України, то слід встановити, що предметом злочину була конфіденційна медична інформація про стан здоров'я людини, а саме – результати тестування на ВІЛ. При цьому дії винного полягали в розголошенні цієї інформації.

При кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого частиною 1 статті 140 Кримінального кодексу України, необхідно детально з'ясувати, які саме професійні обов'язки порушив медичний чи фармацевтичний працівник. Адже кожна конкретна ситуація унікальна, і перелік обов'язків може відрізнятися. Якщо ж внаслідок таких дій постраждав неповнолітній, то має місце кваліфікуюча ознака і діяння кваліфікується за частиною 2 цієї статті.

Говорячи про кримінальне правопорушення, передбачене статтею 141 Кримінального кодексу України, необхідно встановити, що винувата особа проводила клінічні випробування лікарських засобів, внаслідок яких сталася смерть або важке захворювання пацієнта. При цьому має бути доведений причинний зв'язок між діями суб'єкта злочину та настанням таких наслідків.

Для правильної кваліфікації злочину, передбаченого статтею 143 Кримінального кодексу України, необхідно визначити, яка саме форма зазначеного злочину мала місце. Мова може йти про порушення порядку трансплантації органів, насильницьке вилучення органів, незаконну торгівлю ними або участь у злочинній організації, яка вчиняє подібні діяння. Окрім того, важливо встановити, хто є суб'єктом вчинення даного кримінального правопорушення, оскільки коло осіб, які можуть бути притягнуті до відповідальності за різні частини цієї статті, є різним. За ч. 1 ст. 143 КК – спеціальний (особа медичного персоналу, яка, здійснюючи діяльність щодо трансплантації органів або тканин, порушує встановлений законодавством порядок її проведення); за ч. 2 ст. 143 КК – загальний; за ч. 3 ст. 143 КК – як загальний, так і спеціальний; за частинами 4 і 5 ст. 143 КК – загальний.

Список використаних джерел

1. Журавель В. А. Сучасні концепції формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. Вісник Академії правових наук України. Випуск №2 (49). м. Харків, 2007 р. С. 177-186.
2. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 №2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник. Ю.В. Александров та ін. ; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. 3-тє вид., переробл. та допов. Київ : Атіка, 2009. 744 с.
4. Питання запобігання та захисту населення від ВІЛ-інфекції та СНІД: постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.1998 № 2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-98-%D0%BF#Text>
5. Про удосконалення добровільного консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію: наказ МОЗ України від 19.08.2005 № 415. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/257090__508115
6. Брич Л. П. Розмежування складів злочинів, спільною ознакою яких є суспільно небезпечні наслідки у вигляді смерті людини. Вісник Львів Ун-ту. Серія: юридична. Випуск №46, 2008 р. С. 178-192.
7. Гринь О. Д. До питання про значення окремих елементів складу злочину зі змішаною протиправністю в процесі кваліфікації. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2011 р. №25. С. 222-227.

Section: Management, Public Administration and Administration

ЕФЕКТИВНІСТЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Олійник Ірина

здобувачка вищої освіти магістерського рівня

Шарко Інна

канд. екон. наук, доцент

Кафедра менеджменту, бізнесу і адміністрування
Державний біотехнологічний університет, Україна

Адміністративна реформа, розпочата в Україні у 2015 році, серед інших цілей мала сприяти підвищенню самостійності місцевих органів управління у вирішенні проблем функціонування і завдань розвитку територіальних громад. З одного боку, маючи більше повноважень і ресурсів у своєму розпорядженні, місцева влада отримала ширші можливості для вирішення проблем відновлення на територіях громад, що постраждали від російської агресії. З другого боку, недостатня відпрацьованість механізмів управління може ставати перешкодою на шляху своєчасної та достатньої реакції на виклики військового стану. Таким чином, виникає необхідність розгляду проблеми ефективності місцевого самоврядування в умовах війни в Україні [1].

Без перебільшення можна стверджувати, що місцеве самоврядування відіграло головну роль у спротиві російським військам, що вторглися на територію України. Тісно співпрацюючи з військовими, об'єднаними силами оборони, місцеві громади стали ґрунтом для відновлення постраждалих і деокупованих населених пунктів. Координуючи дії з українськими та міжнародними благодійними організаціями, органи місцевого самоврядування забезпечували і продовжують брати участь у евакуації, розподілі гуманітарної допомоги, а також у виконанні інших важливих функцій, які забезпечують життєдіяльність територіальних громад.

Високу ефективність забезпечує можливість органів місцевого самоврядування швидко адаптуватися до постійних змін в умовах війни за рахунок кращої обізнаності специфіки потреб своєї громади (реагувати на кризові ситуації, сприяти наданню підтримки людям та відновленню інфраструктури тощо) [2].

В умовах воєнного та післявоєнного відновлення додаткові повноваження місцевих органів влади мають сприяти ефективному управлінню ресурсами, організації обороноздатності, координації допомоги та швидкому реагуванню на потреби населення, у тому числі наданні соціальної підтримки постраждалих громадян. Відновлення місцевої економіки, створенням робочих місць,

стимулювання підприємництва та залученням інвестицій необхідні для створення економічного базису відновлення територій [3].

Таким чином, ефективне місцеве самоврядування в умовах війни та відновлення має ключове значення для забезпечення нормального функціонування суспільства, збереження життя і здоров'я громадян, а також для стабільного розвитку територій після завершення військових дій.

Оцінка ефективності місцевого самоврядування в умовах військового стану вимагає комплексного підходу, оскільки цей період характеризується екстремальними умовами. Для оцінки ефективності можна застосувати такі критерії:

- 1) швидкість реагування та оперативність прийняття рішень;
- 2) ефективність координації з іншими рівнями влади, благодійними організаціями та міжнародними партнерами, забезпечуючи своєчасну доставку гуманітарної допомоги та координацію збройних сил для захисту населення тощо;
- 3) забезпечення безпеки та правопорядку у співпраці з правоохоронними органами;
- 4) організація заходів цивільного захисту та реагування на можливі інциденти, пов'язані з військовими діями;
- 5) забезпечення гуманітарної допомоги та соціальної підтримки населення (місцевих мешканців і внутрішньо переміщених осіб, осіб з особливими потребами);
- 6) управління інфраструктурою та комунальними послугами (організація забезпечення базових потреб населення в умовах бойових дій, пошкоджень та відновлення інфраструктури після атак);
- 7) сталість і стійкість до змін, наявність планів з організації постачання продуктів і предметів першої необхідності;
- 8) підтримка економіки та робочих місць;
- 9) інформаційна прозорість і комунікація з населенням, зокрема механізми збору зворотного зв'язку від населення;
- 10) збереження морального духу та стабільності громади;

Оцінку ефективності роботи органів місцевого самоврядування можна здійснювати шляхом моніторингу (збору і аналізу даних щодо виконання критичних завдань місцевими органами влади), опитування та зворотного зв'язку щодо задоволеності місцевого населення діями влади; аналізу результатів та звітності тощо.

Таким чином, ефективність місцевого самоврядування в умовах військового стану можна оцінити за кількома ключовими напрямками: від швидкості та якості реагування на кризові ситуації до здатності відновлювати інфраструктуру та соціальну стабільність після завершення бойових дій.

Список використаних джерел

1. Мельниченко Б., Мідик М. (2023). Місцеве самоврядування в Україні в умовах воєнного стану. Вісник Національного університету «Львівська

політехніка». Серія: «Юридичні науки». Т. 10. № 2(38). С. 137 – 145. 2. Kovalchuk V. (2023). Features of the functioning of local government bodies during the period of martial law in Ukraine. Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: Legal Sciences. Vol. 10, No. 4(40), pp. 398-405. 3. Громади та оборона: про роль місцевого самоврядування в ефективності спротиву ворогу / Децентралізація. URL: <https://decentralization.ua/news/16703> (дата звернення 5.12.24).

INNOVATIVE MODELS OF PLANNING THE DEVELOPMENT OF A METALLURGICAL ENTERPRISE

Amelnytska Olena

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Fedai Maksym

master's student

Department of innovation and management
Azov State Technical University, Ukraine

Annotation. The article explores innovative models of planning the development of metallurgical companies that meet the requirements of the modern market and technological changes. The paper considers the main methods of strategic planning, such as scenario analysis, as well as the concepts of sustainable development and digital transformation. Special attention is paid to the use of modern information technologies, including big data and artificial intelligence, to improve forecasting and decision-making processes. The recommendations given in the study will help increase the efficiency and sustainability of metallurgical companies in an unstable economic situation and global challenges.

Keywords: innovations, development planning, metallurgical company, strategic management, production efficiency, optimization models

Introduction. The modern metallurgical industry operates in a complex macroenvironment, and rapid technological development, market globalization, and the growing influence of an unstable external environment make traditional approaches to strategic planning increasingly less effective, which requires a revision of traditional approaches to planning and management. Innovative models in development planning are a key tool for adapting an enterprise to these challenges, providing companies with the opportunity to achieve sustainable development, increase efficiency, and maintain competitive positions.

The purpose of the research is to substantiate innovative models of planning the development of a metallurgical company, which contribute to increasing its economic efficiency, resilience to external and internal challenges, and also ensure the integration of modern technologies and management strategies to achieve sustainable growth and competitiveness in the global market.

Research objectives:

- analysis of modern innovative approaches to planning the development of metallurgical companies;
- formation of proposals for an innovative model of sustainable development for metallurgical companies.

Research results. The relevance of applying an innovative approach to strategic planning in metallurgy is due to the need to adapt to new challenges, ensure competitiveness and long-term development. Its implementation contributes to increasing management efficiency, optimizing resources and creating conditions for sustainable growth of the company.

The key approaches that today shape, or can shape, strategic planning of domestic enterprises in the metallurgical industry are shown in Figure 1.

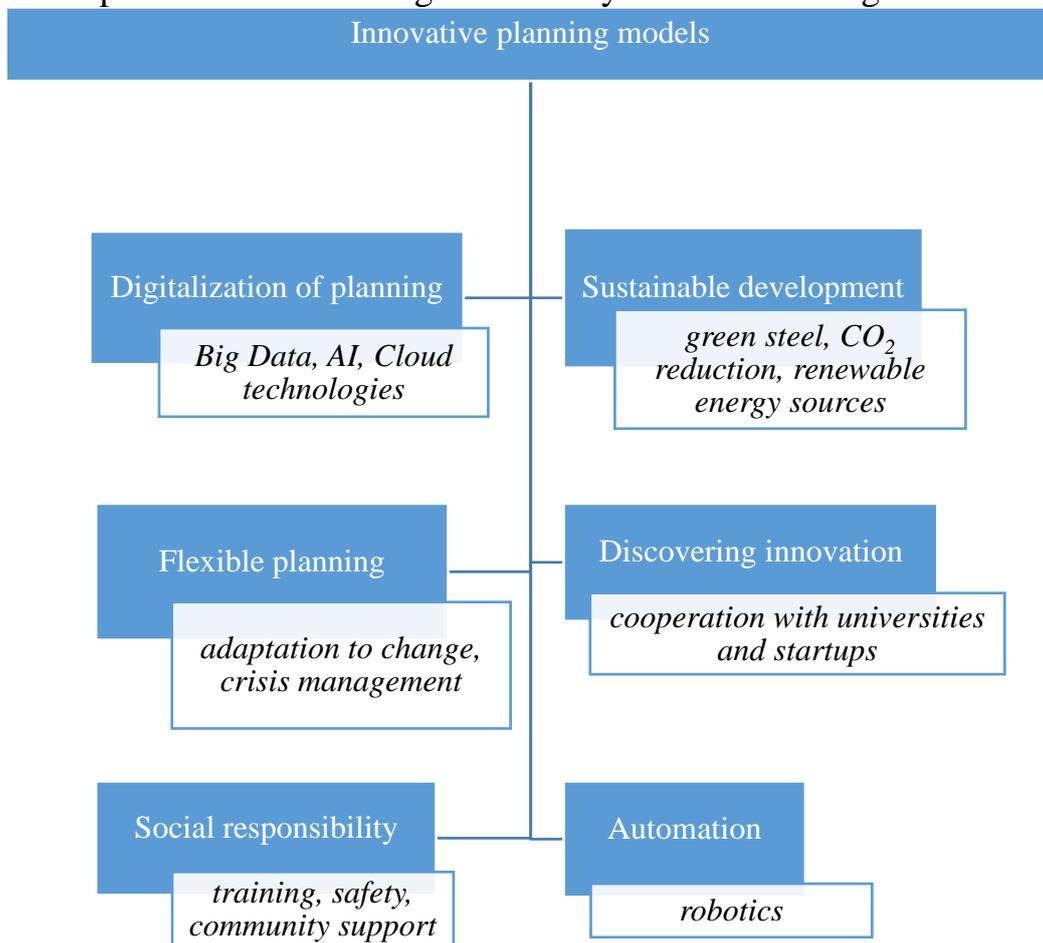

Figure 1 – Innovative models of modern planning [1,2]

The main innovative models [3]:

- scenario modeling. The use of stochastic approaches allows analyzing various development scenarios, adapting strategies to changes in the external environment. This is especially important for metallurgical enterprises that are highly dependent on fluctuations in prices for raw materials and energy;
- optimization of investment activities. The model is aimed at rational allocation of capital, taking into account risks and priorities, for example, “green” technologies

and automation. This allows increasing the efficiency of using limited resources of domestic enterprises;

- digital planning models. The use of modern technologies, such as: Big Data, artificial intelligence (AI) and automation. They provide the enterprise with advantages in forecasting demand, optimizing production and administrative processes and reducing costs. It also reduces the impact of the human factor and increases operational efficiency;

- environmentally oriented planning. In response to global environmental challenges, enterprises must implement technologies for reducing CO2 emissions, renewable energy, reuse of raw materials and production waste. This allows to increase the company's reputation in the global market and meet international environmental standards;

- flexible adaptive models (Agile, Lean). These innovative methodologies allow organizations to quickly respond to changes, ensuring effective resource management and process optimization in an ever-dynamic environment.

For greater clarity and systematization of the key characteristics of the proposed development planning models, their comparative analysis is presented in Table 1.

In strategic planning practice, different models are often integrated to achieve a synergistic effect. For example, scenario planning can be combined with investment optimization models to determine optimal capital allocation scenarios. This allows taking into account the risks associated with changing market conditions, while ensuring efficient use of resources.

In addition, the use of digital models, such as artificial intelligence or machine learning, can significantly improve the accuracy of risk analysis used in scenario approaches. For example, AI algorithms can automatically process a large amount of market data, identifying possible risks, and the results of such analysis can be used to build company development scenarios.

In the future, the development of models integrated with artificial intelligence (AI) and Internet of Things (IoT) technologies will play a key role in strategic planning. For example, the use of smart sensors on production lines combined with big data analysis will allow PJSC ArcelorMittal Kryvyi Rih to receive real-time data on the condition of equipment, predict its failure, and plan repairs in a timely manner. This will significantly reduce downtime and unscheduled maintenance costs.

Conclusions. The implementation of the proposed measures will allow: to reduce costs and increase production efficiency, ensure compliance with international environmental standards, increase the competitiveness of the enterprise in the global market, promote long-term sustainable development, ensuring stable income and reducing dependence on external factors.

Innovative development planning models are an effective tool that helps enterprises in the metallurgical industry meet modern challenges, maintain competitiveness and create conditions for long-term growth. The implementation of these strategies will contribute to increasing the efficiency of work in a dynamic business environment.

Table 1 – Analysis of key characteristics of innovative models [4 - 6]

Model	Main advantages	Potential challenges	Expected results	Scope
Scenario modeling	flexibility in planning, adaptation to external changes	high dependence on the accuracy of initial data	increasing business resilience to price and demand fluctuations, more accurate forecasting of production processes	production planning, crisis management
Investment planning	efficient capital allocation, focus on promising technologies	uncertainty in long-term return on investment	expansion of product range, process optimization, implementation of advanced technologies	development of new products, technological innovations
Digitalization	process automation, cost reduction, increased transparency	high implementation cost, need for additional staff training	supply chain optimization, product cost reduction, process optimization	logistics, inventory management, operational efficiency
Environmental planning	compliance with environmental standards, improving the company's reputation	additional investments, the need to modernize equipment	reducing emissions, reducing energy costs	energy saving, reducing the environmental impact of the enterprise
Adaptive strategies	rapid response to change, continuous process improvement	need for cultural changes in the company, costs for additional training	increased management flexibility, rapid introduction of new products	project management, innovation activities

References

1. Швець, В. Я.& Баранець, Г. В.& Гребенко, Д. О. (2023). Сценарне прогнозування змін стану металургійних підприємств України в умовах війни на основі ймовірнісних методів: стаття Економіка підприємств. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2023/2/EV20232_136-144.pdf?utm_source
2. Бойко, І.& Бондар Г. (2023). «Зелена» металургія – це шанс для України правильно інтегрувати власну економіку в економіку ЄС: стаття Unian.ua. URL: <https://www.unian.ua/economics/other/zelena-metalurgiya-shans-dlya-ukrajini-pravilno-integrivati-vlasnu-ekonomiku-v-ekonomiku-yes-ceo-metinvestu-rizhenkov-12325899.html>
3. Поважний, О. С. & Шкрабак, І. В. & Латишева, О. В. 2023. Управління змінами в проєктах підвищення операційної ефективності гірничо-

- металургійних компаній: стаття Економіка та підприємство URL: <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2023-2-5>
4. Cruz, A. (2020). Traditional, Agile and Lean Project Management. A Systematic Literature Review. The Journal of Modern Project Management. Vol. 8. No. 2. P. 86–95. URL: <https://www.journalmodernpm.com/index.php/jmpm/article/view/JMPM02407>
5. Alsher, Paula (2022). Change management and operational excellence: a great solution poorly implemented won't produce sustained adoption. URL: <https://www.imaworldwide.com/blog/changemanagement-and-operational-excellence-a-greatsolution-poorly-implemented-wont-produce-sustainedadoption>
6. Amartya, Gupta (2022). Who is a change agent and what is their role? URL: <https://www.motadata.com/uk/blog/change-agent/>
7. Robert Tanner. 2023. Organizational Change: 8 Reasons Why People Resist Change. Management Journey. analytical materials of the blog «Business Consulting Solutions LLC». URL: <https://managementisajourney.com/organizational-change-8-reasons-why-people-resist-change/>

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Станьковська Ірина Мирославівна

к.е.н., доцент

Кафедра менеджменту та адміністрування
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу

Грушинська Світлана Романівна
здобувач вищої освіти

У сучасному динамічному бізнес-середовищі впровадження інновацій на підприємствах стало необхідністю, яка допомагає компаніям втриматись на ринку та бути активними його гравцями. У першу чергу чинниками, які спричинили потребу інноваційного підходу в бізнесі є різноманітні споживчі вподобання, розвиток технологій з неймовірною швидкістю та інтенсивність конкуренції. Відповідно, інновації та конкурентоспроможність є взаємопов'язаними.

Конкурентоспроможність – це здатність організації досягати своєї мети, ефективніше за конкурентів виконуючи відповідні завдання за рахунок наявних переваг, а саме внутрішнього потенціалу.[1]

Інновація – це введення у вжиток будь-якого нового або значно вдосконаленого продукту (товару або послуги) чи процесу, нового методу маркетингу або нового організаційного методу в діяльності підприємства, організації робочих місць чи зовнішніх зв'язків. [2]

Неможливо применшувати значення наукового доробку Майкла Портера, зокрема стратегій конкуренції та моделі «п'ять сил конкуренції», беззаперечно вони є базовими, але у зв'язку із подальшою еволюцією теорії й практики на сьогодні популярністю користуються більш сучасні моделі.

Інновації є основним драйвером підвищення конкурентоспроможності підприємств у сучасній економіці. Вони дозволяють підприємствам не тільки покращувати свої продукти та процеси, але й адаптуватися до швидких змін на ринку, забезпечуючи стаке зростання та розвиток.[1]

У 1997 році американський дослідник Клейтон Крістенсен запропонував класифікаційний поділ інновацій на підтримувальні та підривні.

1. Підтримувальні інновації сприяють вдосконаленню якості продукту в межах технічних характеристик, важливих для основних споживачів компанії на її головних ринках.

2. Підривні інновації змінюють співвідношення цінностей на ринку: старі продукти стають неконкурентоспроможними тільки тому, що параметри, на основі яких раніше відбувалася конкуренція, тепер є неважливими.[3]

Підприємствам, які працюють в Україні, що перебуває в умовах війни, дуже складно визначити, що саме нестиме цінність для споживача, а відповідно підтримувати конкурентні позиції на ринку.

Компанія «Kantar Україна», яка спеціалізується на маркетингових дослідженнях та консалтингу проводила дослідження «Яких інновацій очікують українці» в умовах війни. Так, компанія визначила, що на початку війни велике значення для українців відігравали бренди. Вони радісно реагували на їхнє повернення чи продовження діяльності в складних умовах. В 2023 році українці почали очікувати від брендів інновацій, ставлячи їх на перше місце.

За результатами досліджень «Kantar Україна», запуск інновацій дає споживачам наступні сигнали: бренди вірять в майбутнє, піклуються про своїх клієнтів, вірять в Україну, розвиваються.[4] Також, згадана компанія обрала напрямки в яких інновації є найбільш затребуваними серед українців(рис.1)

Рисунок 1 – Затребувані напрямки інновацій в Україні
Джерело: складено автором на основі[4].

Вкінці свого дослідження компанія «Kantar Україна» додала, що не менш важливими є стійкий розвиток та діджиталізація. Інновації в цих напрямках ефективно впливають на бренди та є затребувати ними серед поколінь Y, Z, Alfa.

За даними Kantar Ukraine, 20% українців готові інвестувати свій час та гроші у підтримку компаній, які намагаються робити добро, наприклад, виготовляти екотовари. Але є нюанс – 26% опитаних вважають екологічні продукти дорогими. Також 29% опитаних кажуть, що основним бар'єром а шляху до sustainable-вибору є те, що популярні бренди цього не пропонують.[4]

В свою чергу діджиталізація є невід'ємною частиною молодого покоління, тому брендам потрібно взаємодіяти зі споживачами через додатки, пропонувати розумні матеріали із переробленої сировини, використовувати можливості AI.

За словами домен-лідерки з інновацій в «Kantar Україна» Анни Липової: «Звісно у турбулентні та важкі часи як зараз, наважитись на інновації - це ризиковано. Водночас бренд, який прагне розвиватися, прагне досягнути лідерства, має прямувати у майбутнє та виходити із зони свого комфорту»

Українські компанії, які впевнено продовжили свою діяльність в умовах російської агресії стали стійкими та готовими до нових викликів та не перестали сповідувати принципи соціальної відповідальності та екологічних цінностей. У таблиці 1 наведено перелік компаній та напрями їхньої інноваційної діяльності, що не зупинились на досягнутому та взяли участь у грантовій програмі «Кліматичні Інноваційні Ваучери» від Європейського Банку Реконструкції та Розвитку й Європейського Союзу.

Таблиця 1 - Компанії-переможці третьої хвилі «Кліматичних інноваційних ваучерів»

Назва компанії	Інноваційний напрям діяльності
«МІКРОЛ»	Допомагає підприємствам керувати споживанням енергії та води за допомогою технології «інтернету речей» (iot), таким чином мінімізуючи втрати та сприяючи економії.
«МАЙТЕК ПЛЮС»	Допомагає сектору гостинності ставати енергоощадним завдяки розумним системам управління опаленням.
Науково-виробнича фірма «Продекологія»	Отримає програмне забезпечення на базі ШІ для своїх автоматичних сортувальних ліній, що дозволить збільшити глибину переробки полімерів та електронних відходів до 90% та використовувати вдвічі менше енергії.
«Hajster»	Допомагає скоротити викиди CO ₂ в системах опалення шляхом переходу на теплові насоси українського виробництва, де за рахунок Кліматичного Ваучера буде створено програмне забезпечення контролерів управління кліматичним обладнанням.
«RMC Manufacturer Company»	Амість звичних холодильних агрегатів на основі агресивного до атмосфери фреону створює дружні до клімату холодильні установки нового покоління з холодоагентом на основі вуглекислого газу.
«One Innovation Water Technologies»	Пропонують альтернативу одноразовим картриджам очистки води в системі зворотного осмосу за рахунок процесу заморожування.

Продовження табл. 1

Назва компанії	Інноваційний напрям діяльності
«Luaz Motors»	Поєднує електромобілі та системи доступності для водіїв з інвалідністю.
«Агросолум»	Пропонує швидке масштабування точної обробки полів за допомогою БПЛА на заміну традиційних систем обприскування та внесення добрив на базі колісної техніки.
«ELEEK»	Розробляє нові моделі електровелосипедів і планує вивести їх на міжнародний ринок.
«K.tex»	Виробляє медичні, будівельні та промислові неткані матеріали, розвиває виробництво нетканних матеріалів з вторинних волокон (відходів текстилю) та створює цифрову платформу для співпраці з виробниками одягу та постачальниками сировини.

Джерело: складено автором на основі [5]

За результатами проведеного аналізу можна зробити висновок, що інноваційні мають високу споживчу цінність серед українських споживачів та є однією з необхідних умов забезпечення сталих конкурентних позицій підприємств на ринку країни, особливо в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Загребельна І. Л., Дядик Т. В., Косенко В. М. (2024). Інноваційний розвиток як чинник підвищення конкурентоспроможності підприємств. Український журнал прикладної економіки та техніки, 9 (3), 61 – 65. <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-3-11>
2. Методологічні положення зі статистики інноваційної діяльності. (2013). Державна служба статистики України. 35 с. http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2019/19/met_st_id.pdf.
3. Шевченко Л. С. Конкурентоспроможність бізнесу (підприємства) (2022): навч. посіб. у питаннях і відповідях. Харків : Право. https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/Shevchenko_Konkur.pdf
4. Липова Г. (2024, 02 травня). Запит на новинки: яких інновацій очікують українці. <https://www.kantar.com/ua/inspiration/consumers/innovations-in-ukraine>
5. 10 українських компаній отримують близько пів мільйона євро від ЄБРР і ЄС на розвиток «зелених» інновацій. (2024, 02.04). InterfaxUKRAINE. <https://interfax.com.ua/news/press-release/977536-amp.html>

Section: Marketing and Advertising

СУЧАСНІ ТРЕНДИ У ВИКОРИСТАННІ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ СТВОРЕННЯ РЕКЛАМНИХ КАМПАНІЙ

Романуша Юлія

к.е.н.

Кафедра економіки підприємств та менеджменту
Бахмутський навчально-науковий
професійно-педагогічний інститут
ХНУ ім. В.Н. Каразіна, Україна

Анотація. У статті досліджено сучасні тренди використання генеративного штучного інтелекту у створенні рекламних кампаній. Акцент зроблено на ролі якості та релевантності контенту на різних етапах маркетингової воронки продажів, а також на перевагах автоматизації процесів за допомогою штучного інтелекту. Розглянуто персоналізовані рекламні креативи, генеративний сторітелінг, створення віртуальних інфлюенсерів та етичні аспекти використання штучного інтелекту. Узагальнено основні підходи до формування контент-воронки та обґрунтовано значення штучного інтелекту у підвищенні ефективності цифрових рекламних кампаній.

Ключові слова: Генеративний штучний інтелект, контент-воронка, цифровий маркетинг, персоналізація контенту, рекламні кампанії, автоматизація

Введення. У сучасному світі стрімкого розвитку технологій, генеративний штучний інтелект стає ключовим елементом у трансформації маркетингових процесів. Застосування комплексних маркетингових заходів охоплює не тільки традиційні інструменти маркетингу, а також активно розширюється на використання інструментів цифрового маркетингу, серед яких стратегічну роль відіграє саме штучний інтелект, оскільки дозволяє оптимізувати час на виконання низки маркетингових задач. Так, автоматизовані рішення дозволяють генерувати текст, зображення, відео та аудіо контент високої якості в рекордно короткі терміни. Це робить генеративний штучний інтелект надзвичайно затребуваним у динамічному середовищі цифрової реклами, де швидкість та персоналізація є вирішальними факторами успіху. Яскравим кейсом є досвід Coca-Cola, яка у 2023 році запустила рекламну кампанію, створену на базі генеративного штучного інтелекту, яка отримала широкий резонанс через свою креативність та здатність адаптуватися до локальних культур. Зазначене свідчить, що компанії можуть одночасно підвищувати залученість споживачів та оптимізувати витрати на виробництво контенту за рахунок впровадження генеративного штучного інтелекту.

За останні роки відстежується тенденція зростання попиту на застосування генеративного штучного інтелекту у цифровому маркетингу. Так, за

прогнозами дослідницької компанії McKinsey, до 2030 року інтеграція штучного інтелекту у бізнес-процеси може збільшити продуктивність на 20-30 % [1]. Водночас, за даними Gartner, до 2025 року понад 30 % компаній будуть активно використовувати генеративний штучний інтелект для створення персоналізованих рекламних кампаній [2].

Однак, разом із перевагами, технологія використання штучного інтелекту стикається з викликами, серед яких питання етики, авторського права та якості створеного контенту. У контексті стрімкого розвитку штучного інтелекту, маркетологи, бізнесмени та науковці повинні не лише інтегрувати ці технології у свою діяльність, а також усвідомлювати відповідальність перед суспільством за результати використання цієї технології. Аналіз сучасних трендів у напрямі використання генеративного штучного інтелекту дозволяє краще зрозуміти його потенціал і ризики, визначити оптимальні підходи до його застосування, а також сформулювати рекомендації для його подальшого розвитку. Отже, дослідження ролі генеративного штучного інтелекту у створенні рекламних кампаній є актуальним як для розуміння сучасних маркетингових трендів, так і для вироблення нових підходів до його використання у цифровій економіці.

Мета та задачі дослідження. Визначити роль якості та релеванності контенту конкретним етапам рекламної кампанії у комунікаційній політиці суб'єктів господарювання та обґрунтувати переваги використання генеративного штучного інтелекту при його розробці.

Досягнення мети вбачається у виконанні наступних задач дослідження:

1. Визначення теоретичних засад та складових поняття «контент» та аналіз умов його релевантності інтересам цільової аудиторії на різних етапах рекламної кампанії;
2. Дослідження шляху покупця у маркетинговій воронці продажів та визначення релевантного контенту кожному її етапу;
3. Обґрунтування переваг застосування генеративного штучного інтелекту при розробці контенту та організації рекламних кампаній бізнесу.

Результати дослідження і їх обговорення. Результативність рекламної кампанії визначається зростанням показників залученості цільової аудиторії до пропозицій бренду, і, як наслідок, - збільшенням числа конверсій. У цифровому маркетинговому середовищі бренди конкурують між собою за увагу цільової аудиторії, яка, у кінцевому випадку, трансформується у наміри придбати товар або послугу. З зазначеного виходить, що під час всього «шляху покупця» від етапу знайомства з брендом до факту конверсії, бренди «розмовляють» з цільовою аудиторією використовуючи різні типи контенту, релевантного певним цілям рекламної кампанії та інтересам споживачів. У такому розумінні контент виступає стратегічно важливим активом бренду у напрямі досягнень маркетингових цілей. Розв'язання поставленої мети дослідження лежить у площині перетину змістовних складових таких категорій як «контент», «маркетингова воронка продажів», «рекламна кампанія» тощо. Разом з тим, штучний інтелект у маркетингових рекламних кампаніях відіграє роль стратегічно важливого інструменту генерації якісного та релевантного

інтересам цільової аудиторії контенту.

У дослідженнях вітчизняних науковців дуже активно підіймаються проблеми контент-маркетингу – напряму маркетингової діяльності бізнесу, спрямованої на розробку релевантного до цілей воронки продажів контенту. Так, у дослідженнях Свідової Г.О. та Радченко Г.А. контент визначається як інформаційний ресурс, який використовується для залучення клієнтів через різні платформи. Автори наголошують, що ефективний контент повинен емоційно залучати аудиторію, тим самим впливати на рішення клієнта [3]. У підході до визначення сутності контент-маркетингу та показників виміру його ефективності, варто звернути увагу на погляди Дербеньової Я.В., яка визначає контент-маркетинг як інструмент обміну інформацією з метою створення цінності продукту в очах цільової аудиторії та розширення числа залученості клієнтів та побудови з ними тривалих відносин [4]. Проблема зв'язку якості контенту та залученості підіймаються у дослідженнях Жарської І.О., яка на підставі аналізу інстаграм-акаунтів сформулила вибірку ТОП-10 ЗВО України із зазначенням кількості підписників, показників охоплення та типів контенту. Автором доведено, що якість графіки, регулярність публікацій та використання інтерактивних активностей суттєво впливають на кількість підписників та їх активність [5]. Отже, з зазначеного підтверджується теза щодо важливості якості контенту, оскільки висока якість ілюстрацій та регулярні активності в соцмережах підвищують залученість внаслідок формування інтересу до рекламованих продуктів чи послуг.

Вже класичним є розуміння маркетингової воронки продажів як моделі, яка описує етапи «шляху клієнта» від першого контакту з брендом до здійснення покупки. Результати аналізу етапів цієї воронки дозволяють сформулювати бачення того, як споживачі приймають рішення про купівлю.

Прийнято виділяти такі етапи моделі воронки продажів (класичний підхід):

1. Обізнаність (Awareness). Потенційний клієнт дізнається про існування продукту або послуги через рекламу, соціальні мережі чи інші маркетингові канали;

2. Інтерес (Interest). Клієнт виявляє інтерес до пропозиції та починає шукати додаткову інформацію, порівнювати з іншими варіантами;

3. Бажання (Desire). Формується бажання володіти продуктом або скористатися послугою на основі отриманої інформації та емоційного залучення;

4. Дія (Action). Клієнт приймає рішення про покупку та здійснює її;

5. Лояльність (Loyalty). Після покупки клієнт може стати постійним споживачем і рекомендувати продукт іншим [6].

Загальноприйнятим є факт побудови маркетингової рекламної кампанії з врахуванням маркетингової воронки продажів. Також доведено, що контент – стратегічний ресурс рекламних кампаній. Синтез цих двох підходів, де продажі та контент є взаємообумовлюючими, став основою формування такого поняття як «контент-воронка». Науковці розглядають контент-воронку як стратегічний інструмент, що дозволяє ефективно керувати взаємодією з потенційними

клієнтами на різних етапах їхнього шляху до здійснення покупки. Цей підхід базується на розумінні потреб та поведінки споживачів, що дозволяє створювати та поширювати контент, який відповідає їхнім очікуванням на кожному етапі воронки.

Узагальнено виділяють наступні основні наукові підходи до визначення сутнісних ознак контент-воронки:

1. Когнітивний підхід – ґрунтується на процесі сприйняття та обробки інформації споживачами. Контент-воронка в цьому контексті розглядається як засіб впливу на когнітивні процеси споживачів, сприяючи формуванню позитивного ставлення до бренду та стимулюючи прийняття рішення про покупку.

2. Поведінковий підхід – спирається на поведінкові реакції споживачів на різні типи контенту. Відповідно до цього підходу, контент-воронка структурується таким чином, щоб поступово змінювати поведінку споживача, підводячи його до здійснення цільової дії.

3. Інтегрований підхід - поєднує елементи когнітивного та поведінкового підходів, враховуючи як психологічні аспекти сприйняття інформації, так і реальні поведінкові патерни споживачів. Цей підхід дозволяє створювати більш комплексні та ефективні контент-стратегії.

Таким чином, контент-воронка — це модель, яка допомагає візуалізувати контент-стратегію та налагодити взаємодію з потенційними клієнтами на різних етапах їхнього шляху: від першого візиту на сайт до виконання цільової дії.

Отже, ефективність контент-маркетингу у процесі конвертації відвідувачів у лідів за допомогою контенту обумовлюється раціонально побудованою контент-воронкою, яка складається з таких етапів:

1. Top of the Funnel (TOFU) - стадія ознайомлення та усвідомлення проблеми. На цьому етапі користувачі просто шукають інформацію, не маючи чітко сформованого запиту на сервіс чи продукт;

2. Middle of the Funnel (MOFU) - стадія активного пошуку рішення проблеми. Користувач має сформований запит і розглядає різні варіанти вирішення своєї потреби;

3. Bottom of the Funnel (BOFU) - стадія оцінки та прийняття рішення. Користувач готовий обговорювати з вами, як саме ви можете йому допомогти, і приймає рішення про покупку [7].

Як було зазначено вище, розбудова діяльності цифрового маркетингу, зокрема, контент-маркетингу, відбувається завдяки зростаючій чисельності користувачів соціальних мереж та хостингів. Так, статистичні дані порталу DATAREPORTAL у 2024 році підтверджують зростання динаміки користувачів соціальними мережами, рис. 1 [8].

Отже, YouTube демонструє найвищий показник рекламного охоплення - 64,9 %, що свідчить про те, що відеоконтент є одним із найефективніших форматів для залучення широкої аудиторії. ТікТок займає друге місце - 53,9 %. Його популярність пов'язана з інтерактивністю коротких відео та трендовим контентом, що швидко привертає увагу молодій аудиторії. Instagram охоплює

33,1 % споживачів реклами. Ця платформа продовжує залишатися ключовою для візуального контенту, включаючи фото, каруселі зображень і сторіс. Facebook (37 %) та LinkedIn (13,6 %) демонструють помірний рівень рекламного охоплення, що вказує на те, що текстовий і професійно орієнтований контент менш привабливий для масової аудиторії. X (Twitter) має найнижчий показник — 12,2 %, що може бути пов'язано з характером платформи, орієнтованим на короткі текстові повідомлення.

Отримані дані підтверджують, що відеоконтент (на YouTube і TikTok) є найефективнішим форматом для залучення аудиторії. Instagram підходить для візуально орієнтованої реклами, тоді як Facebook може бути ефективним для текстового контенту та реклами для старшої аудиторії.

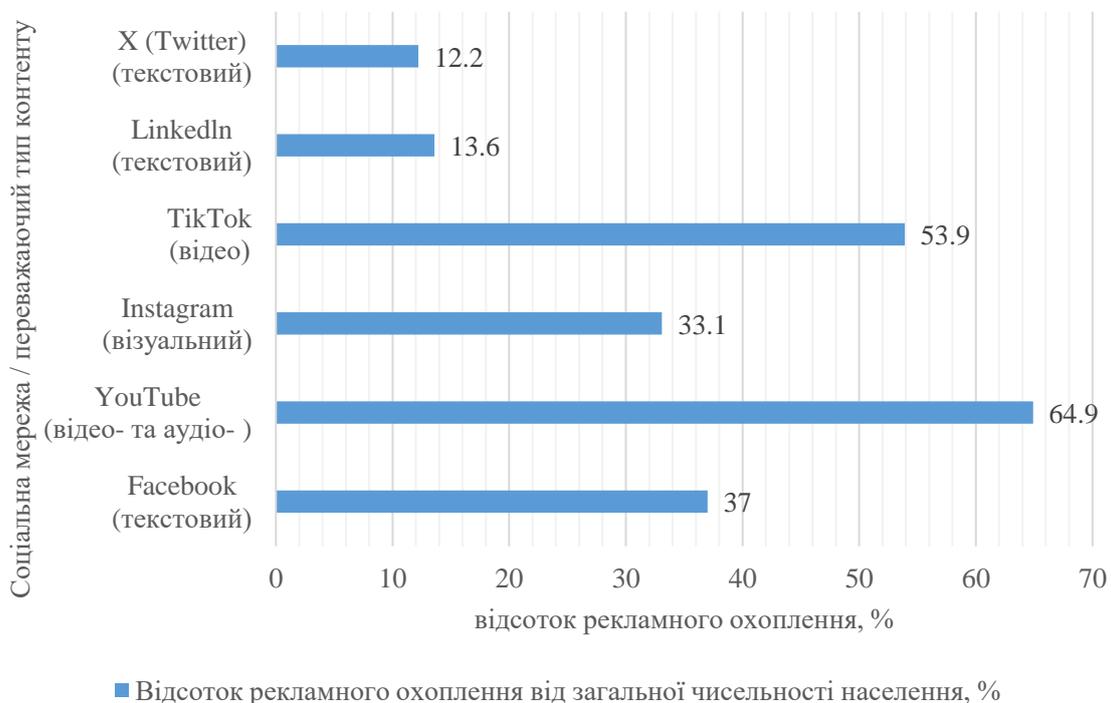

Рис. 1. Частка споживачів охоплених рекламою через соціальні медіа в Україні у 2024 році

Враховуючи зростаючу необхідність до продукування якісного контенту для різних цілей рекламної кампанії, постає проблема пошуку інструментів створення такого контенту. В умовах цифрової трансформації та інноваційного розвитку суспільства, поява штучного інтелекту дозволила дослідити його можливості та впровадити у багато сфер діяльності бізнесу, зокрема, у маркетингову. Так, генеративний штучний інтелект стає невіддільною частиною сучасного маркетингу, зокрема у створенні високоякісного та релевантного контенту. Як було доведено у попередньому дослідженні [9], генеративний штучний інтелект дозволяє:

1. Автоматизувати створення текстового та візуального контенту завдяки використанню таких інструментів, як ChatGPT, DALL-E, MidJourney;
2. Підвищувати релевантність контенту через персоналізацію повідомлень відповідно до інтересів цільової аудиторії;

3. Оптимізувати час і ресурси, спрямовані на розробку SMM-стратегій, що є критично важливим для швидкозмінного середовища цифрового маркетингу.

У попередньому дослідженні також акцентовано увагу на тому, що штучний інтелект також є потужним інструментом для аналізу великих масивів даних, на основі яких можна створювати контент, адаптований до кожного етапу маркетингової воронки. Наприклад, для етапу Awareness штучний інтелект може допомагати у створенні інформативних статей та візуальних матеріалів, які привертають увагу аудиторії. На етапі Desire - використовуються емоційно насичені відео, здатні викликати інтерес і стимулювати бажання володіння продуктом чи послугою [9].

Проведені дослідження також свідчать, що використання генеративного штучного інтелекту у SMM-стратегіях значно підвищує ефективність маркетингових кампаній, зокрема за рахунок:

1. Персоналізації: інструменти штучного інтелекту дозволяють формувати повідомлення, орієнтовані на конкретні групи споживачів;

2. Інтерактивності: генеративні моделі для створення візуалу забезпечують достатньо креативний контент, який активніше залучає аудиторію у соціальних мережах;

3. Швидкості реагування: завдяки автоматизації створення контенту, бренди мають змогу швидше відповідати на зміну потреб ринку.

Статистична інформація щодо впровадження генеративного штучного інтелекту у сферу маркетингу міститься у виданні AI Index 2024, аналіз даних якого підтверджує наявність трендів впровадження штучного інтелекту, оскільки:

- фінансування генеративного штучного інтелекту у 2023 році майже збільшилося у вісім разів порівняно з 2022 роком і досягло \$25,2 млрд.;

- 42 % організацій повідомили про зниження витрат завдяки впровадженню штучного інтелекту, а 59 % відзначили збільшення доходів;

- 55 % організацій впровадили штучний інтелект (включаючи генеративний) хоча б в один з бізнес-підрозділів [10].

Узагальнені відомості щодо впливу штучного інтелекту на бізнес у 2023 році наведені у табл. 1.

Таблиця 1 - Вплив використання штучного інтелекту на ефективність бізнес-процесів у 2023 році

Показник	Дані
Загальні інвестиції у генеративний штучний інтелект	\$25,2 млрд у 2023 році
Ріст інвестицій	Збільшення у 8 разів порівняно з 2022 роком
Вплив на витрати бізнесу	42 % компаній скоротили витрати завдяки штучному інтелекту
Вплив на доходи бізнесу	59 % компаній повідомили про збільшення доходів
Використання генеративного штучного інтелекту	55 % компаній впровадили технології у роботу

Продовження табл. 1

Показник	Дані
Зростання продуктивності працівників	Покращення швидкості виконання завдань і якості роботи
Зменшення розриву у навичках	Генеративний штучний інтелект вирівнює продуктивність між працівниками
Інвестиції у штучний інтелект в США	\$67,2 млрд (у 8,7 разів більше, ніж у Китаї)
Зростання згадок штучного інтелекту у звітах	Подвоєння згадок між 2018 і 2023 роками

Джерело: узагальнено на підставі [1, 10].

Результати досліджень підтверджують, що генеративний штучний інтелект є ключовим драйвером розвитку сучасного бізнесу. У 2023 році інвестиції у генеративний штучний інтелект досягли \$25,2 млрд, що свідчить про значну увагу до цих технологій на глобальному рівні. Особливо показовим є зростання інвестицій у 8 разів порівняно з 2022 роком, що підкреслює швидке прийняття інновацій компаніями. Також отримані дані доводять, що генеративний штучний інтелект не лише знижує витрати, але й сприяє зростанню доходів. Дані табл.1 показують, що 42 % компаній скоротили витрати завдяки використанню штучного інтелекту, тоді як 59 % відзначили зростання доходів. Це обумовлено автоматизацією рутинних завдань, персоналізацією контенту та адаптацією до потреб споживачів. Використання штучного інтелекту також має соціальний ефект, оскільки спостерігається вирівнювання продуктивності праці працівників із різним рівнем навичок, забезпечуючи рівний доступ до передових технологій. Такий підхід дозволяє покращувати якість роботи всередині організацій і підвищувати ефективність бізнес-процесів. Отже, результати досліджень свідчать, що генеративний штучний інтелект є критично важливим інструментом для досягнення економічної ефективності в сучасному бізнесі. Він дозволяє оптимізувати витрати, покращувати продуктивність та адаптуватися до змін у ринковому середовищі. Застосування цих технологій не лише підвищує конкурентоспроможність, але й створює нові можливості для масштабування бізнесу в умовах цифрової трансформації.

Аналізуючи ефективність використання генеративного штучного інтелекту саме у маркетинговій діяльності, варто звернутися до статті «Як пришвидшити виконання креативних задач. Кейси агенцій, які використовують штучний інтелект», де розглядаються практичні приклади застосування штучного інтелекту для оптимізації креативних процесів у маркетингових агенціях. Зокрема, Світлана Фурса, керівниця відділу Retention Marketing у діджитал-агенції Promodo, ділиться досвідом використання штучного інтелекту для:

- структуризації великих баз даних електронних адрес: за допомогою спеціально розроблених промптів, ChatGPT аналізує файли, видаляє дублікати, виправляє помилки введення та визначає унікальні домени, що значно спрощує роботу з базами даних;

- розробки маркетингових стратегій для email-розсилок: штучний інтелект генерує базовий список тригерів та автоматизованих реакцій на дії клієнтів,

пропонує різні варіанти ланцюжків листів і контенту для повідомлень, що скорочує час на створення чорнової версії стратегії з 3-5 годин до 1-2 годин;

- виявлення спам-слів у текстах розсилок: ChatGPT допомагає ідентифікувати ключові слова або фрази, які можуть підвищити ймовірність спрацьовування спам-фільтрів, що дозволяє уникнути потрапляння листів у спам [11].

Отже, наведені факти демонструють, як інтеграція штучного інтелекту в креативні процеси дозволяє підвищити ефективність роботи, зменшити рутинні завдання та стимулювати генерацію нових ідей. Використання штучного інтелекту не лише автоматизує процеси, але й покращує якість виконання креативних задач, що є важливим аспектом у сучасних маркетингових стратегіях.

Також аспекти застосування генеративних моделей штучного інтелекту у маркетингу розглядаються у статті «Штучний інтелект у маркетингу: переваги та ризики використання генеративних моделей для створення контенту та поліпшення взаємодії з клієнтами», де окреслено можливості та виклики застосування генеративного штучного інтелекту у маркетингових стратегіях. Так, перевагами використання генеративних моделей у маркетингу є наступні:

1. Автоматизація та персоналізація контенту: генеративні моделі штучного інтелекту спрощують створення великої кількості контенту, адаптованого під різні аудиторії. Аналізуючи дані та застосовуючи алгоритми машинного навчання, штучний інтелект генерує персоналізований контент, що привертає увагу цільової аудиторії та підвищує ефективність маркетингових кампаній;

2. Покращення взаємодії з клієнтами: генеративні моделі використовуються для створення чат-ботів, які обробляють запити клієнтів у режимі реального часу, покращуючи якість обслуговування, скорочуючи час відповіді та забезпечуючи індивідуальний підхід. Крім того, штучний інтелект аналізує дані для прогнозування потреб клієнтів і пропонує їм актуальні товари та послуги [12].

Отже, наведена інформація підкреслює, що інтеграція генеративного штучного інтелекту в маркетингові стратегії може значно підвищити ефективність контенту та взаємодії з клієнтами.

Таким чином, узагальнення отриманих результатів дослідження підходів до визначення поняття якості контенту та його релевантності, до структури та наповненості контент-воронки, а також переваг використання генеративного штучного інтелекту, - дозволило виокремити тренди у використанні генеративного штучного інтелекту у рекламних кампаніях, табл. 2.

Таблиця 2 - Сучасні тренди у використанні генеративного штучного інтелекту для створення рекламних кампаній

Тренд	Напрямок використання
Персоналізовані рекламні креативи	Завдяки генеративним моделям, таким як Stable Diffusion, стало можливим створення рекламних матеріалів, адаптованих до індивідуальних інтересів користувачів. Модель AdBooster використовує цю технологію для генерації персоналізованих зображень, що підвищує залученість аудиторії та ефективність рекламних кампаній.

Продовження табл. 2

Тренд	Напрямок використання
Генеративне сторітелінг	Інтеграція генеративного штучного інтелекту дозволяє створювати унікальні та захоплюючі історії, які резонують з цільовою аудиторією на глибокому рівні. Компанії, такі як Google та Netflix, активно застосовують ці технології для персоналізації контенту та покращення взаємодії з клієнтами.
Автоматизація створення контенту	Генеративний штучний інтелект спрощує процес розробки рекламних матеріалів, дозволяючи швидко генерувати тексти, зображення та відео. Це не лише скорочує час на підготовку кампаній, але й забезпечує їхню релевантність для різних сегментів аудиторії.
Використання віртуальних інфлюенсерів	Завдяки генеративному штучному інтелекту створюються віртуальні персонажі, які виступають як інфлюенсери, взаємодіючи з аудиторією в соціальних мережах та рекламних кампаніях. Це відкриває нові можливості для брендів у залученні та утриманні клієнтів
Етичний штучний інтелект та прозорість	Зростає увага до етичного використання генеративного штучного інтелекту в рекламі. Компанії прагнуть забезпечити прозорість алгоритмів та уникати потенційних упереджень, що сприяє підвищенню довіри споживачів.

Джерело: власна розробка

Отже, сучасні тренди у використанні генеративного штучного інтелекту у створенні рекламних кампаній включають персоналізацію контенту, автоматизацію його розробки, застосування віртуальних інфлюенсерів, інтеграцію генеративного сторітелінгу та забезпечення етичного використання технологій. Ці інновації дозволяють підвищувати ефективність кампаній, залучати аудиторію за рахунок релевантного контенту, скорочувати час і ресурси на створення матеріалів, а також зміцнювати довіру споживачів завдяки прозорості алгоритмів.

Висновки. Результати дослідження підтверджують стратегічне значення генеративного штучного інтелекту у створенні рекламних кампаній. Доведено, що використання штучного інтелекту дозволяє забезпечувати високу якість і релевантність контенту на різних етапах маркетингової воронки, тим самим підвищуючи ефективність взаємодії з цільовою аудиторією. Зокрема, автоматизація процесів створення текстового, візуального та відеоконтенту суттєво скорочує час і ресурси, необхідні для розробки рекламних матеріалів. Водночас, персоналізація контенту сприяє підвищенню залученості та конверсії, що особливо важливо в умовах високої конкуренції на ринку цифрового маркетингу.

Генеративний штучний інтелект також демонструє потенціал для впровадження інноваційних рішень, таких як створення віртуальних інфлюенсерів, інтеграція генеративного сторітелінгу та побудова складних контент-воронки. Проаналізовані емпіричні дані свідчать, що компанії, які впроваджують ці інструменти, отримують переваги у вигляді зниження витрат, зростання доходів і підвищення продуктивності. Але, разом з тим, етичні аспекти використання штучного інтелекту залишаються важливими для забезпечення прозорості та довіри споживачів.

Отже, генеративний штучний інтелект є не лише інструментом підвищення ефективності бізнесу, а також є основою для формування нових підходів у цифровій рекламі. Перспективами подальших досліджень у цій сфері виступають напрями визначення доречності застосування окремих моделей генеративного штучного інтелекту на кожному етапі контент-воронки з метою досягнення маркетингових цілей бізнесу.

Список використаних джерел

1. Hazan, E., Madgavkar, A., Chui, M., Smit, S., Maor, D., Dandona, G. S., & Huyghues-Despointes, R. (2024). A new future of work: The race to deploy AI and raise skills in Europe and beyond. McKinsey Global Institute. URL: <https://www.mckinsey.com/mgi/our-research/a-new-future-of-work-the-race-to-deploy-ai-and-raise-skills-in-europe-and-beyond>
2. Gartner. (n.d.). AI in marketing: The future of smart marketing. Retrieved November 26, 2024, from URL: <https://www.gartner.com/en/marketing/topics/ai-in-marketing>
3. Саїдова, Г. О., & Радченко, Г. А. (2019). Контент-маркетинг як дієва складова просування бізнесу. Проблеми системного підходу в економіці, (2(70)), 144–149. URL: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-2-46>
4. Дербеньова, Я. В. (2024). Сучасний контент-маркетинг: сутність та KPI. Економіка та суспільство, (60), 662–669. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-103>
5. Жарська, І. О. (2020). Digital-маркетинг закладів вищої освіти. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління, 31(6), 106–112. URL: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-6-18>
6. Kyivstar. (2024, вересень 2). Маркетингова воронка продажів: що це, етапи, правила створення та помилки. Kyivstar Business Hub. URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/shho-take-voronka-prodazhiv-ta-yak-yiyi-pravylnostvoryty>
7. WebPromoExperts. (2024, січень 2). Що таке контент-воронка і як побудувати ефективну воронку для вашого сайту. WebPromoExperts Блог. URL: <https://webpromoexperts.net/ua/blog/shcho-take-kontent-voronka-i-yak-pobuduvati-efektivnu-voronku-dlya-vashogo-saytu/>
8. Digital 2024: Ukraine – дослідження DATAREPORTAL. 2024. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2024-ukraine>
9. Романуша, Ю. В. (2024). Використання штучного інтелекту при розробці SMM стратегії бізнесу. Економіка та суспільство, (63), 261–270. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-41>
10. Maslej, N., Fattorini, L., Perrault, R., Parli, V., Reuel, A., Brynjolfsson, E., Etchemendy, J., Ligett, K., Lyons, T., Manyika, J., Niebles, J. C., Shoham, Y., Wald, R., & Clark, J. (2024). The AI Index 2024 Annual Report. AI Index Steering Committee, Stanford Institute for Human-Centered Artificial Intelligence. URL: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2024-ai-index>

11. Gathers. (2023). Як пришвидшити виконання креативних задач: Кейси агенцій, які використовують штучний інтелект. CASES. URL: <https://cases.media/case/yak-prishvidshiti-vikonannya-kreativnikh-zadach-keisi-agencii-yaki-vikoristovuyut-shtuchnii-intelekt>
12. Gathers. (2023). Штучний інтелект у маркетингу: переваги та ризики використання генеративних моделей для створення контенту та поліпшення взаємодії з клієнтами. CASES. URL: <https://cases.media/article/shtuchnii-intelekt-u-marketingu-perevagi-ta-riziki-vikoristannya-generativnikh-modelei-dlya-stvorennya-kontentu-ta-polipshennya-vzayemodiyi-z-kliyentami>

Section: Medicine

ВИКОРИСТАННЯ ТА СПРИЙНЯТТЯ ПРЕПАРАТІВ РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ СЕРЕД РІЗНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Севастьянова Тетяна

к.м.н., доцент

Кафедра хімії та фармації

Херсонський державний університет, Херсон, Україна

Комнацька Валерія

здобувачка вищої освіти

Кафедра внутрішньої медицини

Харківський Національний Університет ім. В.Н. Каразіна, Харків, Україна

Анотація. Дослідження присвячено аналізу використання та сприйняття препаратів рослинного походження серед різних груп населення. Зокрема, розглянуто переваги таких препаратів, як їхня натуральність, доступність, менша кількість побічних ефектів, а також недоліки, включно з недостатньою доказовою базою ефективності, ризиком алергічних реакцій та самостійного неконтрольованого застосування. У роботі також досліджено фактори, що впливають на вибір рослинних препаратів, зокрема рівень освіти, соціально-економічний статус, вік та обізнаність про їхні властивості. Отримані дані можуть слугувати основою для подальших досліджень та розробки рекомендацій для підвищення ефективності та безпечності застосування препаратів рослинного походження.

Ключові слова. препарати рослинного походження, сприйняття, використання, переваги, недоліки, безпечність, ефективність, групи населення.

Введення. В останні десятиліття спостерігається значний розвиток сучасної медицини, що супроводжується зростаючим інтересом до синтетичних препаратів серед українських лікарів. Проте, не зважаючи на це, використання рослинних препаратів у лікуванні залишається актуальною темою для дослідження в українському суспільстві [1].

Історично українське суспільство відоме своєю великою довірою до природних лікувальних засобів, таких як рослинні препарати [2]. Ці традиції мають глибокі корені в народній медицині та етноботаніці, де кожна рослина вважається маючою свої унікальні лікувальні властивості [2, 3]. Окрім того, традиційна медицина відіграє важливу роль у культурі українського народу, де знання про цілющі властивості рослин передавалися з покоління в покоління. Такий підхід, заснований на багатовіковому досвіді використання рослин, є важливим доповненням до сучасної медицини [2].

Однак, в сучасному світі, з розвитком фармацевтичної промисловості та наукових досліджень, синтетичні препарати набули широкого поширення у

лікуванні різноманітних захворювань [4, 5]. Це створює певні виклики для традиційних підходів до лікування і заохочує до проведення досліджень щодо сприйняття та ефективності рослинних препаратів українським суспільством [4]. Крім того, доступність та швидкість дії синтетичних препаратів роблять їх привабливим вибором для багатьох пацієнтів, хоча ризик побічних ефектів може залишатися важливим фактором для вибору на користь рослинних засобів [4, 5].

Актуальність такого дослідження підкреслюється не лише історичними традиціями, але й нинішнім контекстом пандемії COVID-19 [1, 6]. Знаючи, що специфічного лікування для цієї хвороби ще немає, пошук лікарських рослин з інгібіторними біологічно активними сполуками проти коронавірусу може стати довгоочікуваним проривом [6]. Це може змінити наративи пандемії та надати альтернативні методи лікування, зокрема, використання рослинних препаратів. Більше того, використання рослин з антивірусними властивостями може стати ключовим у профілактиці та лікуванні не лише COVID-19, але й інших інфекційних захворювань, що посилює роль традиційної медицини в умовах сучасних глобальних викликів [6].

Дослідження сприйняття рослинних препаратів українським суспільством стає важливим кроком для кращого розуміння та підтримки традиційних методів лікування [7, 8]. Це дозволить враховувати індивідуальні уподобання та потреби пацієнтів у виборі лікувальних методів [9]. Важливо також відзначити, що індивідуальні уподобання у виборі лікування можуть бути зумовлені не лише медичними, але й соціокультурними чинниками, що робить такі дослідження важливими для комплексного аналізу ставлення населення до різних видів лікування [7, 9]. Поглиблене розуміння цих уподобань може допомогти лікарям та фармацевтам запропонувати більш персоналізований підхід до лікування, враховуючи баланс між традиційними і сучасними методами [9].

Крім того, важливим аспектом є обізнаність пацієнтів щодо рослинних препаратів, їх ефективності та безпеки. Інформування громадськості про результати наукових досліджень та впровадження рослинних засобів у комплексні схеми лікування можуть суттєво підвищити рівень довіри до них, а також забезпечити безпечніше і більш усвідомлене використання природних лікарських засобів [8].

Мета та задачі дослідження. Дослідження використання та сприйняття препаратів рослинного походження серед різних груп населення з метою ідентифікації їх переваг і недоліків. Дослідження спрямоване на встановлення уподобань та думок українського суспільства стосовно застосування препаратів рослинного походження у лікуванні.

Матеріали та методи. У рамках матеріалів та методів дослідження був розроблений власноруч опитувальник, який включав питання про використання препаратів рослинного походження, їх сприйняття, переваги та недоліки серед різних груп населення. Опитувальник був розповсюджений серед 101 респондента для отримання репрезентативних даних щодо уподобань та думок

українського суспільства. Запитання, що були наданні респондентам включали такі:

- Чи використовуєте ви препарати рослинного походження ?
- З якою метою ви використовуєте препарати рослинного походження?
- Чи спостерігали ви які-небудь побічні ефекти від використання препаратів рослинного походження?
- Як ви сприймаєте ефективність препаратів рослинного походження порівняно з препаратами синтетичного походження?
- Які переваги використання препаратів рослинного походження ви бачите в порівнянні з препаратами синтетичного походження?
- Які недоліки використання препаратів рослинного походження ви вбачаєте?
- Яка ваша загальна думка про використання препаратів рослинного походження?

А також у структуру опитувальника входили питання стосовно віку та статі респондентів.

Результати дослідження та їх обговорення. Проаналізовано данні 101 респондента у віці від 18 до 56 років і старше. Вік опитаних розподілений на наступні групи (рис. 1):

- 18-25 років
- 26-35 років
- 36-45 років
- 46-55 років
- 56 і старші

На цій діаграмі (рис. 1) представлений віковий розподіл респондентів. За результатами опитування встановлено, що більшість респондентів (48,5%) належать до вікової групи 18-25 років.

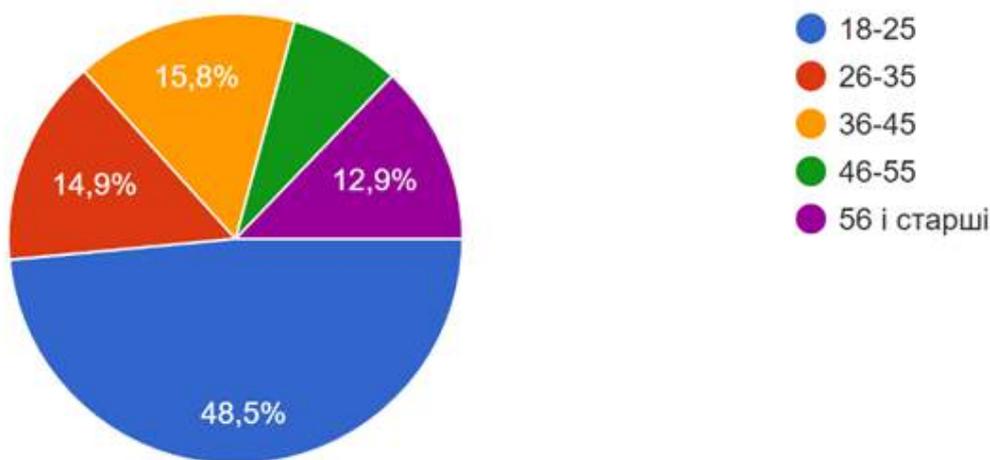

Рис. 1. Віковий розподіл респондентів

Частка жінок становить 57,4%, а чоловіків — 42,6% (рис. 2).

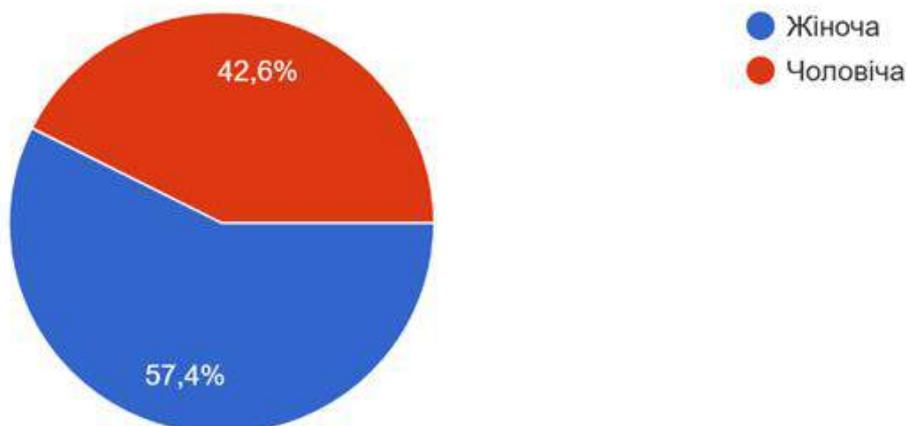

Рис. 2. Розподіл респондентів за статтю

Загалом 88.1% опитаних використовують препарати рослинного походження (рис. 3).

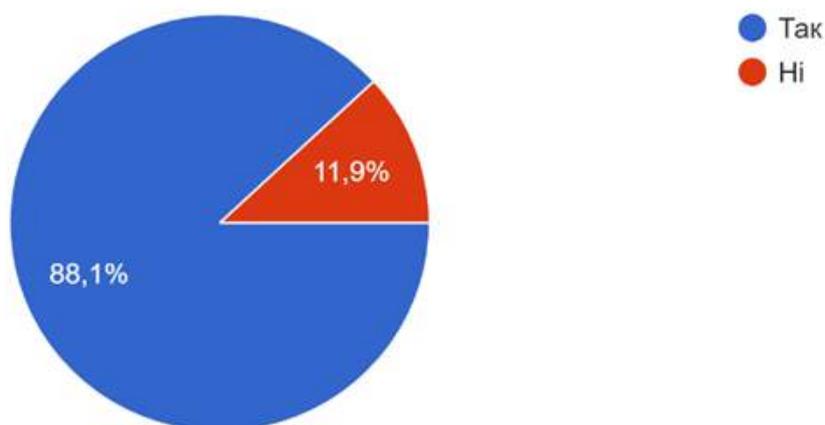

Рис. 3. Частота використання препаратів рослинного походження

Щодо причин використання таких препаратів (рис. 4), найпоширенішими відповідями є підвищення імунітету у деяких групах засобів рослинного походження (29,1%), зменшення симптомів хвороби (25,5%) та зміцнення загального здоров'я (25,5%).

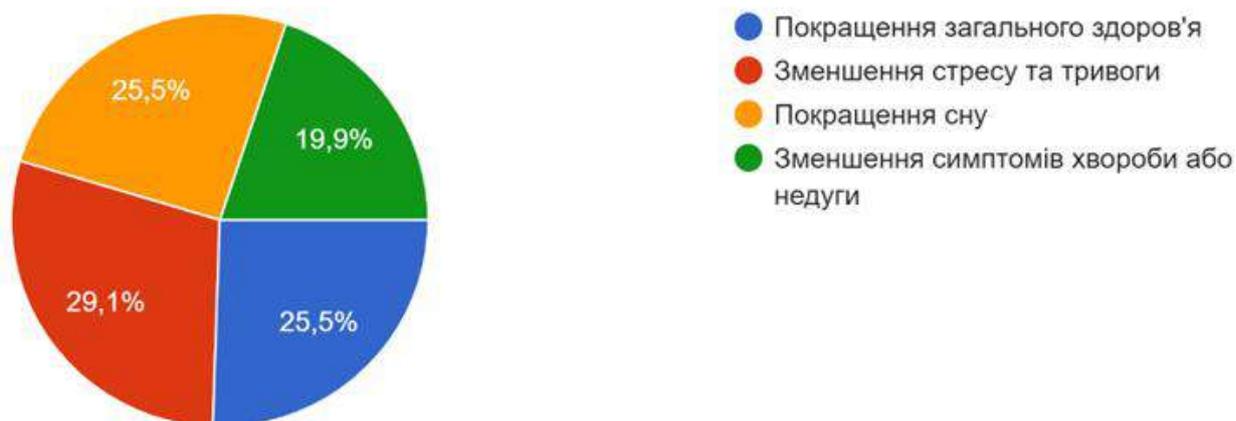

Рис. 4. Причини використання препаратів рослинного походження

Близько 65.3% відповідей свідчать про відсутність побічних ефектів від використання препаратів рослинного походження (рис. 5).

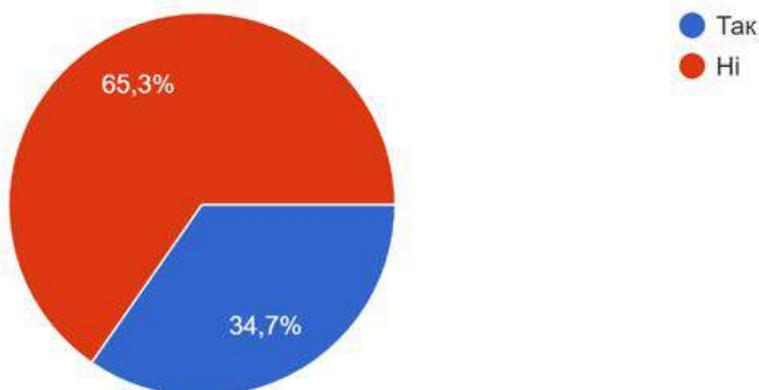

Рис. 5. Частота виникнення побічних ефектів від використання препаратів рослинного походження

Відносно сприйняття ефективності, 38.6% вважають, що ефективність приблизно однакова, 36.6% — менш ефективніші, а 24.8% стверджують, що засоби рослинного походження ефективніші (рис. 6).

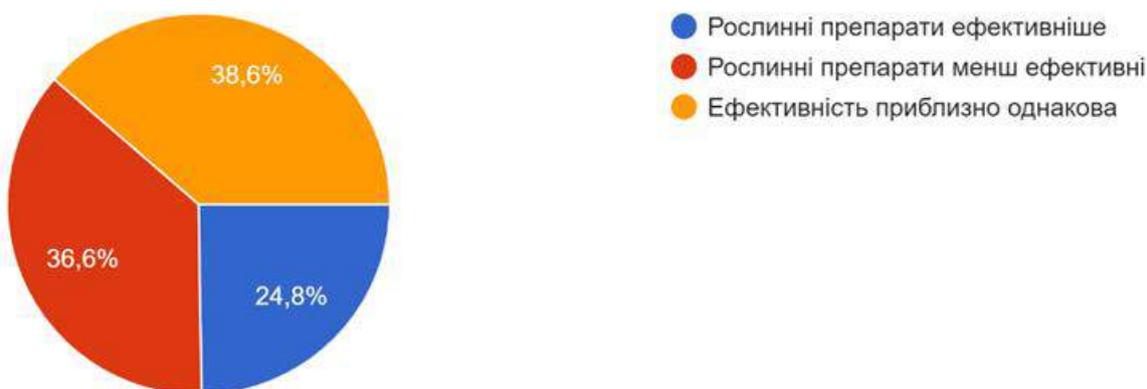

Рис. 6. Сприйняття ефективності препаратів рослинного походження

Переваги використання рослинних препаратів (рис. 9), на думку відповідачів, включають природне походження (32,4%) та меншу кількість побічних ефектів (28,2%), а серед недоліків (рис. 8) переважно зазначають можливість алергічних реакцій (32,1%) та недостатню наукову підтримку (31,3%).

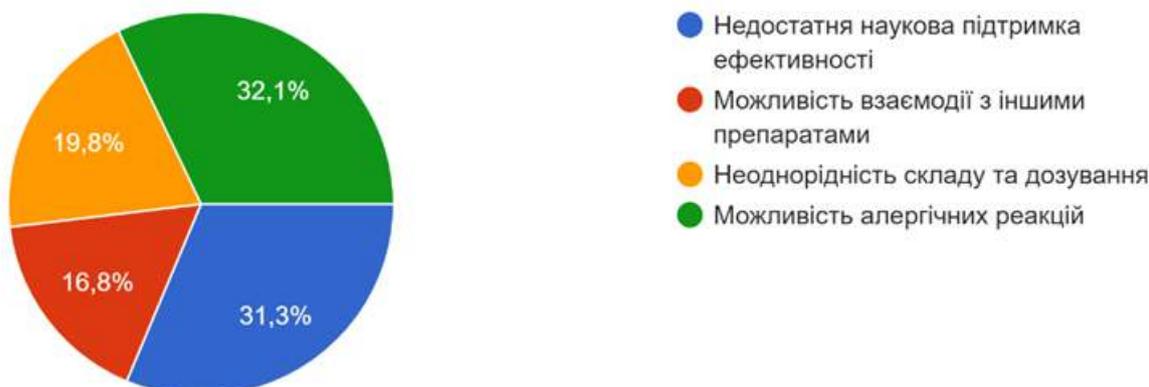

Рис. 7. Переваги використання рослинних препаратів

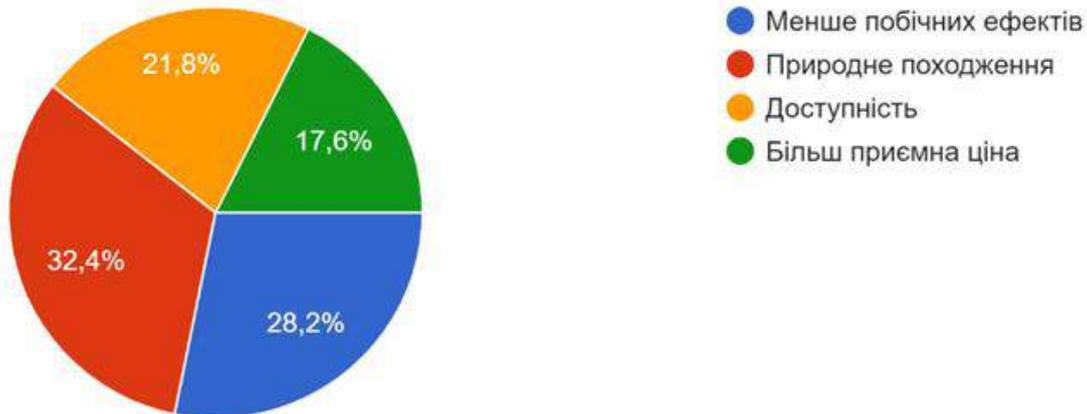

Рис. 8. Недоліки використання рослинних препаратів

За результатами опитування, позитивне сприйняття препаратів рослинного походження становить 37,6%, негативне - 25,7%, а нейтральне - 36,6% (рис. 9).

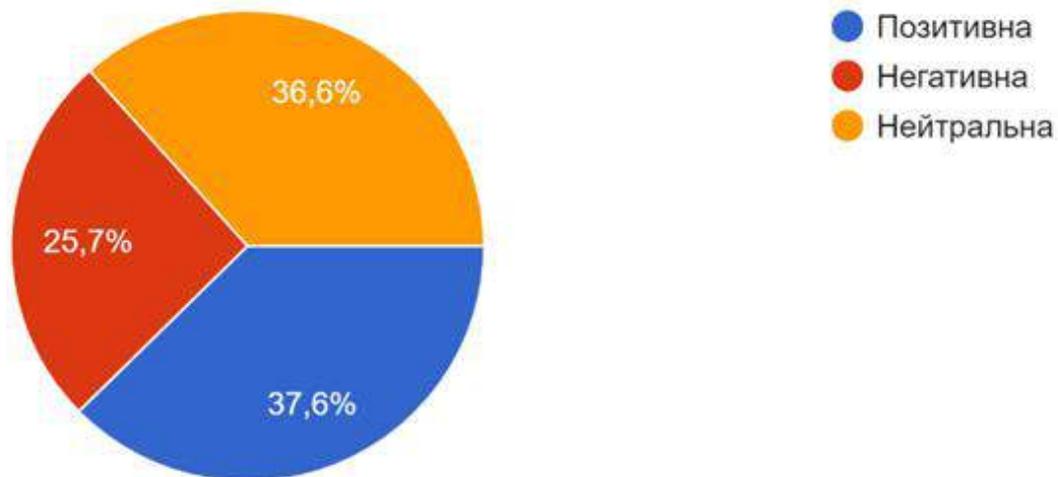

Рис. 9. Загальна думка щодо використання рослинних препаратів

Висновки. За результатами дослідження переважна більшість респондентів (88,1%) використовують рослинні препарати, при цьому основними мотивами вибору є підвищення імунітету у деяких групах засобів рослинного походження, зменшення симптомів хвороби та зміцнення загального здоров'я. Майже дві третини відповідей вказують на відсутність побічних ефектів, окрім алергічних проявів на компоненти препаратів рослинного походження. Це може бути важливим фактором, який сприяє вибору рослинних препаратів у випадку, коли люди стурбовані побічними ефектами синтетичних лікарських засобів. Більшість респондентів відносяться до молодіжної категорії, що вказує на зростаючий інтерес молодого покоління. Загалом, результати цього дослідження свідчать про значний інтерес українського суспільства до рослинних препаратів і демонструють важливість подальших наукових досліджень у цій галузі. Інформація, отримана в результаті таких досліджень, може бути використана для створення більш ефективних лікувальних протоколів, які поєднують переваги як традиційної, так і сучасної медицини.

Список використаних джерел

1. Лікарські рослини та їх застосування у сучасній медицині // Український медичний журнал. — 2020. — № 7. — С. 35–40.
2. Лікарські рослини України: види, використання, екологічні аспекти // Енциклопедія Сучасної України. — 2022. — Т. 18. — С. 125–130.
3. Куцик Т., Сухих С., et al. Основні аспекти сучасної фітотерапії: раціональний вибір та стандартизація лікарської рослинної сировини // Щотижневик АПТЕКА. — 2023. — № 42. — С. 102-109.
4. Сухих С. Основні аспекти фітотерапії в Україні // Фармакологічний вісник. — 2020. — № 3. — С. 22–28.
5. Ernst E. Herbal Medicine: A Concise Overview / E. Ernst // British Journal of Clinical Pharmacology. — 2022. — Vol. 88. — P. 1050–1056.
6. Chan K. Progress in Traditional Medicine / K. Chan // The Journal of Alternative and Complementary Medicine. — 2021. — Vol. 27. — P. 800–806.
7. Brendler T. Evidence-Based Herbal Medicine / T. Brendler, S. Gruenwald // Springer, 2020. — P. 150–160.
8. Sahoo, N., & Manchikanti, M. (2021). Herbal medicine: An overview. Pain Physician, 24.
9. Barnes J. Herbal Medicines: A Guide for Healthcare Professionals / J. Barnes, L. Anderson. — Pharmaceutical Press, 2020.

ГОРМОНАЛЬНА РЕГУЛЯЦІЯ ТА ПРОЯВИ АМЕНОРЕЇ

Щербина Євгенія Олегівна

здобувач вищої освіти

II медичний факультет

Клочко Наталія Іванівна

старший викладач

Кафедра гістології, цитології та ембріології

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Актуальність. Значущість теми дослідження гормональної регуляції циклу та можливих патологій полягає в тому, що гормональний баланс відіграє вирішальну роль у жіночому здоров'ї. Будь-яке порушення в регуляції менструального циклу може призвести до різних патологій, які впливають на репродуктивне здоров'я, емоційний та загальний фізичний стан жінки.

Мета. Дослідити вплив гормонального балансу на оваріально-менструальний цикл, а також причини виникнення аменореї.

Матеріали та методи. Проведено всебічний огляд сучасної наукової літератури.

Результати та обговорення. Гормони відіграють ключову роль у здоров'ї жінки, впливаючи на репродуктивну систему, настрій, метаболізм та загальний стан. Одним із індикаторів гормонального балансу в жіночому організмі є менструальний цикл. В нормі у більшості жінок тривалість циклу становить 28 днів. За цей період проходить 5 фаз під певними «домінантними» гормонами. Під час фази секреції, її ще називають прогестиновою фазою, бо домінуючим гормоном буде прогестерон, який продукується жовтим тілом яєчників, та блокує продукцію гіпофізарного ФСГ – ендометрій набрякає, та потовщується у 2 рази. Щойно життєвий цикл жовтого тіла добігає кінця, ендометрій відшаровується, бо відповідно знижується рівень прогестерону, – це викликає початок менструальної фази. Після чого розблоковується процес росту фолікулів яєчника, які вже починають продукувати естрогени. Вони будуть стимулювати фазу регенерації та проліферації. Завдяки цьому починається оновлення функціонального шару ендометрію і в фазу проліферації – ендометрій починає рости. Коли ендометрій повністю оновився – настає фаза спокою, а в середині циклу відбувається овуляція і фази повторюються. Якщо ця система зазнає змін – менструація або не настає зовсім, або змінює свій характер. Саме це є широко диференціально важливим, щоб уникнути рідкісної або важкої патології, оскільки багато критичних станів можуть проявлятися симптомом аменореї. Етіологію аменореї можна класифікувати як: аномалії відтоку, первинна недостатність яєчників, розлади гіпоталамо-гіпофізарної системи та інших ендокринних залоз, а також наслідки хронічних захворювань. [1, 2]

На даний час існує кілька видів аменореї, які класифікуються за причинами та особливостями виникнення. Первинна аменорея характеризується відсутністю менструацій у підлітків до 16-річного віку, які ніколи не мали менструального циклу. Цей стан часто пов'язаний з генетичними або вродженими аномаліями, як-то синдром Тернера, коли відсутня частина або одна з двох X-хромосом. Інші можливі причини включають анатомічні дефекти, як, наприклад, атрезія шийки матки або наявність вагінальної перегородки. Також до первинної аменореї можуть призвести гормональні порушення в гіпоталамо-гіпофізарній системі, яка відповідає за регуляцію статевих гормонів. Вона може бути наслідком затримки статевого дозрівання, зумовленої генетичними факторами або надмірними фізичними навантаженнями. У підлітків з первинною аменореєю можуть бути інші ознаки затримки статевого розвитку, як-то відсутність вторинних статевих ознак. Вторинна аменорея визначається як відсутність менструацій у жінок, які раніше мали регулярний менструальний цикл, протягом трьох або більше місяців. Вона може бути пов'язана з вагітністю, лактацією, менопаузою або з більш серйозними порушеннями, такими як синдром полікістозних яєчників, надмірний рівень пролактину, гіпотиреоз або розлади функцій надниркових залоз. Також вторинна аменорея може виникнути через значний стрес, раптову втрату ваги або інтенсивні фізичні тренування, що призводить до гіпоталамічної аменореї, коли порушується функція гіпоталамуса. [2,3,4]

Висновок: Отже, менструальний цикл є важливим показником жіночого здоров'я, а його порушення, такі як аменорея, можуть свідчити про наявність серйозних розладів у роботі організму. Розуміння причин первинної та вторинної аменореї допомагає своєчасно виявити можливі генетичні, гормональні або фізіологічні фактори, які можуть впливати на репродуктивну систему та загальний стан жіночого організму.

Список використаних джерел

1. Oktay, Kutluka, Sönmezer, Murate. Current Opinion in Obstetrics and Gynecology 20(4):p 408-415, August 2008.
2. Marsh, Courtney A. MD, Grimstad, Frances W. Obstetrical & Gynecological Survey 69(10):p 603-612, October 2014.
3. B. McIver et al. Evaluation and management of amenorrhea Mayo Clin Proc: p 685-690, December 1997.
4. Fertil Steril. The practice committee of the American Society for Reproductive Medicine Current evaluation of amenorrhea: p 219-225 November 2006.

Section: Pedagogy, Philology and Linguistics

GENDER STEREOTYPES AND THE WAYS OF THEIR ELIMINATION IN THE MODERN ENGLISH LINGUOCULTURE

Pashkova Yekateryna

Master's student

Department of foreign languages

Kryvyi Rih State Pedagogical University, Ukraine

At the current stage of cultural and linguistics development, the issue of advancing gender studies as one of its formative components, is gaining increasing significance. The issue in question is becoming particularly relevant due to its direct influence on the global transition toward an unbiased, inclusive and interconnected society.

In its turn, language appears to be an important factor which contributes to the spread of corresponding trends and often leads to the emergence of gender-related stereotypes in the English language.

At the core of this discussion lies the definition of «gender», rephrased in the English-speaking tradition, particularly in the Cambridge Dictionary as: «a group of people in a society who share particular qualities or ways of behaving which that society associates with being male, female, or another identity» [2].

Therefore, it is true to state that gender is a socially based term constructed upon the individual's self-identification and usually determined by a specific historical period, its constituents, and a personal set of characteristics, such as age, sex, nationality, mentality, values, level of education, etc.

These very factors are often the drivers of bias and rejection of the «new» in the context of addressing gender issues, which are framed as «foreign» and «unnatural» within the boundaries of certain established cultures.

So, the problem of gender stereotypes development in modern English-speaking linguistic culture is one of the priority research areas in general gender linguistics. It is well known to be characterized by a certain asymmetry in favour of the masculine in a language. The phenomenon in question is called linguistic androcentrism. It has a tendency to lead to the disappearance of the feminine in oral / written communication and, accordingly, contributes to the formation of a purely masculine picture of the world [1, p. 98].

First of all, among the examples of such linguistic sexism are some gender-marked words which denote the profession / occupation titles. They are stereotypically divided into purely masculine words associated with power, strength, management, physical labour (businessman, chairman, salesman, councilman, landlord, waiter, etc.), and feminine ones, which traditionally include the spheres of education, beauty, care, and household chores (headmistress, housewife, handmaid, landlady, policewoman, etc.).

The formation of the profession / occupation titles majority, which was taken into account, occurs by adding the suffixes «man», «lord», «er / or» and, accordingly, «ress», «wife», «maid», «lady» and «woman» to the stem of the word, which creates a purely visual effect of the different genders presence in the English-speaking linguistic context.

Secondly, an important aspect of gender discrimination in a language is the vast use of the personal pronouns «he» and «she» which serve as means of representing exclusively feminine and masculine aspects of gender, contradicting the fundamental principles of this phenomenon functioning and does not take into account the need for other gender identities reference.

Thirdly, the use of polite forms: «Madam» / «Sir», as well as «Mr» and «Mrs» / «Ms», which requires additional indication of the person's surname, are quite common types of addressing women and men in English-speaking communicative discourse. However, these addresses focus the speaker's attention on the person's sex, status (the use of «Mrs» exclusively for married women and «Ms» for unmarried women) and social position, rather than on a tolerant attitude towards the interlocutor perceived as an individual.

Therefore, it is worth noting that although these constructions are considered to be the most commonly used ways of address at the current stage of language functioning in linguistic science, they do not take into account the basic requirement of the transition to a gender-neutral culture, being sexist language variants.

Accordingly, it is necessary to suggest qualitatively updated substitutes for the gender-marked vocabulary to address profession / occupation titles, personal pronouns, and common types of address in order to eliminate corresponding stereotypes in modern English-speaking linguistic culture.

Therefore, instead of sex-identifying professional titles, it is appropriate to introduce the following gender-neutral equivalents: businessperson / business representative instead of businessman, chair - chairman, salesperson - salesman, council member - councilman, lessor / property owner - landlord, wait staff / waiter person - waiter, etc.; and principal instead of headmistress, homemaker - housewife, servant - handmaid, lessor / property owner - landlady, police officer - policewoman, etc.

After the conducted analysis of the suggested gender-neutral, professional vocabulary, it can be concluded that its absolute majority contains the part «person», as well as the neutral «member», «maker», «owner», «lessor», «officer» and the suffix «er / or». Therefore, as a result, the absolute transition to the use of such modified, inclusive variants of outdated professional titles should not become a problem due to the general accessibility and clarity of the suggested equivalents.

The issue of language stereotypes elimination associated with the use of the personal pronouns «he» and «she» in the English linguistic discourse has become the subject of many scholars' scientific papers, in particular, the one of C. D. Kirk-Giannini and M. Glanzberg, which suggests the use of «they» to denote the singular as an inclusive alternative to the above-mentioned pronouns. First of all, this is due to the convenience of the use of such a linguistic referent in the context of an expression

or sentence, as well as the absence of discrimination against any gender other than feminine or masculine [3, pp. 9-10].

Thus, the implementation of the personal pronoun «they» is to become the most appropriate option for promoting gender-neutral language into the general use, mainly because the creation and popularization of a completely new identifying, lexical unit will not contribute to the rapid elimination of the problem. In particular, it can be explained by the time required for the implementation into linguistic discourse and the assimilation of a new lexical unit by native speakers, which, accordingly, will significantly extend the period of gender-marked «he» and «she» use.

Regarding the problem of eradicating established, discriminatory language constructions to denote addresses in the English-speaking context, the modern paradigm offers an alternative that is relevant for any gender of a person who does not wish to identify with their own sex, age, or status. The lexical unit «Mix» or abbreviated «Mx» serves as an example of neutral and unbiased language.

Moreover, it is also worth emphasizing the extreme importance of the «political correctness» concept in the modern English-speaking linguistic sphere, which is interpreted as the aim to avoid certain views and actions that imply prejudice and / or may cause offense [4]. In such a way, the observance of this principle as a basic respect condition for personal beliefs and self-identification is also an important component of gender stereotypes elimination in the English language.

In particular, among the examples of such politically correct vocabulary, the following should be singled out: visually / intellectually impaired, hard of hearing, vertically challenged, partner, spouse, young person, adult, etc., which provide the inclusion of any gender in the language discourse.

Thus, considering the researched issue of actualizing the gender-neutral language creation, devoid of gender stereotypes and prejudices, it has been established to be one of the most prospective fields in the general context of modern linguistic studies. That is why the suggested ways and methods of eliminating such stereotypes, such as politically correct vocabulary and words to indicate profession / occupation titles, personal pronouns, polite addresses, are extremely in demand and should be implemented into the general English-speaking linguistic discourse at the current stage of gender equality politics popularization.

References

1. Бойван О., Ковтун О. Теоретичні аспекти дослідження граматичної категорії роду в англійській мові. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Том 32, 2021. С.97–102.
2. Gender. Cambridge Dictionary (English). URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/gender> (дата звернення: 26.11.24).
3. Kirk-Giannini, C. D., Glanzberg, M. Pronouns and gender. In *The Oxford Handbook of Applied Philosophy of Language*, 2024. pp. 265–292. URL: <https://philarchive.org/archive/KIRPAG> (дата звернення: 26.11.24).

4. Political correctness. Oxford Learner's Dictionaries. Retrieved from <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/political-correctness> (дата звернення: 28.11.24).

INNOVATIONS TOWARDS PREPARATION OF STUDENTS MAJORING FOR SPECIALTY 292 "INTERNATIONAL BUSINESS"

Vasylyshyna Nataliia

D.Sc. in Pedagogics, Professor
Foreign Languages and Translation Department
State University "Kyiv Aviation Institute", Ukraine

Gura Oleksandr

Bachelor Degree Student
Business Management Faculty
Westminster University,
the United Kingdom of Great Britain

Annotation. Innovation and international business play a crucial role in securing competitive advantages in today's unpredictable business landscape. Modern enterprises pursue innovation both domestically and internationally to enhance their global competitiveness. Consequently, integrating this concept into the strategies of international firms has become a significant concern in contemporary discussions. This systematic study aims to advance the understanding of the interplay between innovation and international business, while also identifying emerging innovation trends that corporations must recognize to navigate the opportunities and challenges presented by developments in this field within the international business arena. Despite the wealth of literature on innovation and international business, comprehensive analyses that address both areas concurrently remain scarce. The aim of the paper is to discuss some innovations introduced into program for students majoring for specialty 292 "International Business". The research results have witnessed that business model innovation has emerged as a fundamental element in modern business education. So, the university curriculum should not merely deliver information; it must be proactively transformed to mirror the changing dynamics of various industries. By incorporating data analytics and Artificial Intelligence (AI) into program as well as integrating case studies centered on problem-solving innovation, academic university preparations will be effectively aligning their academic offerings with the demands of the industry.

Key Words: innovations, program, specialty, international business, curriculum, requirements, skills, competencies, demands, competitive industries.

Specialty 292 "International Business" encompasses the study program "International Business." The academic qualification awarded is a Bachelor in

International Economic Relations, while the professional qualification is that of a Specialist in International Business, with proficiency in a specified foreign language. The duration of the program is three years and ten months (Ignacio A., 2023).

The field of Specialty 292 "International Business" is multifaceted, equipping graduates to undertake analytical and managerial roles within central and local executive bodies engaged in international business cooperation. Graduates are prepared to make independent, ethical, and responsible decisions regarding the management of international business processes in both Ukrainian and foreign enterprises. Additionally, they are trained to participate in research and consulting activities related to international business (Cherusheva, G., 2023).

The curriculum for specialists in international business includes a range of professional subjects, such as the theory of international economic relations, the economy and foreign economic relations of Ukraine, global economy and markets, international economic integration, regulation and security of international business, international monetary and financial relations, as well as mathematics and statistics for economists. Other areas of study include management and marketing in international business, business analytics, first and second foreign languages, and business translation, among others (Nosovets, N., Piskun, O., Rekun, O., 2021).

In the study program "International Business," the focus is on the micro (corporate) level of external factors and phenomena affecting the national economy. This is defined by key concepts such as the foreign economic activities of enterprises, the organization and technology of foreign trade operations, marketing and competitive strategies of corporations in foreign markets, and corporate management in international companies, which encompasses strategic, financial, risk, personnel, cross-cultural, and creative management. Furthermore, the program addresses business planning for international investment projects and the sector-specific characteristics of international business (Ignacio A., 2023).

The educational-professional program encompasses the study of various elective disciplines, including international insurance and taxation, standardization and certification in international business, risk management in international business, business communication and etiquette, intellectual property, business organization and competitive intelligence, modern e-business strategies, global marketing strategies, strategic management, ethics and social responsibility, international business administration, business models of international companies, the development of international business within a circular economy, the global dimension of circular economy, pricing in international operations, startup entrepreneurship, reputation management, commercial mediation, management of international competitiveness, and conducting business in European markets (Andrews, J., Higson, H., 2021).

The training provided by the "International Business" study program is designed to equip students with essential knowledge and practical skills related to international business processes at the corporate level. Additionally, the program places a strong emphasis on enhancing the analytical and communication skills of aspiring

international business professionals. Throughout their studies, students concentrate their course and thesis projects on examining the conditions for conducting business in the EU, the tactical and strategic interests of regional enterprises, and they participate in practical training or dual education experiences at organizations with significant foreign economic activity, such as SKF Ukraine, Modern Expo, the Volyn Chamber of Commerce and Industry (Alavi, M., Westerman, G., 2023).

In the contemporary business landscape, organizations are increasingly pursuing innovation both domestically and internationally to enhance their competitive edge on a global scale. Consequently, innovation emerges as a crucial element for successfully penetrating international markets. This systematic literature review reveals a significant correlation between innovation and international business, identifying four key areas of focus within a broad and multifaceted framework: the innovative endeavors of multinational corporations, global value chains, innovation in emerging markets, and cross-border knowledge transfer (Ignacio A., 2023).

The research areas underscore the strategic significance of innovation in the realm of international business. However, despite the rising number of publications on these subjects, this research indicates that substantial opportunities remain for further exploration of the interplay between these concepts. Therefore, integrating innovation into the strategies of internationalized firms is a pressing concern in today's dynamic and challenging environment.

References

1. Alavi, M., Westerman, G. (2023). How Generative AI Will Transform Knowledge Work. *Harvard Business Review*. URL: <https://hbr.org/2023/11/how-generative-ai-will-transform-knowledge-work>
2. Andrews, J., Higson, H. (2021). Graduate employability, 'soft skills' versus 'hard' business knowledge: A European study. *Higher Education in Europe*, 33(4), 411-422. doi: 10.1080/03797720802522627.
3. Cherusheva, G. (2023). Conceptual approaches to the definition of "soft skills" in modern models of managerial competence. *Organizational Psychology. Economic Psychology*, 1(28), 128-137. doi: 10.31108/2.2023.1.28.13.
4. Future-Proofing Careers: Essential Skills for the Digital Age (2024). URL: <https://www.learnerbubble.com/future-proofing-careers-essential-skills-for-the-digital-age>.
5. Ignacio A. (2023) Innovation and international business: A systematic literature review. URL: https://www.researchgate.net/publication/367056546_Innovation.
6. Klus, M., Müller, J. (2020). Identifying leadership skills required in the digital age. *CESifo Working Papers*, 2020, article number 8180. doi: 10.2139/ssrn.3564861.
7. Nosovets, N., Piskun, O., & Rekun, O. (2021). Theoretical research of the concept "teacher's self skills". *Bulletin of the National University "Chernihiv Collegium" Named After T.G. Shevchenko*, 14-15(170-171), 32-36. doi: 10.5281/zenodo.5938997.

COMPARATIVE ANALYSIS OF VOCABULARY IN TEXTS OF SCIENTIFIC STYLE IN ENGLISH AND UKRAINIAN

Lebedieva Aelita

PhD in Philology, Associate Professor
Department of Specialised Translation and Foreign Languages

Moiseienko Svitlana

PhD in Technical Science, Associate Professor
Department of Informatics and Computer Sciences
Kherson National Technical University

Due to its global spread, English is the dominant language in international communication, scientific and technological communication, business, etc. This makes it important in educational programmes and professional communication in many countries. The main task of a translator is to convey information in a communicatively equivalent manner. Depending on the information, there are socio-political, literary and scientific and technical translations.

Scientific and technical texts in English and Ukrainian have common and distinctive features. The vocabulary of the scientific and technical style is characterised by specialisation, standardisation of terminology, clarity and unambiguity, neologisms and technical terms, official language and abbreviations, systematic use of symbols and logical structure, interdisciplinary coherence and dynamic adaptation. Both English and Ukrainian scientific and technical texts are distinguished by their precision, clarity and accuracy of presentation; the use of special terms, professionalisms, clichés, neologisms and abstract vocabulary. Scientific and technical texts have a complex structure, including complex sentences and various word combinations. In English, there is a predominance of complex sentences and complicated adverbial phrases: in fact, thus, (more) specifically, in relation, relating, agreeing, opposite, returning to, generalising, we saw...; таким чином – thus; у результаті того – as a result of; на підставі того, що – on the ground that; незалежно від того, що – irrespective of; відповідно до того, що – according to.

Scientific texts in both languages also contain formulaic expressions such as: the seminar will focus on ... / the seminar will focus on uncovering ... / the book deals with issues such as (concerns ...) / the conference invites papers on... / the relevance of the work.

English-language scientific and technical texts are characterised by the use of interrogative sentences, while Ukrainian texts are characterised by the use of imperative sentences [4]:

What is the relationship between mathematical models and real-world applications?

З огляду на отримані результати, можна зробити висновки щодо ефективності обраного методу та його застосування в інших математичних задачах.

In the Ukrainian language, such texts are characterised by more restrained assessments of positive aspects and a clear emphasis on critical remarks. English-language texts pay special attention to the formal structure, division into sections and subsections with appropriate titles, for example, focus of this paper is... .

In scientific and technical texts in English and Ukrainian, subjective points of view are usually avoided, focusing instead on data, facts and conclusions based on evidence. Organising words are used to build a logical text [4], for example:

firstly, secondarily, finally, additionally, moreover, furthermore, in the first place, also, last but not least, however, on the other hand, in contrast, despite this, for instance, for example, to sum up, to wrap up;

оскільки, на відміну від цього, незважаючи на це, отже, у результаті, таким чином, зокрема, а саме, з цією метою, з цієї причини, іншими словами, and many others.

The Ukrainian text also often uses instructive expressions, which is not typical for the English text:

Порівняємо традиційні та сучасні методи розв'язання СЛАР.

Розглянемо можливості використання математичних методів та моделей для аналізу та вирішення прикладних задач у різних галузях науки і техніки.

Звернемо увагу на ключові аспекти методу скінченних елементів.

Оцінимо переваги і недоліки кожного підходу для знаходження оптимального рішення.

The vast vocabulary of English, enriched by terms from other languages, reflects a history of scientific innovation and cultural interaction. This has led to the extensive borrowing and adaptation of English terms by other languages, including Ukrainian. To translate specific vocabulary, single-equivalent or selective translations are often used. In the absence of an equivalent, a literal translation is used, preserving the semantic and stylistic features of the original, i.e. loan translation.

Figurative speech is rare in scientific texts, more often in philological and philosophical works. Elements of figurative speech are found in the actual scientific subtext of the scientific style (monographs, articles, scientific reports, etc.) only to a very limited extent, in particular in the form of linguistic metaphors of a terminological nature, image metaphors.

The need to solve practical and theoretical problems of scientific and technical translation makes it important to study connotative vocabulary [3]. The latest phenomena in the field of lexis require prompt study and description, since existing dictionaries do not always reflect the real meaning of connotative words. Current research focuses on ways to translate connotative vocabulary from English into Ukrainian and includes an analysis of translation transformations. This will help to improve the quality of scientific and technical translations due to the need to adapt the latest scientific achievements for professionals and scientists.

Connotative lexical items are found in modern American periodicals on applied sciences (Electronics, Proceedings of the IEEE, Journal of Engineering for Power), as well as in modern publications on computer issues (MSDN magazine, published by Microsoft). Scientific and technical texts demonstrate lexical and stylistic heterogeneity and the use of connotative elements, which is subject to the purposes of the publication [3].

In the target language, a more general concept can be called not a dictionary equivalent, but a non-semantic word with a broader meaning. For example, the words 'beauty' or 'attractiveness' can become synonymous with the word 'advantage' in certain contexts. This phenomenon is typical of English technical writing. The next type of transformation is concretisation, which is used in translation from English into Ukrainian. This technique includes both dictionary and contextual specification.

In translation, an English word can be used metonymically: the name of a whole is transferred to the name of a part, an abstract name to a concrete one. This phenomenon can be both contextual and dictionary. For example, the word 'iron' means both a substance and various objects made of it. In Ukrainian, all these objects have independent names. An analysis of English-Ukrainian translations shows that most of the errors relate to vocabulary. The connotative vocabulary in the language of science and technology has specifics that are not sufficiently reflected in dictionaries.

Thus, scientific and technical texts require accurate knowledge of the terminology. The study of connotative vocabulary will help improve the quality of scientific and technical translations, as modern dictionaries do not always fully reflect the real meaning of these lexical items.

References

1. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с. URL: https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/Karaban_2004_576.pdf
2. Сливка Л.З. Особливості перекладу науково-технічної термінології з англійської мови на українську. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 27. Том 3. 2022, С. 144–149. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/27/part_3/27.pdf
3. Shchypachova D.S. Lexical-stylistic transformations in the English-Ukrainian scientific and technical translation / D.S. Shchypachova // Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Філологія. 2018. Вип. 18. С. 349–354. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmd_u_2018_18_50
4. Udovichenko H.M. Sherstiuk L.V. Prysiazhna Ya.D. (2024). Comparative analysis of the vocabulary of scientific and technical texts in English and Ukrainian. *Інтелект. Особистість, цивілізація*. Випуск 28. № 1. 2024, Р. 43–50. URL: <https://intelektn.donnuet.edu.ua/index.php/intelekt/article/download/104/105/411>

PRACTICAL ASPECTS OF FORMING PROFESSIONAL COMPETENCE OF COMMODITY EXPERTS

Chorna Tetiana

PhD (Technical Sciences), Associate Professor

Sahaidak Iryna

PhD (Technical Sciences), Associate Professor

Hertsun Oleksandra

student of the first (bachelor's) level of higher education

State Tax University

Training highly educated, qualified specialists capable of professional development, mobility in the development and implementation of the latest, science-intensive and information technologies, capable of correctly building a professional career, being competitive in the labor market is one of the priority tasks of the higher education system, defined by the National Doctrine of Education Development in Ukraine [4]. At the same time, the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2021-2031 among the negative trends in the modern higher education system indicates the mismatch of the skills of HE graduates with the needs of employers. Thus, employers consider the disconnection of theoretical knowledge from practice, unpreparedness for work in real business, to be a serious problem for all graduates [7]. The existence of the problem is also confirmed by the results of the ranking by the "skills" component in the Global Competitiveness Report, [1] which assesses the level of training of the current workforce in the country. Given the above, further improvement of professional training of specialists remains a pressing issue for HEIs.

The fundamental basis of the professional competence of a modern commodity expert is the ability to freely navigate a wide range of goods and services, competently conduct commodity expertise and determine the main factors affecting the quality of goods, conclude business contracts, understand related areas of activity, be responsible, competitive in the labor market, able to effectively perform work in the specialty at the level of world standards, be ready for constant professional growth, social and professional responsibility [2].

The National Educational Standard for the Training of Commodity Experts defines the training of highly qualified specialists capable of solving practical problems and complex specialized tasks in entrepreneurship, trade and exchange activities as the main goals of training.

The State Tax University trains applicants for the first (bachelor's) level of higher education under the educational and professional program "Commodity Studies and Expertise in Customs" (field of knowledge 07 "Management and Administration", specialty 076 "Entrepreneurship and Trade"). The purpose of the specified educational and professional program is the formation and development of general and professional competencies in the field of entrepreneurship, trade and

customs, which are aimed at the professional training of the applicant at the modern level necessary for employment and self-realization in society [5]. The ability to independently acquire and improve the competencies necessary for effective professional activity in the chosen field, creative thinking, and the ability to make non-standard decisions are important criteria for assessing the competitiveness of a specialist. Accordingly, among the main program learning outcomes provided for by the educational and professional program "Commodity Science and Expertise in Customs", the achievement of which contributes to the formation of professional competencies of a commodity expert, first of all, attention should be paid to the following skills and abilities [5]:

- evaluate the characteristics of goods and services in entrepreneurial and trading activities using modern methods;
- freely operate with professional terminology of commodity science and technologies of commodity production;
- identify, describe, code and characterize goods from the standpoint of modern commodity science; - determine, evaluate and control the quality and safety of various groups of goods, while complying with storage requirements in accordance with current regulatory documents in order to ensure consumer requirements;
- carry out market control and supervision through examination of goods: documentary, quality, quantity, completeness, packaging and labeling in accordance with the requirements of standards, contracts or technical regulations, using modern methods of qualimetry in order to predict the dynamics of the quality of goods based on the analysis of patterns of changes in their consumer properties;
- apply systems of description and coding of goods, using international classifiers in accordance with the features of classification of goods for customs purposes, identify goods by a specific code in accordance with the UKT Foreign Economic Activity;
- monitor the compliance of the description of goods, commercial vehicles moving across the customs border of Ukraine with the data in customs declarations, develop a methodology for forming the commercial, customs and statistical value of goods during foreign economic activity; apply methods and technical means of customs control.

The key role in achieving the specified results. The study of special disciplines, the practical orientation of the educational and professional program and the involvement of students in diverse research activities play a role in the study of professional training. Thus, the study of disciplines of the professional training cycle ("Chemistry", "Microbiology", "Theoretical foundations of commodity science", "Commodity science and expertise of food products", "Commodity science and expertise of non-food products", "Industrial technology systems in the branches of the economy", "Instrumental research methods and sensory analysis", "Economic informatics", etc.) involves the acquisition by students of skills in working with modern laboratory and measuring equipment; mastering the basics of mathematical

modeling of commodity circulation processes; acquiring knowledge of the modern assortment of goods, materials science of raw materials, etc.

The formation of practical skills is carried out through the performance of practical and laboratory work. Practical classes as a form of organizing the educational process allow the formation of skills and skills for their practical application through individual performance of appropriately formulated tasks. Laboratory classes help students acquire skills in working with laboratory equipment, equipment, computing technology, measuring equipment, and experimental research methods that are necessary for practical work and play an important role in training specialists through independent performance.

In addition, an important role in the formation of professional competencies is played by the involvement of students in scientific and research work. Thus, in order to activate the cognitive activity of young people, a scientific society of students operates at the university, and the scientific circle "Innovation" operates directly at the graduate department of customs and commodity science. Involving students in scientific and research activities contributes to the acquisition of skills in working with large amounts of information, as well as the ability to adequately perceive events and respond to the situation, maintain attention and observation, find their own mistakes and ways to correct them, and develop analytical abilities [8].

At the State Tax University, the material base for ensuring practical, laboratory classes and research work is the Training Laboratory of Customs Control and Security, Commodity Expertise, which is a structural unit of the Educational and Scientific Institute of Economic Security and Customs at the Department of Customs and Commodity Studies. The functioning of the laboratory is primarily aimed at ensuring and developing the scientific, educational and methodological component of specialist training, organizing scientific and research work [6].

The main tasks of the laboratory in the context of training applicants for the educational program "Commodity Studies and Expertise in Customs" are to provide conditions for conducting laboratory, practical and seminar classes, educational and production practices. In particular, we are talking about [6]:

- research of the range of industrial products;
- assessment of consumer properties and quality indicators of raw materials, materials, finished products;
- identification and determination of counterfeit goods;
- establishment of a class or group of goods;
- determination of the name and affiliation of the product (unknown object), in particular to products (substances), the import/export of which is limited or prohibited;
- analysis of the conformity of the product to the quality characteristics and technical description for it;
- identification of deviations of the quality indicators of the products from the normative values;

- establishment of the UKT FEA code in order to correctly calculate the duty and other customs payments.

Thus, the educational program for training applicants of the first (bachelor's) level of higher education "Commodity science and expertise in customs affairs" takes into account the requirements of the modern labor market regarding the formation of practical skills of specialists in the field of commodity science.

References

1. The Global Competitiveness Report. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
2. Володавчик В.С. Формування професійної мобільності майбутніх товарознавців у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 12.00.04. Старобільськ, 2021. 21 с.
3. Діденко Є.П. Формування дослідницької компетентності майбутніх товарознавців-експертів у процесі викладання хімічних дисциплін. Інноваційна педагогіка. 2018. Вип. 3. С. 112-115.
4. Національна доктрина розвитку освіти (затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3472002-119>
5. Освітньо-професійна програма «Товарознавство та експертиза в митній справі» першого (бакалаврського) освітнього рівня спеціальності 076 «Підприємництво та торгівля», затверджена Вченою радою Державного податкового університету (протокол від 21 червня 2023 року № 13). URL: <https://dpu.edu.ua/kaf-myt-spravy-tovarozn?view=article&id=504:op-tovaroznavstva&catid=148>
6. Положення про Навчальну лабораторію митного контролю та безпеки, товарознавчої експертизи, затв. Вченою радою Державного податкового університету, протокол від 26.05.2022 р. №9 (введено в дію наказом Державного податкового університету від 14.07.2022 р. №608). URL: <https://dpu.edu.ua/uk/navch-lab-mytkontrbezp-toveks>
7. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки URL: <https://cutt.ly/n8WOMCK>
8. Чорна Т.М., Сагайдак І.С. Особливості підготовки здобувачів вищої освіти за ОПП «Товарознавство та експертиза в митній справі». Актуальні питання експертної та оціночної діяльності: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Старобільськ – м. Полтава, 25-26 листопада 2021 р.). Харків: Вид-во Іванченка І.С., 2021. С. 288-292.

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Хмельницька Олена Сергіївна

кандидат педагогічних наук, доцент

Олексенко Сергій Сергійович

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Факультет гуманітарної освіти і соціальних технологій

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Постановка питання про використання інноваційних технологій в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів неможлива без виділення концептуальних особливостей термінів «технологія» і «інновація». Технологія зазвичай відноситься до процесу (серії дій), який вирішує різні, в основному інженерні проблеми, в основному технічне виробництво різних продуктів. Технологія в освітньому процесі відноситься до процесу, який має певну мету - досягти хорошого результату, тобто підготувати підготовленого та компетентного вчителя чи професіонала. Слово «технологія» в буквальному перекладі з грецької означає «майстерність мислення». Таким чином, технологія в освітньому процесі майбутнього вчителя - це грамотно і творчо організований процес, який ефективно управляється вчителем, тобто керована система з передбачуваними результатами.

Що ж стосується поняття «інновація», то його автором вважають австрійського вченого І. А. Шумпетера, який у 1930-х роках відокремив поняття «винаходу» (нове технічне знання) від «інновація» (практичне застосування нового знання) [7, с. 355].

На сьогоднішній день не існує єдиного загальноприйнятого визначення поняття «інновація». Існують різні і часто суперечливі точки зору на те, що слід розглядати як інновації, такі як абсолютно нові або вдосконалені старі, глобальні або локальні зміни, новий процес створення або його наслідки, нові або просто актуальні та важливі. Основою для закріплення існуючих поглядів є системний підхід, тобто розгляд інновацій як навмисної зміни призводить до прогресивного розвитку інновацій конкретної системи, яка розвиває цю систему.

Таким чином, проблема ефективного навчання - це не тільки зміст і цілі навчання, але також інструменти та інноваційні технології. Це педагогічні інноваційні технології, які поєднують в собі традиційні методи та інновації, досвід і дослідження, загальну інтеграцію перевірених методів і експериментальних результатів і стають необхідними для ефективного процесу підготовки майбутніх фахівців в галузі освіти.

Зрозуміло, що підготовка майбутніх педагогів в сучасних умовах вимагає

технічного супроводу навчального процесу, спрямованого в першу чергу на розвиток педагогічних, інформаційних і комунікативних здібностей майбутніх педагогів, формування самостійного досвіду роботи. Тут, як показує досвід дослідників, незамінна технологія ПІТ «пізнання-інтерпретація-творчість», яка забезпечує професійну підготовку і розвиток інформаційно-комунікативних здібностей. Ефективність цієї методики залежить від здатності здобувачів освіти інтерпретувати отримані знання, переводити людські знання і загальнокультурний досвід в педагогічну діяльність, аналізувати педагогічні об'єкти і явища, розуміти і обґрунтовувати педагогічні закономірності, а також брати їх за основу при розробці педагогічної практики [1, с. 146].

Зрозуміло, що невід'ємною складовою комунікативної культури сучасних педагогів є вміння спілкуватися з інформацією - самостійно працювати в інформаційно-комунікативній сфері, знаходити і використовувати вербальні і невербальні засоби комунікації в сфері багатомовної освіти, передавати інформацію в процесі діалогу і взаємодії. освітнє середовище, що відображає педагогічну позицію в конкретних ситуаціях взаємодії педагога і здобувача [2, с. 112].

Техніка (метод) тематичних досліджень (тематичне дослідження) також ефективна і дозволяє учням зрозуміти педагогічну ситуацію і знайти найбільш відповідне рішення. Цей метод забезпечує формування інтересу до діяльності учнів і активізує інтелектуальний потенціал. Однією з умов, при якій неможливо набути комунікативних навичок в процесі навчання, є використання активних форм навчання, таких як метод аналізу конкретної ситуації або метод рольових або імітаційних ігор. Адже комунікативні навички формуються в процесі навчання, виховання, вирішення виховних завдань і є засобом розпізнавання і реалізації особистості в процесі спілкування і діяльності.

Як впливає з попередньої частини дослідження, основою комунікативних навичок є розвиток індивідуальних комунікативних навичок майбутніх педагогів у поєднанні емоцій, думок та дій, що виникають у певному соціальному контексті. він полягає у сприянні самоорганізації більш ефективного розвитку культури спілкування. це саморозвиток засобів організації комунікативних взаємодій [1, с. 148].

Ефективність процесу формування комунікативних здібностей обумовлена низкою психолого-педагогічних факторів, які можна визначити як важливі обставини, що впливають на успішність розвитку спілкування між майбутніми педагогами. Фактори успіху засновані на структурі освітньої діяльності і можуть бути визначені її структурними елементами. Це створює умови для розвитку внутрішньої мотивації до спілкування. Вдосконалюйте освітній процес, залучаючи здобувачів до процесу активного обговорення конкретних ситуацій, пов'язаних із здійсненням освітньої діяльності. Участь студентів у пошуку, відборі та формуванні банків освітніх ситуацій, у тому числі в повсякденній професійно-педагогічній діяльності та виборі стилів спілкування в екстремальних (конфліктних) ситуаціях; активізація самооцінки якості

комунікативної діяльності за допомогою порівняльного аналізу зростання власних досягнень.

Важливим прийомом формування комунікативних здібностей майбутніх педагогів є організація ефективного освітнього спілкування між викладачами та здобувачами в освітньому процесі вищої освіти. Оскільки спілкування-це двосторонній процес обміну інформацією, результатом якого є взаєморозуміння, високий рівень комунікативних навичок вчителів, спілкування студентів в цілому, його можна охарактеризувати як значущий аспект соціальної взаємодії. Процес комунікації складається з окремих актів, за посередництва яких реалізуються основні її функції: управлінська - пов'язана з успішністю функціонування певної організації і є генетично і структурно вихідної; інформативна - пов'язана з обміном інформацією і науковим аналізом змісту інформаційних повідомлень; емотивна - пов'язана з емоційними переживаннями; фактична - пов'язана зі встановленням контактів [3, с. 94].

Одним із прийомів успішного формування комунікативних навичок майбутніх педагогів є використання в процесі навчання таких форм, методів і прийомів навчання здобувачів, як соціально-психологічне виховання, рольове навчання, групове соціально-психологічне навчання, практичні заняття з формування комунікативних навичок і професійне спілкування [4].

Як правило, під час проведення тренінгу особливу роль відіграє викладач, рівень його підготовки до проведення такого методу навчання, наявність звання «тренер по комунікації» тощо. Тренінги є одними з найбільш ефективних методів навчання та засвоєння практичних умінь тому, що під час участі в тренінгу працює кожен студент, практично все побудовано на тренуванні тих чи інших навичок, умінь, компетенцій за допомогою системи спеціальних вправ, вбудованих в загальну логіку тренінгу.

Тренінг (англ. - training спеціальний тренувальний режим, тренування) - це вид навчання, при якому частина матеріального змісту зводиться до мінімуму, при цьому основна увага приділяється розвитку практичних навичок і здібностей. Спеціально розроблені ситуації моделюються і реалізуються на тренуваннях. Учасники тренінгу мають можливість розвинути та інтегрувати практичні навички, необхідні для роботи, опанувати модель поведінки та змінити ставлення до власного досвіду. Викладач-репетитор підтримує діяльність учасників тренінгу на зовнішньому рівні наступними способами: додайте елемент Незалежності в свій освітній контент. Це може бути пов'язано з діловими іграми, дискусіями і т.д. широке використання.

Також, ефективними засобами формування комунікативної компетентності також є технології інтерактивного навчання і метод проектів. Використання проектної діяльності в процесі підготовки майбутніх педагогів сприяє формуванню умінь і навичок роботи у співпраці (колективне планування; взаємодія з будь-яким партнером; взаємодопомога в групі у вирішенні спільних завдань; ділове спілкування); освітнього менеджменту (проектування процесу, планування діяльності, часу, ресурсів; прийняття рішень і прогнозування їх

наслідків, аналіз власної діяльності); комунікативної діяльності (ведення діалогу, дискусії; постановка питань; відстоювання власної зору, пошук компромісу); презентаційної роботи (навички монологічного мовлення, вміння впевнено тримати себе під час виступу, відповідати на незаплановані питання) [5, с. 146].

Метод проектів органічно поєднується з технологіями інтерактивного навчання, дає можливість майбутнім педагогам опанувати істотними компонентами співробітництва, а саме: позитивна взаємозалежність; особистісна взаємодія, стимулює застосовувати кооперативне навчання; навички міжособистісного спілкування в невеликих групах; обробляти дані про роботу групи. Використовуючи методи інтерактивного навчання, майбутні педагоги можуть отримати професійні знання, включаючи міжособистісне пізнання і міжособистісні відносини, закони логіки і аргументації, мовний етикет; культура мовної та невербальної взаємодії. Використання проектних методів і методів інтерактивного навчання на практичних заняттях сприяє формуванню в здобувачів комунікативних навичок, таких як здатність висловлювати свою точку зору, вступати в діалог, відповідати на незаплановані питання і виступати перед великою кількістю слухачів. Працюйте в групах, вирішуйте конфлікти, допомагайте один одному, встановлюйте емоційні контакти. Працюйте в команді [6, с.316].

Тому для розвитку комунікативних навичок під час професійного навчання необхідно використовувати найбільш ефективні методи і форми завдяки інноваційним технологіям. Ми визначили основні інноваційні технології, які повинні використовуватися під час професійної підготовки майбутніх педагогів: комунікативні навички як ті, які можуть поєднувати технології та інструменти, а також у формі активної взаємодії сприятимуть інтеграції навичок.

Список використаних джерел

1. Галацин К.О. Умови формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів. Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал. Дрогобич: РВВ "Коло", 2012. № 7 (90). С. 144-148.
2. Заболотська О. О. Методика формування комунікативної культури студентів на практичних заняттях з іноземних мов. Актуальні проблеми психології. 2017. Т.7. С. 112-116.
3. Кириченко Р.В. Комунікативний потенціал особистості студентів вищих технічних навчальних закладів. Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова. Психологія. Том 17. Випуск 8(20). Одеса, 2012 р. С. 91-97.
4. Ковальчук В.І. Комунікативні компетенції керівника. Відкритий урок: розробки, технології, досвід. №3 (171) 2009. С.14-17.
5. Ковальчук В.І., Огороднік В.Р. Психолого-педагогічні засади розвитку комунікативної компетентності керівника ЗНЗ. Науковий вісник національного університету біоресурсів и природокористування України. Серія: Педагогіка,

психологія, філософія. 2017. Вип. 259. С. 141-147.

6. Когут І. В. Обґрунтування методики формування професійно- педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університету імені Григорія Сковороди». Додаток 2 до Вип. 35. Том IV (16). К.: Гнозис, 2015. С. 315-323.

7. Кравцова І. А. Особливості формування комунікативної компетенції майбутніх учителів початкових класів. Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки. 2015. Вип. 67. С. 354-361.

TECHNOLOGICAL INNOVATIONS AND PEDAGOGICAL STRATEGIES IN FOREIGN LANGUAGE COMPETENCY DEVELOPMENT: A COMPREHENSIVE ANALYSIS OF DISTANCE LEARNING AND PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES

Aniskova Yevheniia

master's degree

Lazar Svitlana

master's degree

Faculty of Trade and Marketing

State University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

By revolutionizing conventional teaching methods and increasing access to language learning possibilities, distance learning has become an essential part of contemporary foreign language education. The way students interact with foreign language information has been completely transformed by the incorporation of cutting-edge technology, especially interactive apps and artificial intelligence, which provide individualized learning experiences and instant feedback systems. This educational landscape has been further improved by virtual classrooms and online tutoring platforms, which offer real-time interaction with native speakers and create immersive environments that mimic real-world language situations [1]. In addition to increasing learner engagement, these technological developments have shown a strong beneficial influence on learning results and student desire for learning foreign languages.

In contemporary educational settings, distant learning's flexibility and customization in foreign language instruction offer substantial benefits. Pupils can study difficult language ideas several times and advance in accordance with their own learning curves since they can access the learning materials at their own speed. Working professionals and students in various time zones especially benefit from this flexibility, which allows them to continue practicing their language skills consistently

in spite of hectic schedules or geographic limitations. This customization has been further improved by the use of adaptive learning algorithms, which provide customized learning routes according to each learner's performance and learning preferences [2].

Furthermore, important information on student motivation and engagement may be gleaned from the psychological aspects of distant learning in foreign language instruction. According to recent research, individualized learning settings have a big influence on students' emotional attachments to language acquisition in addition to accommodating different learning preferences. A psychologically safer learning environment is produced by lowering common classroom fears, such as the dread of public speaking or the need for instant grammatical corrections. Because social pressure is lessened while using digital platforms, language learners are more likely to try new things and make mistakes—two things that are essential to language acquisition. Adult learners and professionals who may have previously encountered language learning obstacles in traditional educational settings would especially benefit from this psychological safety [7].

However, there are significant difficulties in the distant learning setting because of the strong reliance on technology. Digital tools make studying easier, but they may also be a barrier for pupils who don't have access to modern equipment or dependable internet connections. Furthermore, the development of natural conversation skills and cultural awareness may be impacted by the decreased possibilities for unplanned real-life language practice [3]. The link between technological integration and learning efficacy in remote language instruction is depicted in the following chart 1.

Chart 1. Technology integration and learning effectiveness in distance language education

Technology Integration Level	Learning Effectiveness (%)	Student Interaction Rate (%)	Teacher Satisfaction (%)
Basic (Email & PDF materials)	65	45	58
Intermediate (LMS & Video Calls)	78	60	72
Advanced (Interactive Tools & AI Support)	85	75	84

As shown in the chart above, the relationship between technology integration and learning effectiveness demonstrates a positive correlation, though it also reveals the concurrent need for maintaining robust student interaction levels to achieve optimal learning outcomes [4].

Modern distance learning techniques have demonstrated encouraging outcomes in language acquisition, especially when utilizing cutting-edge technologies. Research shows that as compared to traditional classroom settings, kids who use complete digital learning platforms exhibit equivalent or even better language ability. Future developments in artificial intelligence and virtual reality hold promise for

improving language learning's immersive elements and maybe resolving the present shortcomings in useful conversational skills (see Chart 2 [5]).

Understanding the effectiveness of remote language learning is further enhanced by the junction of cognitive learning theories and technology integration. Effective digital learning systems must proactively manage intrinsic, extraneous, and relevant cognitive burdens, according to cognitive load theory. In order to maximize cognitive processing, adaptive algorithms are increasingly included into advanced learning management systems. These algorithms dynamically modify the presentation format, learning sequences, and content complexity. Neural network-based solutions, for example, are able to identify when a student is experiencing cognitive fatigue and automatically present more interesting, multimodal information to sustain the best possible learning engagement. Learners are continuously challenged without suffering from excessive cognitive strain because to this clever design [8].

Chart 2. Future Technology Implementation in Language Learning

Technology Type	Expected Implementation Year	Predicted Impact Level (%)	Primary Learning Benefit
Advanced AI Tutoring	2025	85	Personalized Feedback
VR Immersion Rooms	2026	90	Cultural Immersion
Neural Language Processing	2025	88	Pronunciation Accuracy
Augmented Reality Integration	2027	92	Real-world Application

A multidimensional approach to language learning that goes beyond conventional methodological bounds has been presented by the incorporation of sophisticated pedagogical technology, which has drastically changed the landscape of foreign language competency development. In order to methodically create entire language abilities, pedagogical technologies comprise a complex ecosystem of digital tools, instructional techniques, and methodological advances [9].

The process of developing skills in linguistic, communicative, and intercultural domains is intricate and multifaceted when using pedagogical technology to build foreign language competence. Modern teaching strategies make use of technology advancements to provide comprehensive learning environments that concurrently target several competency characteristics. By embracing dynamic, contextual, and individualized educational experiences, these technologies allow for a more nuanced and adaptable approach to language skill development, going beyond linear learning models [10].

The accompanying analytical frameworks, which are shown in charts 3 and 4, provide a thorough illustration of the efficacy of pedagogical technologies in the development of foreign language proficiency.

Chart 3. Pedagogical Technology Impact on Language Competency Dimensions

Competency Dimension	Technological Intervention	Performance Improvement (%)	Implementation Complexity
Linguistic Competence	AI-powered Grammar Analysis	78%	Moderate
Communicative Competence	Interactive Dialogue Simulations	85%	High
Intercultural Competence	Virtual Cultural Immersion Platforms	72%	Very High
Pragmatic Competence	Context-Adaptive Language Scenarios	80%	High
Strategic Competence	Adaptive Learning Path Algorithms	76%	Moderate

Chart 4. Technological Interventions in Language Competency Development

Technology Type	Primary Competency Target	Estimated Efficiency Ratio	Projected Developmental Impact
Adaptive Learning Platforms	Comprehensive Language Skills	0.85	Personalized Skill Enhancement
Immersive Virtual Reality	Communicative and Cultural Competence	0.92	Contextual Learning Acceleration
Natural Language Processing Tools	Linguistic Accuracy	0.88	Precision-Drive Skill Refinement
Intelligent Tutoring Systems	Strategic Language Learning	0.80	Adaptive Competence Mapping
Collaborative Online Platforms Interactive Communication	Skills	0.82	Social Learning Optimization

There is significant potential to overcome conventional constraints in language competency development through the thoughtful application of pedagogical tools. Through the development of intelligent, context-sensitive, and adaptable learning environments, these technologies provide a more thorough and customized method of language skill acquisition.

Understanding the intricate relationship between instructional approaches and technical tools is essential to this technological integration. In addition to technological complexity, its implementation necessitates a thorough comprehension of language theory, learning psychology, and instructional design concepts. The most successful strategies exhibit a smooth integration of pedagogical knowledge with

technical innovation, resulting in learning environments that are both pedagogically sound and technologically sophisticated [11].

According to new study, the evolution of foreign language proficiency will likely depend on the ongoing improvement of intelligent, adaptable technology that can adjust to the demands of each student on a dynamic basis. A paradigm change in language education from standardized, one-size-fits-all approaches to highly customized, intelligent learning paths is represented by the possibility of personalized, context-aware learning experiences.

Global Statistical Landscape of Digital Language Learning

A transformational statistical story in the field of digital language learning is shown by recent comprehensive investigations. About 62% of language learners now use digital platforms as their primary or supplemental learning method, up 35% from just five years ago, according to a 2024 worldwide educational technology study. By 2026, the online language learning technology industry is expected to increase at a compound yearly growth rate of 13.2% to \$24.5 billion. Notably, 78% of language learning institutions in North America and Asia-Pacific are using cutting-edge digital learning systems, making these areas leaders in technology integration.

Developing countries are rapidly catching up, with mobile-based language learning applications showing a 55% year-on-year adoption rate, particularly among young professionals and students seeking flexible, accessible language education solutions [13].

Demographic and Performance Insights in Technology-Enhanced Language Learning

The demographic and performance aspects of electronic language learning interventions are further clarified by empirical data. Learners who use cutting-edge AI-powered and adaptive learning platforms acquire language skills on average 32% quicker than those who use traditional classroom techniques, according to a thorough meta-analysis of 147 worldwide research. Interesting trends emerge when gender-disaggregated data is examined: male learners favor gamified learning methods by 22%, while female learners engage with interactive language learning tools at a 15% greater rate.

When using individualized, technology-driven learning platforms, learners between the ages of 25 and 40 exhibit the greatest performance increases, with a 41% greater skill retention rate, according to age-based data. It's interesting to note that multilingual areas adapt to technology more quickly; Singapore and Luxembourg, for example, record more than 85% successful technology integration in their language education systems [14].

In conclusion, recent advancements have fundamentally changed the field of foreign language instruction by skillfully fusing pedagogical approaches with technical advancements. Technology exhibits a complicated, dynamic link between digital tools and educational success, acting as both a facilitator of advanced learning and a possible barrier. Modern digital tools and flexible teaching methods have significantly increased learning accessibility, engagement, and competency development in linguistic, communicative, and intercultural domains.

Future developments in technology, especially in the areas of virtual reality, artificial intelligence, and adaptive learning platforms, have the potential to remove current barriers and open up previously unheard-of possibilities for individualized language learning in online environments. The continuous development of technological interventions and distance learning approaches points to a bright future for teaching foreign languages, provided that educational establishments continue to strike a careful balance between cutting-edge technology integration and exacting, practical pedagogical application.

In addition to improving language learning experiences, this all-encompassing strategy offers a fundamental rethinking of how linguistic competences are created, evaluated, and attained in a world that is becoming more digitally linked [6, 11].

References

1. Williams, P. (2023). Virtual Classrooms and Language Acquisition: A Comprehensive Analysis. *International Journal of Educational Technology*, 12(4), 156-171.
2. Brown, M. (2023). Personalization in Online Language Learning: A Systematic Review. *Educational Technology Research*, 41(2), 112-128.
3. Rodriguez, C. (2023). Barriers to Effective Online Language Learning: A Global Perspective. *International Journal of Language Education*, 14(3), 167-182.
4. Thompson, R., Garcia, M., & Lee, S. (2023). Technology Integration Patterns in Distance Language Education. *Journal of Educational Technology*, 25(1), 45-60.
6. Anderson, P. (2023). Future Trends in Digital Language Learning: A Predictive Analysis. *Technology in Education Quarterly*, 28(4), 189-204.
7. Kumar, S., & Lee, J. (2023). Balancing Technology and Pedagogy in Modern Language Education. *Educational Innovation Review*, 16(3), 234-249.
8. Peterson, K. (2024). Cognitive Load Dynamics in Digital Language Learning Environments. *Cognitive Technology in Education*, 15(2), 78-95.
9. Chen, L., & Martinez, R. (2024). Pedagogical Technologies in Language Education: A Comprehensive Framework. *Educational Technology Research*, 42(3), 145-163.
10. Yamamoto, K. (2024). Adaptive Learning Ecosystems in Foreign Language Competency Development. *International Journal of Innovative Education Technologies*, 18(2), 76-92.
11. Rodriguez, S. (2024). Technological Pedagogies: Bridging Digital Innovation and Language Learning Methodologies. *Journal of Educational Technology and Linguistics*, 30(1), 55-73.
12. Global Education Technology Research Consortium. (2024). Digital Language Learning: Global Adoption and Market Trends Report. *Educational Technology Quarterly*, 33(2), 89-110.
13. International Language Learning Performance Institute. (2024). Technological Interventions in Language Education: A Comprehensive Performance Analysis. *Global Learning Technologies Journal*, 22(4), 67-85.

ВПЛИВ СЛЕНГУ НА ПРОЦЕС ОВОЛОДІННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Тимчук Олена

кандидат філологічних наук, доцент

Полев'як Валентина

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Кафедра практики англійської мови і методики її навчання

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

м. Дрогобич, Україна

Анотація. У статті розглядаються особливості впливу сленгових текстових повідомлень на процес оволодіння англійською мовою. Особлива увага зосереджується на соціальній ознаці мовця як одній з найважливіших і суспільно значимих цінностей, що безпосередньо впливає на культурну й когнітивну орієнтацію особистості у мовній картині світу. У процесі дослідження використовуються та вивчаються англомовні текстові повідомлення, взяті з форумів, груп у соцмережах та повідомлень.

Ключові слова: сленг, сленгові конструкції, мовна структура, лінгвістичні норми.

Введення. Мова – це динамічний феномен, що постійно розвивається під впливом таких факторів, як культура, сфера роботи, навколишнє середовище та міжособистісні зв'язки. Одним із проявів цієї динаміки є сленг, зокрема в листуванні з використанням сленгових конструкцій. Сленг – це набір виразів, фраз та ідіом, які використовуються у повсякденному житті, але не включені до офіційної мови. Введення сленгу у навчальний процес може давати як переваги, так і загрози для самого учня. Саме викладачу потрібно підказати учню, де сленгові конструкції можуть бути доцільними, оскільки сленг є невід'ємною частиною сучасної розмовної англійської мови.

Мета та задачі дослідження. Мета роботи полягає в дослідженні важливості вивчення сленгу. Основними завданнями стали вивчення впливу сленгу на процес оволодіння англійською мовою, аналіз граматичної корисності сленгу, а також визначення стратегії інтеграції сленгу в навчальний матеріал.

Результати дослідження та їх обговорення. Як витікає із визначення сленгу Трудгілом, "сленг є типом неформальної і часто розмовної мови, що використовується субкультурами або групами для позначення приналежності до групи і відокремлення від зовнішніх осіб. Він має тенденцію бути ефемерним, з новими термінами, що постійно з'являються, і старими, які виходять із вжитку", – сленг є одним із найцікавіших і водночас суперечливих елементів англійської мови, і його вивчення має значний вплив на процес оволодіння мовою [1, с. 154]. Він відображає культуру, стиль життя та ідентичність певних соціальних груп завдяки своїй живій мові, що постійно

змінюється. Сленг може стати як корисним інструментом для тих, хто вивчає англійську, так і джерелом проблем, які заважають у процесі навчання. Зважаючи на його переваги та недоліки, його вплив на засвоєння мови слід вивчати з різних точок зору. Сленг допомагає учням занурюватися в справжню мовну атмосферу, що є однією з його основних переваг. У традиційних підручниках часто зустрічаються формальні та стандартизовані слова, які можуть здатися штучними в реальному спілкуванні. Наприклад, класична фраза «How are you?» є хорошим способом розпочати розмову, але в повсякденному житті люди частіше використовують більш неформальні фрази, такі як «What's up?» або «How's it going?». Коли людина знає ці вирази, її мова стає більш природною, а мовець стає більш зрозумілим і прийнятним серед інших носіїв мови. Крім того, вивчення сленгу дозволяє ознайомитися з сучасними культурними явищами, такими як: пісні, серіали, меми та соціальні медіа, де цей тип мови є пріоритетним. Учень ризикує залишитися поза сучасною англійською культурою, якщо він не знає сленгових фраз. Сленг також відіграє важливу роль у розвитку мовного чуття та розширенні словникового запасу. Сленг часто є багатозначним або має переносне значення, яке не завжди можна зрозуміти буквально. Це стимулює учнів аналізувати контексти та асоціації під час вивчення мови. Наприклад, сленговий вислів «I'm dead!» у перекладі «це дуже смішно» не відповідає буквальному перекладу. З іншого боку, повторюваність його в реальних обставинах допомагає зрозуміти, як мова відображає емоції людини. Такий метод сприяє гнучкому підходу до вивчення лексики та сприяє засвоєнню культурних кодів, прихованих у мові, а також слів. Незважаючи на очевидні переваги, сленг може стати серйозним викликом для людей, які навчаються англійської як другої мови. Сленг, який часто не відповідає правилам граматики, є однією з головних проблем. Наприклад, фраза «Ain't nobody got time for that!» містить дві значні граматичні помилки: використання слова «ain't» замість слова «hasn't» і подвійне заперечення слова «ain't nobody». Такі конструкції можуть лякати учнів, які тільки навчаються граматичним правилам. Надмірне використання сленгу може призвести до розвитку мовних звичок, які важко виправити. Сленг має соціальні та регіональні обмеження, що створює ще одну складність. Нерідко він локалізований: слова та вирази, які популярні в одному регіоні чи серед певної демографічної групи, можуть бути абсолютно незрозумілими в іншому. Наприклад, американець може здивуватися почути британське слово «knackered», яке означає «дуже втомлений», тому що сам би використовував вирази "wiped out" чи "beat". Для британців, які звикли до більш традиційних висловів, американський вираз «spill the tea» (поділитися плітками) також може здатися дивним. Це вимагає, щоб учні докладали більше зусиль, щоб зрозуміти, який сленг є універсальним, а який ні. Крім того, сленг швидко розвивається, що робить його нестійким джерелом інформації. Фрази, які були популярні п'ять-десять років тому, можуть бути застарілими. Наприклад, фраза «YOLO» (You Only Live Once), яка колись стала всесвітнім феноменом, зараз рідко

використовується і вважається застарілою. Це означає, що учні повинні постійно покращувати свої знання, що може бути виснажливим і не завжди виправданим.

Особливо важливим є питання про те, чи доцільно використовувати сленг під час офіційних заходів. На формальне мовлення може вплинути надмірне захоплення сленгом. Здобуття досконалого рівня англійської мови для академічних чи професійних цілей є головною метою багатьох учнів. Використання сленгу в таких ситуаціях може здатися неправильним і навіть шкідливим. Наприклад, слова «gonna» або «wanna», які використовуються в розмовній мові, вважаються грубими помилками в письмових роботах.

З іншого боку, сленг не завжди шкідливий для формального мовлення. Використання його свідомо та поступово стає корисним під час навчання. Серіали, музика, соціальні мережі та подкасти – це справжні джерела, які допомагають вивчати сленг у контексті та розуміти, де та як його використовувати. Крім того, учні повинні розвивати здатність критично мислити, досліджуючи, які слова підходять для неформального спілкування та для офіційного мовлення. Важливо зберегти баланс: сленг не має бути заміником фундаментальних знань, таких як граматики, формальна лексика чи стандарти написання текстів.

Вивчення сленгу в контексті традиційного викладання англійської мови є важливим аспектом модернізації освітніх підходів. Сучасні студенти стикаються зі світом, у якому мова постійно змінюється, а традиційні методи навчання часто не враховують динамічний характер мови. У цьому контексті включення сленгу в навчальний процес стає не тільки бажаним, але й необхідним, оскільки допомагає створити більш цілісну модель вивчення англійської мови, що відповідає потребам сучасних ситуацій спілкування.

Традиційне навчання, як правило, зосереджується на граматиці, академічному стилі та офіційній лексиці, нехтуючи розмовним аспектом мови. Цей підхід забезпечує надійну основу для формального спілкування, але його обмеження можуть призвести до мовного дискомфорту в реальних ситуаціях. Наприклад, учні, які вивчили формальне «I do not understand», можуть не зрозуміти фрази «I don't get it», якщо вони не знайомі з загальноновживаними розмовними скороченнями. Тому інтеграція сленгу допомагає усунути цю прогалину, збагачуючи навчання автентичними виразами та реальними прикладами їх використання.

Однією з ключових проблем впровадження сленгу в традиційне навчання є його неформальний характер, який, на перший погляд, суперечить академічним цілям. Однак цей виклик можна перетворити на перевагу, якщо вводити сленг поступово, залежно від рівня підготовки студентів. Наприклад, на початкових рівнях вивчення мови ви можете обмежитися знайомством із загальноновживаними сленговими словами, такими як "cool" (класний) або "okay" (добре), які можна легко інтегрувати у формальний контекст. На більш просунутому рівні учні можуть вивчити складніші фрази, які вимагають

розуміння контексту, наприклад «вдарити книгу» (hit the books) або «розбити когось» (knock them dead).

Вивчення сленгу також є ефективним способом мотивації учнів. Багато студентів почуваються більш зацікавленими, коли бачать, як мова, яку вони вивчають, працює в реальному житті. Використання сленгу в класі може зробити навчання більш інтерактивним і актуальним. Наприклад, такі завдання, як аналіз діалогів із сучасних фільмів чи соціальних мереж, дозволяють учням побачити, як сленг використовується для вираження емоцій, гумору чи неформальної взаємодії. Такий підхід не тільки покращує розуміння сучасної мови, але й формує у студентів впевненість у використанні англійської мови в повсякденному спілкуванні.

Включення сленгу в традиційне навчання також відкриває можливість вивчення регіональних і соціокультурних різновидів мови. Наприклад, британський сленг ("would you like a cuppa?" - "would you like some tea?") сильно відрізняється від американського сленгу ("grab a coffee?" — "зайдемо на каву?"). Завдяки цьому студенти можуть розуміти різноманітні мовні стилі та адаптувати свою мову до конкретного контексту. Цей підхід особливо корисний для тих, хто планує подорожувати, навчатися за кордоном або працювати в міжнародному середовищі.

Ще одним важливим аспектом є методичний підхід до впровадження сленгу. Замість того, щоб викладати сленг як окрему одиницю матеріалу, його можна органічно вписати в традиційні уроки. Наприклад, під час вивчення певної граматичної теми вчитель може додати деякі варіанти сленгу, щоб краще зрозуміти розмовну мову. При обговоренні теми модальних дієслів можна показати, як скорочені форми «gonna» (going to) і "wanna" (want to) функціонують в неофіційному мовленні, підкреслюючи, що ці слова не використовуються в офіційних текстах. Такий підхід допомагає підтримувати баланс між традиційним навчанням і практичним вивченням мови.

Варто також зазначити, що вивчення сленгу може допомогти розвинути навички критичного мислення. Оскільки багато сленгових виразів мають образний характер, учні вчаться аналізувати контекст і робити висновки про значення слів. Наприклад, вислів «розбити лід» (break the ice) не має прямого значення, що спонукає учнів замислитися над метафоричним значенням вислову. Це не лише збагачує словниковий запас, але й допомагає краще розуміти культурні особливості англійської мови.

Вивчення сленгу в традиційному навчанні також відкриває нові перспективи для роботи з автентичними матеріалами. Наприклад, перегляд відеороликів із соціальних мереж, читання статей із популярних сайтів чи вивчення пісень може стати не лише джерелом сленгових виразів, але й способом глибшого занурення у сучасну англійську культуру. Це допомагає зробити навчальний процес більш захоплюючим і релевантним до сучасних реалій.

Вплив сленгу на засвоєння граматичних конструкцій є багатограним і має як позитивні, так і негативні аспекти. Щоб детальніше зрозуміти цей вплив, необхідно розглянути, як сленгові вирази змінюють граматичні правила, які з них залишаються зрозумілими в контексті, а які можуть викликати плутанину. Крім того, важливо враховувати особливості граматичних спрощень і їхній вплив на засвоєння стандартної англійської мови.

Сленг часто відхиляється від традиційних граматичних правил, спрощуючи конструкції. Наприклад:

1. Скорочення допоміжних дієслів:

У стандартній англійській фраза "I do not know" використовує допоміжне дієслово "do". У сленгу ця конструкція скорочується до "I dunno". Подібні зміни можуть допомогти студентам швидше опанувати мову на базовому рівні, оскільки вони легші для вимови та запам'ятовування. Однак, вони також знижують чіткість уявлення про синтаксичні функції допоміжних дієслів.

2. Опущення підмета:

Фрази на кшталт "Going to the store" замість "I am going to the store" характерні для розмовної мови. Хоча це спрощення не порушує основної ідеї речення, воно може створювати труднощі для студентів, які вивчають формальну мову. Вони можуть почати вважати, що такі пропуски є прийнятними в усіх стилях мовлення.

3. Подвійне заперечення:

У багатьох сленгових виразах зустрічається подвійне заперечення, як у фразі "I ain't got no money". З точки зору формальної граматики, така конструкція є неправильною. Проте вона часто використовується для підсилення емоційного забарвлення у розмовній мові. Якщо викладач не пояснить, що подвійне заперечення у формальній мові є граматичною помилкою, це може закріпитися у мовленні учнів.

Сленг часто уникає складних граматичних форм. Наприклад:

1. Вживання простих часів замість складних:

У сленгу замість конструкції з майбутнім доконаним часом, як-от "I will have finished the work by tomorrow", часто використовується простіший варіант "I'll be done tomorrow". Такі спрощення знижують мовну гнучкість учнів, адже вони не вчаться розпізнавати складні часові форми.

2. Пропуск умовних часток:

У стандартній англійській умовні речення зазвичай мають чітку структуру, як-от "If I were you, I would study more". У сленгу ж ця конструкція може бути спрощена до "If I was you, I'd study more" або навіть "I'd study more if I was you". Такий підхід спрощує розмовну мову, але збиває учнів із правильного використання підрядних структур.

3. Проблеми узгодження часів

Сленг часто не дотримується правил узгодження часів. Наприклад:

У формальній англійській: "She said that she was going to the party".

У сленгу: "She said she's going to the party".

Таке порушення узгодження часів, хоча й зрозуміле у розмовному мовленні, створює труднощі для студентів, які вивчають граматику в академічному контексті.

4. Використання нестандартних форм дієслів

Сленг іноді включає нестандартні форми дієслів, наприклад:

"I seen him yesterday" замість "I saw him yesterday".

"He done it already" замість "He has already done it".

Такі форми є неправильними з точки зору граматики, але поширені у певних соціальних чи регіональних групах. Їхнє вживання без пояснень може призводити до плутанини і неправильного використання стандартних форм.

Незважаючи на ризики, сленг може бути корисним для вивчення граматики, якщо його використовувати правильно:

1. Контекстуальне навчання:

Розгляд сленгових виразів допомагає учням зрозуміти, як граматичні конструкції адаптуються до реального спілкування. Наприклад, учень може вивчити розмовний еквівалент стандартної конструкції "I am feeling tired" у формі "I'm beat". Це сприяє кращому розумінню різних стилів мовлення.

2. Формування мовного чуття:

Учні, які регулярно стикаються із сленговими конструкціями, вчать інтуїтивно розпізнавати їхній контекст і стиль. Наприклад, вони можуть засвоїти, що "Gimme a sec" (Give me a second) доречний у неформальній розмові, але не в офіційному листуванні.

3. Розуміння мовних змін:

Сленг демонструє, як мова розвивається, спрощуючи складні конструкції. Це дозволяє учням легше засвоювати основні принципи побудови речень, які вони можуть адаптувати до своїх потреб.

Щоб уникнути негативного впливу сленгу на засвоєння граматичних конструкцій, необхідно:

1. Чітко розмежовувати формальну та неформальну мову: Викладачі повинні пояснювати, де доречні сленгові вирази, а де слід використовувати формальні конструкції. Наприклад, під час вивчення умовних речень можна порівняти "If I were rich, I would travel the world" із розмовним "If I was rich, I'd travel the world".

2. Використовувати автентичні матеріали: Використання уривків з фільмів, серіалів чи пісень допомагає учням зрозуміти, як сленг функціонує у реальному мовленні.

3. Включати сленг у контекст граматичних уроків: Наприклад, під час вивчення модальних дієслів можна порівнювати формальні "I am going to do this" із неформальними "I'm gonna do this".

У підсумку, сленг може бути як допоміжним інструментом, так і перешкодою у вивченні граматичних конструкцій, залежно від підходу до його використання. Збалансований підхід, що включає пояснення граматичних

правил у контексті сленгових виразів, допоможе учням не лише засвоїти основи граматики, але й оволодіти навичками природного спілкування.

Для ефективного засвоєння сленгових форм викладачі можуть інтегрувати їх у процес навчання у такій формі:

1. Перегляд сучасного контенту: використання серіалів, відео на YouTube чи TikTok допомагає вивчати сленг у природному контексті.

2. Групові дискусії: учні можуть обговорювати значення та використання сленгових слів, збагачуючи свої знання.

3. Ігрові форми навчання: наприклад, створення креативних діалогів із використанням сленгу.

Висновки. Отже, вивчення сленгу в контексті традиційного навчання англійської мови є важливим компонентом, який дозволяє адаптувати освіту до потреб сучасного світу. Сленг допомагає учням зрозуміти реальну мову, підвищити мотивацію та вдосконалити свої комунікативні навички. Успішна інтеграція сленгу в традиційне навчання залежить від балансу між формальним і неформальним аспектами мови, а також від використання сучасних, автентичних матеріалів. Такий підхід забезпечує не лише ефективне навчання, а й формування в учнів впевненості у використанні мови у різних контекстах.

Список використаних джерел

1. Trudgill, P. (2000). *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society* (4th ed.). Penguin.

СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ ОСВІТИ ТА ПРІОРИТЕТИ В ЯКОСТІ ОСВІТИ ДЛЯ РИНКУ ПРАЦІ

Яковишина Тетяна

к.пед.н., доцент

Кафедра педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти
Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Освіта є найважливішою структурною складовою сучасного суспільства. Соціальна цінність освіти обумовлена тим, що саме вона сприяє вдосконаленню соціальної структури суспільства, його ефективної діяльності та забезпечує стабільний розвиток всього соціуму. За цього характер системи освіти визначається відповідним типом культури та змінюється разом з ним. Тому саме гармонійна взаємодія культури та освіти забезпечує виробництво, передачу, засвоєння й споживання знань та цінностей.

Розвиток вітчизняної освіти на межі століть характеризується надзвичайно складними та суперечливими процесами, зумовленими одночасним впливом безлічі різноспрямованих як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів. З одного боку, у розвитку української освіти проявляються всі тенденції та протиріччя,

властиві еволюційному розвитку освіти у світі та які отримали назву «криза освіти». У той самий час Україна наприкінці ХХ в. вступила на шлях кардинальних соціально-економічних перетворень, ринкових реформ, що торкнулися всіх сфер життя країни, зокрема й освіти.

Освіта є однією з основних складових соціального розвитку країни, і її цінність в Україні має багатогранний характер. Так, освіта безпосередньо впливає на економічний потенціал країни. Кваліфіковані працівники, зокрема в галузях науки, техніки, медицини та інформаційних технологій, сприяють підвищенню продуктивності праці, розвитку інновацій та залученню інвестицій. Вища та професійно-технічна освіта дозволяє створювати робочі місця, знижувати рівень безробіття і сприяти економічному зростанню [2].

Соціальна цінність освіти посилюється, адже вона є важливим чинником для забезпечення соціальної мобільності, даючи людям можливість змінювати своє соціально-економічне становище. Завдяки доступу до освіти, особливо вищої, громадяни можуть отримати навички, які дозволяють їм досягати успіху в кар'єрі, покращувати свої умови життя та долати соціальні бар'єри.

Російсько-українська війна показала, що освіта є ключовим фактором формування громадянської свідомості та участі у суспільному житті. Вона допомагає людям краще розуміти свої права та обов'язки, сприяє розвитку критичного мислення та здатності брати участь у демократичних процесах. Це важливо для розвитку стабільного та справедливого суспільства. Освіта в Україні не лише передає знання та навички, але й сприяє збереженню національної культури, історії та традицій. Вона формує покоління, яке пишається своєю країною, розуміє її історію та культурну спадщину, що є основою для національної єдності.

Входження країни в європейський простір, спонукає систему освіти в Україні забезпечити рівні можливості для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального чи економічного статусу, статі, етнічної приналежності або інвалідності. За допомогою програм доступної та інклюзивної освіти країна може зменшити нерівність і створити умови для розвитку кожного.

Отже, соціальна цінність освіти в Україні полягає в її здатності сприяти розвитку економіки, забезпеченню рівності, розвитку громадянської свідомості, підтримці національної ідентичності та інноваційного потенціалу країни. Освіта не лише покращує індивідуальне життя, а й визначає шлях до стійкого соціального прогресу на державному рівні.

Аналіз усіх аспектів складного поняття «освіта» дозволив дослідникам зробити найважливіший теоретичний висновок, що саме освіта була та залишається тією провідною соціальною силою, з якою пов'язана вся історія людства, соціально-технічного прогресу, що дозволила побудувати сучасну цивілізацію та сучасну людину [1].

Таким чином, у сучасну епоху, у період формування інформаційної цивілізації проблеми освіти, її сьогодення та майбутнього стають дуже актуальними, оскільки нинішня система освіти закладає контури глобальної

ситуації XXI століття. Освіта постає як стратегічно важлива сфера соціального життя. Саме вона формує інтелектуальний потенціал нації, закладає основи її самостійності та здатності до виживання в умовах міжнародної конкуренції. Наприкінці XX століття було сформована думка про те, що освіта повинна мати абсолютний пріоритет у бюджетах держав, оскільки сприяє розвитку всіх видів соціально-значущої діяльності. Усвідомлюючи всю тяжкість сучасної соціально-економічної кризи, що випадала на цивілізований світ, дослідники філософських проблем освіти все більше переконуються у суттєвій, якщо не вирішальній, негативній ролі освіти у виникненні та розвитку зазначених кризових проявів. У цьому не можна забувати, що освіта також відчуває щонайменше важкий період занепаду. Попри все, освіта може і має взяти на себе провідну роль забезпеченні своїми специфічними засобами умов виходу світового соціуму із системної кризи, у якому він опинився.

Водночас сьогодні освітня ситуація найчастіше така, що береться до уваги переважно прагматичний зміст освіти, який, як форма трансляції культури та фактор відтворення соціального суб'єкта, не завжди сприймається як цінність та потреба.

Сучасні аналітики співвідносять освіту з процесом становлення, розвитку, розкриття здібностей людини як з процесом суто особистісним, що відбувається на рівні зв'язку «викладач – здобувач». У той же час наголошується, що це і соціальний інститут, який здійснює процес навчання та виховання особистості на користь суспільства й держави, причому, як правило, в умовах колективу здобувачів та соціальної спільноти, якою виступає кожен конкретний заклад освіти.

Зміни умов розвитку сучасного світу змушують дивитися на освіту як на щось таке, що здатне допомогти у вирішенні глобальних світових проблем. Тема освіти актуальна для України, що зробила за останнє століття небачений стрибок у подоланні неписьменності, що створила систему обов'язкового навчання, але в наш час зіткнулася з кризовими явищами у функціонуванні інституту освіти та різким падінням рівня освіченості громадян. Виявляються явні ознаки незатребуваності освіти, професійних здібностей та наукового потенціалу особистості, що призводить до девальвації освіченості у свідомості людей.

Отож, можна виділити кілька значних тенденцій змін у сфері освіти. По-перше, це загальносвітова тенденція зміни основної парадигми освіти, пов'язана зі зміною типів соціокультурного розвитку. По-друге, це рух української освіти у бік інтеграції у світову європейську культуру (демократизація школи, гуманізація освіти, комп'ютеризація, вільний вибір програм навчання). Третя тенденція полягає у адаптації системи освіти до вимог ринкової економіки. Зазначені зміни дозволяють говорити про те, що в системі освіти знаходять відображення негативні та позитивні процеси, що відбуваються в суспільстві [2].

Четверта тенденція впливає з попередньої і полягає в тому, що сучасний ринок праці вимагає кваліфікованих фахівців у таких сферах, як програмування, штучний інтелект, обробка великих даних, кібербезпека, розробка мобільних застосунків та блокчейн-технології. Інженерія, автоматизація, робототехніка також залишаються на вершині попиту. Це викликало ще одну тенденцію: сьогодні роботодавці часто ставлять вимоги не лише до професійних знань, а й до розвитку особистих якостей: комунікабельності, емоційного інтелекту, здатності до роботи в команді, лідерських навичок. Гнучкість, стресостійкість і здатність до адаптації у швидко змінному середовищі – важливі характеристики для багатьох професій.

Вагомою тенденцією та ознакою сучасного суспільства є інклюзивність і доступність освіти – освіта повинна бути доступною для всіх верств населення, включаючи людей з інвалідністю, соціально вразливих груп, жінок, що повертаються на ринок праці після перерви. Це також стосується доступу до онлайн-освіти, яка дозволяє вчитися в будь-якому місці.

Ще однією тенденцією сучасної освіти є екологічна і соціальна відповідальність – більше уваги приділяється освіті, яка готує фахівців до роботи в умовах сталого розвитку та екологічної відповідальності. Зокрема, навички, що стосуються екологічно чистих технологій, зелених інновацій, а також соціального підприємництва і корпоративної соціальної відповідальності.

Отже, сучасна освіта для ринку праці має бути комплексною, гнучкою, орієнтованою на майбутнє, з акцентом на розвиток як технічних, так і м'яких навичок. Держава та суспільство – поняття аж ніяк не ідентичні, а взаємини між ними є дуже складними. Не завжди намагання держави й суспільства збігаються. Часто держава лише проголошує освітні пріоритети, тоді як суспільство, кровно зацікавлене у прогресивному розвитку освіти, змушене «підштовхувати» державу до виконання власних обіцянок, розщеплюючи ці «глобальні» (і тому абстрактні) обіцянки на цілий ряд конкретних акцій щодо їх реалізації. Зрілість нації у сенсі визначається тим, наскільки їй вдається лобювати освітні пріоритети у вищих державних інстанціях. Таке лобювання вимагає не лише створення достатньо представницьких громадських організацій, а й прямого входження до влади через належним чином конституйовані суспільно-політичні рухи та навіть політичні партії, які беруть участь у виборах на місцевому, регіональному та парламентському рівнях.

Підтримка та розвиток освіти – найважливіше завдання держави. Якщо, за визначенням Аристотеля, освіта є функцією держави, то державна (національна) політика в галузі освіти повинна розроблятися під керівництвом вищого органу державної влади, який знає ті «певні цілі», задля досягнення яких ця функція здійснюється. Аналіз взаємозв'язку освіти та політики показує, що жодні природні та соціальні ресурси нічого не означають без головного ресурсу – людського, що становить основний капітал будь-якої країни. Цей ресурс зберігається або руйнується в першу чергу за допомогою освіти.

Список використаних джерел

1. Яковишина Т. Феномен інтеграції: історико-педагогічний аспект. Вісник науки та освіти. №3 (9). 2023. С. 623-635.
2. Якушина О. Сутність освіти як соціальної цінності для особи, суспільства і держави. Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2017. № 3. С. 228-233. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_3_40.pdf

ВІДОБРАЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В АНГЛІЙСЬКИХ ТЕКСТАХ

Леута Олександр Іванович
доктор філологічних наук, професор
Овчиннікова Ірина Ігорівна
кандидат філологічних наук, доцент
Кафедра слов'янських, романських та східних мов
УДК імені Михайла Драгоманова

Українська національна ідентичність є багатогранним явищем, яке відображає унікальні риси культури, історії та соціальних прагнень українського народу. У сучасному світі, де інформація поширюється з безпрецедентною швидкістю, формування уявлень про Україну в міжнародному середовищі значною мірою залежить від мовленнєвих і текстових стратегій. Одним із ключових інструментів цього процесу стали англійські тексти, які підкреслюють символічні концепти, що репрезентують Україну на глобальному рівні.

Слова та ідеї, такі як "freedom" (свобода), "resilience" (стійкість), "unity" (єдність) і "dignity" (гідність), не лише описують фундаментальні цінності українського суспільства, але й виконують важливу роль у формуванні глобальної підтримки. Ці концепти знаходять своє місце у політичних промовах, медіа-матеріалах, літературних творах, підкреслюючи національну самобутність України та її здатність протистояти викликам сучасності.

Яскравим прикладом такого підходу є творчість Оксани Забужко, відомої української письменниці, яка у своїх творах майстерно поєднує дослідження національної ідентичності та глибокий аналіз соціальних проблем. Її роман «Польові дослідження з українського сексу» (1996) [1], перекладений на 15 мов, включаючи англійську, розкриває складнощі національної самоідентифікації в пострадянському суспільстві. Концепти свободи та гідності, які проходять через весь твір, набувають універсального звучання, дозволяючи англійським читачам краще зрозуміти український досвід боротьби за особисту і колективну незалежність.

Іншим важливим прикладом є книга Оксани Забужко "Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій" (2007) [2], де через аналіз творчості

Лесі Українки авторка висвітлює історичні та культурні аспекти, що формують національну самобутність. Ця робота особливо акцентує концепти "unity" (єдність) і "resilience" (стійкість), які є центральними для розуміння ролі української культури в боротьбі за національну ідентичність.

Медіа також відіграють значну роль у популяризації цих концептів. Наприклад, у науковій статті «Вербалізація образу України в текстах англomовних і україномовних онлайн новин Бі-Бі-Сі» [3] розглядається, як через англomовні публікації формується образ України. Основна увага приділяється вербалізації ключових концептів, таких як freedom (свобода) та dignity (гідність), які закладають основу для підтримки України на міжнародному рівні.

Крім того, англomовні добірки літератури, такі як стаття «Зрозуміти Україну: 12 книжок англійською мовою» [4], допомагають популяризувати українську культуру серед широкої аудиторії. Через перекладені твори англomовні читачі отримують можливість глибше зрозуміти український контекст, де концепти свободи, єдності та стійкості є провідними.

Отже, через літературні твори, наукові дослідження та медіа-публікації концепти, що репрезентують українську національну ідентичність, не лише поширюються в англomовному світі, але й стають символами сучасного українського духу. Вони дозволяють побачити Україну як країну, що бореться за незалежність і водночас є джерелом культурного збагачення для всього світу.

Українська література, перекладена англійською мовою, є потужним засобом популяризації національної ідентичності та поширення знань про Україну на міжнародному рівні. Завдяки перекладам твори таких авторів, як Леся Українка, Сергій Жадан, Оксана Забужко, набувають нового звучання і стають доступними для ширшого кола читачів. Ці літературні твори не лише знайомлять світ із багатством української культури та історії, але й відкривають глибокі теми, що відображають ментальність українського народу.

Англomовні переклади також підкреслюють унікальність українського фольклору, який є невід'ємною частиною нашої національної ідентичності. Наприклад, міфологічні та історичні мотиви, такі як образи козацтва, легенди про природні сили чи фольклорні символи, як-от калина чи вишиванка, передають багатство культурного спадку. У творах Лесі Українки, Івана Франка чи Тараса Шевченка фольклорні мотиви інтегровані в контекст боротьби за свободу та збереження традицій, що робить їх зрозумілими і водночас цікавими для іноземної аудиторії.

Українська література, перекладена англійською, формує у світі уявлення про Україну як націю з багатою історією, сильною культурою та універсальними цінностями. Літературні образи свободи, гідності, любові до рідної землі, закладені в цих творах, знаходять відгук серед читачів по всьому світу. Вони допомагають зрозуміти глибину української душі, її боротьбу за незалежність і прагнення зберегти свою ідентичність.

Отже, через англomовні переклади українська література виступає мостом між українською культурою та світовою спільнотою. Вона не лише популяризує

українську національну ідентичність, але й формує позитивний імідж України як країни зі значущою культурною спадщиною, здатної надихати та захоплювати.

Ще однією важливою складовою є англomовні медіа-матеріали. Журналісти, громадські діячі та митці з України активно користуються міжнародними платформами. Вони поширюють правдиву інформацію про події в Україні. Це особливо важливо під час війни, коли інформація стає зброєю. Статті, інтерв'ю та репортажі англійською мовою відкривають світові справжнє обличчя України. Вони показують боротьбу українців за свободу та гідність.

Медіа-матеріали привертають увагу до української культури та реалій. Через них світ дізнається про історію та демократичні прагнення України. Вони формують позитивний образ держави у свідомості людей різних країн. У сучасному глобалізованому світі такі матеріали мають величезне значення. Вони зміцнюють довіру до України та сприяють міжнародній підтримці.

Політичні звернення також відіграють важливу роль. Англomовні промови українських лідерів мають потужний вплив. Вони звучать на форумах, конференціях та в медіа. Ці звернення пояснюють позицію України у конфліктах і викликах сучасності. Вони наголошують на боротьбі за демократію, свободу та права людини. Завдяки таким промовам Україна отримує союзників у різних куточках світу.

Отже, англomовні тексти стали потужним інструментом у формуванні позитивного образу України, а також джерелом натхнення для інших народів, які борються за свої права. У сучасному глобалізованому світі вони є ключовими для популяризації української національної ідентичності, зміцнення міжнародної підтримки та піднесення національного духу.

Список використаних джерел

1. Забужко, О. «Польові дослідження з українського сексу». URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2744> (дата звернення: 06.11.2024)
2. Забужко, О. "Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій". URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zabuzhko/Notre_Dame_dUkraine_Ukrainka_v_konflikti_mifolohii (дата звернення: 06.11.2024)
3. Вербалізація образу України в текстах англomовних і україномовних онлайн новин Бі-Бі-Сі. URI: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/handle/787878787/4945> (дата звернення: 06.11.2024)
4. Зрозуміти Україну: 12 книжок англійською мовою. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3802707-zrozumiti-ukrainu-12-knizok-anglijskou-movou.html>. (дата звернення: 06.11.2024)

TEXTGATTUNGEN IM DEUTSCHUNTERRICHT

Kiyko Svitlana

Doktor der Philologie, Professor

Mahas Liubov

Bachelor am Lehrstuhl für Germanische Philologie
und Übersetzungswissenschaft

Nationale Universität Chmelnyzkyj, Ukraine

Der Prozess des Erlernens einer Fremdsprache und der Entwicklung lexikalischer Kompetenz ist effektiv, wenn eine Vielzahl von Lehrmitteln eingesetzt wird. Die Verwendung eines Lehrbuchs allein im Fremdsprachenunterricht gewährleistet auf keinen Fall die Erreichung aller pädagogischen Ziele des Lehrers und das erforderliche Niveau des Spracherwerbs der Studenten. Das Problem des Einsatzes von Texten verschiedener Gattungen im Fremdsprachenunterricht zur Entwicklung der lexikalischen Kompetenz muss sorgfältig untersucht werden. Es gibt leider nicht genügend Werke, die die Methodik und die Grundsätze der Arbeit mit Texten verschiedener Gattungen vollständig abdecken. Daraus ergibt sich die Relevanz des Forschungsthemas.

Ziel der Studie ist es, die Unterrichtstexte im Deutschunterricht zu analysieren und Methoden zur Bildung der lexikalischen Kompetenz von Studenten beim Erlernen der deutschen Sprache mit Hilfe von Texten verschiedener Gattungen zu ermitteln. Um dieses Ziel zu erreichen, wurden die folgenden Ziele festgelegt: 1) sprachliche, methodische und kulturelle Parameter des Lehrtextes zu beschreiben; 2) moderne Texttypologien zu analysieren sowie Auswahlprinzipien des Textmaterials entsprechend den Lernzielen zu ermitteln; 3) das Textmaterial authentischer deutscher Lehrbücher auf Übereinstimmung mit den Parametern von Lehrtexten zu beschreiben.

Gegenstand der Studie sind Texte verschiedener Gattungen im Deutschunterricht für Studierende, und es geht um die Entwicklung von Methoden und Übungen für die Bildung lexikalischer Kompetenz auf der Grundlage der Verwendung solcher Texte. Das Material der Studie sind die Lehrtexte authentischer deutscher Lehrbücher der Reihe „Begegnungen“ der Stufe B1 (Buscha, Szita 2020). Die Hypothese der Studie bezieht sich auf die Notwendigkeit des gezielten Einsatzes von Textverstehensstrategien auf der Ebene von Wörtern, Sätzen, kulturellen Phänomenen im Fremdsprachenunterricht.

Ein Lehrtext ist jeder Text, der die Grundlage für den Unterricht bildet, unabhängig davon, ob er im Original vorliegt oder von den Autoren des Lehrwerkes zusammengestellt wurde. Ein solcher Text sollte linguistische, methodische und kulturelle Parameter erfüllen. Zu den sprachlichen Parametern des Textes gehören seine Struktur, Integrität, Systematik, Begrenztheit, Ordnungsmäßigkeit und Zusammensetzung. Der kulturelle Parameter von Bildungstexten bezieht sich auf die Reflexion der fremden Kultur in den Texten (Панзига 2014: 195) Hier ist es

angebracht, von einem authentischen Text zu sprechen. Aus sprachlicher Sicht zeichnen sich authentische Texte durch die Besonderheit ihres Wortschatzes aus. Der soziokulturelle Hintergrund wird durch ein produktives Vokabular realisiert, das die häufigsten lexikalischen Elemente umfasst, die in typischen Kommunikationssituationen üblich sind, einschließlich des wertenden Vokabulars zur Meinungsäußerung, der umgangssprachlichen Klischees sowie der Wörter mit einer nationalen kulturellen Komponente: Hintergrundvokabular, nicht-äquivalentes Vokabular, Realien im Zusammenhang mit dem Alltagsleben, der Erholung, der Freizeit, usw. Sie ermöglichen es den Studierenden, in eine andere nationale Kultur einzudringen, indem Sie sich mit dem Vokabular von Muttersprachlern vertraut machen.

Zu den bekanntesten Klassifikationen von Texten gehört die Typologie der Kunstgattungen und Genres. In diesem Fall werden die Werke in epische (Erzählung, Roman, Kurzgeschichte, Epos, Märchen usw.), dramatische (Komödie, Drama, Varieté, Melodram, Tragikomödie) und lyrische (Gedicht, Poesie, Ballade, Elegie, Sonett usw.) unterteilt. O. Selivanova unterteilt die Texte anhand einer Reihe von Faktoren, wie der schriftlichen Überlieferung der Texte, dem Grad ihrer Regulierung, ihrer Ausrichtung auf den Adressaten usw., in: 1) mündlich, schriftlich, gedruckt; 2) adressiert und nicht adressiert; 3) kommunikativ auf den Prozess und auf das Ergebnis ausgerichtet; 4) starr (klischeehaft), üblich (teilweise reguliert) und frei; 5) beschreibend (deskriptiv), erzählend (narrativ), erklärend (erklärend), argumentativ und lehrend. Die Forscherin zitiert auch bestehende Klassifikationen von Texten nach Stil, Genre und Art des Diskurses, wie zum Beispiel: Belletristik, Journalismus, Wissenschaft, Wirtschaft, Religion; Protokolle, Verordnungen, Dissertationen, Artikel, Berichte; Politik, Sport, Recht, Militär, Werbung usw. (Селіванова 2008: 608). Es ist anzumerken, dass die Systematisierung verschiedener Textsorten für den Sprachunterricht notwendig ist, um die Fähigkeit der Studenten zu entwickeln, verschiedene Gattungen und Techniken der sprachlichen Kommunikation zu verwenden. In dieser Hinsicht sind authentische Texte, die die Tiefe und Vielfalt der Sprache vermitteln, beim Erlernen der deutschen Sprache von besonderer Bedeutung. Aus sprachlicher Sicht zeichnen sich authentische Texte durch die Besonderheit ihres Wortschatzes aus: Sie sind „gesättigt“ mit Pronomen, Partikeln, Interjektionen, Phraseologie, Idiomen, Sprachklischees usw.

Die wichtigsten Strategien für die Arbeit mit dem Wortschatz eines Textes im Deutschunterricht sind das Aktivieren von Primärwissen, das Herausfinden der Bedeutung unklarer Wörter, das Formulieren von Fragen zum Text, das Vorhersagen weiterer Textinhalte, das Umformen und Interpretieren des Inhalts einzelner Abschnitte oder des Textes als Ganzes (Methoden 2003: 96). Die Arbeit an einem deutschsprachigen Text erfolgt in drei Phasen:

1. Vor-Text-Phase. Ziel ist es, die Studenten zu ermutigen, sich mit dem Text vertraut zu machen. Persönliches Interesse an der Lektüre des Textes und eine emotionale Einstellung zu ihm erhöhen die Effektivität der Arbeit. In dieser Phase geht es darum, lexikalische und grammatikalische Schwierigkeiten zu überwinden. Die Aufmerksamkeit der Studenten sollte sich auf thematische Ketten, nonverbales

Material und visuelle Hilfsmittel richten. Zur Vorarbeit kann auch die Beschäftigung mit dem Titel und der Struktur des Textes gehören. Studierende können die folgenden Aufgaben lösen:

- a) finden Sie die Schlüsselsätze, identifizieren Sie das Thema des Textes;
- b) lesen Sie die neuen Wörter und raten Sie, worum es im Text geht;
- c) bestimmen Sie anhand eines Schlüsselwortes den Inhalt des Textes und denken Sie sich einen Titel aus;
- d) identifizieren Sie das Thema des Textes anhand der Illustration;
- e) lesen Sie den Titel und sagen Sie, worum es sich im Text handelt;
- f) finden Sie das Schlüsselwort für den Hauptgedanken des Textes in der Überschrift.

2. Textuelle Phase. Das ist die Phase des direkten Lesens des Textes. Richtig ausgewählte Übungen zum Text sind hier von besonderer Bedeutung. Sie helfen, eine Strategie für das Verständnis des Inhalts zu entwickeln, sich im Text zurechtzufinden, auf die für das Verständnis wichtigen Texteinheiten zu achten und so die Voraussetzungen für die Vorhersage des Inhalts zu schaffen. Die folgenden Übungen sind in dieser Phase geeignet:

- a) lesen Sie den ersten Absatz des Textes und sagen Sie (schreiben Sie auf), worum es darin geht;
- b) lesen Sie den Text und finden Sie in einem bestimmten Absatz einen Satz, der die Argumentation des Hauptgedankens enthält;
- c) nennen Sie die Schlüsselwörter, die die größte semantische Bedeutung tragen;
- d) schreiben Sie die Sätze auf, die den Inhalt des Textes am besten wiedergeben;
- e) lesen Sie einen Absatz und formulieren Sie den Hauptgedanken in einem Satz.

3. Post-textuelle Phase. Die Arbeit nach der Lektüre des Textes kann in Form einer zusammenfassenden Diskussion erfolgen, die von der Lehrkraft mit Hilfe spezieller Fragen organisiert wird, die dazu beitragen, die anfänglichen Hypothesen über das Problem zu bestätigen, zu korrigieren oder zu widerlegen, und die die Bewertung des Textes erleichtern. Die Studenten bearbeiten folgende Aufgaben:

- a) drücken Sie ihre Zustimmung / Ablehnung zu den gegebenen Aussagen aus;
- b) ordnen Sie die Fragen in einer Reihenfolge, die dem Inhalt des Textes entspricht;
- c) erklären Sie den Hauptgedanken des Textes mit Hilfe seines Titels;
- d) geben Sie die Gefühle und Gedanken des Helden zu einem bestimmten Zeitpunkt wieder;
- e) verraten Sie, ob ihre eigene Sichtweise mit der des Autors übereinstimmt;
- f) heben Sie interessante Informationen aus dem Text hervor, äußern Sie ihre eigene Meinung, usw.

Die Wirksamkeit der vorgeschlagenen Übungen kann nur im Prozess der Arbeit an einem bestimmten Text getestet werden. Es hängt alles vom Text, seinem Inhalt, seiner künstlerischen Originalität und seinem Zweck ab. Je nach Art des Textes

können Sie verschiedene Übungen zum Erlernen und Festigen von lexikalischen Elementen verwenden.

Für die Arbeit mit einem belletristischen Text können Studierende folgendes Schema verwenden: Wie heißt der Text? Wer ist der Autor des Textes? Wer sind die handelnden des Textes? In wieviel Teile kann man den Text gliedern? Wie heißt der erste Teil? Wie heißt der zweite Teil? Im ersten Teil ist die Rede von... Im zweiten Teil ist die Rede von... Welche Probleme werden im Text behandelt? Wie ist die Sprache? Ist das Material aktuell und warum? Ist der Text lebensnah? Ist er interessant? Wie kannst du die Haupthelden charakterisieren? Möchten Sie dieses Werk weiterbearbeiten? Hat Ihnen die Arbeit am Text gefallen?

Bei wissenschaftlichen Texten liegen die Besonderheiten der Übungen in der Interpretation von Begriffen und Konzepten, ihrer Verwendung im umgangssprachlichen Wortschatz usw. Zum Beispiel, die Übung «Blitzgespräch»: Heute sprechen wir über die Ukraine und ihre hervorragende Menschen. Die Geschichte des ukrainischen Volkes war nicht einfach. Jetzt erinnern wir uns an einige ihrer Seiten. Was bedeutet das Wort «Ukraine»? Wann erlebte die Kyiwer Rus eine Blütezeit? Wie entwickelte sich die Kultur in Kyiwer Rus? Wie war die Rolle von Jaroslaw der Weisen in der Stabilisierung des Staates? In der Geschichte des Landes war die Zeit der Verwirrung und des langsamen Verfalls. Charakterisieren diese Zeit.

Studierende arbeiten selbstständig oder in einer Gruppe an der Erstellung einer Präsentation, die auf der Aufgabe basiert: Stellen Sie sich vor, Sie sind fünf Jahren älter. Erzählen Sie über Ihre zukünftigen Familien. Die Vortragsthemen sind sehr vielfältig und können sich sowohl auf den bereits behandelten Stoff beziehen (Deutsche Städte / Wir reisen / Mein Beruf / Essen / Berühmte Menschen der Ukraine usw.), als auch nach eigenem Ermessen gewählt werden, d. h. Studierende wählen selbst ein neues Thema (Das Studium im Ausland / Das Bildungswesen in Deutschland / Aus der Geschichte Österreichs usw.).

Eine weitere effektive Methode ist, das Foto/die Zeichnung nach dem Lesen des Textes zu betrachten und ihm/ihr selbst einen Titel zu geben oder aus den vorgeschlagenen Möglichkeiten auszuwählen, z. B: Lokalisieren Sie auf der Mappe die folgenden Sehenswürdigkeiten: das Schloss Neuschwanstein, die Geburtsstadt von Mozart, das Brandenburger Tor, die Kieler Woche, der Europa-Park, Sylt, die Hafencity, die Garnisionskirche, der Chiemsee, der Kölner Dom, das Schloss Schönbrunn, der Reinfall.

Auf der Grundlage von Texten verschiedener Gattungen werden Übungen eingesetzt, um das Verständnis der erhaltenen Informationen zu überprüfen und die Arbeit der Studenten mit zweisprachigen Online-Wörterbüchern zu organisieren.

Ein Lehrtext ist also ein Text, der zu Bildungszwecken verwendet wird und zu didaktischen Zwecken inhaltlich, sprachlich und kompositorisch in einem einzigen System organisiert ist, ein Teil der Gesamtinformation eines Lehrbuchs, das für die kontrollierte Entwicklung der Texttätigkeit bestimmt ist, auf dessen Grundlage ein Wissenssystem vermittelt wird und bestimmte Fähigkeiten und Fertigkeiten in einer bestimmten Lernphase vermittelt werden.

Zu den wichtigsten Grundsätzen für die Auswahl von Lehrtexten für den Fremdsprachenunterricht (insbesondere für die lexikalische Seite) gehören die Authentizität, der kulturelle Reichtum des Textmaterials, das Prinzip der thematischen Kennzeichnung von Lehrtexten, das Prinzip der Einheit des Themas, der Bereich der mündlichen Kommunikation und der lexikalische Inhalt, die Vielfalt und die Funktionalität des Textmaterials. Die Arbeit an Texten verschiedener Gattungen erfolgt hauptsächlich in drei Etappen, die es ermöglichen, eine Vielzahl von Übungen und Aufgaben abzudecken. Die Wirksamkeit der in dieser Studie berücksichtigten Übungen kann nur im Prozess der Arbeit an einem bestimmten Text getestet werden. Sie hängt von dem Text, seinem Inhalt, seiner künstlerischen Originalität und seinem Zweck ab. Zum Erlernen und Festigen des Wortschatzes kann eine Vielzahl von Übungen eingesetzt werden. Texte mit pragmatischem Inhalt spielen im Deutschunterricht eine wichtige Rolle. Dazu gehören Schaubilder, Diagramme, verschiedene geografische Karten, Landkarten und Reisepläne usw.

Literaturverzeichnis

1. Buscha A., Szita S. Begegnungen Deutsch als Fremdsprache B 1. 3., überarb. Aufl. Leipzig: Schubert Verlag, 2020. 292 S.
2. Methoden des fremdsprachlichen Deutschunterrichts: Eine Einführung. Hrsg. von G. Neuner, H. Hunfeld. Berlin: Klett Verlag, 2003. S. 96.
3. Панзига О. М. Навчальний текст як матеріальна основа формування мовних компетентностей майбутніх учителів у рецептивних видах мовленнєвої діяльності. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки. 2014. Вип. 119. С. 193-197.
4. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля, 2008. С. 608.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА У МЕЖАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОСЛУГИ РАНЬОГО ВТРУЧАННЯ

Комар Ірина

кандидат педагогічних наук, доцент
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, Україна

Раннє втручання є ключовою складовою системи підтримки дітей з особливими потребами та їхніх сімей, яка спрямована на допомогу в розвитку дітей з порушеннями або ризиком виникнення відхилень у розвитку в перші роки життя. Це комплекс послуг, спрямованих на підтримку дітей раннього віку (зазвичай від народження до трьох років), які мають ризик затримок розвитку або вже мають порушення. Ця послуга базується на ідеї, що рання

діагностика і втручання можуть значно покращити якість життя дитини та її родини, сприяючи соціальній адаптації, розвитку потенціалу дитини та попередженню складнощів у майбутньому.

Технологія раннього втручання є важливим інструментом у різних сферах, таких як медицина, освіта, психологія та соціальні служби. Її основна цінність полягає у можливості своєчасно розпізнавати та вирішувати проблеми на ранніх стадіях, що дозволяє досягти кращих результатів, зменшити витрати на лікування чи реабілітацію і покращити якість життя людей. У медицині це дозволяє виявити хвороби на ранніх стадіях (наприклад, рак, діабет, серцево-судинні захворювання) і запобігти їхньому прогресуванню. В освітньому та психологічному контексті це допомагає діагностувати проблеми у розвитку дітей (наприклад, аутизм, затримки розвитку) та швидко впроваджувати корекційні програми.

Раннє втручання дає змогу досягти позитивніших результатів, оскільки організм або система людини легше адаптується на ранніх етапах. У дітей з особливими потребами це часто сприяє успішнішій інтеграції у соціум і шкільну систему.

Раннє втручання передбачає такі напрями роботи:

- супровід сімей, які виховують малюків із порушенням розвитку;
- підтримка родини в подоланні кризи;
- розвиток дитини в природному середовищі та повсякденних активностях;
- допомога родині у розвитку дитини життєво необхідних умінь та навичок;
- сприяння покращенню взаємодії малюка із членами родини та соціуму;
- рання інклюзія та сприяння адаптації дитини до дитячого садочка.

У цьому контексті соціальний працівник відіграє ключову роль, виконуючи широкий спектр завдань, які охоплюють роботу з дитиною, її батьками, а також взаємодію з іншими професіоналами, залученими до процесу раннього втручання. Соціальний працівник, працюючи у складі мультидисциплінарної команди, відіграє важливу роль у покращенні якості життя дитини та її родини. Він допомагає долати виклики, сприяє оптимальному розвитку дитини й забезпечує захист прав дітей з особливими потребами та їхніх сімей. У системі раннього втручання соціальний працівник забезпечує всебічну підтримку, застосовуючи комплексний підхід до вирішення проблем. Це дозволяє надавати максимально ефективну допомогу вже на ранніх етапах розвитку дитини. Розглянемо та проаналіємо ці завдання.

Оцінка потреб дитини та сім'ї. Соціальний працівник починає роботу з оцінки стану дитини та умов, у яких вона зростає. Цей напрям включає аналіз фізичного та психосоціального стану дитини; вивчення соціальних, економічних і культурних факторів, які впливають на розвиток дитини; оцінка ресурсів і можливостей сім'ї для підтримки дитини.

Цей етап критично важливий, адже на основі отриманих даних розробляється індивідуальний план допомоги, який включає не лише терапевтичну допомогу дитині, але й соціальну підтримку для всієї родини.

Розробка індивідуального плану підтримки. Важливим завданням соціального працівника тут є спільна з іншими фахівцями розробка індивідуального плану, який відповідає конкретним потребам дитини та сім'ї. План включає послідовність реабілітаційних та освітніх заходів, підтримку у вирішенні соціальних проблем сім'ї (юридичні питання, доступ до медичних послуг, соціальні виплати), психологічну допомогу батькам та опікунам.

Фахівець соціальної сфери проводить оцінку соціального, економічного та психологічного стану сім'ї. Зокрема, увага акцентується на виявленні сильних сторін родини, визначенні потреб у підтримці, оцінці ризиків, які можуть ускладнювати розвиток дитини. Ця інформація є основою для розробки індивідуального плану допомоги, що враховує унікальну ситуацію кожної сім'ї.

Координація мультидисциплінарної команди. У межах послуги раннього втручання соціальний працівник співпрацює з фахівцями суміжних галузей та представниками тих, які передбачені змістом роботи. Він координує дії цієї команди, забезпечуючи узгодженість та комплексність підходів до роботи з дитиною. Спільна робота дає змогу охопити всі аспекти життя дитини і забезпечити максимально ефективну допомогу. Раннє втручання передбачає роботу команди фахівців: медиків, педагогів, психологів і соціальних працівників. Соціальний працівник часто виконує роль координатора, забезпечуючи злагоджену співпрацю всіх залучених сторін [1].

Консультації та підтримка батьків. Сім'я є головною ланкою у процесі раннього втручання, тому соціальний працівник працює з нею на всіх етапах надання послуги. Він допомагає батькам зрозуміти особливості розвитку їхньої дитини, навчає їх методам взаємодії, підтримує в періоди кризи. Серед завдань:

- проведення консультацій для батьків з метою підвищення їхньої компетентності;
- організація груп підтримки для сімей, які опинилися в подібній ситуації;
- надання інформації про державні та недержавні ресурси, які можуть стати в нагоді.

Родинам, які стикаються з проблемами розвитку дитини, часто потрібна психологічна підтримка. Фахівець соціальної сфери допомагає батькам прийняти діагноз, пояснює важливість раннього втручання, надає інформацію про можливості підтримки з боку держави, неурядових організацій чи спільнот. Крім того, соціальний працівник може навчати батьків навичок, які допоможуть їм краще взаємодіяти з дитиною.

Юридична та інформаційна підтримка. Соціальний працівник допомагає сім'ям з питаннями, пов'язаними з оформленням документів, доступом до соціальних послуг, наданням матеріальної допомоги, забезпечує інформацію щодо прав та обов'язків. Важливо, щоб сім'я знала про всі можливості та ресурси, доступні для допомоги дитині та підтримки її розвитку.

Мобілізація ресурсів. Фахівець виступає зв'язковою ланкою між сім'єю і доступними ресурсами. Він допомагає родині отримати фінансову підтримку (державні допомоги, субсидії), юридичну консультацію, доступ до послуг психологів, логопедів, дефектологів тощо.

Адвокація прав дитини і сім'ї. Соціальний працівник захищає права дитини на доступ до якісних послуг та освіти. Він може виступати посередником у випадках конфліктів з державними чи освітніми установами, а також надавати підтримку у підготовці необхідних документів. Він також може брати участь у роботі з дитиною, що включає:

- допомогу у формуванні навичок соціальної взаємодії;
- організацію занять, що сприяють інтеграції дитини в соціум;
- супровід дитини до медичних чи освітніх закладів.

Моніторинг та корекція плану. Робота соціального працівника не обмежується лише створенням плану підтримки. Він постійно моніторить розвиток дитини і, за необхідності, вносить корективи в надані послуги. Регулярний зворотний зв'язок із сім'єю та іншими фахівцями допомагає вчасно реагувати на зміни в стані дитини та забезпечити належний рівень допомоги.

Робота соціального працівника в системі раннього втручання має базуватися на таких принципах [3]:

- **повага до сім'ї – фахівець** в пріоритет своєї роботи ставить цінності, традиції і вибір родини;
- **конфіденційність, при якій** уся інформація, отримана під час роботи з сім'єю, має залишатися конфіденційною;
- **індивідуальний підхід – кожна** родина унікальна, тому втручання має бути персоналізованим.

Реалізуючи свої функції в межах послуги раннього втручання соціальний працівник стикається з низкою викликів. Серед них – обмежені ресурси (фінансові, кадрові чи технічні), недостатня поінформованість сімей про послуги раннього втручання, високий емоційний тиск через роботу з уразливими категоріями дітей і сімей, відсутність чіткого законодавчого регулювання в окремих регіонах.

Інвестиції в технології раннього втручання – це не лише економічно вигідний підхід, а й гуманний шлях до забезпечення здоров'я, добробуту та рівних можливостей для всіх верств населення. Вона є важливим ресурсом для трансформації соціальної роботи в умовах сучасного суспільства. Вони підвищують ефективність, розширюють доступність послуг і допомагають вирішувати соціальні проблеми більш комплексно та швидко.

Отже, діяльність соціального працівника у межах раннього втручання є багатогранною та потребує глибокого розуміння соціальних, психологічних та медичних аспектів розвитку дитини. Соціальний працівник відіграє незамінну роль у системі раннього втручання. Забезпечуючи індивідуальний підхід, координуючи роботу мультидисциплінарної команди та надаючи всебічну підтримку сім'ї, соціальний працівник сприяє повноцінному розвитку дитини та

інтеграції її в суспільство. Це не лише допомагає уникнути можливих проблем у майбутньому, але й створює міцну основу для успішного і гармонійного розвитку дитини.

Інтегрований підхід, міждисциплінарна співпраця та активна адвокація прав дитини – це ті аспекти, які визначають успішність цієї діяльності. Для розвитку цієї сфери важливо інвестувати у підготовку кадрів, розробку політик підтримки і підвищення обізнаності суспільства про важливість раннього втручання.

Список використаних джерел

1. Комар І.В. Соціальна аспекти технології раннього втручання.. XXXII International scientific and practical conference «Global Trends and Direction of Scientific Research Development» (July 31-August 2, 2024) Hamburg, Germany. International Scientific Unity, 2024. P. 162-166.
2. Литовченко С. Деякі аспекти реалізації послуги раннього втручання для дітей з порушеннями слуху. Особлива дитина: навчання і виховання, № 3, 2020. С.47-52.
3. <https://www.unicef.org/ukraine/media/13481/file/image.pdf>

РОЛЬ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Настенко Валерія

здобувач вищої освіти бакалаврського рівня

Настенко Світлана

к.філол.н., доцент

Кафедра романських мов

Київський національний лінгвістичний університет, Україна

Науково-дослідна робота студентів (далі – НДРС) в умовах сьогодення є важливим складником університетської освіти. Вона органічно пов'язана із навчальним процесом, сприяє формуванню наукового світогляду та особистісному професійному становленню, розвиває творче мислення та індивідуальні здібності, формує навички самостійної роботи, залучає талановиту молодь, яка спроможна застосовувати в практичній діяльності новітні досягнення, до науково-дослідної роботи кафедр, сприяє вихованню та підготовці молодих учених. Існують різні точки зору українських дослідників, таких як Марцин В.С., Міценко Н.Г., Даниленко О. А. щодо залучення студентів до науки. Одна з них полягає в тому, що до науки слід залучати особливо здібних студентів, які мають відповідні нахили, не витрачаючи непродуктивно сили і час вчених. Друга точка зору: до науки слід залучати всіх студентів, тому що сучасна наука потребує великої кількості технічних і допоміжних працівників. Крім того, навички наукового дослідження стануть у нагоді майбутньому спеціалісту, в якій би галузі він не працював [1].

У сучасному світі, що стрімко змінюється, роль освіти в підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних адаптуватись до нових викликів та інновацій, займає провідну позицію, адже, за визначенням представника Нової української школи М. Скиби, «педагог – це не лише гуру-транслятор нових знань, а фактично наставник, який не лише змушує дітей виконувати домашнє завдання, а і вмєє організувати процес пізнання, пошуку та вибору інформації. Він надихає, не критикує, а лише підказує» [7].

Одним із основних напрямків, який забезпечує формування належного рівня освіти, що задовольнятиме потреби майбутніх спеціалістів у інтелектуальному і професійному розвитку є залучення студентів до науково-дослідної роботи. Пономарьова Г. Ф. визначає НДРС як складову їх професійної підготовки [4]. Таким чином, вона є ключем до особистісного та професійного зростання здобувача.

НДРС – це форма організації роботи студентів, під час якої їх залучають до активної самостійної (під керівництвом наукового керівника) науково-дослідної діяльності для формування наукового світогляду, розвитку дослідницьких умінь, навичок творчого вирішення практичних завдань.

Ця форма сприяє опануванню методології і методів наукового пошуку молодими дослідниками. НДРС у закладі вищої освіти здійснюється за такими основними напрямками:

– науково-дослідна робота в освітньому процесі (визначається освітньою програмою / навчальним планом / індивідуальним навчальним планом студента);

– навчально-наукове стажування – набуття практичного досвіду на основі досліджень та формування нових професійних компетентностей у психолого-педагогічній, науково-дослідній, організаційно-управлінській діяльності в межах певної спеціальності / галузі знань за програмами академічної мобільності;

– науково-дослідна робота студентів у позанавчальний час, що формує ініціативність та сприяє реалізації власних інтересів та креативних ідей. У рамках гуртків здобувачі мають змогу виконувати практичні завдання, що вимагають застосування теоретичних знань у реальних умовах. Варто зазначити, що такий вид роботи є критично важливим для подальшої професійної педагогічної діяльності. Здобувачі навчаються працювати в команді, співпрацюючи з колегами, залучаючи студентів до спільних проєктів у майбутньому [5], тим самим вони розвивають необхідні комунікативні навички.

Завдання НДРС педагогічних закладів вищої освіти полягає, перш за все, у розвитку здібностей до пошукової, дослідницької діяльності у майбутніх педагогів, творчого вирішення ними навчально-пошукових завдань, одночасно з формуванням вмінь і навичок застосування дослідницьких методів для розв'язання практичних питань навчання й виховання здобувачів. Набуття первісного досвіду дослідницької праці з профільюючих і з психолого-педагогічних дисциплін може стати початком серйозних наукових пошуків та перетворення у справу життя педагога. Завдяки участі у науковій роботі, студент

оволодіває навичками роботи з різноманітними інформаційними джерелами з метою розширення науково-педагогічного та методичного світогляду.

Крім того, участь у конференціях та семінарах дозволяє студентам взаємодіяти з досвідченими фахівцями, що розширює їх горизонти та можливості. Це стимулює безперервний розвиток та засвідчує їх готовність до інноваційних змін у навчальному процесі зокрема [2].

Результатом виконаних студентських досліджень мають бути написані роботи, у яких студент показує своє вміння вибрати тему, скласти методіку дослідження, організувати і провести його, здійснити якісний і кількісний аналіз, аргументувати свої висновки, літературно оформити роботу до огляду студентських наукових робіт, захисту курсових, дипломних та магістерських робіт. Провідне місце у тематиці НДРС займають питання, пов'язані з вивчення курсів педагогіки, психології, методики викладання шкільних предметів та профільюючих дисциплін. Спрямованість наукових тем відображає питання спецкурсів, спецсемінарів, практикумів [6].

Зміст і структура НДРС забезпечує послідовність засобів і форм її проведення відповідно до логіки навчального процесу, зумовлює наступність її від курсу до курсу, від кафедри до кафедри, від однієї дисципліни до іншої, від одних видів занять до інших [3]. Отже, це може стати успішним стартом для подальших наукових розвідок здобувачів.

Крім того, участь у наукових гуртках та товариствах допомагає студентам розвивати навички комунікації та співпраці. Вони навчаються презентувати свої дослідження, обмінюватися думками, ідеями з колегами, робити висновки та отримувати конструктивний зворотній зв'язок від викладачів та експертів галузі, що стане першим важливим кроком у майбутній професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Марцин, В.С., Міценко, Н.Г., & Даниленко, О. А. (2002). Основи наукових досліджень. Л.: Ромус-Поліграф. <http://surl.li/txjtdt>
2. Мороз, Л.І., Мороз, І.В. та ін. (2017). Науково-дослідна робота студентів у вищих навчальних закладах. Миколаївський національний ун-т ім. В.О. Сухомлинського. Миколаїв: Арнекс. <http://surl.li/uxrxbo>
3. Організація науково-дослідної роботи студентів. (2012). КНЕУ. К. <http://surl.li/ehjwxn>
4. Пономарьова, Г.Ф. (2010). Науково-дослідна робота студентів у ВНЗ як складова їхньої професійної підготовки. Наукові записки кафедри педагогіки. Вип. XXIV. 138–144. Харків. <http://surl.li/vvowde>
5. Положення про науково-дослідну роботу студентів Хмельницького національного університету. (2024). Хмельницький НУ. <http://surl.li/jngdat>
6. Положення про студентські наукові гуртки у Таврійському державному агротехнологічному університеті. (2018). Таврійський ДАТУ. 1–9. Мелітополь. <http://surl.li/fottan>
7. Скиба, М. (2018). Сучасний педагог. Український інститут майбутнього. <http://surl.li/ptohqr>

ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ СФОРМОВАНOSTІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ ДО ПРОТИДІЇ РИЗИКАМ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Мартиненко Олена

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
Спеціальність «Освітні, педагогічні науки»

Кафедра педагогіки вищої школи

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Проведення будь-якого практичного дослідження повинно супроводжуватись діагностуванням його результатів. Діагностика (від грецького «діа» - прозорий і «гнозіс» - знання) – це процес встановлення причин та характеру проблеми, визначення шляхів її вирішення.

Педагогічну діагностику Т. Лукіна трактує як: розділ педагогіки, особливий вид дослідницької діяльності педагога, сукупність прийомів контролю і оцінки, навчальну дисципліну [3].

В. Андрійчук на підставі вивчення наукових праць поняття «діагностика» розглядає як: процес, процедуру розпізнання; галузь науки; спеціальну практичну діяльність [1, с. 4].

Визначення сформованості готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності пов'язане з виділенням і розкриттям рівнів її сформованості. Рівнева характеристика встановлюється як умовна міра відповідно до визначених критеріїв.

Під рівнем розуміють співвідношення «вищих» та «нижчих» ступенів розвитку структур будь-яких об'єктів, процесів.

В. Курило стверджує, що у педагогічній теорії під критеріями розуміють ті якості явища, що вивчаються (оцінюються), які відбивають його суттєві характеристики і саме тому підлягають оцінці [2, с. 36].

У педагогіці під критеріями розуміють ознаки за якими можна оцінити і порівняти педагогічні явища та процеси. У контексті нашого дослідження можемо визначити критерій як ознаку, завдяки якій будемо оцінювати сформованість готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності.

Конкретизація змісту критерія відбувається за допомогою відповідних показників, які використовують для узагальненої якісної та кількісної характеристики властивостей об'єкта або процесу. За допомогою показників можна судити про розвиток чи рух чого-небудь. При цьому кожен критерій представляється групою різних показників, які якісно чи кількісно його характеризують.

Врахувавши зміст компонентів готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності [4], можемо виділити наступні

критерії: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, особистісно-рефлексивний, операційно-діяльнісний.

Важливе місце у педагогічній діагностиці належить розробці інструментарію, за допомогою якого буде здійснюватися діагностування. Необхідно зауважити, що науковці розробляють власні тести та анкети для проведення досліджень, або адаптують уже існуючі під власні потреби.

Вимірювання рівня сформованості готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності будемо проводити на підставі методик, авторами яких є Т. Ільїна, Т. Дубовицька, К. Замфір, Т. Елерс, І. Тодорова, Шуберт, В. Тернопільська, В. Павлов, А. Карпов, В. Пономарьова, В. Кан-Калік і М. Нікандров, а також власних розробок (табл. 1).

Таблиця 1 - Методи діагностування показників по критеріям готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності

Критерій	Показники сформованості	Методи діагностування
Мотиваційно-ціннісний	<ul style="list-style-type: none"> - усвідомлення мотивів, яке супроводжується зацікавленістю до навчання та до майбутньої професійної діяльності; - бажання оволодіти знаннями, уміннями та навичками фахової праці; - ціннісне ставлення до майбутньої професії; - прагнення отримати визнання, кар'єрне зростання; - прагнення досягти успішності в професійній діяльності завдяки усвідомленню значення готовності до протидії ризикам 	Методика «Мотивація навчання у вузі» (Т. Ільїна) «Методика визначення рівня професійної спрямованості здобувачів» (Т. Дубовицької) Анкета «Ціннісне ставлення до майбутньої професії» «Мотивація професійної діяльності» (методика К. Замфір у модифікації А. Реана) «Діагностика мотивації до успіху» (Т. Елерс) «Діагностика мотивації до уникнення невдач» (Т. Елерс)
Когнітивний	<ul style="list-style-type: none"> - системність і глибина набутих теоретичних знань; - успішне оволодіння основними професійними компетенціями на високому рівні шляхом постійного вдосконалення знань, умінь, практичних навичок 	«Методика оцінки ефективності навчальної діяльності студентів» (за І. Тодоровою) Тестові завдання для виявлення знань з дисципліни «Організація праці майбутніх економістів (обліковців) в умовах підвищених ризиків»
Операційно-діяльнісний	<ul style="list-style-type: none"> - сформованість професійних умінь та навичок; - вміння нести відповідальність; - систематизувати, якісно оцінювати та використовувати отриману і опрацьовану інформацію; - швидко реагувати та приймати важливі рішення; - володіти методологією протидії та усунення ризиків 	Анкета «Готовність майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності» Методика «Діагностика ступеню готовності до ризику» (Шуберт)

Продовження табл. 1

Критерій	Показники сформованості	Методи діагностування
Особистісно-рефлексивний	<ul style="list-style-type: none"> - об'єктивність оцінювання себе, власних знань, умінь, навичок, рівня розвитку; - потреба в професійному самовдосконаленні й самореалізації; - здатність до рефлексії; - самостійність, допитливість, наполегливість, упевненості у собі, комунікабельність 	<p>Тест «Визначення рівня самооцінки» (В. Тернопільська)</p> <p>Методика «Готовність до саморозвитку» (В. Павлов)</p> <p>«Методика визначення рівня рефлексивності» (А. Карпов, В. Пономарьова)</p> <p>Тест на виявлення комунікабельності (В. Кан-Калік і М. Нікандров)</p>

На підставі аналізу наукових джерел нами було виділено три рівні сформованості готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності: високий, середній та низький.

Високий рівень готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності властивий здобувачам, у яких сформована стійка мотивація до навчання та виконання професійних обов'язків, вони позитивно ставляться до майбутньої професії, зацікавлені у досягненні успіху в професійній діяльності, усвідомлюють значення готовності до протидії ризикам для успішної професійної діяльності та досконало володіють методологією протидії й усунення ризиків, проявляють потребу та високу здатність до самовдосконалення й самореалізації, досконало оволоділи професійними компетенціями, мають глибокі та системні теоретичні знання, вирізняються здатністю осмислювати ризикові ситуації та аналізувати діяльність, вміють нести відповідальність та креативно мислити, адекватно оцінюють свою діяльність, вміють передбачувати, коригувати результати діяльності та готові нести відповідальність.

Середній рівень готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності притаманний здобувачам, що мають не завжди стабільну мотивацію до навчання та виконання професійних обов'язків, не завжди висловлюють позитивне ставлення до обраної професії, демонструють достатній рівень знань, проте вони не завжди можуть використати їх на практиці, потребують спонукання до професійного самовдосконалення та самореалізації, достатньо оволоділи професійними компетенціями, мають теоретичні знання, але не достатньо глибокі, усвідомлюють існування професійних ризиків, що дозволяє за допомогою інших знайти шляхи усунення ризикових ситуацій та провести аналіз діяльності, мають адекватну продуктивність застосування професійних умінь та навичок, частково здатні до самоаналізу та саморегуляції, вміють адекватно проводити самооцінку, розуміють відповідальність за якість виконання завдань та дій.

Низький рівень готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності притаманний здобувачам, у яких відсутня мотивація до навчання та виконання професійних обов'язків, мають негативне ставлення до

обраної професії, не відчувають потребу та бажання працювати в обраній галузі, погано оволоділи професійними компетенціями, мають поверхневі теоретичні знання, не усвідомлюють існування професійних ризиків та знають шляхів їх усунення, мають низьку продуктивність застосування професійних умінь та навичок, потребують зовнішнього керування у застосуванні методології протидії та усунення ризиків, не здатні до переключень з одних видів діяльності до інших, не здатні до самоаналізу та саморегуляції, самооцінка завищена або занижена, легковажно ставляться до результатів діяльності.

Вважаємо, що представлений діагностичний інструментарій дозволить провести оцінку сформованості готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В. (2022). Діагностика рівнів готовності майбутніх учителів до формування фінансової грамотності учнів початкової школи: інструментарій та технології. *Наука і освіта*, № 3, С. 3-8. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2022-3-1> URL: <http://surl.li/ijoaug>.
2. Курило В. (1999). Моделювання системи критеріїв оцінки розвитку освіти в регіоні. *Педагогіка і психологія*. № 2. С. 35–39.
3. Лукіна Т.О. (2021). Педагогічна діагностика // *Енциклопедія освіти / Нац. акад. пед. наук України*; [гол. ред. В. Г. Кремень; заст. гол. ред. В. І. Луговий, О. М. Топузов; відп. наук. секр. С. О. Сисоєва; редкол.: О. І. Ляшенко, С. Д. Максименко, Н. Г. Ничкало, П. Ю. Саух, Л. Д. Березівська, І. Д. Бех, В. Ю. Биков, М. С. Гальченко, В. В. Засенко, С. А. Калашнікова, М. О. Кириченко, Л. Б. Лук'янова, В. Г. Панок, В. О. Радкевич, О. Я. Савченко, М. М. Слюсаревський, О. В. Сухомлинська]: 2-ге вид, допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, С. 712.
4. Мартиненко О.В. (2023). Основні компоненти готовності майбутніх економістів до протидії ризикам у професійній діяльності. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, Том 2 (68), С. 201-205. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/68-2-29> URL: <http://surl.li/eahaud>.

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ГРАМОТИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЧИТАННЯ

Ковтун Наталія Ігорівна

кандидат педагогічних наук, доцент

Тулунжі Валентина Валеріївна

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Факультет мистецтва, менеджменту, педагогіки і психології

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Анотація. У статті проаналізовано використання ігрових технологій навчання на уроках грамоти для підвищення ефективності читання. Гра – основне заняття дітей і форма їх навчання та виховання. У початковій школі ця гра легко привертає увагу і допомагає дитині зацікавити учнів важливими і складними матеріалами, на яких важко зосередитися протягом тривалого часу. Освітні ігри, крім навчальних матеріалів, призначених для засвоєння навичок і здібностей, також сприяють емоційному сприйняттю освітнього контенту.

Ключові слова: гра, урок, діяльнісний підхід, початковий шкільний вік, Нова українська школа,

Вступ. Люди використовують гру як спосіб навчання, передаючи досвід старшого покоління молодим людям протягом дуже довгого часу. У сучасних школах, орієнтованих на активізацію і зміцнення освітнього процесу, ігрові заняття використовуються у вигляді самостійні прийоми освоєння концепцій, предметів і навіть розділів навчальних предметів: елементи технологій самостійного опрацювання теми, урок або його частина (вступ, пояснення, інтеграція, вправи, контроль), позакласні заходи.

Ігри – це форма навчання, яка в процесі надає учням знання та розвиває навички та здібності, які застосовуватимуться у їхньому майбутньому житті. Діяльнісний підхід – це організація освітнього процесу, при якій основна увага приділяється активної, різнобічної, продуктивної і максимально самостійної педагогічної та пізнавальної діяльності учня, яка включає в себе здатність витягувати необхідну інформацію, виявляти проблеми, шукати шляхи їх раціонального декомунізації, мислення. на практиці застосовуйте отримані знання для вирішення нових проблем [5, с. 76].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема використання ігрових методів навчання особливо висвітлена в роботах багатьох українських і зарубіжних вчених Я.Коменського, М. Монтессорі, Ф. Фребеля, Я. Корчака, В. Сухомлинського, З. Фрейда та інших. Різні аспекти розробки та впровадження нових технологій в освітній процес школи у своїх працях досліджували О. Падалка, І. Підласий, А. Вербицький та інші. У процесі навчання враховувалося використання ігрових технологій навчання досліджували О. Приходько, В. Коваленко, О. Савченко та інші.

Мета та завдання дослідження. Проаналізувати, описати та обґрунтувати зміст і поняття «читацька діяльність» в початковій школі.

Результати дослідження та їх обговорення. Початковий шкільний вік – це особливий віковий період розвитку людини, який починається з 6-річної кризи і закінчується кризою раннього статевого дозрівання. Це період інтенсивного фізичного і розумового розвитку дитини, який в першу чергу визначається розвитком його мозку і центральної нервової системи в цілому. Згідно з сучасною нейропсихологією, найбільш інтенсивний розвиток неокортексту відбувається в молодшому шкільному віці, а нейропсихологічна реакція на систематичний психічний стрес відбувається у віці 6-7 років. Однак мозок дитини, який відповідає за свідоме програмування та регулювання розумової діяльності дитини, повинен бути інтенсивний розвиток його функціонального блоку (за словами О.Лурія), він як і раніше недостатній, оскільки його регуляторна і гальмівна функція в підкірковій структурі кори головного мозку зберігається. Це проявляється в особливостях поведінки дитини, її емоційних реакціях, виховній діяльності: молодші школярі легко відволікаються, довго не можуть зосередитися, легко збудливі, емоційні [7, с.37].

Метод навчання, заснований на іграх, розроблений, щоб допомогти вчителям організувати навчальний процес для виконання навчальних завдань і дозволити учням зрозуміти і інтегрувати матеріал цікавим способом.

Ігри – це заняття, які допомагають покращити пізнавальну активність учнів, а у випадку НУШ – зміцнити та покращити їхні навички навчання. Гра включає в себе безліч навичок і здібностей, які призводять до значущого навчання, і у дітей, які розвивають навички, і у знань, необхідних для розвитку дітей у дорослому віці, є своя мотивація до гри, яка повинна бути основою для навчання і розвитку нових навичок.

Науковець О.Рома визначає серед практичних методів навчання, що дозволяють застосовувати отримані учнем знання в процесі вирішення практичних завдань, виділяють ігровий метод. Що стосується місця ігрових методів навчання в їх загальній класифікації, деякі вчені відносять їх до автономних методів навчання в класі, в той час як інші посилаються на той факт, що вони дуже поширені в початкових школах [7, с.46].

Велика кількість першокласників сенсорно реагує на зміни, які відбуваються після переходу в школу: у нього переривається сон, порушується апетит і знижується стійкість до хвороб. З цієї причини на цьому етапі необхідно використовувати ігрові методи навчання, щоб адаптація дитини до школи зменшила нудьгу.

Слід враховувати, що навчання дітей грамоті являє собою поступовий перехід від провідних ігор в дошкільному віці до ранньої чисто освітньої діяльності, тому, якщо ці дії організовані в ігровій формі, діти успішно опановують аналітичними і синтетичними діями. За цієї умови вони можуть перерости для них у серйозну дослідницьку діяльність, сприяючи їх навчання, вихованню та розвитку. У той же час в дослідницькій діяльності по звуку важливо

покладатися на якомога більшу кількість аналізаторів (органів чуття), таких як слух, зір, мова і рух (кінестетичні). Фонетика вважається найбільш цікавою і близькою дитині в навчанні грамоті, в якому гра відіграє велику роль [1, с.3].

О. Вашуленко організовує добукварне навчання, щоб діти сприймали його в ігровій формі і не перенапружувалися, щоб не викликати негативних емоцій. У цей період вчитель проводить дошкільне мовне навчання оскільки у першокласника потрібно діагностувати розвиток усного мовлення в класі, звернутися до школи, діагностувати правила поведінки в школі. Необхідно, щоб бажання здобувача першого класу ходити в школу не тільки поступово зникало, а навпаки посилювалося. Таким чином, однією з умов успішності навчальної роботи в цей період є те, щоб зробити уроки читання і письма цікавими для молодших школярів, що вселяє в них бажання вчитися, здобувати нові знання і навички і сприяє формуванню у них пізнавального інтересу [2, с.4].

Для діток початкової школи, особливо для першокласників, гра є основним типом діяльності. Тому на нашу думку, у 1 класі діти повинні вчитися, граючи. Саме ігрові технології навчання лежать в основі Нової української школи на уроках в цілому та на уроках «Навчання грамоти» зокрема. Сучасна наука стверджує, що гра властива не тільки для дошкільного дитинства, вона охоплює всі періоди людського життя. Людина бере участь у іграх протягом свого життя, але вони змінюються в своїй мотивації, формі, ступені вираження почуттів та емоцій варіюється в залежності від поведінки [7, с.59].

Однак, якщо ігрові інструменти відповідають методологічним вимогам грамотності, ефект від використання ігрового стилю навчання буде більшим. Зокрема, вчителі повинні враховувати певні фактори для поліпшення розуміння прочитаного [4, с. 125]: розробка артикуляційних вправ; можливість розрізняти звуки і букви; розширення кута зору; розвиток уваги, пам'яті, уяви та мислення; розширення словникового запасу; створення стратегій читання.

Доцільно використовувати цю інформацію, щоб вибрати правильний ігровий матеріал для уроку. З огляду на спостереження за аналізом, синтезом, порівнянням і класифікацією мови і складність розумової діяльності, це дослідження добукварного періоду повинно бути виконано цікавим та різноманітним чином і не викликати стомлення. У цьому віці гра є серйозним заняттям для дітей, тому навчання української мови дітей у віці 6 років засноване на уроках ігрових технологій навчання, які дозволяють учням оволодіти звуковою системою, можна перетворити на веселі та захоплюючі вправи.

При вивченні голосних і приголосних звуків в ігровій формі найчастіше використовуються кружечки червоного і синього кольорів. При розбитті слів на склади і визначенні кількості складів учні використовують сигнальні картки. За допомогою цих карток учні посилають сигнали у відповідь на різні питання вчителя і завдання.

Феномен гри привернув увагу видатних мислителів, філософів, соціологів, психологів і педагогів протягом всієї історії людства. Це зрозуміло, тому що гра є найстарішим і найдоступнішим інструментом для навчання та викладання.

Потреба у використанні ігрових технологій навчання зростає з кожним роком в початковій школі. Перенасиченість сучасних школярів знаннями спостерігається в усьому світі, і Україна не виняток. Телебачення, відео, радіо та комп'ютерні мережі, що містять величезну кількість інформації, впливають на формування особистості [6].

Сьогодні Нова українська школа, активна, творча, здатна до саморозвитку, самоосвіти, самоосвіти, оцінки та відбору знань людей, впровадження різних інноваційних освітніх програм, впровадження різних інноваційних освітніх програм та гуманного підходу до молодших школярів.

Як зазначено в статті «Ігрова технологія навчання в початковій школі», метод вивчення гри на уроках «Навчання грамоти» включає в себе цілий спектр цільових напрямків [3, с. 144]: дидактичні: застосування знань, умінь і навичок у практичній діяльності, формування необхідних навичок і здібностей у практичній діяльності та розвиток оперативних навичок; виховна: самостійність, адекватність ставлення до конкретної ситуації та обставин, етики, естетики та світогляду, комунікативність та колективізм; розвивальна: увага, пам'ять, швидкість мислення, порівняльні здібності, уява, творчість, емпатія, рефлексія, здатності приймати оптимальне рішення; соціалізація: привабливість соціальних норм і цінностей; адаптивність умов навколишнього середовища, незалежне саморегулювання.

О. Янкович зазначає, що творчі ігри – це творчі види діяльності, які розвиваються у дітей спонтанно. У початковій школі вчителі використовують рольові ігри, ігри-драматизації, театралізовані ігри, ігри з елементами трудової та художньо-творчої діяльності (драматизація, інсценізація), ігри-фантазії та ін. Залежно від методики проведення ігор розрізняють тематичні ігри, сюжетні ігри, рольові ігри, трудові ігри, ігри-імітації та ігри-драматизації [8, с. 68-69].

З психолого-педагогічної точки зору, ігрові методи роботи мають такий вплив на навчальний процес першокласників [3, с. 144]: забезпечує задоволення, впевненість у собі та самооцінку; надає простір для уяви та варіативності (під час гри цілі можуть бути змінені у відповідь на нові інструменти або інструменти, пов'язані з новими цілями); відображає сприйняття учнями зовнішнього світу і може трансформувати навколишній світ; сприяє залученню учнів до цінностей культури, відображає певні ідеали та культурні цінності, що існують у суспільстві; формує життєві позиції; полегшує адаптацію до умов суспільного життя; покращується монологічне і діалогічне мовлення.

Унікальність методу вивчення гри в початковій школі полягає в тому, що вона «провокує» такий механізм пам'яті, як спонтанна пам'ять. Під час таких досліджень молодші школярі не свідомо запам'ятовують те, що не хочуть запам'ятовувати, тому що для них характерні чітке, безпосереднє сприйняття і легкий доступ до зображень.

Висновки. Таким чином, використовуючи ігровий метод навчання на уроках «Навчання грамоти», робота вчителя підпорядковує їх поставленим освітнім цілям, індивідуальному підходу, придатному для кожного учня, що

підвищує самооцінку і має на увазі прагнення до знань. Важливо розкрити здобувача початкової освіти і надихнути його, довіряючи його здібностям. Такий підхід може вплинути не тільки на успішність, а й на майбутнє життя зростаючої людини. По-друге, навчання все ще є розвагою, а не важкою роботою, і те, як працює гра, робить процес цікавим, інформативним та захоплюючим. Нарешті, формат гри допомагає об'єднати клас, дозволяючи учням краще пізнати один одного та навчитися працювати в команді. Це дуже важливо для процесу навчання і придбання необхідних навичок в суспільстві.

Важливо також пам'ятати, що гра в те, як вона працює на уроках грамотності – це гра для учнів та спосіб навчання для вчителів. Навчальні ігри слід підбирати з урахуванням вимог програми навчання і виховання учнів певного віку, щоб визначити оптимальний час для їх реалізації. групувати і готувати необхідні дидактичні матеріали. Вчителі повинні вивчати і розуміти гру, продумувати методи і прийоми її ведення, збагачувати учнів знаннями та ідеями, необхідними для вирішення ігрових завдань.

Першокласник може придбати необхідні знання, навички та здібності тільки тоді, коли він сам проявляє до них пізнавальний інтерес. Щоб забезпечити реалізацію і принципи Нової української школи, сучасні вчителі впроваджують нові форми і методи. До таких методів відносяться ігрові методи.

Список використаних джерел

1. Вашуленко М. С., Вашуленко О. В. Уроки навчання грамоти за Букварем: метод. посіб. К.: Видавничий дім «Освіта», 2019. 256 с.
2. Вашуленко О.В. Організація навчання грамоти першокласників (читання) на засадах компетентнісного підходу. Початкова освіта: портрет випускника початкової школи, розроблений відповідно до структури освітніх результатів на компетентнісній основі; методичні рекомендації МОН України щодо організації навчально-виховного процесу в 2017/2018 навчальному році; методичні коментарі провідних науковців щодо впровадження ідей Нової української школи; оновлені на компетентнісній основі критерії оцінювання. К.: УОВЦ «Оріон», 2017. 21-28 с.
3. Дзятківська Г. Ігрові технології навчання в початковій школі: особливості використання. Магістерський науковий вісник. 2015. №23. С.141-146.
4. Кравчук Л.В. Читання з розумінням як складова читацької компетентності молодшого школяра. III Всеукраїнська наук.-практ. інтернет- конф. «Компетентнісне спрямування дошкільної та початкової освіти в умовах Нової української школи». Київ, 2020. С. 4.
5. Молнар Т. Діяльнісний підхід до організації навчального процесу в початковій школі. Молодь і ринок. 2016. №1. С. 76-79.
6. Рома О. Підготовка вчителів початкової школи в системі післядипломної освіти до реалізації ігрових методів навчання засобами LEGO. Запоріжжя, 2020. С. 20.
7. Янкович О. І., Кузьма І. І. Освітні технології у початковій школі: навчально-методичний посібник. Тернопіль: ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2018. 266 с.

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНИХ ПРАКТИК В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Зленко Алла Миколаївна

кандидат історичних наук, професор

Калужинська Юлія Володимирівна

кандидат філологічних наук, доцент

Герасименко Ірина Михайлівна

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Факультет гуманітарної освіти і соціальних технологій

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Закон України «Про освіту» визначає концепцію дослідницького університету як вищого навчального закладу, що забезпечує революційний розвиток держави в певних галузях знань на основі моделі, що об'єднує освіту, науку та інновації. Стандарти дослідницьких університетів відповідають статті 30 згаданих Законів України, що включають наявність великої інфраструктури та матеріально-технічної бази, міждисциплінарний характер освіти і науки, сильний фундаментальний компонент наукових досліджень, здатність просувати і комерціалізувати наукові результати є показниками Міжнародної наукової метрики, база даних і кількість публікацій міжнародних рецензованих публікацій, національних позицій, дисциплін або університетів міжнародного рейтингу [2].

Інноваційний університет, найвищий ступінь науково-дослідного інституту, є центром інноваційного процесу, в якому реалізуються як державні, так і комерційні ресурси і реалізуються наукові проекти. Він підтримується наявністю інноваційної інфраструктури, створеної центрами передачі технологій, інноваційним консалтингом, бізнес-інкубаторами, малими інноваційними підприємствами та науковими парками. Для нього характерно наступне: він зберігає академічний елемент, але в той же час працює в трьох взаємопов'язаних областях: освіті, дослідженнях та інноваціях. Окрім реалізації наукових проектів, актуальним завданням інноваційного університету є якісна підготовка спеціалістів, орієнтованих на інновації, у пріоритетних галузях техніки та технологій, поширення та впровадження новітніх знань в інноваційному середовищі, тобто розробка та впровадження нових освітніх технологій на основі компетентнісного підходу.

Варто відзначити, що невід'ємною складовою освітнього процесу є освітній процес, що характеризується інноваційними функціями. Інноваційність освітнього процесу має свої особливості. По-перше, відповідно до його основними елементами (цільовим, матеріальним, процедурним, технічним і оціночним) формулюється філософія інновацій, цільова і змістовна складові якої впливають на зміст і структуру як всієї галузі, так і окремого сектора. Процедурний елемент визначає структуру навчально-пізнавальної діяльності

студента і професійної діяльності педагога ЗПО. Технічна складова впливає на методологічну роботу, особливо на структуру і зміст підручників. Компонент оцінки впливає на систему дидактичних інструментів. Новизна вказується як в кожному окремому компоненті, так і в загальному оформленні навчального процесу.

Що стосується визначення цього терміна, слово «Інновація» по суті означає інновацію, введenu вперше, але більшість інновацій пов'язано з переходом існуючого підходу до нового стану або шляхом адаптації до нових умов, або шляхом поступового перетворення в існуючу систему.

Поняття «інновація» в психолого-педагогічній літературі розглядається розпливчато. Американський вчений К. Роджер визначає поняття в тому, що новизна – це нова ідея для конкретної людини, і не має значення, чи є ця ідея об'єктивно новою. Сучасні вчені розглядають інновації в освіті як процес створення, поширення і використання нових методів вирішення освітніх завдань з використанням оригінального і нестандартного підходу. Інноваційна освіта складається з знань, технологій, засобів навчання, організаційних та адміністративних додатків. Під цим розуміється галузь, яка постійно поповнюється новинками.

Сучасні психолого-педагогічні інновації в системі освіти корінних народів, [1]:

- зміст і методи, прийоми і форми навчальної діяльності та особистого навчання (методи і прийоми);
- зміст і форма організації управління системою освіти, а також організаційна структура освітнього закладу;
- інструменти для навчання і виховання;
- навчальний процес має бути діалогом між особистістю викладача та студента професійної освіти, тому особисте ставлення педагога значно покращує бажання здобувача навчатися.

Таким чином, основним критерієм інноваційності освіти є зміна цілей, тобто змісту і результатів освіти як основної складової діяльності викладачів та студентів (рис. 1.):

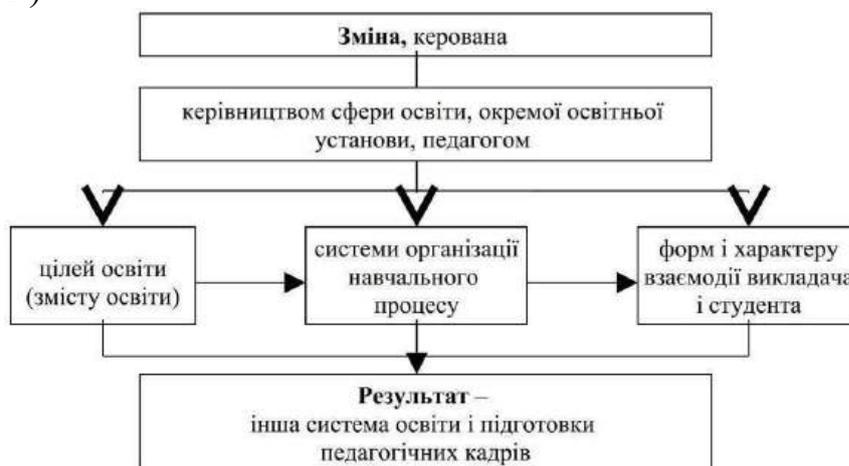

Рисунок 1. Структура процесу педагогічної інновації

З іншого боку, особливістю інноваційної освіти є особистісно-орієнтоване навчання, яке слідує наступним зразкам [4]:

- академічна сфера – це не частина освітнього змісту, а подія в житті людини, що дає цілий життєвий досвід, елементом якого є набуті знання;
- оформлення освітнього процесу є предметом спільної діяльності викладачів та студентів професійної освіти, їх способу життя як суб'єкта освіти;
- освітній процес приймає форму досліджень, розвиваючих ігор і стає джерелом досвіду;
- функція міжособистісного спілкування між викладачем та студентом змінюється: викладач є одним із ресурсів (успішної групи), що сприяє освітній та пізнавальній діяльності студента;
- розвиток «Я-концепції» предмета освітньої діяльності здійснюється за допомогою усвідомлення загальної життєдіяльності, включаючи відтворення ролі життя і імітацію ситуації, проектування і організацію навчальних матеріалів таким чином, щоб студент міг вибирати сам: зміст, форму, вид навчально-пізнавальної діяльності та засоби самоконтролю.

Це дозволяє провести порівняльний аналіз основ інноваційного та традиційного навчання (табл. 1.).

Таблиця 1. Порівняльний аналіз характеристик методів навчання в закладах професійної освіти

Критерій характеристики	Особливості навчання	
	Традиційне	Інноваційне
Місце і роль викладача професійної освіти	Суб'єкт, який визначає всі аспекти процесу навчання, є основною людиною	Ініціювання та організація навчального процесу, про який йде мова, сприяє перетворенню студента в активного учасника цього процесу
Місце і роль студента професійної освіти	Сприйняття, засвоєння та відтворення інформації, наданої викладачем, відіграє пасивну роль	Активна асиміляція і генерація інформації з різних джерел
Тип подання інформації	Інформація, визначена та керована викладачем, інформація надається у готовій формі	Багатоканальна система, яка генерує інформацію між викладачем і студентом професійної освіти та забезпечує інформаційну взаємодію між ними
Управління навчальним процесом	Авторитарне абототалитарне	Демократичне
Рівень творчості у роботі	Творчість можлива тільки в роботі викладача	Творчість викладача проявляється в різних формах, діяльність студента має творчий характер
Форма навчальної діяльності	Переважно лекції	Діалогові, інтерактивні, проектні та інші форми
Розв'язання навчальних проблем	Перераховані окремі проблеми і способи їх вирішення	Навчання здійснюється шляхом пошуку спільних рішень проблем, частково використовуються методи пошуку або дослідження, формуються здібності до розв'язання проблемних задач

Продовження табл. 1

Критерій характеристики	Особливості навчання	
	Традиційне	Інноваційне
Контроль за навчальним процесом	Суворі, формальні та неіндивідуалізовані форми контролю	Формування індивідуальних форм контролю, самоконтролю і рефлекторних навичок
Результат навчання	Накопичення знань, використання знань для отримання прогнозів	Сукупність знань, практичних вмінь та навичок, готовність до їх творчого використання в практичній діяльності

Слід додати, що інновації в освітньому процесі призводять до зміни відносин між викладачем та студентом. Якщо в традиційній освіті, де студентам професійної освіти відводяться пасивні і підлеглі ролі, використовується підсистема «суб'єкт» – «об'єкт», то в інноваційній освіті студенти зацікавлені в розвитку і придбанні глибоко значущих знань з важливих освітніх тем, пов'язаних з активним і творчим співробітництвом з педагогом. Зосередження уваги на предметно-орієнтованій інтерактивній взаємодії вимагає, щоб освітній процес здійснювався за допомогою поєднання традиційних та інноваційних методів та форм навчання.

Таким чином, інноваційність освітнього контенту полягає в придбанні інноваційних методів і форм навчання (інтерактивних, діагностичних, активних, інтерактивних, віддалених, комп'ютерних, мультимедійних, телекомунікаційних, освітніх проєктів), а також алгоритмічних, індивідуальних, диференційованих, модульних, колективних (невеликі групи). Він повинен підтримуватися і здійснюватися за допомогою здійснення Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

Варто додати, що в даний час існує певна концептуальна і професійна складність в теорії освіти і в розрізненні форм, методів і прийомів навчання. Стаття 50 Закону України «Про вищу освіту» організаційна форма освітнього процесу визначає навчальні заняття, самостійна робота, практична навчально-управлінська діяльність, конференції, лабораторії, практичні заняття, заняття, особисті заняття та консультації вважаються основними освітніми заходами у закладах професійної освіти.

Крім того, в науково-методичній літературі існують різні підходи до класифікації. В. Мельник розділяє їх на проєктні, лабораторні та комплексні. Під проєктним методом (project method) вчені розуміють організацію такого навчання, при якому учні набувають навички та вміння в процесі планування і виконання практичних завдань - проєктів. Лабораторна система (експеримент), на його думку, заснована на принципі індивідуалізації навчання, самостійної дослідницької діяльності в лабораторному класі. Комплексний (комплексний) метод – це реалізація тренінгу з певного предмету, який являє собою комплекс, що містить матеріали з суміжних предметів. Всі ці методи навчання використовуються для співпраці, взаєморозуміння, єдності інтересів і прагнень учасників освітнього процесу. Інші вчені розуміють шпигунство як активний,

модульний, заснований на проблемах метод навчання, дидактичну гру.

Вчені відзначають, що найбільш перспективними є модульне навчання і взаємопов'язані особистісні методи навчання. Деякі дослідники розглядають спільне, колективне ситуаційне моделювання, яке являє собою вивчення спірних питань, кожне з яких реалізується за допомогою окремих методів і прийомів.

Найбільш поширеними з цих методів є [4]: метод проекту; групове обговорення; мозковий штурм; ділові та рольові ігри; метод баскет (як вчитися на основі імітації ситуації); тренінг-навчання; практичні експерименти.

Дослідження, проведені американськими та європейськими вченими, підтвердили, що інтерактивні методи навчання сприяють збільшенню швидкості засвоєння навчальних матеріалів, оскільки вони впливають не тільки на свідомість студентів, а й на їх емоції і волю. Лекційні заняття – 5% засвоєння, читання навчальних текстів – 10%, відео / аудіо матеріали - 20%, демонстрації - 30%, робота в дискусійних групах - 50%, практична робота – 75%, навчання інших та застосування отриманих знань – 90% засвоєння [5].

Таким чином, лекційна робота не є основним методом навчання, на думку більшості університетів, вона доповнюється незалежною (контрольованою) груповою роботою і практичною діяльністю.

В даний час досліджується, що неможливо шукати все без винятку, включаючи обмежену область знань, тому що обсяг знань величезний – студентам необхідно оволодіти абсолютно різними навичками і здібностями, розбиратись в суті речей, думати, розбирайтесь в ідеях і вже виходячи з їх основ шукайте конкретну інформацію. Інтерактивні методи навчання сприяють вирішенню цієї проблеми.

Список використаних джерел

1. Богданова І. М. Педагогічна інноватика : навч. посібник. Одеса: ТЕС, 2000. 148 с.
2. Дуткевич Т. В. Психологічні основи використання інтерактивних методів навчання у процесі підготовки спеціалістів з вищою освітою: зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2003. 26с.
3. Зінорук А. В. Теоретичні аспекти інтерактивних технологій. Міжнародний науковий журнал «Грааль науки». 2022. № 12-13. С. 598-591. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.29.04.2022.101>
4. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібник. Київ: Видавництво А.С.К., 2004. 156 с.
5. Пометун О. Пироженко Л. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Київ. 2004. 144 с.
6. Про інноваційну діяльність. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2002. №36. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
7. Шакур Н., Зівенко О., Сальник І. Використання інтерактивних технологій у STEAM-освіті: переваги та виклики. Вісник науки та освіти. 2023. № 6 (12). С. 646-656. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-6\(12\)-646-656](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-6(12)-646-656)

Section: Pharmaceutics

ВПЛИВ ФАРМАКОЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА РОЗРОБКУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ ОНКОЛОГІЇ

Парченко Марина

аспірантка

Бушуєва Інна

д. фарм.н., професор

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет

Фармакоєкономічні дослідження відіграють все більш важливу роль у формуванні державної політики в галузі онкології. Вони дозволяють оцінити ефективність та вартість різних методів лікування, що допомагає приймати обґрунтовані рішення щодо фінансування та доступності онкологічної допомоги.

Найважливішими аспектами є регулювання державної політики в онкології, яка може бути покращена завдяки саме фармакоєкономічним дослідженням.

В тезах визначено, що, незважаючи на важливість впровадження фармакоєкономічних досліджень, існує нагальна потреба у вирішенні багатьох викликів сучасності.

Саме такі питання постають при лікуванні раку передміхурової залози.

- Доступність лікування:

Як фармакоєкономічні дослідження впливають на державну політику?

- Формування національних переліків лікарських засобів:

результати фармакоєкономічних досліджень використовуються для визначення, які саме ліки будуть включені до переліку препаратів, що компенсуються державою. Це дозволяє забезпечити доступність ефективних та економічно обґрунтованих ліків для пацієнтів.

- Розробка програм реімбурсації:

фармакоєкономічний аналіз допомагає визначити умови реімбурсації (компенсації вартості) лікарських засобів, тобто які препарати і за яких умов будуть частково або повністю оплачуватися державою.

- Оптимізація витрат на лікування:

завдяки фармакоєкономічним дослідженням можна виявити найбільш ефективні та економічно вигідні схеми лікування, що дозволяє оптимізувати витрати бюджету на охорону здоров'я.

- Прийняття рішень щодо інвестицій в онкологію:

результати фармакоєкономічних досліджень можуть вплинути на рішення про фінансування нових технологій, клінічних досліджень та програм скринінгу.

- Розробка рекомендацій для лікарів:

на основі фармакоєкономічних досліджень розробляються клінічні рекомендації, які допомагають лікарям вибирати найбільш ефективні та економічно обґрунтовані методи лікування для своїх пацієнтів.

Які аспекти державної політики в онкології можуть бути покращені завдяки фармакоекономічним дослідженням?

- **Доступність лікування:**

фармакоекономічні дослідження допомагають забезпечити доступність ефективних та економічно обґрунтованих методів лікування для більшої кількості пацієнтів.

- **Якість лікування:**

завдяки фармакоекономічним дослідженням можна покращити якість лікування, вибираючи найбільш ефективні та безпечні методи.

- **Ефективність використання ресурсів:**

фармакоекономічні дослідження допомагають оптимізувати використання бюджетних коштів, спрямованих на боротьбу з онкологічними захворюваннями.

- **Справедливість доступу до лікування:**

фармакоекономічні дослідження можуть допомогти забезпечити справедливий розподіл ресурсів, надаючи пріоритет тим пацієнтам, які найбільше потребують лікування.

Виклики та перспективи

Незважаючи на важливість фармакоекономічних досліджень, існують певні виклики, які необхідно вирішувати:

- **Складність оцінки довгострокових ефектів лікування:**

деякі види лікування, такі як імунотерапія, можуть мати довгострокові ефекти, які важко оцінити у короткострокових дослідженнях.

- **Гетерогенність пухлин:**

пухлини дуже різноманітні, що ускладнює проведення узагальнених фармакоекономічних аналізів.

- **Висока вартість нових препаратів:**

нові онкологічні препарати часто мають дуже високу вартість, що ускладнює їх доступність для багатьох пацієнтів.

Перспективи розвитку:

- **Персоналізована медицина:**

фармакоекономічні дослідження будуть все більше орієнтовані на оцінку ефективності та вартості персоналізованих підходів до лікування раку.

- **Реальні дані:**

використання реальних даних з медичних реєстрів дозволить отримати більш точну інформацію про ефективність та вартість лікування в реальних умовах.

- **Співпраця між різними спеціалістами:**

для проведення комплексних фармакоекономічних досліджень необхідна тісна співпраця онкологів, економістів, фармацевтів, епідеміологів та інших фахівців.

Висновки

Фармакоекономічні дослідження відіграють ключову роль у формуванні державної політики в галузі онкології. Вони допомагають приймати обґрунтовані рішення щодо фінансування та доступності онкологічної допомоги, що в кінцевому рахунку сприяє покращенню якості життя пацієнтів.

Section: Physical and Mathematical Sciences

BARRIER EFFECTS AND TRANSFER PROCESSES IN PbSe FILMS

Mazur Tetiana

Doctor of Philosophy, Associate Professor

Mateik Halyna

Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor

PhD (Physics and Mathematics)

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

In semiconductor films, macroinhomogeneities may be present, associated with the presence of interblock boundaries, which significantly affect the charge transfer mechanisms in electric and magnetic fields [1,2]. These properties of film structures are due to the presence of localized states at the boundaries of blocks, the energy of which in the case of lead chalcogenides is close to the edge of the corresponding allowed band (conduction band for n-type and valence band for p-type). These localized states can trap charge carriers that move under the influence of external fields, leading to the emergence of a drift barrier. The height of this barrier in degenerate semiconductors depends on the position of the chemical potential. Consequently, the presence of such barriers can cause changes in conductivity and affect electron-hole processes in films, which must be taken into account when designing devices based on lead selenide [2,3].

The presence of a significant drift barrier in polycrystalline films leads to a decrease in electrical conductivity, an increase in thermo-EMF, and a change in the sign of the Nernst-Ettingshausen transverse effect coefficient. The influence of barriers also affects the mechanisms of charge carrier scattering [3]. These features of barrier structures are successfully utilized in semiconductor device manufacturing, underscoring the relevance of this issue.

PbSe thin films have the advantage that the small anisotropy of the Fermi surface does not significantly affect the energy state of the condensate due to the block structure. It is also worth noting that atmospheric oxygen, which is an effective acceptor, significantly affects the value of the intergranular barriers [4]. This means that controlling the atmosphere during the growth and storage of PbSe films can be key to achieving optimal material properties.

Studies show that such barriers can change under the influence of external factors, such as temperature and electric fields, which opens up new possibilities for tuning the properties of PbSe films in various devices.

To study the effect of potential barriers on charge transfer, measurements of the thermo-EMF coefficient, transverse and longitudinal magnetoresistance, as well as an analysis of the temperature dependence of the Hall mobility were performed. PbSe

films were grown from the vapor phase in a vacuum on (111) BaF₂ substrates and PM-1 polyimide tape. To study photoconductivity, an AL106A LED with a radiation wavelength of 0.95 μm was used.

In addition, further studies were conducted to assess the influence of atmospheric conditions on the electrophysical properties of the films. The analysis revealed that variations in atmospheric pressure and oxygen concentration alter the characteristics of the intergranular barriers, enabling more precise control of the material properties for specific applications.

The behavior of the films at different temperatures was also investigated to determine the stability of their properties over a wide range of operating conditions. This included both low- and high-temperature regimes, providing a more comprehensive understanding of the potential for using PbSe in various technological fields.

Since crystallites in films typically grow from the substrate to the surface, their boundaries are oriented perpendicular to this surface, resulting in anisotropy of the transfer coefficients. In polycrystalline films, changes in the longitudinal magnetoresistance ($\Delta\rho_{||}/\rho_0$) are expected, while the transverse magnetoresistance ($\Delta\rho_{\perp}/\rho_0$) will remain almost unchanged. This is because the transverse magnetoresistance is primarily determined by the properties of the internal volume of the crystallites. As a result, the anisotropy of the magnetoresistance coefficient, characterized by the ratio $k = \Delta\rho_{||}/\Delta\rho_{\perp}$, will exceed unity [1].

Further studies have shown that this anisotropy can be leveraged to fine-tune the properties of films for various electronic and optoelectronic devices. For instance, adjusting the conditions during film growth can optimize the orientation of the crystallites, potentially improving the efficiency of charge transfer in a specific direction. Additionally, considering anisotropy when designing PbSe-based devices allows for the creation of devices with predictable and stable characteristics, which is essential for ensuring reliable performance under diverse operating conditions.

Let us consider the experimental dependence $k = \Delta\rho_{||}/\Delta\rho_{\perp}$ on the carrier concentration for single- and polycrystalline PbSe films with n-type conductivity, determined at $T = 77$ K (Fig. 1).

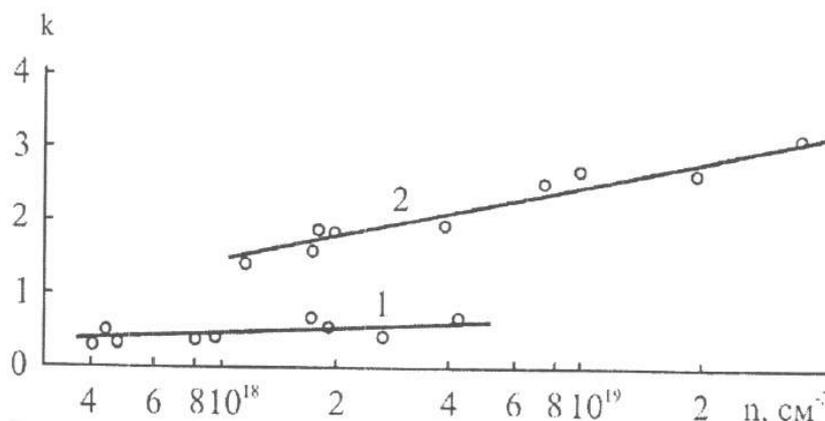

Figure 1. Dependence of the magnetoresistance anisotropy coefficient $k = \Delta\rho_{||}/\Delta\rho_{\perp}$ on the carrier concentration for p-PbSe films on BaF₂(1) and PM-1(2) substrates at $T = 77$ K

As observed, in single-crystal films at all studied concentrations, $k < 1$, indicating a high structural perfection of the layers. This is qualitatively consistent with the anisotropy of bulk PbSe samples, where, due to the ellipsoidal nature of their isoenergetic surfaces, $\Delta\rho_{\parallel}$ should be 10 - 20% lower than $\Delta\rho_{\perp}$. In polycrystalline films, starting from the lowest concentrations, the experimental value of $k > 1$, which can be explained by the influence of intercrystalline barriers. The increase in k with rising electron concentration in these films is attributed to a sharp change in the carrier relaxation time as their energy approaches the drift barrier.

Additional studies have shown that this dependence can be leveraged to improve the characteristics of films in semiconductor devices. Specifically, controlling the electron concentration allows the regulation of anisotropy, which can be useful for tuning the electronic and optoelectronic properties of devices. Furthermore, it was found that changes in the structural perfection of the films and the impact of intercrystalline barriers can significantly affect the stability and reliability of PbSe-based devices under varying operating conditions.

The studies also indicated that barrier effects in polycrystalline films are the primary form of surface influence on transport processes. These effects dominate over other charge transfer mechanisms, significantly impacting the electrical properties of the material. Consequently, it becomes clear that controlling barrier effects could be a key factor in enhancing the characteristics of semiconductor devices based on polycrystalline films. Further research in this area may lead to the development of new methods for optimizing the surface properties of films, ultimately contributing to improved efficiency and reliability of electronic devices.

References

1. Y.V. Klanichka, H.D. Mateik. 2009. Barrier Effects and Transport Phenomena in Lead Selenide Film. *Physics and Chemistry of Solid State*, 10 (1), 90-94.
2. Smith, J., & Johnson, A. (2020). Barrier effects in semiconductor films and their impact on charge transfer mechanisms. *Journal of Applied Physics*, 75(4), 1234-1240. <https://doi.org/10.1234/jap.2020.112233>.
3. T. Mazur, M. Mazur, G. Mateik. 2024. Study of charge carriers scattering in the two-layer n-PbTe/n-PbS heterostructure. *Molecular Crystals and Liquid Crystals*, 768(5), 89-95. <https://doi.org/10.1080/15421406.2024.2310423>.
4. T.M. Mazur, M.P. Mazur. 2023. Processes of interaction of oxygen with thin films of chalcogenides. *IEEE Nanotechnology Materials and Devices Conference, NMDC 2023*, 346–347, Paestum, Italy. <https://doi.org/10.1109/NMDC57951.2023.10343890>.

Section: Physical Culture and Sports

КОНЦЕПЦІЯ АДАПТИВНОГО СПОРТУ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ

Кравченко Тетяна Петрівна

кандидат педагогічних наук, доцент

Кафедра теорії та методики фізичного виховання і спорту

Пангелова Наталія Євгенівна

доктор наук з фізичного виховання і спорту,

професор, завідувач кафедри

Кафедра теорії та методики фізичного виховання і спорту

Пангелов Борис Петрович

кандидат педагогічних наук, доцент

Кафедра спортивних дисциплін і туризму

Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Переяслав, Україна

Актуальність. Адаптивний спорт є невід'ємною частиною міжнародного олімпійського руху і спрямований на інтеграцію людей з інвалідністю у світ спорту. Це не лише підтримка соціальної інтеграції, а й можливість продемонструвати спортивні здібності на рівні з іншими спортсменами в різних видах спорту. У сучасному світі адаптивний спорт зазнає змін, стає більш доступним та активно підтримується міжнародними організаціями, включаючи Міжнародний олімпійський комітет (МОК) та Міжнародний паралімпійський комітет (МПК).

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз та узагальнення літературних джерел стосовно концепції адаптивного спорту в системі міжнародного олімпійського руху.

Результати дослідження. Адаптивний спорт розвивається як окрема гілка в міжнародному спортивному русі, зокрема в межах олімпійського і паралімпійського руху, і привертає значну увагу науковців, які аналізують його вплив на суспільство, організаційні особливості та проблематику інклюзії.

Дослідження історичного розвитку адаптивного спорту показують, що цей напрямок розпочався як реабілітаційна програма для ветеранів після Другої світової війни. У працях науковців, такі як David Howe, висвітлює еволюцію адаптивного спорту від локальних реабілітаційних програм до міжнародного масштабу, коли Паралімпійські ігри вперше пройшли у 1960 році в Римі.

У дослідженнях, присвячених співпраці Міжнародного олімпійського комітету та Міжнародного паралімпійського комітету, підкреслюється важливість підтримки адаптивного спорту на рівні міжнародних організацій. У роботах таких дослідників, як Robert Stearns, аналізуються спільні зусилля МОК і МПК, спрямовані на підвищення рівня включення та інклюзивності у спорті, які також знаходять підтримку серед спонсорів.

Науковці, такі як Christine Wies, досліджують соціальні аспекти адаптивного спорту, включаючи його роль у зміні суспільного ставлення до людей з інвалідністю. У працях підкреслюється, що адаптивний спорт не лише допомагає спортсменам розвивати фізичні здібності, але й позитивно впливає на їхню соціальну інтеграцію. Інші дослідники зосереджуються на впливі адаптивного спорту на ставлення громадськості, акцентуючи на позитивних змінах у сприйнятті людей з інвалідністю.

Огляд сучасної літератури показує, що основними проблемами є фінансові бар'єри, недостатнє охоплення адаптивним спортом менш розвинених країн та обмежений доступ до спортивної інфраструктури. Роботи, присвячені інфраструктурі та доступності, такі як дослідження John Collins, підкреслюють важливість державної та приватної підтримки для створення доступних спортивних об'єктів. Перспективи розвитку полягають у збільшенні державної підтримки та розширенні адаптивного спорту на міжнародному рівні, що допоможе долучити більше спортсменів і розширити географію адаптивного спорту.

Основні принципи адаптивного спорту включають рівність, інклюзивність та підтримку. МОК активно сприяє розвитку адаптивного спорту через спеціальні програми та ініціативи, які допомагають спортсменам з інвалідністю реалізувати свій потенціал. Принцип рівності полягає в забезпеченні рівних можливостей для всіх спортсменів, незалежно від їхніх фізичних обмежень. Інклюзивність у цьому випадку означає включення спортсменів з інвалідністю до спортивних подій на різних рівнях – від місцевого до міжнародного.

Адаптивний спорт розвивається в різних дисциплінах, таких як легка атлетика, плавання, велоспорт, фехтування, а також зимові види спорту. Наприклад, у Паралімпійських іграх є адаптовані види біатлону, гірськолижного спорту та лижних перегонів. Кожен вид спорту адаптується під особливості фізичних можливостей спортсменів, що дозволяє учасникам з різними рівнями інвалідності долучатися до змагань.

МОК та МПК працюють у тісному співробітництві для розширення можливостей адаптивного спорту. Це партнерство не лише сприяє популяризації спорту для людей з інвалідністю, а й сприяє підвищенню обізнаності громадськості щодо важливості інклюзивності в спортивній сфері. МОК забезпечує фінансову підтримку МПК, допомагає організовувати Паралімпійські ігри та підтримує ініціативи для залучення нових учасників у паралімпійський рух.

Олімпійська хартія, яка є основним документом МОК, закликає до рівності всіх спортсменів і підтримує ідеали дружби та поваги, незалежно від фізичних можливостей. Впровадження адаптивного спорту в рамках олімпійського руху є реалізацією цих ідеалів на практиці.

Перспективи розвитку адаптивного спорту включають розширення його географії та залучення нових видів спорту до Паралімпійських ігор. МОК також працює над тим, щоб інтегрувати адаптивні змагання в програми національних

олімпійських комітетів, що сприяє зростанню рівня підготовки спортсменів з інвалідністю.

Адаптивний спорт має значний соціальний вплив, оскільки сприяє зміні ставлення суспільства до людей з інвалідністю. Участь спортсменів з інвалідністю в міжнародних спортивних подіях підвищує обізнаність громадськості про їхні можливості та допомагає руйнувати стереотипи. Багато спортсменів-паралімпійців стають прикладом сили духу та наполегливості, що надихає не тільки людей з інвалідністю, а й широке коло людей.

Висновок

Сучасна література підкреслює важливість адаптивного спорту як інструменту соціальної інтеграції та інклюзії, а також його роль у міжнародному олімпійському русі. Концепція адаптивного спорту є важливою частиною олімпійського руху, яка сприяє інтеграції, рівності та підтримці людей з інвалідністю у спортивному середовищі. Завдяки міжнародним зусиллям МОК та МПК, адаптивний спорт отримує більше підтримки та можливостей для розвитку. Важливо продовжувати популяризувати адаптивний спорт, щоб забезпечити рівні можливості для всіх спортсменів незалежно від їхніх фізичних можливостей, адже це сприяє побудові інклюзивного та справедливого суспільства.

Список використаних джерел

1. Howe, D. (2008). *The Cultural Politics of the Paralympic Movement: Through an Anthropological Lens*. Routledge.
2. Steadward, R. D., Wheeler, G. D., & Watkinson, E. J. (2003). *Adapted Physical Activity*. University of Alberta Press.
3. Brittain, I. (2016). *The Paralympic Games Explained*. Routledge.
4. Misener, L., & Mason, D. S. (2006). "Creating Community Networks: Can Sporting Events Offer Meaningful Sources of Social Capital?" *Managing Leisure*, 11(1), 39-56.
5. DePauw, K. P., & Gavron, S. J. (2005). *Disability and Sport*. Human Kinetics.

Section: Psychology

ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ВОЛЬОВОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ

Волошина Валерія Олегівна

здобувачка вищої освіти магістерського рівня

Кафедра кризової та клінічної психології

Навчально-науковий інститут психології

Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Анотація. Стаття представляє результати емпіричного дослідження взаємозв'язку між рівнями емоційного інтелекту та вольової саморегуляції у вибірці з 60 осіб. Використано тест Холла (Емоційний інтелект), САН (психоемоційні стани) та шкалу Айзенка (самоконтроль). Показано, що високий рівень емоційного інтелекту корелює зі стабільними показниками вольової саморегуляції.

Ключові слова: емоційний інтелект, вольова саморегуляція, статистичний аналіз.

Методологія. Методологічний підхід у дослідженні спрямований на вивчення взаємозв'язку між рівнем емоційного інтелекту (ЕІ) та вольовою саморегуляцією (ВС) у вибірці учасників різного віку та професійної приналежності. Для досягнення поставленої мети було використано комплексну методику збору та аналізу даних, що включала як якісні, так і кількісні методи. Вибірка складалася з 60 осіб віком від 20 до 60 років. До вибірки включено як чоловіків, так і жінок, щоб забезпечити репрезентативність результатів та врахувати гендерні особливості ЕІ та ВС. Учасники були відібрані на основі добровільної участі, а також за принципом різноманітності професійної та соціальної приналежності.

Методики дослідження:

1. Тест Холла для оцінки емоційного інтелекту:

а. Цей інструмент дозволяє комплексно оцінити рівень ЕІ за п'ятьма шкалами:

- i. **Емоційна обізнаність** – здатність розпізнавати власні емоції.
- ii. **Управління емоціями** – здатність контролювати власні емоційні реакції.
- iii. **Самотивація** – використання емоцій для підтримки особистих цілей.
- iv. **Емпатія** – розуміння емоційного стану інших людей.
- v. **Розпізнавання емоцій інших людей** – здатність інтерпретувати емоційні сигнали оточуючих.

б. Методика складається з 30 тверджень, на які учасники відповідають, оцінюючи ступінь згоди за 5-бальною шкалою. Підсумкові бали за кожною шкалою дозволяють визначити інтегральний рівень ЕІ.

2. Методика САН (Самопочуття, Активність, Настрій):

а. Призначена для оцінки психоемоційного стану респондентів у конкретний момент часу. САН оцінює три основні показники:

- i. **Самопочуття** – рівень фізичного благополуччя.
- ii. **Активність** – енергійність та здатність до дії.
- iii. **Настрій** – загальний емоційний фон.

б. Учасники оцінювали свій стан за шкалою від 1 до 7, де крайні значення означають протилежні стани (наприклад, "втомлений-батьорий", "радісний-сумний"). Методика дозволяє ідентифікувати емоційні та поведінкові прояви ВС.

3. Тест Айзенка для оцінки психічних станів:

а. Використовується для визначення рівня тривожності, агресивності, фрустрації та ригідності. Ці характеристики є важливими індикаторами ВС, оскільки вони впливають на здатність людини контролювати свою поведінку та емоції.

б. Учасники відповідали на запитання, оцінюючи власні переживання за допомогою шкали. Підсумкові бали дозволяють виділити категорії учасників за рівнями стійкості до стресу та емоційної стабільності.

Для аналізу зібраних даних було застосовано кількісні методи:

1. Кореляційний аналіз:

а. Використано для виявлення статистично значущих взаємозв'язків між рівнями ЕІ (за окремими шкалами та інтегральним показником) і показниками ВС (самопочуття, активність, настрій, а також результати тесту Айзенка).

б. Обчислено коефіцієнт кореляції Пірсона (r) для визначення сили та напрямку взаємозв'язків між змінними.

с. Значущими вважалися кореляції, для яких $p < 0.05$.

2. Порівняльний аналіз:

а. Учасники були розподілені на групи залежно від рівня ЕІ (високий, середній, низький) для порівняння показників ВС між цими групами.

б. Застосовано критерій Крускала-Уолліса для аналізу відмінностей між групами за рівнями психоемоційних станів та самоконтролю.

Цей методологічний підхід дозволив глибоко проаналізувати взаємозв'язок між емоційним інтелектом і вольовою саморегуляцією, виявити ключові залежності та запропонувати практичні рекомендації.

Результати. Емоційний інтелект і вольова саморегуляція: високий ЕІ позитивно корелює з високими показниками самоконтролю ($r = 0.68$, $p < 0.01$). Психоемоційні стани: учасники з розвиненим ЕІ показали вищий рівень активності й настрою. Рівень стресостійкості: особи з високим ЕІ рідше демонструють ознаки тривожності.

Практична значимість. Результати дозволяють розробити програми тренінгів для розвитку емоційного інтелекту, що сприятиме зміцненню вольової саморегуляції. Зокрема, вправи на підвищення емоційної обізнаності та навички емпатії можуть бути ефективними.

Висновок. Високий рівень емоційного інтелекту є ключовим фактором успішної саморегуляції. Практичні рекомендації спрямовані на інтеграцію цих даних у роботу психологів і коучів.

Список використаних джерел

1. Гоулман, Д. (1995). Емоційний інтелект: Чому він може мати більше значення, ніж IQ. Bantam Books.
2. Mayer, J. D., & Salovey, P. (1997). What is emotional intelligence? In P. Salovey & D. J. Sluyter (Eds.) Emotional development and emotional intelligence: Educational implications. New York: Basic Books.
3. Baumeister, R. F., & Vohs, K. D. (2007). Self-regulation, ego depletion, and motivation. *Social and Personality Psychology Compass*, 1(1), 115-128.
4. Bandura, A. (1986). *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
5. Carver, C. S., & Scheier, M. F. (1998). *On the self-regulation of behavior*. Cambridge University Press.
6. Zeidner, M., Matthews, G., & Roberts, R. D. (2004). Emotional intelligence in the workplace: A critical review. *Applied Psychology*, 53(3), 371-399.
7. Izard, C. E. (1991). *The psychology of emotions*. Springer Science & Business Media.

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Герасимович Вікторія Андріївна

здобувачка вищої освіти магістерського рівня

Навчально-науковий інститут іноземної філології

Стахова Ольга Олександрівна

кандидат психологічних наук, доцент

Кафедра психології, логопедії та інклюзивної освіти

Житомирський державний університет

імені Івана Франка, Україна

Події в сучасному суспільстві, зокрема тенденція до технологізації та глобалізації, висувають нові вимоги до емоційної стійкості та адаптивності молоді. Сучасні студенти, які часто стикаються з високим рівнем стресу як у навчальному процесі, так і в особистому житті, потребують вміння керувати власними емоціями для досягнення стабільного психічного стану. На тлі цих викликів питання розвитку емоційного інтелекту стає особливо актуальним.

Необхідність інтеграції навичок емоційного інтелекту в освітній процес обґрунтовується ще й тим, що сучасний ринок праці висуває високі вимоги до адаптивності та стресостійкості працівників. Це підкреслює важливість

розвитку емоційної компетентності у студентів ще на етапі навчання, коли активно формуються їх особистісні та соціальні навички.

Таким чином, формування емоційного інтелекту як складової психологічної зрілості та адаптивності стає необхідною умовою успішної самореалізації студентів у сучасному світі.

Емоційний інтелект є однією з провідних складових, що забезпечує гармонійний розвиток особистості, особливо в молодому віці, коли формується професійна та життєва самореалізація. Зарубіжні та вітчизняні дослідники (І. Бех, Д. Гоулман, Дж. Майер та ін.) наголошують, що емоційний інтелект відіграє більш важливу роль у досягненні успіху, ніж когнітивна складова особистості, оскільки саме емоційна компетентність забезпечує її адаптивність, стресостійкість, здатність ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми [1, 12, 17].

У сучасному світі, що характеризується швидкими змінами, високим рівнем стресу та конкуренції, студентська молодь стикається з численними викликами, які вимагають у неї розвинутого емоційного інтелекту.

Як показують наукові дані, високий рівень емоційного інтелекту здобувачів вищої освіти допомагає їм краще адаптуватися до навчального середовища, полегшує налагодження соціальних контактів та покращує академічну успішність.

Так, Г. Чернісс зазначає, що емоційний інтелект є фундаментом для розвитку лідерських навичок, командної роботи та усвідомленого прийняття рішень, які необхідні для самореалізації молодих людей [10, с. 239-245].

Крім того, як підкреслює українська науковиця О. Лазуренко, студенти з високим рівнем емоційної компетентності краще долають навчальні навантаження, мають менший ризик емоційного вигорання та демонструють більшу мотивацію до професійного розвитку [5].

Емоційний інтелект вкрай необхідний у соціальній сфері життя студентів. Автори досліджень наголошують, що вміння емпатувати, регулювати емоції та налагоджувати гармонійні стосунки з однолітками не лише сприяє особистісному зростанню, а й закладає основу для успішної подальшої професійної кар'єри.

На основі аналізу наукової літератури стає зрозуміло, що впровадження методів розвитку емоційного інтелекту у студентів має стати пріоритетним завданням для навчальних закладів.

Емоційний інтелект, за одним із загальноприйнятих визначень, наданим Д. Майєром, – це вміння людини розпізнавати, оцінювати та регулювати як власні емоції, так і емоції інших людей, а також використовувати ці знання для покращення мислення, прийняття рішень та міжособистісної взаємодії [16]. У цій концепції емоційний інтелект містить такі головні компоненти: здатність до емоційної обізнаності, вміння керувати емоціями, емоційна підтримка мислення та емпатія, тобто здатність розуміти та враховувати емоційний стан інших людей.

Запропоноване Майером визначення є базовим у дослідженнях емоційного інтелекту, але його межі поступово розширюються у світлі нових наукових досліджень. Сучасні дослідники додають до цього поняття такі аспекти, як здатність мотивувати через емоційну залученість, інтеграцію емоційного досвіду в когнітивні процеси, активне використання емоцій у побудові комунікативних стратегій [11, 13].

Беручи до уваги ці ідеї, запропонуємо власне розгорнуте визначення емоційного інтелекту, яке відповідає сучасним підходам та потребам суспільства. Отже, емоційний інтелект – це комплексна інтегральна характеристика людини, що включає в себе здатність до мотивації, залученості, когнітивного досвіду та динамічне використання емоцій для досягнення поставлених цілей і завдань.

До того ж, емоційний інтелект має значення для розвитку таких навичок, як лідерство, прийняття рішень у складних обставинах, управління конфліктами та побудова довготривалих стосунків. У контексті студентського віку він слугує основою для успішного навчання студентів, розвитку їх соціальних компетенцій та емоційного благополуччя, що є важливим для майбутнього професійного та особистісного зростання [16, с. 433-442].

Таким чином, емоційний інтелект можна трактувати як основоположний ресурс, що не тільки забезпечує адаптацію до зовнішніх умов, але й сприяє активній самореалізації особистості, відкриваючи перед студентською молоддю нові перспективи в досягненні життєвих цілей.

Розглядаючи питання розвитку емоційного інтелекту саме української молоді, слід взяти до уваги звичайні реалії нашого теперішнього життя, насамперед воєнний стан, в якому ми живемо. Адже в умовах війни емоційний інтелект студентів стає не лише інструментом адаптації, а й важливим ресурсом для психологічної стійкості та соціальної підтримки. Вочевидь, динамічний та успішний розвиток цієї якості зумовлений низкою факторів, які можна поділити на внутрішні та зовнішні.

До внутрішніх факторів віднесемо:

1. Індивідуальні риси особистості (рівень самосвідомості, здатність до самоаналізу та саморефлексії) є важливими умовами розвитку емоційного інтелекту. Студенти, які розуміють свої власні емоційні реакції та вміють інтегрувати їх у процеси мислення, краще адаптуються до стресових ситуацій.

2. Мотивація до розвитку, зумовлена війною, створює особливу потребу в оволодінні майбутніми фахівцями навичками стресостійкості, емпатії та ефективної взаємодії. Усвідомлення важливості емоційного інтелекту як засобу подолання життєвих труднощів стимулює динамічний розвиток студентів [3, с. 117-123], [6].

3. Здатність до емоційного самоконтролю: вміння володіти собою та своїми емоціями, спроможність уникати емоційного вигорання та зберігати позитивний настрій у критичних ситуаціях є вирішальним фактором у стресових умовах війни.

4. Глибина та гнучкість мислення: уміння пристосовуватися до змін та знаходити креативні шляхи вирішення проблемних ситуацій допомагає студентам не лише ефективно переживати свої емоції, але й використовувати їх для досягнення поставлених цілей і завдань [3, с. 117-123].

До зовнішніх факторів віднесемо:

1. Соціальне оточення: наявність підтримуючого оточення (сім'я, друзі, викладачі) створює умови для розвитку емпатії, здатності до ефективної комунікації та співпраці. Допомога близьких сприяє зміцненню почуття безпеки та емоційної стабільності.

2. Освітнє середовище: в будь-яких закладах освіти, університетах зокрема, в умовах війни викладачі, які демонструють емоційну компетентність, стають прикладом і джерелом натхнення для студентів. Також вкрай важливим є впровадження програм психологічної допомоги, тренінгів з емоційного інтелекту та інтерактивних методик викладання.

3. Інформаційне середовище: умови війни часто супроводжуються потоком негативної інформації, яка може викликати страх, тривогу або розгубленість. Контроль впливу інформації, розвиток критичного мислення та формування навичок медіаграмотності можуть допомогти регулювати емоції та підтримувати психологічну рівновагу [2, с. 278].

4. Соціально-культурний потенціал: заохочення студентів до волонтерської діяльності, участі в культурних ініціативах або громадських проєктах допомагає формувати почуття приналежності, соціальної відповідальності та емпатії.

5. Психологічна підтримка та доступ до ресурсів: забезпечення психологічної допомоги через гарячі лінії, консультації з фахівцями та групову терапію допомагає студентам розвивати навички емоційної регуляції та управління тривогою [3, с. 117-123].

6. Технології як інструмент розвитку: війна стала однією (чи не найвагомішою) причиною активного використання цифрових технологій в освіті України та сфері комунікації. Освітні онлайн-платформи та соціальні мережі можуть бути як джерелом емоційної підтримки, так і простором для розвитку емоційного інтелекту через участь у дискусіях, обмін досвідом та інтерактивні вправи [15, с. 1-15].

Отже, можемо стверджувати, що формування емоційного інтелекту студентів в умовах війни є важливим аспектом їхньої психологічної стійкості, адаптації до викликів сучасності та формування соціальної відповідальності. Війна вплинула на зміну пріоритетів у системі освіти та виховання, підкресливши необхідність інтеграції як внутрішніх, так і зовнішніх чинників для гармонійного розвитку особистості. Поєднання цих чинників сприяє адаптації студентської молоді до викликів сучасного світу, їхньому особистісному зростанню та формуванню стійких соціальних зв'язків.

Для розкриття особливостей розвитку емоційного інтелекту серед студентської молоді Житомирського державного університету імені Івана Франка упродовж 2024-2025 р.р. нами було проведено емпіричне дослідження.

В ньому взяло участь 10 здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 014.02 Англійська та німецька мови й зарубіжна література в закладах освіти навчально-наукового інституту іноземної філології.

Метою опитування було вивчення специфіки усвідомлення студентською молоддю характеру емоційних проявів, керування емоціями, визначення емпатійності досліджуваних, особливостей їх соціальної взаємодії, адаптації до змін, підтримки інших у стресових ситуаціях та емоційної стійкості у стресових ситуаціях (див. рис 1).

Табл. 1. Результати дослідження особливостей розвитку емоційного інтелекту студентів

Параметр	Високий рівень (у %)	Середній рівень (у %)	Низький рівень (у %)
Емоційне усвідомлення	60	30	10
Управління емоціями	55	30	15
Емпатія	70	20	10
Соціальна взаємодія	50	40	10
Адаптація до змін	65	25	10
Підтримка інших у стресових ситуаціях	55	40	5
Емоційна стійкість у стресових ситуаціях	60	30	10

Як видно з таблиці 1, більшість респондентів мають середній рівень емоційного інтелекту, зокрема в аспектах управління емоціями та емоційної стійкості. Водночас досить значний відсоток досліджуваних відрізняється високим рівнем емпатії та емоційної обізнаності, що свідчить про здатність студентської молоді до самопізнання та вказує на її соціальну чутливість. Натомість, частина студентів мають потребу в додатковому навчанні та підтримці для розвитку свого емоційного інтелекту.

Виявлені особливості свідчать про необхідність цілеспрямованої роботи над покращенням емоційної регуляції, емпатії та навичок соціальної взаємодії здобувачів вищої освіти.

Щоб допомогти студентам у цьому процесі, ми розробили практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення різних проявів емоційного інтелекту. Вони враховують як внутрішні, так і зовнішні фактори впливу, що дозволяє комплексно підійти до розвитку цієї важливої якості.

Рекомендації для студентів щодо розвитку та покращення емоційного інтелекту:

1. Розвивайте емоційну усвідомленість – запитуйте себе, які емоції ви відчували протягом дня, що їх викликало. Це допоможе краще розуміти свої реакції та настрої [4, с. 103-113].

2. Покращуйте управління емоціями – практикуйте техніки релаксації, такі як глибоке дихання або медитація, щоб знизити рівень стресу, а також уникайте імпульсивних рішень.

3. Практикуйте саморегуляцію – освоюйте практики тайм-менеджменту, щоб уникати емоційного вигорання через перевантаження та навчіться казати «ні», коли відчуваєте, що емоційно або фізично виснажені.

4. Розширюйте свою емоційну компетентність – читайте книги та статті про емоційний інтелект чи використовуйте інтерактивні платформи та додатки для розвитку емоційного інтелекту, такі як Mood Meter чи Mindfulness Coach [7, с. 44].

5. Вчіться бути вдячними – намагайтеся щодня згадувати хоча б одну позитивну подію, яка сталася у вашому житті.

Таким чином, розвиток емоційного інтелекту є вирішальним фактором у формуванні гармонійної, успішної та соціально адаптованої особистості. Для студентської молоді це не лише засіб покращення міжособистісної взаємодії, але й вагоме джерело для подолання життєвих труднощів, емоційної стійкості та ефективного навчання [9, с. 165-183]. Систематичне впровадження методик, спрямованих на формування ЕІ у закладах вищої освіти, сприяє не тільки підвищенню академічних результатів, а й загальному благополуччю молоді. Отже, розвиток емоційного інтелекту студентів – це інвестиція у їхнє майбутнє, яка сприяє їхньому особистісному, професійному та соціальному зростанню.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Психологічні закономірності особистості в ранній юності. Виховання особистості. К.: Либідь, 2003. С. 101.
2. Буркова Л.В. Соціономічні професії: інноваційна підготовка спеціалістів у вищих навчальних закладах. К.: Інформаційні системи, 2010. С. 278.
3. Войціх І.В. Психолого-педагогічна та емоційна підтримка студентів в умовах військового стану. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки. Луганськ, 2022. № 6 (354). С. 117-123.
4. Зарицька В.В. Самоконтроль емоцій як детермінанта стресостійкості. Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія. Харків, 2015. Вип. 50. С. 101-113.
5. Лазуренко О.О. Емоційна компетентність як показник рівня сформованості професійної компетентності фахівця. Матеріали Двадцять третьої міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційний потенціал світової науки – XXI сторіччя». URL: <http://nauka.zinet.info/23/lazurenko.php> (дата звернення: 15.10.2024).
6. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. N.M. Bibik. K.: Plejadi, 2017. S. 206.
7. Розвиток емоційної компетентності педагога засобами тренінгу: навчально-методичний посібник / уклад. О.М. Молчанова. Кропивницький: КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2017. С. 44.
8. Тест на визначення ступеню розвитку емоційного інтелекту серед студентської молоді. URL: <https://forms.gle/xVVD7GCWTA4qXgNz7> (дата звернення 28.10.2024).

9. Averill J.R., Chon K.K., Haan D.W. Emotions and creativity, East and West. Asian Journal of Social Psychology. 2001. №4. P. 165-183. URL: <http://people.umass.edu/jra/studiesofemotion/articles/creativity/index.html> (last access date: 08.10.2024).
10. Cherniss C., Extein M., Goleman D., Weissberg P. Emotional Intelligence: What does it Really Indicate? Educational Psychologist. 2006. 41(4), PP. 239-245.
11. Goleman D. Emotional Intelligence. New York: Bantam Books. 1995.
12. Goleman D. Boyatzis R., McKee A. Primal leadership: Realizing the power of Emotional Intelligence. Boston: Harvard Business School Press. 2002.
13. Goleman D. Working with Emotional Intelligence. New York: Bantam Books. 1998.
14. Goleman, D. Working with Emotional Intelligence. London: Bloomsbury Publishing. 2003.
15. Gopinath R. Employees' Emotions in Workplace. Research Journal of Business Management. 2011. 4(2), PP. 1-15. URL: https://www.researchgate.net/publication/263854211_Employees'_Emotions_in_Workplace (last access date: 29.10.2024).
16. Mayer J.D., Salovey P. The intelligence of emotional intelligence. Intelligence. 1993. Vol. 17, № 4. PP. 433-442.
17. Mayer J.D., Salovey P. What is emotional intelligence? Emotional development and emotional intelligence: Implications for education. New York. 1997.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТ ЗАЛЕЖНОЇ МОЛОДІ З РІЗНИМ РІВНЕМ СУБ'ЄКТИВНОГО ПЕРЕЖИВАННЯ САМОТНОСТІ

Хомич Єлизавета
здобувачка вищої освіти
Кафедра психології
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка, Україна

На сьогодні можна спостерігати активний розвиток новітніх технологій, які відіграють невід'ємну роль у житті сучасної молоді. Молоді люди постійно користуються сучасними технологіями, насамперед – можливостями мережі Інтернет. Користування такими технологіями потенційно має сприяти посиленню комунікативних громадських зв'язків, тим самим забезпечити подолання проблеми самотності. Проте, як доводять сучасні дослідження, наразі спостерігається протилежна ситуація. Використання Інтернету далеко не завжди забезпечує вирішення цієї проблеми, через що сучасна молодь користується новітніми технологіями, намагаючись хоча б якось подолати внутрішні переживання, що виникають під впливом відчуття самотності. У

результаті цього одним із негативних наслідків може стати Інтернет-залежність, яка є поширеною проблемою серед сучасної молоді, насамперед – осіб підліткового віку.

Самотність є однією з актуальних проблем XXI століття. Це особливий стан людини, із-за якого вона не має з ким розділити своє життя, а також не має осіб, про яких вона могла б піклуватись. Дуже часто такий стан супроводжується поганим настроєм, тривогою, обтяжливими емоційними переживаннями. Крім того, нерідко саме самотність призводить до психологічного неблагополуччя. Також самотність є переживанням, яке може викликати гостре та комплексне відчуття, що виражає окрему форму самотності, демонструючи розкол основної реальної мережі відносин та зв'язків внутрішнього світу особистості. Цей стан супроводжується відчуттям психологічної ізольованості від інших, нездатністю до належного міжособистісного спілкування, нездатністю до встановлення інтимних міжособистісних відносин, а саме – дружби чи кохання. Окрім цього, самотність є депресивною та пригніченою, відчуваючи постійний дефіцит вмінь та навичок спілкування [1; 2].

У вік новітніх технологій людина не вирішує цю проблему, а усіляким чином посилює, використовуючи невірні способи її подолання. Замість реального спілкування обирає засоби Інтернет-комунікації, вважаючи, що саме так може покращити свою ситуацію. У результаті цього, особи, що мають сильне відчуття самотності, намагаючись уникнути переживання різного характеру, звертаються до Інтернету. Саме Інтернет може стати причиною самотності, оскільки так особа відчуває брак спілкування з оточуючими, у неї не формуються навички комунікації, а окремі елементи у мережі Інтернет здатні лише посилювати це відчуття. Особливо актуальною ця проблема є для підлітків, які мають чимало проблем у спілкуванні з іншими особами: непорозуміння, конфлікти, хибні відчуття неповноцінності та того, що вони нікому не потрібні, нецікаві. Усе це призводить до того, що підлітки проводять усе більше часу у віртуальному світі, тим самим захищаючи себе від проблем, тривоги та комплексів.

Враховуючи це, намагаючись компенсувати проблему самотності, підлітки звертаються до мережі Інтернет. У результаті цього ті підлітки, які мають вищий рівень суб'єктивного переживання самотності, більше схильні до формування Інтернет-залежності. Підлітки, які мають Інтернет-залежність, характеризуються багатьма проблемами, у тому числі і проблемами у міжособистісному спілкуванні. З огляду на це, на основі аналізу наукових джерел можна встановити наступні психологічні особливості молоді, яка має проблему Інтернет-залежності, що пов'язана з суб'єктивним відчуттям самотності [3; 4]:

– Схильність до депресії, що пов'язана з тим, що особи з депресивними розладами, які мають низьку самооцінку та страх бути відкинутими, мають потребу у прийнятті іншими, у результаті цього труднощі у спілкуванні вони компенсують віртуальною підтримкою;

- Нижчий рівень впевненості у собі та сміливості у соціальних контактах;
- Високий рівень тривожності;
- Конфлікти з близькими;
- Слабкість вольового контролю, високий рівень нейротизму;
- Неадекватна самооцінка – занижена або завищена, незадоволеність собою, сором'язливість;
- Почуття самотності, нестачі взаєморозуміння;
- Труднощі у безпосередньому спілкуванні з оточуючими.

Таким чином, підлітки, які мають проблему Інтернет-залежності, характеризуються такими психологічними особливостями, які пов'язані у тому числі з їх намаганням компенсувати проблему самотності. Конфлікти з близькими, труднощі у спілкуванні, нестача взаєморозуміння та безпосередньо самотність свідчать про те, що потенційно саме ті підлітки, які є самотніми, мають більшу ймовірність стати Інтернет-залежними. У зворотному випадку патологічне використання Інтернету зазвичай не спостерігається, оскільки такі підлітки не мають у цьому потреби.

Враховуючи це, можна сказати, що підлітки, які є Інтернет-залежними, мають вищий рівень відчуття суб'єктивної самотності, і при цьому характеризуються низкою проблем психологічного характеру. Вони тривожні та схильні до розвитку депресії, невпевнені у собі, мають неадекватну самооцінку, мають труднощі у спілкуванні з оточуючими, а також безпосередньо відчувають самотність. Тому така молодь потребує психологічної допомоги та підтримки – з метою подолання самотності та вирішення проблеми Інтернет-залежності.

Список використаних джерел

1. Вінс В. Психологічні чинники порушення міжособистісних комунікацій підлітків. Актуальні проблеми сучасної психології: шляхи становлення особистості: збірник наукових статей за матеріалами Міжнародної науково-практичної офлайн-онлайн конференції учнівської молоді, студентів, аспірантів, молодих учених та науковців, м. Переяслав Хмельницький, 14 –16 травня 2019 р. / За заг. ред. Т.В.Кириченко, Т. М. Кузьменко. Переяслав-Хмельницький: «Видавництво К С В», 2019. С. 334-340.
2. Кулешова О., Щедріна В. Результати дослідження психологічних наслідків самотності особистості в сучасному світі. Науковий журнал «Психологічні травелогі». 2023. №4. С. 230-241
3. Асеева Ю.О. Таргентне Інтернет дослідження серед осіб підліткового та юнацького віку щодо виявлення видів кібер-адикцій. Проблеми сучасної психології. 2020. №1 (17). С. 87-94.
4. Білоущенко В.В. Психологічні особливості Інтернет/комп'ютерної залежності в підлітковому віці. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Психологічні науки. 2013. №.1 С. 33- 36.

ДЕТЕРМІНАНТИ ТА КРИТЕРІЇ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ЗВО В УМОВАХ ВІЙНИ

Степаненко Наталія

здобувачка вищої освіти магістерського рівня

Кафедра психології

Поліський національний університет, Україна

Період студентства традиційно розглядається як такий, що об'єктивно транслює процеси формування активної соціальної зрілості, що тлумачиться як здатність особистості опанувати певну сукупність соціально визначених ролей, що очевидно є складним для становлення індивідуальності. З огляду на розвиток особистісних якостей, що ґрунтуються на соціальних навичках, зокрема самостійність, ініціативність, відповідальність, уміння працювати в команді тощо, пошук моральних орієнтирів та сенсу буття забезпечення ефективної адаптації студентської молоді до навчання у закладі вищої освіти як нової парадигми особистісного та професійного становлення набуває непересічного значення. Багаторазово ускладнюються адаптаційні процеси за умов воєнного стану через підвищення ступеня конфліктності, протистояння, гостроти емоційного відгуку, складності оціночних реакцій на драматичні події суспільного та особистого життя молоді. Відтак, проблематика дослідження факторів впливу та критеріїв ефективної адаптації вбачається актуальною та представляє теоретичний та практичний науковий інтерес.

Ключовими труднощами адаптації першокурсників численні дослідження ідентифікують такі явища та процеси, як зміна статусу від школяра до дорослого, мотиваційна невизначеність вибору професії, недостатні соціальні навички відповідальної поведінки, саморегуляції за послаблення або відсутності контролю з боку батьків та педагогів, вміння оптимізації праці та відпочинку за нових умов, налагодження самостійного побуту тощо. Генезис факторів, що змінюють життєвий ландшафт першокурсників та одночасно рельєфно проявляють рівень розвитку соціальних навичок, має як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Ідентифікація детермінант та критеріїв адаптації першокурсників до навчання закладу вищої освіти, особливо за актуальних умов воєнного стану, дає можливість мінімізувати небезпеку дезадаптації, уникнувши таким чином проблем особистісного та професійного становлення індивідуума, притаманних періоду входження до нової сфери життєдіяльності шляхом забезпечення максимального психологічного комфорту першокурсникам.

Проблематика соціальної адаптації першокурсників до процесу навчання у зво становить предмет дослідження когорти відомих зарубіжних та вітчизняних вчених, з-поміж яких варто відзначити таких, як О. Венгер, С. Максименко, В. Моляко, Є. Рибалко, В. Семиченко, Т. Яценко, А.Фурман та інші. Проблему

адаптації здобувачів вищої освіти під час війни вивчали: Т. Голубенко, І. Діордіца, Л. Сіра, М. Левченко, С. Феденько, А. Форостян.

Дефініція адаптації в цілому розглядається в контексті пристосування до факторів внутрішнього та зовнішнього впливу, а також активної взаємодії людини із довкіллям та соціумом. З огляду на нелінійність та багатфакторність адаптаційних процесів вирізняють професійну, соціальну, біологічну та психологічну адаптації, що зумовлює необхідність ідентифікації факторів впливу та критеріїв успішності в розрізі різних видів адаптаційних процесів. Детермінантами внутрішньої та зовнішньої дії за результатами проведеного дослідження представляються сприйняття обраної професії як майбутнього фаху, ступінь зацікавленості в опануванні професією, сталий інтерес до обраної сфери професійного росту, потреба та навички самоосвіти, психологічний моніторинг освітнього процесу (професійна адаптація); моральна, соціальна та духовна зрілість індивіда, розвинена психологічна, правова, мовленнєва культура, комунікативні навички та здібності, активна життєва позиція щодо участі у подіях університетського середовища, імплементація принципів педагогіки співробітництва (соціальна адаптація); загальний стан здоров'я та нервової системи зокрема, санітарно-гігієнічні параметри освітнього процесу, побутові умови студентів (біологічна адаптація); характерологічні особливості особистості, навички поведінкової саморегуляції, дієвість психологічної служби, системність адаптаційно-корекційних впливів (психологічна адаптація).

Диференціація адаптації вбачається методологічною платформою для систематизації критеріїв визначення ефективності адаптації та ідентифікації, відповідно, стану дезадаптації як такого, що спричиняє порушення у пристосуванні організму і психіки особистості до змін, які відбуваються в соціумі, і проявляється в неадекватних фізіологічних та психічних реакціях. Критерії соціально-психологічної адаптації дають можливість оцінити успішність процесу адаптації та профілактики психологічного дискомфорту. З огляду на екзогенний та ендогенний характер походження адаптаційних впливів доцільним представляється класифікацію критеріїв адаптації як внутрішніх (задоволеність процесом та результатом адаптації в контексті комплексного сприйняття результатів професійної, соціальної та біологічної адаптації, адекватність самооцінки, почуття власної гідності, розвинуті механізми рефлексії, усвідомлена потреба самоосвіти, відкритість, емпатія) та зовнішніх (залученість до формату освітнього середовища, сприйняття змісту та умов організації освітнього процесу, безконфліктна поведінка, навички міжособистісної взаємодії).

Імплементація запропонованого підходу до систематизації детермінант та критеріїв адаптації першокурсників до навчання з во за сучасних умов дозволяє розглядати адаптаційні процеси комплексно з орієнтацією на вимірювані критерії, що відображають результативність адаптаційних впливів та слугуватимуть методологічним та методичним підґрунтям для психолого-педагогічної підтримки у розбудові індивідуальної освітньої траєкторії

першокурсників з орієнтацією на стратегічну перспективу в їх особистісному та професійному розвитку.

Список використаних джерел

1. Левченко М., Феденько С., Форостян Ф. Особливості соціальної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 52, Т. 2, 2022. С. 185-192.
2. Фурман А. Особистісні наративи як інтенційно-екзистенційні свідчення. Психологія і суспільство, 2023. С. 204-220.
3. Семиченко В.А., Артюшина К.Г. Трансформація ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах глобальної соціальної кризи. Актуальні проблеми вищої професійної освіти. Київ, 2024. С. 106-111.

ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ ПРИ ГЛИБОКИХ ПОРУШЕННЯХ ЗОРУ У ДІТЕЙ

Лисенко Ольга Михайлівна

кандидат соціологічних наук, доцент

Панічерська Людмила Анатоліївна

здобувачка вищої освіти магістерського рівня

Кафедра психології та соціальної роботи

Національний університет «Одеська політехніка», Україна

Анотація.

У статті розкривається важливість корекційно-розвивальних програм для дітей з порушеннями зору, що сприяють їх соціалізації та розвитку компенсаторних навичок. Аналізується вплив втрати зору на фізичний і психологічний розвиток дітей, особливості формування самосвідомості та емоційної компетентності. Окремо акцентується увага на методах корекції, що включають розвиток моторики, емоцій, пізнавальних здібностей, а також на викликах, з якими стикаються освітні установи при впровадженні таких програм в Україні, зокрема через фінансові, кадрові та інфраструктурні проблеми.

Ключові слова: діти, глибоке порушення зору, корекційні програми, корекційна робота, дослідники, пізнавальна сфера, емоційна сфера, вольова сфера.

Введення. Зір є основним каналом сприйняття інформації про навколишній світ і відіграє ключову роль у пізнанні оточення, формуванні діяльності та соціальних взаємодій. Глибокі порушення зору значно обмежують можливості особистості, спричиняючи труднощі у соціальній адаптації, розвитку психологічних рис та когнітивних процесів. У таких осіб сприйняття здійснюється через дотик і слух, що ускладнює формування наочних образів та

впливає на розвиток образної пам'яті і мислення. Втрата зору є серйозним обмеженням, яке знижує якість життя, обмежує рухову активність і негативно позначається на фізичному розвитку.

Мета та задачі дослідження. Метою дослідження було емпірично перевірити, які методики та програми корекційної роботи використовують психологи при роботі з дітьми з глибокими порушеннями зору, а також оцінити ефективність цих методів у реальних умовах. Дослідження мало на меті зібрати інформацію про використання конкретних програм, методик та технологій, що допомагають у розвитку пізнавальної, емоційно-пізнавальної та емоційно-вольової сфер у таких дітей.

Результати дослідження і їх обговорення. Діти з порушенням зору потребують спеціалізованої корекційної роботи, оскільки їх емоційний, когнітивний розвиток і соціалізація можуть значно відрізнятись від норми. Для підтримки таких дітей важливими є спеціально розроблені програми корекції, які активно впроваджуються українськими психологами. Незважаючи на те, що питання корекції розвитку дітей з порушенням зору ще не вивчене в повному обсязі, існують кілька ефективних програм, що фокусуються на пізнавальній, емоційній та вольовій сферах розвитку.

Питання зору та зорових порушень досліджували такі вчені, як Н. Алєєва, Ю. Барінов, Ю. Білик, Р. Борном, Л. Вавінова, Д. Варивончик, О. Василенко, О. Гербут, Ю. Дзіндзюра, Є. Клопота, А. Колупаєва, С. Михальська, Н. Павлик, Н. Пахомова, Дж. Салвін, М. Чичінеллі, І. Шевчук, та інші.

Корекційній роботі порушень зору присвятили свої праці В. Бутенко, Л. Вавіна, В. Войтко, О. Гаяш, І. Гудим, К. Довгопола, Т. Костенко, О. Лопуга, Т. Махукова, С. Миронова, І. Палиця, Ю. Сулейманова, та інші.

Наявність серйозних порушень зору або його відсутність значно обмежує здатність сприймати важливі аспекти навколишнього середовища, такі як кольори, форми, розміри, відстані, напрямки, тілесні відчуття, статичність і рухи. Відомо, що фізичний і психологічний розвиток людей з втратою зору залежить від ступеня порушень, причин їх виникнення та часу, а також від наявності додаткових ускладнень, спричинених сліпотю. Що стосується глибоких порушень зору, варто навести визначення «сліпоти» з клініки Cleveland [8]. Сліпота – це стан, коли особа не здатна бачити або повністю втрачає зір. В найважчих випадках людина навіть не може сприймати світло. Це означає, що зір неможливо відновити за допомогою окулярів, лінз, очних крапель чи хірургічних методів. Раптова втрата зору є серйозним випадком, який вимагає негайного звернення до медичного спеціаліста.

У дітей з глибокими порушеннями зору розвиток навичок самообслуговування вимагає більше зусиль, ніж у дітей із нормальним зором. Вони часто мають труднощі з координацією рухів і зазвичай не здатні орієнтуватися в просторі. При вступі до спеціалізованих навчальних закладів такі діти часто не готові морально та практично до самостійної діяльності, що є ключовим для їх нормального функціонування. Вони не мають сформованих звичок і потреб у щоденній праці, правильного ставлення до роботи, а також

умінь і бажання працювати. Це може призвести до відсутності таких важливих якостей, як працьовитість, активність, самостійність і інтерес до роботи [6].

О. Гербут та С. Михальська [4, с. 45] відзначають, що розуміння порушення зору у дітей залежить від того, як вони інтерпретують реакції оточуючих, які підкреслюють їхню відмінність від інших. Розвиток образних уявлень і самосвідомості у сприятливих умовах сім'ї сприяє адекватному сприйняттю зорових порушень. Вірне ставлення до сліпоти у дітей формується, коли вони сприймають труднощі як незначні і мають відчуття, що ставлення до них з боку однолітків, батьків і вихователів є справедливим. Незрячі діти часто оцінюють себе або надмірно позитивно, або надто негативно. Вони можуть вважати себе нездатними до виконання повсякденних завдань, або, навпаки, їхня самооцінка може бути надмірно завищена, що проявляється у запереченні власної сліпоти та її наслідків. Цікаво, що діти з глибокими порушеннями зору здатні розпізнавати емоції інших людей через дотик. Наприклад, дитина може, торкнувшись куточка губ співрозмовника, визначити його емоційний стан.

Втрата зору в дітей компенсується активним використанням інших органів чуття, таких як слух, дотик, смак та шкіряне сприйняття. Вони розвивають нові способи сприйняття і аналізу оточуючого світу, що позитивно впливає на їх пізнавальну діяльність і орієнтацію в просторі. У цьому процесі важливу роль відіграють спеціально організовані заняття та виховання, які запобігають виникненню вторинних порушень і стимулюють розвиток компенсаторних механізмів. Ю. Білик вказує, що для успішного компенсування втрат важливо виховувати у таких дітей високі соціальні мотиви, заохочувати їхню активність у різних видах діяльності, формувати наполегливість і самостійність, а також оптимізувати їхню соціальну взаємодію [2.1, с. 33].

Психологічні труднощі, що виникають унаслідок порушень зору, можна подолати завдяки спеціально розробленим програмам навчання, виховання та реабілітації, які орієнтовані на розвиток соціальних та адаптивних навичок, що дозволяє дітям швидше пристосовуватися до нових умов та забезпечує їх соціальну інтеграцію.

Розглядаючи різні дослідження, варто звернути увагу на визначення «корекції», запропоноване О. Гаяш, яке включає два основних аспекти:

1. Комплекс педагогічних та медичних заходів, спрямованих на поліпшення розвитку особистості.

2. Виправлення окремих недоліків у дітей з психофізичними порушеннями [3, с. 7-8].

Перше значення корекції має більш загальний дефектологічний контекст, тоді як друге тлумачення є більш конкретним і стосується, наприклад, корекції мови (за допомогою логопедичних технік) або зору (за допомогою спеціальних оптичних пристроїв для поліпшення зорових функцій).

Корекційно-розвивальна діяльність – це система заходів, спрямованих на підтримку дітей, які стикаються з труднощами в навчанні та адаптації до шкільного середовища. Головною метою цієї роботи є підвищення загального рівня розвитку дитини, усунення прогалин у її попередньому розвитку,

поліпшення наявних навичок і підготовка дитини до повноцінного сприйняття навчального матеріалу [3, с. 8].

Серед такої роботи розглянемо такі програми, як: Програма корекції пізнавальної сфери (Ю. Сулейманова, 2016 рік) [7]; Програма корекції емоційно-пізнавальної сфери (В. Войтко 2021 рік) [2]; Програма корекції емоційно-вольової сфери (І. Гудим, Т. Костенко та К. Довгопола 2018 рік) [5].

Кожна з цих програм має свої особливості та орієнтовані на різні аспекти розвитку дітей з порушенням зору, що дає можливість комплексно підходити до корекції їхнього стану. Розглянемо детальніше кожен з них.

Програма корекції пізнавальної сфери (Ю. Сулейманова) [7]

У програмі для дітей з порушеннями зору акцентується на розробці нових методичних підходів до навчання, які сприяють їх інтеграції в суспільство та розвитку компенсаторних навичок через слух і дотик. Метою є освоєння самостійності та життєвих компетенцій для успішної соціалізації. Програма передбачає розвиток сприйняття через залишкові аналізатори, покращення когнітивних здібностей, мовлення та корекцію зорових порушень. Навчання організоване за спіралью-концентричним принципом, з використанням ігор, екскурсій і полісенсорного сприйняття. Оцінка прогресу відбувається через рівень сформованих компетенцій. Програма включає підготовчу групу та чотири класи, з акцентом на орієнтацію в просторі, класифікацію предметів і розвиток моторики та мовлення.

Програма корекції емоційно-пізнавальної сфери (В. Войтко) [2]

Програма для дітей з порушеннями зору спрямована на розвиток емоційного інтелекту, зокрема на розпізнавання та вираження власних і чужих емоцій. Це допомагає дітям покращити соціальні взаємодії та впоратися з емоційними труднощами. Програма включає розвиток моторики для вираження емоцій та орієнтації в просторі, а також навчання невербальним ознакам емоцій (міміці, жестах, інтонації). Використовуються методи психотерапії (пісочна терапія, музикотерапія), з метою поліпшити емоційний стан дітей. Заняття проводяться з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини.

Програма корекції емоційно-вольової сфери (І. Гудим, Т. Костенко та К. Довгопола) [5].

Програма для дітей з порушеннями зору фокусується на розвитку емоційної компетентності та покращенні соціальних навичок. Вона допомагає дітям розуміти свої та чужі емоції, покращує їхнє спілкування і взаємодію з іншими людьми. Завдання програми включають розвиток моторики для вираження емоцій, орієнтацію в просторі та самоконтроль емоцій. Програма використовує діагностичні методи для корекції агресії, розвитку ефективного спілкування та підготовки до переходу в середню школу, з акцентом на мотивацію та профілактику тривожності.

Дослідження було проведено у 2024 році серед психологів з різних регіонів України, з метою оцінки використання методик та програм, спрямованих на корекцію розвитку дітей з порушеннями зору.

Метою дослідження було емпірично перевірити, які методики та програми корекційної роботи використовують психологи при роботі з дітьми з глибокими порушеннями зору, а також оцінити ефективність цих методів у реальних умовах. Дослідження мало на меті зібрати інформацію про використання конкретних програм, методик та технологій, що допомагають у розвитку пізнавальної, емоційно-пізнавальної та емоційно-вольової сфер у таких дітей. Отримані дані дозволили зробити висновки щодо необхідних змін у підходах до корекційного навчання та розвитку дітей з порушеннями зору в українських корекційних закладах чи центрах реабілітації.

Попри важливість програм для дітей з порушеннями зору, в Україні вони ще не отримали широкого поширення через кілька основних причин. По-перше, обмежене фінансування та нестача матеріальної бази в інклюзивних закладах ускладнюють проведення спеціалізованих занять, що вимагають значних витрат на технічні засоби. По-друге, є дефіцит кваліфікованих фахівців з досвідом роботи з дітьми з порушеннями зору, що ускладнює впровадження програм. Третя проблема – недостатня увага до наукових досліджень та моніторингу результатів таких програм, що обмежує їх розвиток. І, нарешті, війна та її наслідки значно ускладнили реалізацію програм через руйнування інфраструктури та соціально-психологічні зміни.

Рекомендації для психологів, що працюють з дітьми, які мають глибокі порушення зору, є важливим етапом удосконалення корекційної роботи в Україні. З огляду на результати проведеного дослідження, можна виокремити кілька ключових напрямків, на яких слід зосередити увагу, аби підвищити ефективність корекційних програм і створити більш сприятливі умови для розвитку дітей із порушеннями зору. Рекомендації будуть стосуватися як методологічних аспектів, так і практичних підходів до організації роботи психологів з дітьми, педагогами та батьками.

Однією з основних рекомендацій є безперервне професійне вдосконалення психологів, яке має включати освоєння нових, сучасних методик і технік корекційної роботи з дітьми, що мають порушення зору. За результатами дослідження, більшість психологів активно застосовують методики, що були розроблені відомими фахівцями, зокрема Ю. Сулеймановою, В. Войтко, І. Гудим та ін., які продовжують демонструвати свою ефективність. Однак варто зазначити, що корекційна робота з дітьми з порушеннями зору є динамічною і змінною галуззю, і тому психологи повинні постійно слідкувати за новими розробками, тенденціями та інноваційними підходами в цій сфері.

Це включає вивчення полісенсорних методів, що активно використовуються в корекції пізнавальних і моторних функцій дітей, а також технік арт-терапії, музикотерапії, психогімнастики та інших підходів, що допомагають не лише в розвитку, але й у емоційній та соціальній адаптації дітей. Використання таких методів потребує спеціалізованих знань і гнучкості, щоб адаптувати їх під специфічні потреби кожної дитини. З огляду на це, психологам варто активно брати участь у тренінгах і наукових конференціях, а також працювати над написанням наукових статей і публікацій, що

сприятимуть розвитку теоретичних і практичних аспектів корекційної роботи. Це дозволить не лише підвищити рівень кваліфікації психологів, а й значно покращити імідж цієї сфери в суспільстві та сприяти поширенню ефективних методик серед фахівців.

Іншою важливою рекомендацією є забезпечення психологів необхідними матеріальними ресурсами для ефективного застосування корекційних методів. Однією з головних проблем, яка була виявлена в ході дослідження, є недостатнє матеріальне забезпечення закладів, зокрема відсутність спеціальних сенсорних матеріалів та технічних засобів, що суттєво ускладнює впровадження полісенсорних методів та інших інноваційних підходів. Для того щоб корекційні програми були максимально ефективними, необхідно мати доступ до сучасних технічних засобів, таких як тактильні матеріали, сенсорні обладнання та технічні пристрої для стимуляції зорового і слухового сприйняття.

Висновок

Порушення зору суттєво обмежує можливості дітей у сприйнятті навколишнього світу, що впливає на їхній фізичний, психологічний та соціальний розвиток. У таких дітей виникають труднощі з орієнтацією в просторі, розвитком самостійності, а також емоційними та соціальними навичками. Однак спеціально організовані корекційні програми, орієнтовані на розвиток компенсаторних механізмів, можуть значно полегшити цей процес. Програми, спрямовані на корекцію пізнавальної, емоційно-пізнавальної та емоційно-вольової сфери, допомагають дітям з порушеннями зору краще адаптуватися до соціального середовища, розвивати необхідні життєві навички та інтегруватися в суспільство.

Проте на шляху їхнього впровадження в Україні існують значні труднощі, зокрема недостатнє фінансування, відсутність кваліфікованих фахівців та відсутність наукового моніторингу результатів. Незважаючи на ці труднощі, корекційні програми є надзвичайно важливими для розвитку та соціалізації дітей з порушеннями зору, допомагаючи їм у набутті важливих навичок для успішної інтеграції в суспільство. Для подолання цих проблем необхідно активізувати зусилля щодо розвитку інклюзивних програм та адаптації їх до сучасних викликів.

Список використаних джерел

1. Білик Ю. В., Василенко О. М. Особливості життєдіяльності дітей з вадами зору. Науковий вісник Ужгородського національного університету. серія: педагогіка, соціальна робота. Хмельницький. 2015. № 35. С. 32-34.
2. Войтко В.В. Корекційно-розвиткова робота з учнями з порушеннями зору в умовах інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник. за заг. ред. О.Е. Жосана. Кропивницький : КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2021. 104 с.
3. Гаяш О. В. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливостями психофізичного розвитку. Науково-методичний посібник для вчителів

інклюзивного навчання, асистентів учителів, які працюють з дітьми з психофізичними порушеннями в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, соціальних педагогів, батьків. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗІПО, 2016. 120 с.

4. Гербут О.В., Михальська С. А. Проблема становлення особистості в підлітковому віці в осіб порушеннями зору. Збірник наукових праць студентів та магістрантів факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології. Кам'янець-Подільський. № 14. 2021. С. 43-46.

5. Гудим І.М., Костенко Т.М., Довгопола К.С. Програми з корекційно-розвиткової роботи для підготовчих 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для сліпих дітей та дітей зі зниженим зором «Корекція розвитку: розвиток емоційно-вольової сфери». Київ. 2018. 111 с.

6. Особливості психології студентів з глибокими вадами зору. URL: https://www.psyh.kiev.ua/Особливості_психології_студентів_з_глибокими_вадами_зору (дата звернення 23.11. 2024)

7. Сулейманова Ю. В. Програми з корекційно-розвиткової роботи для підготовчих 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для сліпих дітей та дітей зі зниженим зором «Корекція розвитку». Харків. 2016. 35 с.

8. Blindness. URL: <https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/24446-blindness> (Last accessed: 23.11. 2024)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Бідюк Дмитро Євгенійович

кандидат педагогічних наук, старший викладач

Кафедра психології та педагогіки

Руденок Алла Іванівна

кандидат психологічних наук, доцент

Кафедра психології та педагогіки

Олексюк Тетяна Олександрівна

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Хмельницький національний університет

Актуальність вивчення соціально-психологічних чинників емоційного вигорання педагогічних працівників в умовах війни обумовлена критичною роллю освітян у підтримці стабільності суспільства та навчального процесу в умовах кризи. Війна суттєво збільшує психологічне навантаження на педагогів через постійний стрес, невизначеність, необхідність адаптації до дистанційного або змішаного навчання, а також підтримку учнів, які зазнали травматичного

досвіду. Одночасно педагоги самі стикаються з низкою проблем, таких як переживання втрат, економічна нестабільність, перебування у зоні бойових дій або вимушене переміщення. Це створює сприятливий ґрунт для розвитку емоційного вигорання, яке впливає на їхню професійну ефективність, психічне здоров'я та стосунки в педагогічному колективі.

Наукові дослідження проблеми емоційного вигорання педагогічних працівників дали змогу виявити сутність та наслідки цього явища. Проведений аналіз наукових джерел свідчить, що проблема синдрому емоційного вигорання педагогічних працівників знайшла відображення у роботах зарубіжних та вітчизняних вчених (зокрема, Л. Березовської [1], Т. Зайчикової [2; 4; 11], Т. Кандиби [3], Л. Карамушки [4; 11], С. Максименка [11], К. Малишевої [5], Г. Мешко [6], Н. Назарук [7], І. Остополець [8], С. Походенко [9], І. Сергєєвої [10] та ін.). Щодо виокремлення соціально-психологічних чинників емоційного вигорання педагогічних працівників в умовах війни, то ця проблема в психологічній науці досліджена недостатньо.

Емоційне вигорання педагогічних працівників є складним феноменом, що виникає внаслідок тривалого впливу стресових факторів, особливо в умовах соціальної нестабільності, спричиненої війною. Військові дії, зміни у звичному способі життя, постійна небезпека та інформаційний тиск значно ускладнюють професійну діяльність педагогів, які продовжують виконувати свої обов'язки навіть у надзвичайно складних умовах. Вивчення соціально-психологічних чинників емоційного вигорання є надзвичайно актуальним, оскільки ці фактори безпосередньо впливають на ефективність роботи педагогів, їхній психологічний стан і здатність забезпечувати якісне навчання дітей.

До основних чинників емоційного вигорання педагогічних працівників в умовах війни віднесемо хронічний стрес, надмірне професійне навантаження, відсутність соціальної підтримки, невизначеність майбутнього, фінансові труднощі, напруження в педагогічних колективах і високі соціальні очікування. Кожен із цих чинників посилює емоційне виснаження, погіршує психологічний клімат у закладах загальної середньої освіти та впливає на загальний професійно-психологічний клімат. Зрозуміння та аналіз чинників є необхідним для розробки ефективних заходів профілактики емоційного вигорання та створення умов, які сприятимуть психологічному благополуччю педагогів і збереженню їхньої професійної мотивації.

Так, хронічний стрес є одним із ключових чинників емоційного вигорання педагогічних працівників в умовах війни. Постійне відчуття небезпеки через обстріли, авіаудари чи інші військові дії викликає високий рівень тривожності та психоемоційної напруги. Навіть якщо педагог фізично перебуває у відносно безпечному регіоні, емоційна напруга зберігається через тривогу за рідних, близьких і учнів. Тривала дія стресу впливає на фізичне здоров'я: виникають головний біль, порушення сну, зниження імунітету. У професійній діяльності це проявляється зниженням концентрації уваги, продуктивності та мотивації до роботи. Ситуація ускладнюється тим, що педагоги часто змушені не тільки справлятися із власними переживаннями, але й допомагати дітям, які

переживають схожі або навіть більш травматичні стани. Відсутність можливості відновлення в умовах хронічного стресу поступово призводить до виснаження внутрішніх ресурсів, емоційного охолодження до професійної діяльності та появи відчуття безпорадності. Це підсилює ризик розвитку вигорання, особливо за умови тривалої дії стресових чинників без належної підтримки.

Перевантаження роботою є ще одним важливим чинником емоційного вигорання педагогічних працівників в умовах війни. Війна суттєво збільшила обсяг професійних обов'язків педагогів, зокрема через необхідність адаптації до нових умов навчання, таких як дистанційний, змішаний або очно-дистанційний формат. Водночас освітній процес ускладнюється через технічні проблеми, відсутність доступу до інтернету, а також необхідність забезпечення емоційної підтримки школярів. Окрім цього, педагоги часто беруть на себе додаткові обов'язки, пов'язані з волонтерською діяльністю чи організацією безпеки в освітньому закладі. Такий рівень навантаження без можливості відновлення фізичних і психологічних ресурсів призводить до виснаження, втрати інтересу до роботи та зниження ефективності виконання професійних завдань.

Емоційне виснаження як чинник емоційного вигорання педагогічних працівників в умовах війни виникає як наслідок постійної взаємодії з учнями, які пережили травматичний досвід. Учні часто потребують не лише навчальної, а й емоційної підтримки, що вимагає від педагогів великих ресурсів емпатії та співчуття. Водночас педагоги самі стикаються з власними емоційними труднощами, пов'язаними з війною, і не завжди мають можливість відновлювати свої психологічні сили. Емоційне виснаження проявляється у вигляді апатії, роздратованості, відчуття байдужості до своїх обов'язків, а також у фізичних симптомах, таких як втома, порушення сну чи хронічна перевтома.

Відсутність соціальної підтримки є ще одним критичним чинником емоційного вигорання педагогічних працівників в умовах війни. Педагоги, які не отримують підтримки від адміністрації, колег чи сім'ї, часто відчують себе ізольованими та безпорадними. Це може бути особливо гострим у колективах, де панує напружена атмосфера або конкуренція. Нестача соціальної підтримки підсилює відчуття самотності та знижує стійкість до стресових чинників. Невизначеність майбутнього спричиняє тривогу через відсутність чітких перспектив для професійної та особистої сфери. Педагоги не знають, чи зможуть вони продовжувати свою роботу, чи безпечно буде навчальний процес для дітей, та як довго триватимуть воєнні дії. Така невизначеність поглиблює емоційний дискомфорт і сприяє розвитку тривожних станів.

Серед чинників емоційного вигорання педагогічних працівників в умовах війни виділимо й економічні труднощі. Зниження чи втрата значної частини заробітної плати, девальвація національної валюти, зростання цін на товари і послуги першої необхідності, втрата додаткових джерел доходу посилюють відчуття нестабільності та фінансової незахищеності педагогічних працівників

в умовах війни. Вказане може в перспективі призводити до конфліктів у сім'ї, додаткових стресів та зниження мотивації до професійної діяльності.

Вимушене переміщення педагогів із зон бойових дій створює нові виклики, пов'язані з адаптацією до нових умов роботи, і є вагомим чинником емоційного вигорання в умовах війни. Переміщені педагоги стикаються з труднощами пошуку житла, нової роботи, адаптації до нових колективів та учнів. Такий стрес часто супроводжується почуттям втрати стабільності та відчуження. А інформаційний тиск на педагогічних працівників через постійний потік новин, зокрема про воєнні дії, втрати та руйнування, створює додаткову напругу. До того ж перевантаження негативною інформацією посилює емоційне виснаження вчителів, сприяючи розвитку в них тривожних станів і депресії.

Важливим чинником емоційного вигорання педагогічних працівників в умовах війни може бути психологічне напруження у педагогічному колективі. У ситуаціях підвищеного стресу зростає ризик конфліктів, непорозумінь чи напруги між колегами, а недружня психологічна атмосфера ускладнює виконання своїх професійних обов'язків та створює додаткове психоемоційне навантаження. Високі соціальні очікування щодо педагогів як ключових агентів підтримки дітей у складних умовах також додають тиску, впливаючи на їх емоційне вигорання в умовах війни. Суспільство очікує від педагогів не лише забезпечення освітнього процесу, а й надання емоційної підтримки дітям і навіть їхнім батькам. У таких умовах педагоги можуть відчувати перевантаження через невідповідність власних можливостей і суспільних очікувань.

Зазначимо, що відсутність можливостей для відновлення може бути важливим і навіть критичним чинником емоційного вигорання педагогічних працівників в умовах війни. Багато педагогів не мають доступу до якісної психологічної допомоги, умов для відпочинку чи програм релаксації. Це не дає змоги ефективно знижувати рівень стресу, що поступово призводить до вигорання та втрати інтересу до професійної діяльності.

Отже, емоційне вигорання педагогічних працівників в умовах війни є багатофакторним явищем, що формується під впливом соціально-психологічних чинників. Хронічний стрес, перевантаження роботою, емоційне виснаження, відсутність соціальної підтримки, невизначеність майбутнього, економічні труднощі, вимушене переміщення, інформаційний тиск, напруження в колективі, високі соціальні очікування та брак можливостей для відновлення створюють потужний негативний вплив на психологічний стан педагогів. Ці чинники взаємодіють, посилюючи один одного, що призводить до поступового виснаження ресурсів, втрати мотивації та професійної ефективності. Для подолання цієї проблеми важливо впроваджувати системну підтримку педагогів, яка включає організацію психологічної допомоги, створення належних умов для зменшення професійного навантаження, зміцнення соціальних зв'язків у колективах, фінансову стабільність та програми відновлення. Адміністрації закладів освіти, громадські організації та

державні інституції мають спільно працювати над розробкою заходів, що сприятимуть збереженню психологічного благополуччя педагогічних працівників в умовах війни. Це дозволить не лише зменшити прояви у них емоційного вигорання, а й забезпечити стабільний та якісний освітній процес навіть у складних умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Березовська Л. І. Теоретичні підходи до синдрому «професійного вигорання» вчителів. Філософія, соціологія, психологія. Вип. 17, Ч. 1. Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2012. С. 74-82.
2. Зайчикова Т. В. Соціально-психологічні детермінанти синдрому «професійного вигорання» у вчителів : автореф. дис... канд. психол. наук. Київ, 2005. 20 с.
3. Кандиба Т. О. Синдром вигорання. Форум психіатрії і психотерапії. Львів, 2003. Т. 4. С. 59-60.
4. Карамушка Л. М., Зайчикова Т. В. Синдром «професійного вигорання» у вчителів : гендерні аспекти. Київ : Міленіум, 2003. 40 с.
5. Малишева К. О. Синдром емоційного вигорання психолога-консультанта : психологічні чинники, профілактика та корекція : автореф. дис... канд. психол. наук. Київ, 2013. 22 с.
6. Мешко Г.М. Підготовка майбутніх учителів до збереження і зміцнення професійного здоров'я : монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. 468 с.
7. Назарук Н. В. Вплив «вигорання» на вибір стратегій поведінки у вчителів. Збірник наукових праць Інститут психології ім. Г. С. Костюка / за ред. Максименка С. Д. Київ : Міленіум, 2005. Т. 7, вип. 4. С. 270-279.
8. Остополець І. Ю. Діагностика і психокорекція професійних фрустрацій вчителя : автореф. дис... канд. психол. наук. Київ, 2013. 20 с.
9. Походенко С. В. Синдром професійного вигорання у педагогічних працівників. Педагогіка і психологія. 2019. № 4. С. 75-87.
10. Сергеева І. В. Особливості емоційної регуляції професійної діяльності вчителя в напружених ситуаціях : автореф. дис... канд. психол. наук. Київ, 2017. 20 с.
11. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій : гендерні аспекти / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки, Т.В. Зайчикової. Київ : Міленіум, 2006. 365 с.

Section: Technical Sciences

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ПОВІТРЯНОГО ПРОСТОРУ ПЕРЕБУВАННЯ ЛЮДИНИ: ПОВІТРООЧИЩУВАЧІ

Макаренко Любов

аспірант

Кафедра теплотехніки

Київський національний університет будівництва та архітектури, Україна

Завдяки Закону про чисте повітря 1970 року впровадженому в США викиди SO_2 скоротилися на 70%, викиди оксидів азоту NO_x скоротилися на 50%, викиди дрібнодисперсних твердих часток скоротилися на 40%. Рівень свинцю в атмосфері знизився на 95%. Безсумнівно, цей закон приніс значні екологічні переваги. За 50років слідування Закону про чисте повітря було отримано багато знань. Поправки 1977 та 1990 років відображають деякі з цих знань, включаючи практичні труднощі регулювання безлічі токсичних речовин у повітрі. Очікується, що вплив викидів CO_2 на клімат триватиме багато століть. Якщо США не уповільнить глобальне скорочення викидів парникових газів, екологічна шкода, ймовірно, буде глибокою та довготривалою [1].

Важливо зазначити, що проблема забруднення повітря повинна мати превентивні рішення щодо запобігання та рішення щодо поточного очищення спільними зусиллями країн на міжнародному рівні.

Способи очищення повітря обираються в залежності від очищення повітря в приміщенні та очищення атмосферного повітря.

Найефективніший спосіб очистити атмосферне повітря - це зменшити викиди забруднюючих речовин. Коротко можна вказати основні з них:

- впровадження більш жорстких норм викидів для промислових підприємств та транспортних засобів;

- використання альтернативних джерел енергії;

- підвищення енергоефективності;

- захист лісів та природи в цілому;

- контроль спалювання сміття та біомаси є значним джерелом забруднення повітря. Важливо контролювати спалювання та використовувати екологічно чисті методи утилізації відходів. Схема забезпечення безпечного повітряного простору перебування людини зображено на рис.1.1.

Очищення атмосферного повітря це комплексна проблема і в даній роботі розглядається лише як декларативна частина. Основний інтерес цього дослідження складає очищення повітря в середині приміщення. Враховуючи габарит приміщення, вид забруднюючих речовин та інші вимоги розглядаються варіанти підтримання оптимальних умов очищення повітря в приміщенні, найпростішими методами може бути вологе прибирання та провітрювання

(наприклад для контролю вологості чи природної седиментації [2]) з поступовим підвищенням до більш технологічних та дієвих методів, починаючи з таких як, екологічно спрямовані ботанічні системи фільтрації (Wang [3], Newkirk [4]) та, закінчуючи, контрольованими та розрахованими згідно вимог, системами механічної вентиляції [5], [6]).

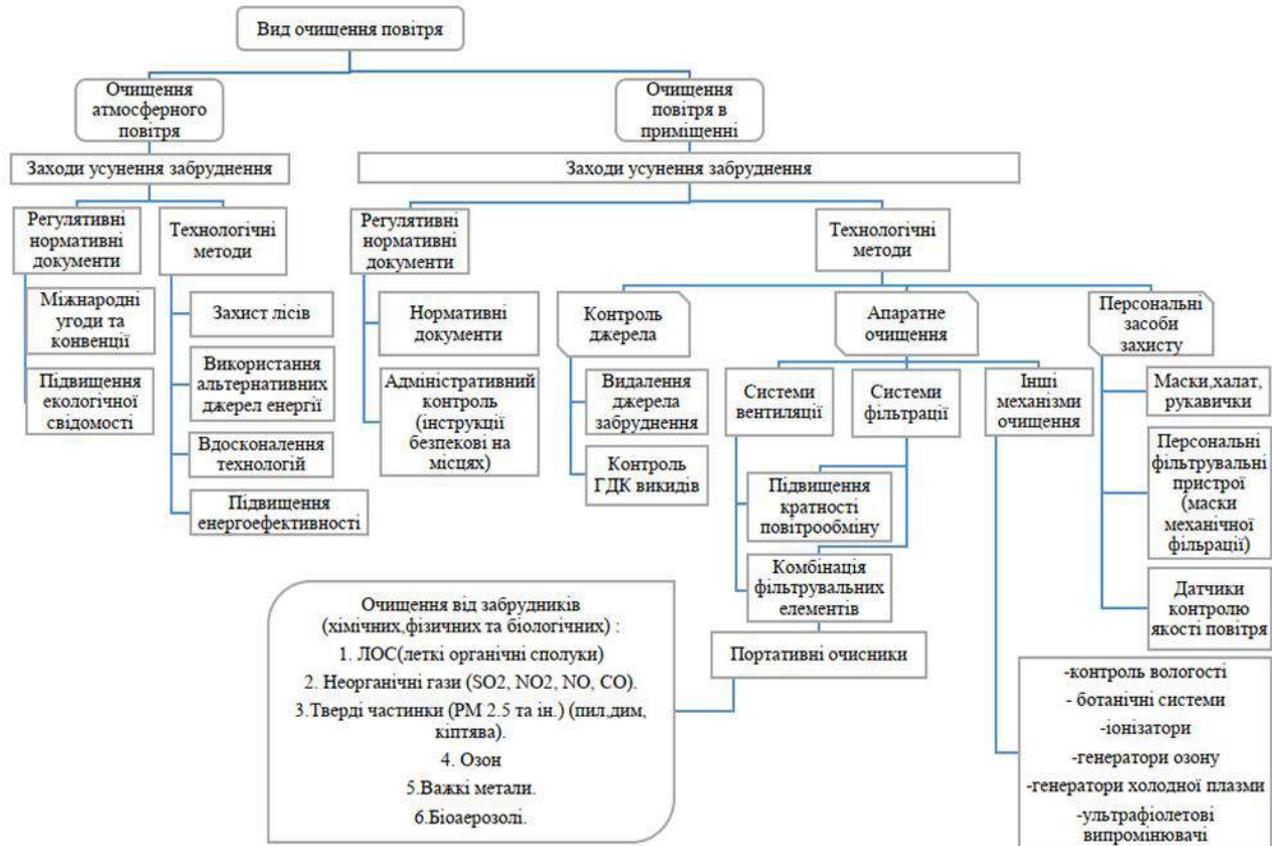

Рис.1.1. Схема забезпечення безпечного повітряного простору перебування людини [власне дослідження] .

Механічні системи вентиляції та фільтрації дозволяють контролювати кліматичні параметри повітря, напрями повітряних потоків, швидкість очищення повітря та, навіть, клас чистоти повітря. Тож, дані отримані щодо наявних джерел забруднення в приміщенні (вологовиділення, тепловиділення, рівні CO₂, біологічні чи хімічні речовини і т.д), дані вимірів рівнів цих забруднювачів визначають необхідний повітрообмін в приміщенні та вибір повітряних потоків в ньому для подальшого визначення необхідного обладнання, що забезпечить виконання цих вимог .

В даний час для очищення повітря, що подається в приміщення за допомогою вентиляційних систем використовуються, в більшості випадків, фільтри грубої очистки G4-F9, що мають низьку ефективність фільтрації. Найвищу ефективність очищення повітря до якості рекомендованої ВООЗ показали комбонування методу механічної фільтрації за допомогою високоєфективних фільтрів типу HEPA та забезпечення кратності повітрообміну вище двох. Високоєфективні фільтри типу HEPA H11-H14, мають високу ефективність для очищення від дрібнодисперсних часток PM та

використовуються для кінцевого очищення повітря в системах припливної вентиляції до рівня стерильності в чистих зонах мікроелектронної, мікробіологічної, фармацевтичної, медичної, харчової галузей. Але, зазвичай не використовуються в житлових чи офісних приміщеннях.

Враховуючи все вищезгадане, та ситуацію всесвітньої пандемії, пов'язаної з поширенням вірусів та постійне здорожчання енергетичних ресурсів, постає завдання щодо вдосконалення існуючих та створення нових високоефективних компактних та економічних апаратів для очищення повітряного середовища від забруднень, а також зручне управління ними в залежності від аналізу факторів зовнішнього середовища та параметрів середовища перебування людей з метою створення необхідних умов на робочих місцях та підтримки безпечного середовища в кожному домі.

В дослідженні пропонується до розгляду прилад, що дозволить забезпечити необхідну якість повітря поєднавши три складові: високу кратність повітрообміну, механічну фільтрацію та забезпечення необхідної санітарної норми свіжого повітря для дихання людини, при цьому, не буде використана додаткова енергії на нагрів цього повітря.

Представлена модель повітроочисника з фільтрувальною вставкою HEPA H11 та теплообмінником нагріву зовнішнього повітря в рециркуляційній секції типу «повітря-повітря». Даним дослідженням розглядається можливість встановлення в очищувач повітря з фільтрувальною вставкою HEPA H11 секції нагріву санітарної норми повітря ззовні [7]). Використання портативних повітроочищувачів дозволить забезпечити безпечне повітряне середовище в місцях перебування людей локально, дозволить контролювати нелише якість повітря, а і, економно використовувати енергетичні ресурси.

Список використаних джерел

1. Schmalensee, R., & Stavins, R. N. (2019). Policy evolution under the clean air act. *Journal of Economic Perspectives*, 33(4), 27-50.
2. Wang, Z. (2011). *Dynamic botanical filtration system for indoor air purification*. Syracuse University.
3. Newkirk, D. W. (2014). *Improving indoor air quality through botanical air filtration in energy efficient residences* (Master's thesis, Purdue University).
4. ДБН, В. (2013). 2.5-67: 2013 Опалення, вентиляція та кондиціонування. Мінрегіон України, К.
5. ДБН, В. (2022). 2.2-10: 2022 Заклади охорони здоров'я Мінрегіон України, К.
6. Makarenko, L. (2024). Модель повітроочисника з фільтрувальними вставками HEPA 11 та теплообмінником нагріву зовнішнього повітря в рециркуляційній секції. *International Science Journal of Engineering & Agriculture*, 3(2), 67-77.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕДАВАЛЬНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКА ВОЛОКОННО-ОПТИЧНОГО ДАТЧИКА ТЕМПЕРАТУРИ З ЧУТЛИВИМ ЕЛЕМЕНТОМ НА ОСНОВІ ПЛАСТИНКИ ХАЛЬКОГЕНІДНОГО СКЛАД

Дриль Андрій Ігорович

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Науковий керівник:

Чичура Ігор Іванович

к.ф.-м.н. ст. викладач

Кафедра приладобудування

ДВНЗ «Ужгородський Національний Університет»

Чичура Іван Іванович

провідний інженер

Інститут електронної фізики НАН України

При проектуванні та побудові оптичної системи волоконно-оптичного датчика температури важливим та виправданим кроком є виконання попереднього аналітичного розрахунку оптичних параметрів проектованої схеми, для забезпечення вибору найбільш ефективної компоновки даної оптичної системи та її оптимальної елементної бази. Без попередньої високовартісної побудови великої кількості експериментальних моделей оптичної системи. Даний спосіб дозволяє суттєво прискорити процес проектування та заощадити кошти.

У результаті проведених робіт була розроблена методика розрахунків оптичної схеми волоконно-оптичного датчика температури ВОДТ яка дозволяє максимально спростити та скоротити витрати та час на розробку оптичної схеми майбутнього пристрою за відомих задачах його майбутнього використання у кожному випадку.

В основі роботи даного приладу лежить залежність зміни краю фундаментального поглинання халькогенідного склоподібного напівпровідника ХСН у залежності від температури середовища у якому він знаходиться. Тоді у свою чергу інтенсивність світла, що проходить по робочому каналу крізь термочутливий елемент буде залежати від температури середовища у якому знаходиться наш чутливий елемент. За такою методикою, а саме контролем за величиною вихідного сигналу здійснюється вимірювання температури. На рисунку 1 приведено обрану оптичну схему приладу на основі якої і було розроблено та виконано даний розрахунок.

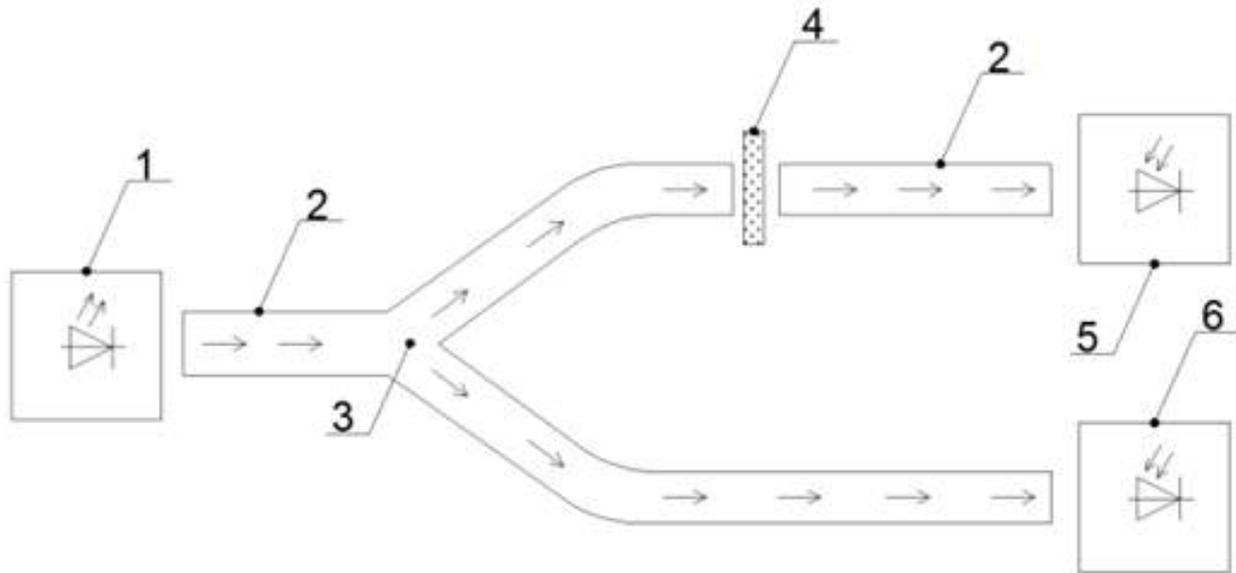

Рисунок 1 Схема оптичної частини волоконно-оптичного датчика температури

- 1- джерело випромінювання;
- 2- оптичне волокно;
- 3- волоконно-оптичний Y розгалужувач;
- 4- чутливий елемент, що виготовлений із ХСН матеріалу;
- 5- фотодіод робочого каналу пристрою;
- 6- фотодіод опорного каналу пристрою.

Для полегшення процесу розрахунку параметрів оптичної системи пристрою, він був умовно поділений на дві частини:

1. Розрахунок світової енергії, що потрапляє на фото чутливу площадку приймача випромінювання та відповідного коефіцієнта втрати випромінювання в робочому та опорному каналах;

2. Безпосередньо розрахунок струму фотодіода.

В ході проведення експериментальних розрахунків, були отримані наступні результати:

- 1) рекомендована оптимальна робоча довжина хвилі для даної оптичної схеми складає – 808 нм;

- 2) основні матеріали та елементи, що використовувалися: волокно – кварц легований бромом, оптимальне джерело випромінювання – лазерний діод М808D50-3--1230, приймач випромінювання – широкосмуговий фотоприймач ОРF432, чутливий елемент мікропластинка з ХСН зі складом – $As_{45}Se_{55}$;

- 3) у результаті розрахунків отримано коефіцієнт втрат випромінювання оптичної системи для робочого та опорного каналу – складають відповідно 0,248 та 0,455;

- 4) розраховано струм та напругу на опорному та робочому фотоприймачах (графік залежності зміни струму робочого ФД від температури чутливого елемента наведено на рисунку

- 6), струм та напруга на опорному фотодіоді постійний та складає $14,7 \cdot 10^{-4}$ А та 1,47 В.

Розрахований графік залежності струму на робочому фотоприймачі від температури приведено на рисунку 2.

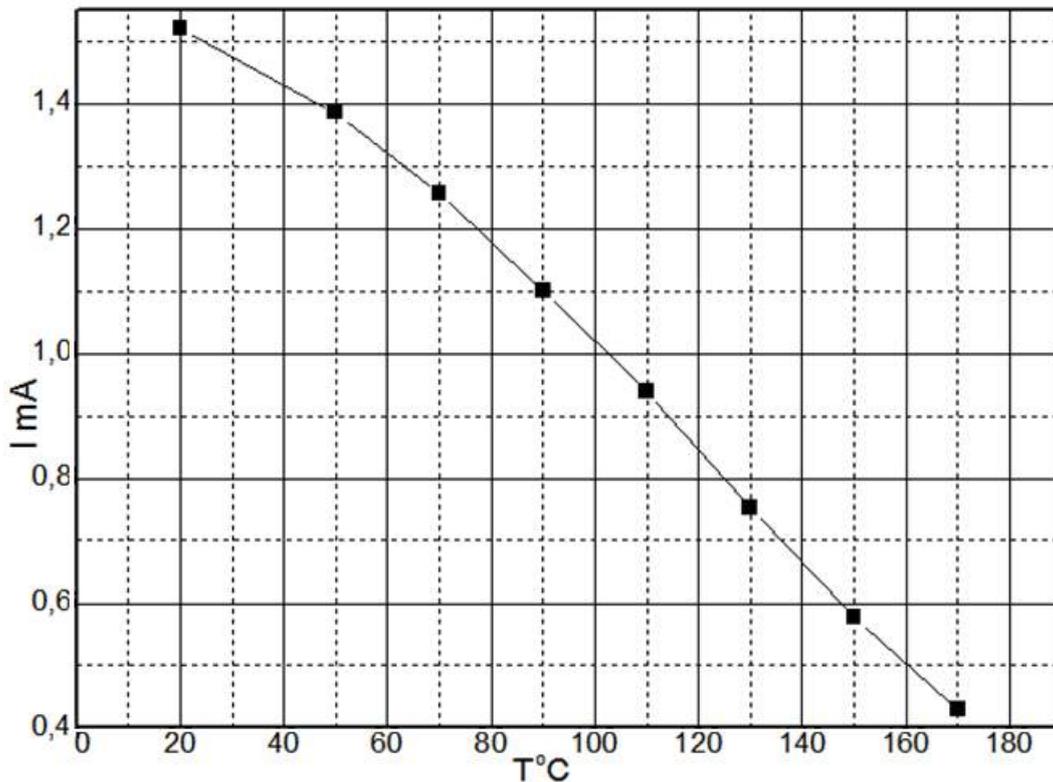

Рисунок 2. Розрахована залежність струму фотодіода від температури термочутливого елемента.

Розрахована нами залежність, що представлена на рисунку 2 демонструє хорошу лінійність зміни струму від температури у заданому інтервалі температур для нашого термочутливого елемента, що говорить про оптимальний підбір оптичних елементів схеми. Дана методика дозволяє ефективно та швидко проводити моделювання оптичних параметрів схеми та відповідно забезпечити найкраще оптичне узгодження параметрів усіх елементів оптичної схеми, ще на етапі проектування.

Список використаних джерел

1. LEI Xiaomei The study of the Dual-wavelength Fiber-optic Temperature Sensor // Applied Mechanics and Materials.-2012.- Vols. 128-129.- PP.741-74410.4028
2. Optek Technology Inc. Datasheet Fiber Optic High Speed PIN Photodiode Type OPF432 August 96.
3. Min Li, Yulin Li. Fiber-optic temperature sensor based on interaction of temperature-dependent refractive index and absorption of germanium film // Applied optics. – 2011. –Vol. 50. – No.2. – P. 231-236.

ANALYSIS OF EQUIPMENT FOR MECHANISED UNLOADING OF WAGONS WITH BULK MATERIALS

Hrechanyi Oleksii

Ph.D., associate professor

Kriukov Anton

Master's student

Obudenikov Bohdan

Bachelor student

Harus Dmytro

Bachelor student

Department of Metallurgical Equipment
Zaporizhzhia National University, Ukraine

Many blast furnaces have warehouses called ore yards, which are located parallel to the front of the blast furnaces and are equipped with wagon tippers and transfer cranes. These warehouses also serve the sinter factories built in the immediate vicinity of the blast furnaces. In those cases when sinter factories are located at a great distance from blast furnaces, they have their own warehouses equipped with wagon dumpers and a conveyor system for delivering materials to the area of operation of transfer cranes or intermediaries [1-6].

The composition of machines and aggregates of warehouses can be different depending on the adopted scheme of unloading, transportation and averaging of materials. In cases of unloading wagons with mobile wagon dumpers, materials are usually transported and averaged by transshipment cranes. Belt conveyors, feeders and a complex of averaging machines are used in warehouses with stationary wagon dumpers [2].

Wagon tippers are designed for unloading bulk cargo from wagons [7]. As a rule, semi-wagons are unloaded by turning them relative to the longitudinal axis by $170...175^\circ$, and covered wagons by tilting relative to the transverse and longitudinal axis at an angle of up to 50° .

Depending on the method of turning and the type of wagons being unloaded, the following types of wagon transferers are distinguished [7]:

- rotary - with a turn of the car by $160...170^\circ$ relative to the longitudinal geometric axis passing through the side wall [7];
- bridge rotors - with turning the wagon by $160...170^\circ$ by rolling the rotor with the wagon along the bridge and unloading the cargo through the side wall;
- lateral - with a turn of the wagon by $160...170^\circ$ relative to the longitudinal axis, located on the side significantly above the level of the rail track and the longitudinal axis of the wagon, and the cargo is dumped through the side wall;
- tower cars – with lifting and turning the car by 160° relative to the longitudinal axis of the car with unloading through the side wall;

- end – with a turn of the wagon by $50...70^\circ$ relative to the transverse axis, during which the cargo is dumped through the folding end wall of the wagon;
- combined – with a turn of the covered wagon in different directions relative to the longitudinal and transverse axes of the wagon;
- platform tippers – with a turn of $50...70^\circ$ in the lateral direction.

Rotary wagon dumpers have a rotor that rotates with respect to the longitudinal axis, which passes inside the contour of the wagon by 175° . Unloading is carried out in a deep reception hopper. Lateral wagon tippers turn the wagon by $160...170^\circ$ around the longitudinal axis, which passes outside the contour of the wagon on the side and is much higher than the level of the rail. The cargo enters the hopper located at a height of $4...7$ m from the level of the rail head. Rotary and side dumpers have become the most widely used in our country for unloading semi-wagons, of which the share of rotary dumpers is at least 90% [7].

Despite its widespread use, the design of rotary wagon transfer machines is far from perfect and requires constant modernization.

References

1. Usachev V.P. Technological lines and complexes of metallurgical workshops. Ch. 2 Technological the basics of line layout metallurgical productions. K.: ISDO, 1994. 416 p. (in Ukrainian)
2. Vodennikov S.A., Havrylko S.O., Kyrychenko O.H. Technological design in black metallurgy. Zaporizhzhia : ZDIA, 2013. 386 p. (in Ukrainian)
3. Arist L.M., Horodetskyi A.N., Simonov O.A. Means complex mechanization in metallurgy production . K.: Technika , 1981. 208 p. (in Ukrainian)
4. Arist L. M., Grebenyk V. M., Horodetskyi A. N. Mechanization works in black metallurgy . Mechanization works in steel production . K.: Higher School, 1989. 287 p. (in Ukrainian)
5. Vodennikov S.A., Halytskyi Yu.P., Vodennikova O.S. Theory and technology electric steel smelter production : education guide . Zaporizhzhia : ZDIA, 2010. 246 p. (in Ukrainian)
6. Foundations metallurgical production of metals and alloys : textbook / D. F. Chernega and others ; under the editorship D. F. Chernegy , Yu. I. Gotvyansky . Kyiv : Higher School, 2006. 503 p. ISBN 966-642-310-3. (in Ukrainian)
7. Small mine encyclopedia : in 3 vols. T. 1: A – K. / edited by in. with. Biletsky. D.: Donbas , 2004. 640 p. ISBN 966-7804-14-3. (in Ukrainian)

Proceedings of the 2nd International Scientific
and Practical Conference
"Scientific Exploration: Bridging Theory and Practice"
December 9-11, 2024
Berlin, Germany

Organizing committee may not agree with the authors' point of view.
Authors are responsible for the correctness of the papers' text.

Contact details of the organizing committee:

European Open Science Space
E-mail: info@eoss-conf.com
URL: <https://www.eoss-conf.com/>

